EC

L 250

Bibl. wodna

Woj. Poznańskie

Nr 1

Boppii A. 94

IUSTI LIPSI

PHYSIOLOGIÆ STOICORUM LIBRI TRES:

L. ANNÆO SENECÆ,

aliisque scriptoribus illustrandis.

204
19
A
13

40

LUGDUNI BATAVORUM

Ex Officina IOANNIS MAIRE.

CIↃ IↃ C XLIV.

204.19.A.1

AD ILLMUM ET EXCELLMUM

PRINCIPEM

D. PETRUM ENRIQUEZ

COMITEM FONTANUM,

GUBERNATOREM DUCATUS MEDIOLANENSIS.

QUOD iamdiu deſtino, & debeo facere, ut publice monumentũ aliquod gratitudinis meæ in te exſtet, id nunc, cum bono Deo, efficiendi occaſio nata videbatur. Edebam iſta ad ANNÆI SENECÆ lucem: ſcriptoris, qui Hiſpaniam veſtram ingenio, ſi quiſquam veterum, & ſalutaribus ſcriptis illuſtravit: ac videbar iure ad Hiſpanum item Principem iturus. Præſertim eum, qui virtutem & generoſum illud Honeſtum amaret: quod Seneca ſcriptis ſuis unice hominum animis in-

seruisset. Itaque mitto, & tibi consecro partem, quæ PHYSIOLOGIAM continet: in qua & sublimia quædam de Deo, Fato, Providentia reperies. ad quæ mirari liceat humanum ingenium, sine adminiculo Sacrarum litterarum, assurrexisse. Grata, ut spero, habebis: ego quidem semper in animo infixa tua beneficia, quæ, cum feliciter hic apud nos imperares, plena manu in me contulisti. Studia & ingenium meum excitasti, vel irrigasti, & perfusum me largiter fateor benignitatis tuæ FONTE. Sunt vetera quidem ista, sed eo cariora: & *bonis meritis*, ut quispiam ait, *cum ætate dignitas & pondus accedit*. Sicut parentes magis magisque in dies veneramur & amamus, fratres, etsi æquales, levius: ita beneficia antiqua sanctiora sunt, etsi præsentia suaviora. Enimvero & tota Belgica tibi debet, æternumque debebit: quam tu in arctissimis rebus, & medio

dio ardore duplicis belli, prudentia, & virtute, & addo felicitate, explicasti, & respirare iussisti pæne oppressam. Neque defendisti solum, sed fines protulisti, & opida recepisti vel adiecisti, quæ recipi, adiici, vix in votis nostris, certe in spe non erat. Sed hæc alibi opportunius meliusque dicentur: nunc quod instituí, munus meum vides, ab animo utique commendandum, ut alia desint: & tu facies, pro cetera tua benignitate, Ill^me Princeps. Louanii, III. Kal. Martias, ∞. IↃ C. IV.

AD LECTOREM.

HABES *& hæc* PHYSIOLOGICA, *Lector, eadem fine & cautione, qua priora. Itaque illic dicta, & hic puta. Sunt nova quædam aut inopinata hodie, ſcio: ſed an ideo calcanda? Diſputatione tamen non libuit attollere: & quædam poterant: ſed poſuiſſe mihi ſatis fuit, & ipſa Stoicorum ſenſa explicaſſe. Quædam & improba ſunt, non nego: ac cum Livio,* tranſſcribo equidem plura, quam credo: *ſed Sole religionis noſtræ ſepoſito, & hæ ſtellæ poterant lucere. Alia vero ſublimia & magnifica ſunt,*

Et quæ non fricti ciceris probet
aut nucis emptor:

ſed ii qui pleno pectore ſapiant, & ad honeſta toto impetu eant.

* *Corinthiis vero Ilium haud ſcio.*

* Κορινθίοις δ' ὰ μέμφεται τὸ Ἴλιον. *Ego iuſtam à te rem oratum volo, ut hæc ad* Senecam, *tum ad verum, aptes: & illum ſic ames, ut hoc non deſeras: atque ita diu ſalve.*

I. LI-

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORUM

LIBRI PRIMI

DISSERTATIO PRIMA.

Aditus in ſermonem. aliquid de ordine in docenda Philoſophia, iuxta Stoicos. Placere quibuſdam, & nobis, à Phyſicis ordiri.

MANUDUCTIO tua nuper me AD STOICAM PHILOSOPHIAM duxit: nondum in ipſam, & in aditu ac veſtibulo videor hærere. Luſtro animi oculis ſublime, pulchrum, ædificium: ecquid inducis, & interiora illa das uſurpare? LIPS. Pæne æquum petis: in via poſui, & iure perducam. Sed & otium nunc ac feriæ: quas ubi melius utiliuſque, quam in hoc ſtudio ac meditatione, tecum ponam? Ariſtotelem memini ſcribere: Ἀνδρείας μὲν ἐν πολέμοις καρτερείας δεῖν πρὸς τὰ ἀσχολίας, φιλοσοφίας δ' πρὸς τὰ σχολήν: *fortitudine & tolerantia in negotio opus eſſe, Philoſophia in otio.* Pulcherrime. ubi res & opus, exſerenda ſunt quæ Philoſophia docuit, & robur animi oſtendendum: VII. Polit. c. XV.

dum: ubi quies & ceſſatio, illa uſurpanda, & præceptis eius parandi atque inſtruendi velut ad aciem ſumus. Sed tu ecquid vacuus, & avidus! AUD. Vacuus? vaſculum vides inane, & optimi liquoris tamen capax. Avidus? vix ſomnus mihi quietus, ita turbat hoc deſiderium & cupido. Gratificare, exple, & ſiſte. LIPS. Sede, & ſedabo hanc ſitim: pro mea quidem copia, & captu. Nam ardua, ſed, ita me Deus, pulchra, ſplendida, auguſta aggredimur: quæ autem? cum Lucretio,

Iam tibi de ſumma COELI RATIONE, DEUMQUE
Diſſerere incipiam, & RERUM PRIMORDIA *pandam.*

Hæc enim Philoſophia, & præſertim Phyſiologia, promittit. Scis porro & audiſti, trina eſſe Philoſophiæ membra: *Logicam, Phyſicam, Ethicam*: ordine tractanda: ſed quo, dubitatur. Laertius Stoi-
In Zen. cos ipſos diſſentire inter ſe ait: & *quoſdam mixtim has Partes* (alii *Locos*, alii *Species*, quidam *Genera* appellarunt) *tradere ac docere, qui cenſent etiam inter ſe confuſas mixtasque eſſe. Alii dividunt*, inquit, *& primam Logicam ſtatuunt ac docent; dein Phyſicam; poſtremo Ethicam ipſam: quæ ſententia eſt Zenonis, Chryſippi, Archidemi. Alii autem ab Ethica incohant, ut Diogenes; alii hanc ſecundo loco conſtituunt,*

tuunt, ut Apollodorus. Porro autem Panatius & Posidonius à Physica initium sumunt. Hæc in Laertio ita leges, parte una ambigenda, quę est de *Chrysippo*. Nam ipsa eius verba in Plutarcho habes, ubi *Ethicam secundo loco* tradi vult, ut Apollodorus; non autem *tertio*, ut hic Laertio scriptum. Sed plerique tamen *Physicam* ultimo loco statuunt: & in ipsa Physica locum de *Diis* ultimum: διὸ καὶ τελετὰς (ait Chrysippus) ἐκάλεσαν τὰς τῶν παραδόσεις *ideoque & Teletas* (ea vox Græcis *Finem* significat, itemq; *Sacrorum initiationes, & ritus*) *appellarunt, traditiones de Divinis.* Hæc ita illi: nobis in dissensu, Panætii & Posidonii, magnorum auctorum, sententia placeat, & consentiam sciscamque. *Physica* primo loco tradi. Puerisne? non mehercules: sed qui paullum maturiores ad disciplinam hanc accedunt. Voluptas in ea parte maior, idonea ad alliciendum & tenendum; dignitas etiam maior, & splendor, admirationi excitandæ; denique animi præparatio & cultus, ad *Ethicam* cum fructu audiendam. Itaque ut de *Logica* ambigere aliquis iure possit, an non præeat; sic de *Ethica*, vix debet. In *Logica* enim manifestior ratio, quod acuit animos, & ad Veri Falsique discrimen & iudicium format: imo & viam modumque Scientiæ sternit. Itaque, ut

De Stoi. pugnis, initio.

Ibid.

verum fatear, aliqua eius notitia, sed summaria, utiliter præmittatur: cetera seponi possunt, imo & argutiæ abiici aut deponi. *Qua dementia est, supervacua discere, in tanta temporis inopia?* Nos autem eam hic insuper habemus, Auditor: quia & Aristotelea illa accurata imbutum te scio; & in Stoicas spinas non lubet nunc ingredi, cum in tristitia hac temporum suavius aliquod pabulum animo conveniat, reficiendo & erigendo.

Sen. ep. XLIX.

DISSERT. II.

Physica laudata. Naturam communem & nostram eo ducere: fructum etiam invitare.

POTESTNE autem suavius, honestius, utilius isto *Physicorum*? Natura totum sinum suum offert, & pandit: supera, media, infera; cœlum, terras, ignem, aquas, aera; quidquid iis continetur, Deum, Genios, Homines; ad hæc spectãda & noscenda invitat. Quem enim alium, quam te, id est, Hominem? *Non habet Natura inter maxima operum suorũ, quo magis glorietur, aut cui glorietur:* ut scitissime Seneca dixit. Naturam dixi, intellego Deum. Epictetus: Ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον δεατίλω εἰσήγαγε αὐτὸ τε, καὶ τὸν ἔργων τὸν αὐτὸ·

De Benef. VI. XXIII.

ἀυτὸ· ἢ ἐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν ἀυτῶν. *Deus hominem induxit in hunc Mundum, inſpectorem & arbitrum ſui, atque operum ſuorum: nec ſolum inſpectorem, ſed enarratorem.* Ita certe. magna hæc & pulcherrima moles, tot varia & magna per eam ſparſa, hominis cauſſa condita: homo autem, ut Deum norit, tum & iſta; *ne tanta eius opera ſine teſte ſint.* Itaque invitat eo, ut dixi, atque adeo corpus & habitum noſtrum huc direxit. *Ille certe vultus noſtros erexit in cœlum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à ſuſpicientibus voluit.* Ipſe etiam animus eo ducit, vagus natura, & varietate ac novitate rerum lætiſſimus. Ille in hoc corpore, velut in cuſtodia clauſus, premitur: niſi Contemplatio acceſſit, *qua illum reſpirare rerum Naturæ ſpectaculo iubeat, & à terrenis dimittat ad divina. Hæc libertas eius, hæc evagatio eſt: ſubducit interim ſe cuſtodiæ, in qua tenetur, & cœlo reficitur.* Cœlo, atque etiam terra: cuius incola eſt: & totius mundi civis, noſſe patriam ſuam avet. Quid? incola? imo advena. & ut in magnum conventum ac panegyrim qui veniunt, partim emunt, partim vendunt, honeſtiſſimi quique ſpectandi gratia fruuntur: ſic iſte ingenuus, & altæ originis ſuæ memor, non emit, vendit, agellos, pecudes, ædes, ma-

Sen. De Vit. Beat. c. XXXI.

Epiſt. XCIV.

Epiſt. LXV.

giſtratus; ſed cauſſas magni Conventus, & quæ in eo, inquirit: Quis mundum hunc condidit? quis adminiſtrat? quæ illa mira in aere, tonitru, fulmen, venti? qui in cœlo perennes & lucidi ignes? Mare cur vices ſuas fluendi refluendique habet? in terra quid eſt quod eam concutit & movet? Atque in hac inquiſitione deinde mulcens quædam, & ſimul percellens, admiratio: quæ mater, ut ſic dicam, Sapientiam parit. Plato: Μάλα φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας, ἢ αὕτη: *Valde Philophi illa affectio eſt, Admirari: neque alia origo & initium Philoſophiæ, quam iſta.* Nobilis diſcipulus, ab eo: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν: *Propter Admirationem, homines olim & nunc Philoſophari cœperunt.* Ita eſt. ab illa inquirere in cauſſas rerum cœperunt; & repertis, ipſa deſiit: ſecutuſque pulcherrimus Philoſophiæ fructus, *Nil admirari.* Ab inquiſitione enim cognitio & Veritas: *qua nullus animo ſuavior eſt cibus.* Seneca noſter appoſite: *Quod erit pretium operæ? quo nullum maius eſt,* NOSSE NATURAM. *Neque enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cum* MULTA *habeat futura* USUI, *quam quod hominem* MAGNIFICENTIA *ſui detinet: nec mercede, ſed* MIRACULO *colitur.*

In Theæteto.

Ariſtot. 2. Poſt. phyſ. c. 21.

Lactãt. l. c. 1. vi. Nat. Quæſt. c. IV.

tur. Et mehercules in ipsa ea cognitione alii etiam fructus, ut Seneca tangit. Qui? duo præcipui, Modestia, & Magnanimitas, quos Cicero porrigit & revelat. MODESTIAM *quandam,* inquit, *rerum cœlestium cognitio adfert iis qui vident, quanta sit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo:* & MAGNITUDINEM ANIMI, *Deorum opera & facta cernentibus.* Verissime. nec ad Modestiam solum ab illa moderatione componimur, sed etiam à comparatione nostri nostrorumque; & quam vilia, fugacia, levia hæc omnia, præ illis augustis & æternis sint. Idem Cicero alibi de utroque affectu: ERIGIMUR, *elatiores fieri videmur, humana despicimus; cogitantesque supera atque cælestia, hæc nostra, ut exigua & minima,* CONTEMNIMUS. Tunc scilicet iuvat, *inter sidera ipsa vagantem, divitum pavimenta ridere, & totam cum auro suo terram.* Et ab ea deinde parte *terrarum orbem despicientem, angustum, & magna ex parte mari opertum, dicere: Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro & igni dividitur.* Quid autem, cum homines videt varia & magna, ut putant, molientes? mercimonia, vadimonia, bella agitantes? quid dicet, nisi

It nigrum campis agmen?

Et revera. *Formicarum iste discursus est,*

IV. De Finib.

Senec. Quæst. Nat. Præf.

Ibid.

in angusto laborantium. Itaque, mi Auditor, suavitate & fructu impulsi, huc eamus:

---- cœlum, mare, sidera, solem,
Lunaique globum

avidi lustremus: & totum hunc Naturæ sinum excutientes, opibus donisque eius, gnari gratique perfruamur.

DISSERT. III.

Physicæ partitio. & à Principiis ordiendum videri. primumque à Deo & divinis. quæ pars Theologia Naturalis dicta.

AUD. Ah, fruamur. iam induc me, & ostende. LIPS. Diffusum & multiplex opus est: sed ordine & compendio contrahemus. Stoicorum partitio hæc fuit, ex Seneca: *Naturalis pars Philosophiæ in duo scinditur, Corporalia & Incorporalia. Vtraque dividuntur in suos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ Faciunt, & quæ ex his Gignuntur. Gignuntur autem Elementa.* Itaque duplex erat tractatio, *Corporum*, & *Non corporum.* Ad Corpora spectant Principia, id est, Senecæ verbis, *Quæ faciunt*; & deinde *Elementa*, quæ scilicet fiunt, & ex *his Gignuntur.* Elementorum nomine ipse Mundus comprehenditur,

Epist. LXXXIX

ditur, qui quattuor his præcipuis membris conſtat: & reliqua minora deinde ex illis fiunt. *Nôn corpora* autem ſunt Stoicis * (poſtea videndum) *Vacuum*, *Tempus*, *Locus*, *Categorema*, & ſiquid eſt tale. Sed ex Senecæ igitur verbis ordiri à Principiis debemus: & ratio eo ducit, à ſimplicibus ad compoſita facere gradum. Duo ea ſunt, *Deus* & *Materia*, quod ſtatim diducam: ergo à Deo ordiendum, quod faciemus cum bono ipſo Deo. Hæc pars *Theologia* Græcis dicitur, interdum *Prima Philoſophia*, aut ſimpliciter *Sapientia*, ab eminenti ſcilicet dignitate. Nam quid maius aut amplius, quam Deum & divina intueri, agnoſcere? ipſum illum *Principem*, minores *Genios*, *Providentiam*, *Fatum*, & quæ adhærent? Eſt autem iſta Theologia, *Naturalis* antiquis dicta: quia vel aperit naturam iſtorum, vel & cauſſas in vero, & in natura habet. Nam alioqui triplex iis fuit *Theologia*, Varrone apud Auguſtinum pulchre diſtinguente, *Fabularis*, *Naturalis*, *Civilis*. *Fabularis*, *qua maxime utuntur Poetæ*; *Naturalis*, *qua Philoſophi*; *Civilis*, *qua Populi*. Addit deinde, & partite explicat: *Primum genus quod dixi, in eo ſunt multa contra dignitatem & naturam immortalium ficta. In hoc enim eſt ut Deus aliquis ex capite, aliquis ex femore ſit, alius ex guttis*

* Lib. 11. Diſſert. v.

VI. De Civ. c. v.

guttis sanguinis natus: in hoc, ut Dii furati sint, ut adulteraverint, ut servierint homini. Denique in hoc omnia Diis attribuuntur, quæ non modo in hominem, sed etiam quæ in contemptissimum hominem cadere possunt. At secundum genus est, quod demonstravi, de quo multos libros Philosophi reliquerunt. In quibus est, Dii quid sint, Ubi, Quod genus, Quale; Ex quonam tempore, an Sempiterno fuerint: an ex Igne sint, ut credit Heraclitus; an ex Numeris, ut Pythagoras; an ex Atomis, ut Epicurus. Sic alia, quæ facilius intra parietes IN SCHOLA, *quam extra* IN FORO *ferre possunt aures. Tertium genus est, quod in urbibus cives, maxime sacerdotes, nosse atque administrare debent. In quo est, quos Deos publice colere, quæ sacra & sacrificia facere quemque par sit.* Et clausula eius, ac iudicium: *Prima Theologia maxime accommodata est ad theatrum; secunda ad mundum; tertia ad urbem.* Ex quibus liquet, ait Augustinus, illum palmam tribuere *Secundæ, quam pertinere testatur ad Mundum, quo isti nihil excellentius opinantur in rebus.* Observa, de Mundo. quidni autem ad eum pertineat *Naturalis Theogia*, cum ipse *Natura* sit *rerum*, mox docendum: & Dii hanc sedem habeant, ac regnum? Itemque observa, *istos nihil excellentius opinari:* quos *istos?* Stoicos proprie.

prie. qui Mundum etiam faciunt Deum. Ecce igitur Theologiam, de qua nobis disserendum, & primo quidem: sive quia *Deus* Stoicis inter prima Principia, ut dixi; sive quia dignitas hoc postulat, & primum summumque illud rerum inter prima dici. Priorem rationem etiam Cicero expressit: *Qui intelligentia Sapientiaque se amatorem profitetur, necesse est Sapientis intelligentisque Naturæ* (id est, Mundi) PRIMAS CAUSSAS *conquirere: deinde* SECUNDAS *rerum earum quæ necessario movent alias, cum ipsæ ab aliis moventur.* Ades igitur animo, & ad alta hæc atque divina mecum transscende. Non enim, ut plerique alii Philosophi, pauca & tenuia de his Stoici, sed ubertim & accurate scripserunt: & quamquam pauca existent, tamen vel ex iis videbis & mirabéris, quo mentem miserint, & quam ad ipsius Veri sæpe metam. O quam decet germanum Philosophum! qui quantum potest, *animum deducit à corpore, & multum cum meliore ac* DIVINA *parte versatur: cum hac querula ac fragili, quantum necesse est.* Itaque de illo vere dicitur: De Universo. Sen. ep. Lxxviii.

Mente Deos adiit, & quæ Natura negavit
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

Quid-

Quidni autem adeat? illinc ortus, illuc redit: *& hoc habet argumentum divinitatis ſuæ, quod illum divina delectent: nec ut alienis intereſt, ſed ut ſuis.* Atqui non capiet, inquies. Conabitur, & vel veſtigiis aliquid indagaſſe, quid? aſſecutum eſſe, delectabit. Ariſtoteles hoc pulchre: *Etſi res mortales iſtas inferaſque, quod eæ propiores nobis & magis familiares ſint, plenius noſſe poſſimus: tamen* RES ILLAS SUPERAS, *ſi vel* LEVITER ATTINGERE *datur, ob eius notitiæ* EXCELLENTIAM, *illa ipſa levi* MAGIS PASCIMUR *& oblectamur, quamſi iſta univerſa norimus. Non aliter quam amatoribus ſuavius eſt, amicæ ſuæ vel partem oculo delibare, quam aliarũ tota membra corpuſq; inſpicere.* Pulchre, inquam: & tantum intereſt inter utraſque illas notitias, quantum inter humum & cœlum, hominem & Deum. Conemur igitur. Τὰ μὲ (ut cum Ocello dicam) τεκμηρίοις σαφέσι παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐμμαθόντες, τὰ δὲ καὶ δόξῃ, μετὰ λόγου, τοῦ εἰκότος ἕνεκα τῆ νοήσεως ἑπόμενοι: *alia quidem certis indiciis ſignisque ab ipſa Natura diſcentes; alia opinatione etiam, Rationis auxilio, ad id quod probabile eſt intellectu ducente, aſſequentes.* Nam certa & plena horum ſcientia, uni Deo convenit: quod Plato tibi dicat: τὸ δὲ, πάντα ὠφελεῖ τῷ ὄντι ὁ θεὸς σοφὸς ἦν, καὶ ἦν ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου πάνυ ἄξια, καὶ ἀδύνατος. *Ita eſt.* SOLUS DEUS

Natur. Quæſt. 1 in Præf.

De Partib. anim. 1. c. ult.

De Natura Univerſi.

In Apolog.

DEUS REVERA SAPIENS *habendus : &* HUMANA OMNIS SAPIENTIA *in parvo, aut nullo est.* Itaque iam nunc ad Modestiam te meque voco; me differendi aut asserendi, te censendi vel assentiendi: & cum Aristotele præscribo, NUMQUAM NOS VERECUNDIORES *esse debere, quam cum* DE DIIS AGITUR. O iure, ô merito! *Si enim intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, & in omne argumentum Modestia fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cum de sideribus, de stellis, de Deorum natura disputamus? nequid temere, nequid imprudenter aut ignoranter affirmemus: aut scientes mentiamur.* Sen. VII Quæst. Nat. c. XXX.

DISSERT. IV.

Duo rerum Principia Stoicis esse, Efficiens & Patiens: illud, Deum; hoc, Materiam.

HABES de Theologia: ordiamur, & quidem à *Principiis* primis. Ea differunt ab *Elementis*, quod clarum est: etsi Seneca etiam hac voce visus comprehendere in hisce verbis. *Ipse Elementi locus, ut quidam putant, simplex est: ut quidam, in Materiam & Caussam omnia moventem, & Elementa dividitur.* Itaque quidam Epist. LXXXIX.

AD LECTOREM.

HABES & *hæc* PHYSIOLOGICA, *Lector, eadem fine & cautione, qua priora. Itaque illic dicta, & hic puta. Sunt nova quædam aut inopinata hodie, ſcio: ſed an ideo calcanda? Diſputatione tamen non libuit attollere: & quædam poterant: ſed poſuiſſe mihi ſatis fuit, & ipſa Stoicorum ſenſa explicaſſe. Quædam & improba ſunt, non nego: ac cum Livio,* tranſſcribo equidem plura, quam credo: *ſed Sole religionis noſtræ ſepoſito, & hæ ſtellæ poterant lucere. Alia vero ſublimia & magnifica ſunt,*

Et quæ non fricti ciceris probet
aut nucis emptor:

ſed ii qui pleno pectore ſapiant, & ad honeſta toto impetu eant.

* Κορινθίοις δ' ὁ μέμφεται τὸ Ἴλιον. *Ego iuſtam à te rem oratum volo, ut hæc ad* Senecam, *tum ad verum, aptes: & illum ſic ames, ut hoc non deſeras: atque ita diu ſalve.*

* *Corinthiis vero Ilium haud invaſcitur.*

I. LI-

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORUM

LIBRI PRIMI

DISSERTATIO PRIMA.

Aditus in ſermonem. aliquid de ordine in docenda Philoſophia, iuxta Stoicos. Placere quibuſdam, & nobis, à Phyſicis ordiri.

MANUDUCTIO tua nuper me AD STOICAM PHILOSOPHIAM duxit: nondum in ipſam, & in aditu ac veſtibulo videor hærere. Luſtro animi oculis ſublime, pulchrum, ædificium: ecquid inducis, & interiora illa das uſurpare? LIPS. Pæne æquum petis: in via poſui, & iure perducam. Sed & otium nunc ac feriæ: quas ubi melius utiliuſque, quam in hoc ſtudio ac meditatione, tecum ponam? Ariſtotelem memini ſcribere: Ἀνδρείας μὲν ἡ καρτερείας δεῖν πρὸς τὰ ἀχολίαι, φιλοσοφίας δ' πρὸς τὰ σχολή: *fortitudine & tolerantia in negotio opus eſſe, Philoſophia in otio.* Pulcherrime. ubi res & opus, exſerenda ſunt quæ Philoſophia docuit, & robur animi oſtendendum: vir. Polit. c. xv.

dum: ubi quies & ceſſatio, illa uſurpanda, & præceptis eius parandi atque inſtruendi velut ad aciem ſumus. Sed tu ecquid vacuus, & avidus! AUD. Vacuus? vaſculum vides inane, & optimi liquoris tamen capax. Avidus? vix ſomnus mihi quietus, ita turbat hoc deſiderium & cupido. Gratificare, exple, & ſiſte. LIPS. Sede, & ſedabo hanc ſitim: pro mea quidem copia, & captu. Nam ardua, ſed, ita me Deus, pulchra, ſplendida, auguſta aggredimur: quæ autem? cum Lucretio,

Iam tibi de ſumma COELI RATIONE, DEUMQUE
Diſſerere incipiam, & RERUM PRIMORDIA *pandam.*

Hæc enim Philoſophia, & præſertim Phyſiologia, promittit. Scis porro & audiſti, trina eſſe Philoſophiæ membra: *Logicam, Phyſicam, Ethicam*: ordine tractanda: ſed quo, dubitatur. Laertius Stoicos ipſos diſſentire inter ſe ait: & *quoſdam mixtim has Partes* (alii *Locos*, alii *Species*, quidam *Genera* appellarunt) *tradere ac docere, qui cenſent etiam inter ſe confuſas mixtasque eſſe. Alii dividunt*, inquit, *& primam Logicam ſtatuunt ac docent; dein Phyſicam; poſtremo Ethicam ipſam: quæ ſententia eſt Zenonis, Chryſippi, Archidemi. Alii autem ab Ethica incohant, ut Diogenes; alii hanc ſecundo loco conſtituunt,*

In Zen.

tuunt, ut Apollodorus. Porro autem Panatius & Posidonius à Physica initium sumunt. Hæc in Laertio ita leges, parte una ambigenda, quę est de *Chrysippo*. Nam ipsa eius verba in Plutarcho habes, ubi *Ethicam secundo loco* tradi vult, ut Apollodorus; non autem *tertio*, ut hic Laertio scriptum. Sed plerique tamen *Physicam* ultimo loco statuunt: & in ipsa Physica locum de *Diis* ultimum: διὸ καὶ τελετὰς (ait Chrysippus) ἐκάλεσαν τὰς τῶν παραδόσεις *ideoque & Teletas* (ea vox Græcis *Finem* significat, itemq; *Sacrorum initiationes, & ritus*) *appellarunt, traditiones de Divinis.* Hæc ita illi: nobis in dissensu, Panætii & Posidonii, magnorum auctorum, sententia placeat, & consentiam scisçamque. *Physica* primo loco tradi. Puerisne? non mehercules: sed qui paullum maturiores ad disciplinam hanc accedunt. Voluptas in ea parte maior, idonea ad alliciendum & tenendum; dignitas etiam maior, & splendor, admirationi excitandæ; denique animi præparatio & cultus, ad *Ethicam* cum fructu audiendam. Itaque ut de *Logica* ambigere aliquis iure possit, an non præeat; sic de *Ethica*, vix debet. In *Logica* enim manifestior ratio, quod acuit animos, & ad Veri Falsique discrimen & iudicium format: imo & viam modumque Scientiæ sternit. Itaque, ut

De Stoi. pugnis, initio.

Ibid.

verum fatear, aliqua eius notitia, sed summaria, utiliter præmittatur: cetera seponi possunt, imo & argutiæ abiici aut deponi. *Quæ dementia est, supervacua discere, in tanta temporis inopia?* Nos autem eam hic insuper habemus, Auditor: quia & Aristotelea illa accurata imbutum te scio; & in Stoicas spinas non lubet nunc ingredi, cum in tristitia hac temporum suavius aliquod pabulum animo conveniat, reficiendo & erigendo.

Sen. ep. XLIX.

DISSERT. II.

Physica laudata. Naturam communem & nostram eo ducere: fructum etiam invitare.

POTESTNE autem suavius, honestius, utilius isto *Physicorum*? Natura totum sinum suum offert, & pandit: supera, media, infera; cœlum, terras, ignem, aquas, aera; quidquid iis continetur, Deum, Genios, Homines; ad hæc spectãda & noscenda invitat. Quem enim alium, quam te, id est, Hominem? *Non habet Natura inter maxima operum suorũ, quo magis glorietur, aut cui glorietur:* ut scitissime Seneca dixit. Naturam dixi, intellego Deum. Epictetus: Ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον διατίθησι εἰσάγαγὼν αὐτὸν τι, καὶ τὴν ἐργων τῶν αὐτοῦ.

De Benef. VI. XXIII.

αὐτὸν καὶ ὁ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν ἀυτῶν. *Deus hominem induxit in hunc Mundum, inspectorem & arbitrum sui, atque operum suorum: nec solum inspectorem, sed enarratorem.* Ita certe. magna hæc & pulcherrima moles, tot varia & magna per eam sparsa, hominis caussa condita: homo autem, ut Deum norit, tum & ista; *ne tanta eius opera sine teste sint.* Itaque invitat eo, ut dixi, atque adeo corpus & habitum nostrum huc direxit. *Ille certe vultus nostros erexit in cœlum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit.* Ipse etiam animus eo ducit, vagus natura, & varietate ac novitate rerum lætissimus. Ille in hoc corpore, velut in custodia clausus, premitur: nisi Contemplatio accessit, *qua illum respirare rerum Naturæ spectaculo iubeat, & à terrenis dimittat ad divina. Hæc libertas eius, hæc evagatio est: subducit interim se custodiæ, in qua tenetur, & cœlo reficitur.* Cœlo, atque etiam terra: cuius incola est: & totius mundi civis, nosse patriam suam avet. Quid? incola? imo advena. & ut in magnum conventum ac panegyrim qui veniunt, partim emunt, partim vendunt, honestissimi quique spectandi gratia fruuntur: sic iste ingenuus, & altæ originis suæ memor, non emit, vendit, agellos, pecudes, ædes, ma-

Sen. De Vit. Beat. c. xxxi.

Epist. xciv.

Epist. lxv.

gistratus; sed causſas magni Conventus, & quæ in eo, inquirit: Quis mundum hunc condidit? quis administrat? quæ illa mira in aere, tonitru, fulmen, venti? qui in cœlo perennes & lucidi ignes? Mare cur vices suas fluendi refluendique habet? in terra quid est quod eam concutit & movet? Atque in hac inquisitione deinde mulcens quædam, & simul percellens, admiratio: quæ mater, ut sic dicam, Sapientiam parit. Plato: Μάλα φιλοσόφε τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν. οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας, ἢ αὕτη: *Valde Philophi illa affectio est, Admirari: neque alia origo & initium Philosophiæ, quam ista.* Nobilis discipulus, ab eo: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν: *Propter Admirationem, homines olim & nunc Philosophari cœperunt.* Ita est. ab illa inquirere in causſas rerum cœperunt; & repertis, ipsa desiit: secutusque pulcherrimus Philosophiæ fructus, *Nil admirari.* Ab inquisitione enim cognitio & Veritas: *qua nullus animo suavior est cibus.* Seneca noster apposite: *Quod erit pretium operæ? quo nullum maius est,* NOSSE NATURAM. *Neque enim quidquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum* MULTA *habeat futura* USUI, *quam quod hominem* MAGNIFICENTIA *sui detinet: nec mercede, sed* MIRACULO *colitur.*

In Theæteto.

Aristot. 2. Post. phys. c. 21.

Lactant. l. c. 1. VI. Nat. Quæst. c. IV.

tur. Et mehercules in ipsa ea cognitione alii etiam fructus, ut Seneca tangit. Qui? duo præcipui, Modestia, & Magnanimitas, quos Cicero porrigit & revelat. MODESTIAM *quandam*, inquit, *rerum cœlestium cognitio adfert iis qui vident, quanta sit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo:* & MAGNITUDINEM ANIMI, *Deorum opera & facta cernentibus.* Verissime. nec ad Modestiam solum ab illa moderatione componimur, sed etiam à comparatione nostri nostrorumque; & quam vilia, fugacia, levia hæc omnia, præ illis augustis & æternis sint. Idem Cicero alibi de utroque affectu: ERIGIMUR, *elatiores fieri videmur, humana despicimus; cogitantesque supera atque cælestia, hæc nostra, ut exigua & minima,* CONTEMNIMUS. Tunc scilicet iuvat, *inter sidera ipsa vagantem, divitum pavimenta ridere, & totam cum auro suo terram.* Et ab ea deinde parte *terrarum orbem despicientem, angustum, & magna ex parte mari opertum, dicere: Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro & igni dividitur.* Quid autem, cum homines videt varia & magna, ut putant, molientes? mercimonia, vadimonia, bella agitantes? quid dicet, nisi

It nigrum campis agmen?

Et revera, *Formicarum iste discursus est, in*

IV. De Finib.

Senec. Quæst. Nat. Præf.

Ibid.

Ibid.

in angusto laborantium. Itaque, mi Auditor, suavitate & fructu impulsi, huc eamus:

---- *cœlum, mare, sidera, solem,*
Lunaique globum

avidi lustremus: & totum hunc Naturæ sinum excutientes, opibus donisque eius, guari gratique perfruamur.

DISSERT. III.

Physica partitio. & à Principiis ordiendum videri. primumque à Deo & divinis. quæ pars Theologia Naturalis dicta.

AUD. Ah, fruamur. iam induc me, & ostende. LIPS. Diffusum & multiplex opus est: sed ordine & compendio contrahemus. Stoicorum partitio hæc
Epist. LXXXIX fuit, ex Seneca: *Naturalis pars Philosophiæ in duo scinditur, Corporalia & Incorporalia. Vtraque dividuntur in suos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ Faciunt, & quæ ex his Gignuntur. Gignuntur autem Elementa.* Itaque duplex erat tractatio, *Corporum*, & *Non corporum*. Ad Corpora spectant Principia, id est, Senecæ verbis, *Quæ faciunt*; & deinde *Elementa*, quæ scilicet fiunt, & ex *his Gignuntur*. Elementorum nomine ipse Mundus comprehenditur,

ditur, qui quattuor his præcipuis membris constat: & reliqua minora deinde ex illis fiunt. *Nôn corpora* autem sunt Stoicis * (postea videndum) *Vacuum*, *Tempus*, *Locus*, *Categorema*, & siquid est tale. Sed ex Senecæ igitur verbis ordiri à Principiis debemus: & ratio eo ducit, à simplicibus ad composita facere gradum. Duo ea sunt, *Deus* & *Materia*, quod statim diducam: ergo à Deo ordiendum, quod faciemus cum bono ipso Deo. Hæc pars *Theologia* Græcis dicitur, interdum *Prima Philosophia*, aut simpliciter *Sapientia*, ab eminenti scilicet dignitate. Nam quid maius aut amplius, quam Deum & divina intueri, agnoscere? ipsum illum *Principem*, minores *Genios*, *Providentiam*, *Fatum*, & quæ adhærent? Est autem ista Theologia, *Naturalis* antiquis dicta: quia vel aperit naturam istorum, vel & causas in vero, & in natura habet. Nam alioqui triplex iis fuit *Theologia*, Varrone apud Augustinum pulchre distinguente, *Fabularis*, *Naturalis*, *Civilis*. *Fabularis*, *qua maxime utuntur Poetæ*; *Naturalis*, *qua Philosophi*; *Civilis*, *qua Populi*. Addit deinde, & partite explicat: *Primum genus quod dixi, in eo sunt multa contra dignitatem & naturam immortalium ficta. In hoc enim est ut Deus aliquis ex capite, aliquis ex femore sit, alius ex guttis*

* Lib. 11. Diss. v.

vi. De Civ. c. v.

guttis sanguinis natus: in hoc, ut Dii furati sint, ut adulteraverint, ut servierint homini. Denique in hoc omnia Diis attribuuntur, quæ non modo in hominem, sed etiam quæ in contemptissimum hominem caderepossunt. At secundum genus est, quod demonstravi, de quo multos libros Philosophi reliquerunt. In quibus est, Dii quid sint, Vbi, Quod genus, Quale, Ex quonam tempore, an Sempiterno fuerint: an ex Igne sint, ut credit Heraclitus; an ex Numeris, ut Pythagoras; an ex Atomis, ut Epicurus. Sic alia, quæ facilius intra parietes IN SCHOLA, *quam extra* IN FORO *ferre possunt aures. Tertium genus est, quod in urbibus cives, maxime sacerdotes, nosse atque administrare debent. In quo est, quos Deos publice colere, quæ sacra & sacrificia facere quemque par sit.* Et clausula eius, ac iudicium: *Prima Theologia maxime accommodata est ad theatrum; secunda ad mundum; tertia ad urbem.* Ex quibus liquet, ait Augustinus, illum palmam tribuere *Secundæ, quam pertinere testatur ad Mundum, quo isti nihil excellentius opinantur in rebus.* Observa, de Mundo. quidni autem ad eum pertineat *Naturalis Theologia*, cum ipse *Natura* sit *rerum*, mox docendum: & Dii hanc sedem habeant, ac regnum? Itemque observa, *istos nihil excellentius opinari:* quos *istos?* Stoicos proprie.

prie. qui Mundum etiam faciunt Deum. Ecce igitur Theologiam, de qua nobis differendum, & primo quidem: ſive quia *Deus* Stoicis inter prima Principia, ut dixi; ſive quia dignitas hoc poſtulat, & primum ſummumque illud rerum inter prima dici. Priorem rationem etiam Cicero expreſſit: *Qui intelligentiæ Sapientiaque ſe amatorem profitetur, neceſſe eſt Sapientis intelligentiſque Naturæ* (id eſt, Mundi) PRIMAS CAUSSAS *conquirere: deinde* SECUNDAS *rerum earum quæ neceſſario movent alias, cumipſæ ab aliis moventur.* Ades igitur animo, & ad alta hæc atque divina mecum tranſſcende. Non enim, ut plerique alii Philoſophi, pauca & tenuia de his Stoici, ſed ubertim & accurate ſcripſerunt: & quamquam pauca exſtent, tamen vel ex iis videbis & miraberis, quo mentem miſerint, & quam ad ipſius Veri ſæpe metam. O quam decet germanum Philoſophum! qui quantum poteſt, *animum deducit à corpore, & multum cum meliore ac* DIVINA *parte verſatur: cum hac querula ac fragili, quantum neceſſe eſt.* Itaque de illo vere dicitur: De Univerſo. Sen. ep. LXXVIII.

Mente Deos adiit, & quæ Natura negavit
Viſibus humanis, oculis ea pectoris hauſit.

Quid-

Quidni autem adeat? illinc ortus, illuc redit: *& hoc habet argumentum divinitatis ſuæ, quod illum divina delectent: nec ut alienis intereſt, ſed ut ſuis.* Atqui non capiet, inquies. Conabitur, & vel veſtigiis aliquid indagaſſe, quid? aſſecutum eſſe, delectabit. Ariſtoteles hoc pulchre: *Etſi res mortales iſtas inferaſque, quod ea propiores nobis & magis familiares ſint, plenius noſſe poſſimus: tamen* RES ILLAS SUPERAS, *ſi vel* LEVITER ATTINGERE *datur, ob eius notitiæ* EXCELLENTIAM, *illa ipſa levi* MAGIS PASCIMUR *& oblectamur, quam ſi iſta univerſa norimus. Non aliter quam amatoribus ſuavius eſt, amicæ ſuæ vel partem oculo delibare, quam aliarũ tota membra corpuſq; inſpicere.* Pulchre, inquam: & tantum intereſt inter utraſque illas notitias, quantum inter humum & cœlum, hominem & Deum. Conemur igitur. Τὰ μὲ (ut cum Ocello dicam) πεπιστευόμενα σαφέσι σημείοις παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐκμαθόντες, τὰ δὲ καὶ δόξῃ, μετὰ λόγου, τὸ εἰκὸς ὑπὸ τῆ νοήσεως ἕπεσθαι ζητοῦμεν: *alia quidem certis indiciis ſignisque ab ipſa Natura diſcentes; alia opinatione etiam, Rationis auxilio, ad id quod probabile eſt intellectu ducente, aſſequentes.* Nam certa & plena horum ſcientia, uni Deo convenit: quod Plato tibi dicat: τὸ δὲ, πανσοφώτατος πᾶσιν ὁ θεὸς σοφὸς ἔστω, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου πάνυ ἀξία, καὶ οὐδενός. *Ita eſt.* SOLUS

Natur. Quæſt. 2 in Præf.

De Partib. anim. 1. c. ult.

De Natura Univerſi.

In Apolog.

DEUS

DEUS REVERA SAPIENS *habendus : &* HUMANA OMNIS SAPIENTIA *in parvo, aut nullo est.* Itaque iam nunc ad Modestiam te meque voco; me differendi aut asserendi, te censendi vel assentiendi: & cum Aristotele præscribo, NUMQUAM NOS VERECUNDIORES *esse debere, quam cum* DE DIIS AGITUR. O iure, ô merito! *Si enim intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, & in omne argumentum Modestia fingimur : quanto hoc magis facere debemus, cum de sideribus, de stellis, de Deorum natura disputamus? nequid temere, nequid imprudenter aut ignoranter affirmemus : aut scientes mentiamur.* Sen. vii Quæst. Nat. c. xxx.

DISSERT. IV.

Duo rerum Principia Stoicis esse, Efficiens & Patiens : illud, Deum ; hoc, Materiam.

HABES de Theologia: ordiamur, & quidem à *Principiis* primis. Ea differunt ab *Elementis*, quod clarum est: etsi Seneca etiam hac voce visus comprehendere in hisce verbis. *Ipse Elementi locus, ut quidam putant, simplex est: ut quidam, in Materiam & Caussam omnia moventem, & Elementa dividitur.* Itaque qui- Epist. Lxxxix.

dam una voce & loco utraque illa Principia comprehendebant: alii aliter, quibus Stoici, opinor, noſtri accedebant. Nam ita Laertius, inter Stoica: Διαφέρειν δέ φασι τὰς ἀρχὰς, καὶ στοιχεῖα. τὰς μὲν γὰρ, εἶναι ἀγενήτους, καὶ ἀφθάρτους· τὰ δὲ στοιχεῖα, καὶ τὴν ἐκπύρωσιν φθείρεσθαι. ἀλλὰ καὶ σώματα εἶναι τὰς ἀρχὰς, καὶ ἀμόρφους· τὰ δὲ, μεμορφῶσθαι. *Differre aiunt Principia & Elementa. nàm illa, genitura & corruptionis eſſe expertia; hæc autem, in Vniverſi conflagratione interire. Item,* * *corpora, ſed informia, eſſe Principia; hæc autem formas ſuſcipere.* Clarum eſt, neque aliter Plato & Ariſtoteles cenſuerunt. Elementa prius aliquid habent, & ipſa è Principiis oriuntur: at Principia ideo dicta, quia nihil iis prius, & cauſſam ut ſint præbent aliis, cauſſam ipſa non agnoſcunt. Variis varia ſunt, & vix ulla in re maior, quam in hoc capite, diſſenſus: ſed Stoici duo ea ponunt, *Agens* & *Patiens*: ſive Deum, & Materiam. Laertius: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι, τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τοῦ θεόν: *Videtur Stoicis, duo eſſe univerſorum Principia, Efficiens & Patiens. Et Patiens quidem, qualitatis exſortem eſſentiam, Materiam: Efficiens autem, Rationẽ quæ in ipſa eſt, ſive Deum.* Seneca item diffuſe: *Dicunt, ut ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus*

Eadem Stob. in Phyſic. r. XIII. & Plutar. r. De Plac. c. II.

* De hac lectione aut ſententia dico lib. I. infra, Diſſert. V.

Epiſt. LXV.

bus omnia fiant: Causſam, & Materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura ſi nemo moveat: Cauſa autem, id eſt, Ratio, Materiam format, & quocumque vult, verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe ergo debet aliquid Vnde fiat, deinde à Quo fiat: hoc Cauſſa eſt, illud Materia. Et ſtatim: *Quarimus quid ſit Cauſſa? Ratio faciens, id eſt, Deus.* Iterumque: *Nempe univerſa ex Materia, & ex Deo, conſtant.* Cicero: *Naturam dividebant in res duas: ut altera eſſet Efficiens, altera autem quaſi huic ſe prabens, ex qua efficeretur aliquid. In eo quod Efficeret, Vim eſſe cenſebant: in eo quod efficeretur, Materiam quandam. in utroque tamen utrumque. Neque enim Materiam ipſam cohærere potuiſſe, ſi nulla Vi contineretur, neque Vim ſine aliqua Materia. Nihil eſt enim, quod non alicubi eſſe cogatur.* In quo tamen opinio ſive error vetus notandus, cenſentium, Materiam ſimul Deo æternam, nec alterum ſine altero fuiſſe. Obſerva etiam, *Naturam ſic dividi.* quod Platonicum eſt, itemque Stoicum: & in illorum dogmatis Apuleius. *Τὰς ἰδέας, quas Eſſentias dicimus* (ſive *Naturas*) *duas eſſe ait Plato, per quas cuncta gignantur, Mundusque ipſe. quarum una, cogitatione ſola concipitur [illegible] ſenſibus [illegible] quæ eſt M[illegible] que de*

De Dogmate Plat.

BIBLIOTECA EMANUELE

In Platone. de eo Laertius: δύο φῆ πάντων ἀπίφηνεν ἀρχὰς, θεὸν καὶ ὕλην. ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει, καὶ αἴτιον. *Duo rerum omnium Principia Plato statuit, Deum & Materiam; quem illum etiam Mentem appellat, & Causſam.* Hæc autem vetus, & ab ipſo Homero eſt opinio, ut cenſent. qui *Proteum, & Eidotheam induxit allegorice: primam quidem & principem cauſſam* (ipſa vox dicit) *Proteum appellans: quæ autem in ſpecies vertitur eſſentiam, Eidotheam.* Quid Thales? *Mentem* & *Aquam* Initia poſuit: recta interpretatione, Deum & Materiam. Pythagoras idem: cui Μονὰς, *Vnio*, eſt Mens ſive Deus; Δυὰς, *Binio*, Materia. Simile in pleriſque aliis, ſi lubet examinare: & veritas hæc multis innotuit.

Odyſſ. δ.

Empir. adverſ. Mathē.

DISSERT. V.

Ea ipſa, Naturas appellari: ſed eminenter, Deum. Itemque Mundum in hoc nomen venire.

DIXIMUS *Eſſentias* ſive *Naturas* duas eſſe: quod uberius paullo diducendum eſt, & mens ac ſermo hic Stoicorum explicanda. Lactantius præeat: *Stoici Naturam in duas dividunt partes. unam quæ Efficiat; alteram, quæ ſe ad faciendum tractabilem præſtet. In illa prima, eſſe Vim faciendi; in hac Materiam, nec alte-*

Lib. VII c. III.

alterum sinè altero esse posse. Ita isti uno Naturæ nomine res diversissimas comprehenderunt, DEUM *&* MUNDUM, *Artificem & Opus. dicuntque alterum sine altero nihil posse, tamquam Natura sit Deus Mundo permistus. Nam interdum sic confundũt, ut sit Deus ipsa Mens mundi, & Mundus sit corpus Dei.* Habes fere quæ Cicero supra, sed paullo magis explicata: videsque & Deum *Naturam* dici, & Materiam. Sed illum maxime, quatenus tamen insertus est Mundo, & molem hanc animat, continetque. Laertii ista mens: φύσιν ποτὲ μὲν ἀποφαίνουσι τὴν τὸν σωμάτων κόσμον· ποτὲ δὲ ἣ φύουσα τὰ ἐπὶ γῆς. *Naturam modo dicunt, eam quæ Mundum continet; modo illam quæ gignit producitque super terram.* Prima illa dictio, est nostra: & Cicero palam huc adspexit, imo vertit, cum scripsit: NATURA *est igitur quæ* CONTINET *Mundum omnem, eumque tuetur: atque ea quidem non sine sensu atque ratione.* Sine sensu? quomodo possit, cum ipsa sit illa *sentiens & intelligens*, id est, Deus? Idem scriptor: *Mundum & eius partes Natura sentiente teneri, in qua Ratio perfecta insit, qua sit eadem sempiterna. Quam vim Animum esse dicunt Mundi, eamdemque esse Mentem Sapientiamque divinam.* Vides clare, hanc Naturam, Mentem esse Dei & Rationem, uno verbo Deum: quid enim

In Zen.

De Nat. Deor. II.

enim in illo, nisi nostra distinctione, distinctum? Seneca: *Quid aliud est Natura, quam Deus, & divina Ratio, toti mundo & partibus eius inserta?* Et alibi causſam etiam appellationis adiungit: *Vis Deum Naturam vocare? non peccabis. est enim* BX QUO *nata sunt omnia.* Lactantius ponit hoc, & approbat: *Melius igitur Stoicorum omnium* ACUTISSIMUS SENECA, *qui vidit nihil aliud Naturam esse, quam Deum.* Ipsum hoc Plinius, plurimum sane Stoicus: *Declaratur Naturæ potentia, idque esse quod Deum vocamus.* Et iterum: *Hic est Deus, per quem intelligitur eadem, & parens rerum omnium & magistra, Natura.* Sed in verbis Lactantii etiam erat, *Mundum à Stoicis Naturam vocari.* Quod verum est: ut in Seneca: *Quocumque venerimus, eadem rerum Natura utendum est.* Plinio: *Idemque Mundus rerum Natura opus, & rerum ipsa Natura.* Quid ita? quia Mundus & à Deo prima Natura factus est; & ipse illi insertus, facit Mundum dici Deum. Confundunt igitur. ut Manilius, obscuriusculo aliter versu:

IV. De Benef. c. VII.
II. Quæst. Nat. c. XLV.
Lib. II. c. IX.
Lib. II. c. VII.
Consol. ad Helv. c. VIII.
Lib. II. c. I.

Materiæque datum est cogi, sed cogere Mundo:

Lib. I.

quod est, Materiam pati; Deum agere, qui dicitur & Mundus. Atque eadem ista Natura rerum, *Communis* etiam Stoicis

cis dicitur, ut à Particulari cuiusque rei abiungant. Sic Seneca: *Duo nos pulcherrima, quocumq; movebimur, sequentur, Natura Communis, & propria Virtus.* Consol. ad Helv. c. VIII. Chrysippus apud Plutarchum: Ὅτι ἡ κοινὴ φύσις, καὶ ὁ κοινὸς τῆς φύσεως λόγος, καὶ τοὺς ἀντίποδας λέληθεν: *Quod sit aliqua Communis Natura, & Communis etiam ipsius Naturæ Ratio, nec Antipodas quidem latet.* Observa. Communis est Natura, atque etiam Ratio in ea Communis, quæ omnia digerit & formet. Longe enim Stoici nostri ab illis, qui brutam aliquam & sine sensu Naturam statuebant, omnia gignentem ac conservantem. Inter quos Strato Physicus nobilis, apud Lactantium: *Habere Naturam in se vim gignendi & minuendi, sed eam nec sensum habere ullum, nec figuram.* Lib. de Ira, c. X. Idem magnus ille Hippocrates videtur censuisse. Ἀνεύρετο, inquit, ἡ φύσις αὐτὴ ἑωυτῇ τὰς ὁδούς, οὐκ ἐκ διανοίας: *Invenit ipsa sibi Natura vias, non ex ratiocinatione.* VI. Epidem. Et iterum: Ἀπαίδευτος ἡ φύσις, ἐκ τοῦ σάκμαθοῦσα τὰ δέοντα ποιεῖν: *Indocta est Natura, ex se ipsa gnara eorum quæ facere debet.* Profecto hi tales Divinitatem concutiunt aut evertunt: & *cum vellent persuadere*, ait Lactantius, *nihil esse divina mente perfectum, Naturam dixerunt esse rerum omnium matrem: quasi dicerent, omnia sua sponte esse nata.* Lib. III. c. XXVIII. Et de

 iisdem

iisdem ipsis: *Probabile est, inquiunt, Materiam rerum & habere & habuisse Naturam suam & vim.* Quasi igitur in ipsa Materia tale insitum quod produceret: sed brutum & sensus expers, ut Materia ipsa. Quod refellit idem egregie: *Quam vim potuit habere, nullo dante? quam Naturam, nullo generante? Si habuit vim, ab aliquo eam assumpsit: à quo autem assumere, nisi à Deo, potuit?* Sed & Plato ostendit, olim sic fuisse qui desiperent plures. In Sophista, & x. De Legib. τοῦτο γὰρ πολλῶν δόγμα, inquit, ἡγοῦ ῥῆμα, τῷ φύσιν πάντα γίγνεσθαι ὑπὸ τινος αἰτίας αὐτομάτης, ἡγοῦ ἄνευ διανοίας φύσεως: *Hoc multorum dogma est, Naturâ omnia gignere sua sponte & vi, sine Ratione aliqua producente.* Quid autem tu, Plato? Ego vero asserο, inquit, ὅτι μετὰ λόγου τινὸς, ἡγοῦ φρονήσεως θείας, ἀπὸ θεοῦ: *quod cum Ratione fiant, & divina Scientia, & ab ipso Deo.* Iterumque alibi: In Philebo. τῷ φύσιν μετὰ λόγου, ἡγοῦ ἅμα λόγῳ ἡγοῦ νῷ, τὰ πάντα διακοσμεῖν: *Naturam iuxta rationem, & cum Ratione ac Mente, cuncta adornare.*

DISSERT. VI.

Definitio Communis Naturæ, id est, Dei. Ignem esse, & dici Stoicis, atque etiam priscis.

SED quæ est igitur Stoicis ista Natura, & quomodo definitur? Habes apud

pud Laertium: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς ἡ μὲν φύσιν εἶ πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν. ὅπερ ἐστὶ, πνεῦμα πυροειδὲς καὶ τεχνοειδές: *Censent ipsi, Naturam esse ignem artificialem, via progredientem ad generationem. quod est, Spiritus ignis & artis similitudinem præ se ferens.* Ipsa hæc finitio Zenoni tribuitur à Cicerone. *Zeno Naturam definit, ignem esse artificosum, ad gignendum progredientem via.* Quare *Ignem?* quia Stoici vim & vitam omnem Mundi, atque ipsum adeo Deum in igne ponebant, imo Deum esse. Sed ignem non quemcumque, non hunc nostrum corruptorem & corruptibilem; sed *artificiosum*: id est, artificem atque opificem, condentem ratione & velut arte, vegetantem ac servantem. Dixi *velut arte*, & Laertius bene interpretatur, simile dumtaxat aliquid in eo Spiritu ignis & artis esse. Cicero hoc explicat: *Artis enim maxime proprium esse creare & gignere: quodque in operibus nostrarum artium manus efficiant, id multo artificiosius Naturam.* Itaque dicitur ab iisdem *Natura, magistra artium reliquarum:* item, *provida & sollers:* denique, *qua nihil potest esse callidius.* Ideoque iidem Stoici plurimum generationi rerum *Rationem* præficiunt, & sic loquuntur. ut Seneca: *Quæ Ratio mersa & confusa diduxerit.* Iterum: *Incorporalis Ratio in-*

In Zen.

II. De Nat. deor.

Ibid.

Cicero pluribus locis.

De Vit. beat. c. XXII.

gentium operum artifex. Quia ſcilicet artifice hac Ratione adminiſtrante Deus è confuſa & rudi Materie omnia formavit. Hæc igitur Natura: atque adeo hæc eſt Deus. Semel enim & ſerio hoc diſce, Ignem iſtum & *Naturam* ἐξόχως & eximie, ſupra Materiam, dici; eumdemque Deum: & fieri omnia ab illo, atque etiam (ita locuti noſtri ſupra, ſi obſervaſti) ex illo. Nihil enim eſt ſine mixtione hac aliqua ignis. Itaque Stoici iidem hanc dictam definitionem tribuunt etiam Deo. Plutarchus & Stobæus aperte: *Deum Stoici dicunt* τὸ πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον ἐπὶ γένεσιν κόσμου, ἐμπεριειληφὸς ἑαυτῷ τοὺς σπερματικοὺς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα κατ' εἱμαρμένην γίνεται: *Eſſe ignem artificioſum, via vadentem in generatione Mundi, continentem intra ſe omnes ſeminales rationes, iuxta quas ſingula Fato deinde fiunt.* Ait, ἐπὶ γένεσιν: quod tamen in Athenagora, ubi eadem hæc deſcriptio, legitur, ἐπὶ γενέσεις: *in generationibus.* quod non reiicias, imo eligas pro Stoica mente, qui plures Mundos, alium poſt alium, à conflagratione conſtituebant. Dicit & *Mundi*, non rerum ſingularium *generationem*: quia primarium Dei opus illud eſt, & in eo, occultis Fati ſeminibus, ſingularium rerum ortus abortuſque, & quod adhæret, incluſi. Nam Ignis ille *complectitur*, inquit,

De Reſurrect.

in

in ſe rationes omnes ſeminales: id eſt, rerum omnium Ideas, ſive exemplaria formaſque, ut Plato appellat. Sed noſtri *Seminum* comparatione magis utuntur: quia incluſa in iis & occulta, quæ mox producuntur. Placuit & Triſmegiſto hæc imago. *Vides*, inquit, *agricolam, ſemen in terram proiicientē, ibi frumentum, ibi hordeum, ibi aliud? Tale eſt Deus, qui in cœlo quidem ſeminat immortalitatem, in terra mutationem, in Vniverſo motum & vitam.* Cap. XIV.

Ecce ſeminales *Rationes:* & ipſa ea voce Damaſcenus noſter utitur & agnoſcit: πάντων, inquit, αἴτιος, καὶ πάντων τῶν λόγων τῶν ὄντων, καὶ τὰς αἰτίας, ἐν ἑαυτῷ περιέχει: *Deus omnium auctor eſt, & omnium quæ ſunt. Rationes in ſe & cauſſas iam ante habet.* De Orthodox. fide, c. XIII.

Ipſe, inquam, habet & continet: ideoque bene è Stobæo & Athenagora ἱμαρμενικὸς protuli: etſi in Plutarcho εἱμαρμενικός editur, *continentis*, ut ad *Mundum* referatur. Ultimum deinde erat, *iuxta eas rationes Fato omnia fieri.* quæ eſt implexa ſeries cauſſarum, & rebus inſita, locis ſuis & temporibus proferenda: de qua dictum alibi & dicendum. Iam hæc, opinor, capis. AUD. Capio, non etiam probo. nam quis Deum ignem cenſeat, aut quæ ratio huc duxit? LIPS. Neque nimis tamen hæc aliena à Ratione, imo à Religione noſtra cenſe, cui dictio iſta alludit:

ludit: non enim dicam, assentit. De Ratione, movit eos quod à calore aut igne omnem vigorem & vitam viderent, ut tetigi; in ipso etiam Animo nostro acrimoniam & sensum. Itaque iamdiu ante Parmenides & Hippasus dixerant, *principium rerum Ignem esse*: quid nisi Deum? Heraclitus etiam apertius, Deum definivit, τὸ περιοδικὸν πῦρ ἀίδιον: *ambientem & circulantem ignem æternum*, id est, astra & ætherem. Homerum etiam eo trahere possis, qui θεοειδὲς πῦρ, *divinum ignem* ideo dixisse videatur. Nam Hippocrates quidē apertissime: Δοκέῃ δέ μοι ὁ καλέομεν θερμὸν, ἀθάνατόν τι εἶναι, καὶ νοεῖν πάντα, καὶ ὁρᾶν, καὶ ἀκούειν, καὶ εἰδέναι πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι: *Videtur mihi id quod Calidū, sive Ignē, dicimus, immortale esse, & intelligere omnia, & videre, & audire, & scire omnia præsentia & futura.* Potest aliquid, ante natos Stoicos, magis Stoicum? Tribuit enim Æternitatem, * Sensus, Intellectum, Scientiam & Præscientiam. Neque dissimilia Plinius de Deo: *Quisquis est*, inquit, *Deus, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui.* Quid mirum tota hæc in eo esse, à quo largiter dimanant partita omni ævo in omnes? Sed profanos ut omittam, sacri scriptores huc etiam eunt. Liceat Ter-maximum inter eos recensere, cuius philo-

De Princip.

* *Melius, quam supra de Natura.*

philoſophia valde cum Moſaica (in multis quidem) conſentit. ille paſſim Deum φῶτα, ſive *Lumen*; & Dei filium, φωτοειδὲς λόγον, *Lucidum verbum* appellat. Illeautem Stoicorum ignis, Lux & Splendor verius eſt, cum calore tamen, quam denſus aliquis Ignis. Enimvero ipſe Moyſes imaginem iſtam Deo donat: & *apparuiſſe ſibi* ſcribit *in rubo ardente*; Iſraelitis præiviſſe *in columna ignis*; ſed & *Ignis conſumens* alibi appellatur. Quid, quod ſacer ille Spiritus in Apoſtolos venit & ſe oſtendit, *in Linguis igneis*? Non quod Ignem Deum dicamus, abſit: ſed quod ille *divinæ proprietatis* (verba Dionyſii Areopagitę) *inter hæc, quæ ſub oculos cadunt, plurimas imagines habeat.* Itaque Stoici haud nimis abſurdi, divinitatem illi dederunt: quod & conſenſu pleræque gentes, velut natura præeunte, fecerunt. qui Veſtam ſcilicet & ignem perpetuum coluerunt. De quo ſcripſimus aliquid in Syntagmate, *De Veſta.*

Cap. XV. de Div. Nom.

DISSERT. VII.

Alia definitiones Dei, in quibus, Spiritus, Animus, Mens, Ratio dicitur, & per omnia diffundi.

AT vero cautius etiam & veritati propius Stoici locuti, cum Deum definierunt non *Ignem*, ſed *Spiritum igneum*. Ita enim Poſidonius, cuius hæc verba in Stobæo: Θεὸς ὃς ἐστὶ πνεῦμα νοερὸν καὶ πυρῶδες, οὐκ ἔχον μορφὴν, μεταβάλλον δ' εἰς ἃ βούλεται, καὶ συνεξομοιούμενον πᾶσιν: *Deus eſt Spiritus intelligens & igneus, formam ipſe non habens, ſed in omnes ſe vertens, & omnibus aſſimilans.* Ait *Spiritum* eſſe, & quidem *intelligentem:* quis hæc abnuat? addit *Igneum*, & ſenſu aliquo feras, ut ſit in illo puro & æthereo igne. Sic enim & Democritus: Θεὸν εἶναι νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ: *Deum eſſe Mentem in igne ſpharico.* Et Plato apud Iuſtinum Martyrem, Deum locat ἐν τῇ πυρώδει οὐσίᾳ, *in ignea ſubſtantia.* Addit, *Formam non habere.* veriſſime: & huc Lactantius adſpexit, dum ſcripſit: *Stoici negant ullam formam habere Deum.* Sed quanquam ipſe formam non habeat, non certe ullam aſpectabilem, tamen omnes formas format, atque in iis ſe oſtendit. Ipſa hæc Poſidonii. Ita Triſmegiſtus: Μίαν μὲν οὖν ἰδέαν ἔχει θεὸς, ἥτις ἐστὶν ἰδία αὐτοῦ,

Cap. XI.

ἀυτὴ, ἥτις ταῖς ὄψεσιν ἐχ ὑποπίπτει, ἀσώματος· καὶ πάσας διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι. *Vnam quidem Ideam & formam Deus habet, quæ propria est eius, sed quæ humanis adspectibus non subiicitur, ut quæ sit incorporea: & omnes tamen formas per corpora ostendit.* Itaque bene dicitur, Deum nemo vidit: &, omnes in omnibus cottidie vident. Sed redeo ad *Spiritum*, ne crassulos ita fuisse Stoicos opinemur. Idem igitur Posidonio iamante Zeno dixerat θεὸν εἶ πνεῦμα, διῆκον δ' ὅλα τῦ κόσμυ: *Deum esse Spiritum, pertinentem per totum Mundum.* Quod tamen Cicero vertit: *Rationem quamdam, per omnem Naturam pertinentem:* & ipsa hæc adtribuit Zenoni. Nam *Rationem* aut *Spiritum* dicas, haud interest, aut leviter interest; sicut si *Animam, Animum, Mentem* (nam & sic appellant:) nisi quod illa nobilior Animæ pars, *Animus, Mens, Ratio* magis suevit vocari. Ita enim iterum hoc ipsum aliter reddit Cicero, sed Pythagoræ adscribit: *Deum esse Animum, per naturam rerum omnem intentum & commeantem.* E quo totidem verbis Minutius Felix eleganti illo Dialogo transscripsit. Est igitur hæc omnia: & sic Virgilius:

1. De Nat. deor.

Ibid.

SPIRITUS *intus alit, totamque infusa per artus*
MENS *agitat molem.*

IV. Aca. Et Cicero: *Mundum esse sapientem, & habere* MENTEM, *quæ & se, & ipsum fabricata sit, & omnia moderetur, moveat, regat. Mundum*, inquit, *fabricata est:* scimus. sed quod præit, *& se fabricatam* esse, quo sensu verum erit? Nam Mens quidem illa æterna: nisi velit, in exustione Mundi, hanc Mentem confusam cum Materie sedem & splendorem nondum habere; fabricare ea sibi & disponere in condito iam Mundo. Sed simplicius fortasse scribi: *quæ & ipsum fabricata.* At his etiam nominibus Iulius Firmicus, iuratissimus Stoicus, Deum describit:

Lib. I. Mathes. *Mens illa divina, Animusque cælestis per omne mundi corpus, in modum circuli collocatus, & nunc intrinsecus, nunc extrinsecus positus, cuncta regit atque componit: & propria originis generatione conceptus, se ad creanda & conservanda omnia, ignita & sempiterna agitatione perpetuat.* Quæ verba rebus fæta & gravida, aperienda & educenda leviter in lucem sunt. *In modum circuli* collocat: quia in Æthere *Principale* hoc (mox dicendum) ponunt. Addit, *intrinsecus & extrinsecus* esse, id est, in Mundo, & extra eum in Vacuo

I. Natu. Quæst. in Præf. ferri: atque ut Seneca loquitur, *opus suum intra & extra tenere.* Deinde, *propria originis generatione conceptum:* quod sane illa Tullii adfirmat, aut explicat, &

iam

iam nil mutemus. Conceptus & genitus, ſed à ſe dici poteſt: quia in Chao, ut dixi, cum in Ignem omnia verſa, & ipſe deinde Ignis in Aquam (* infra explicanda) opus habet ſeſe educere, & puritati priſtinæ aſſerere, atque ita, quodam ſenſu, generare. Sed ut in re pergam: his ipſis vocibus Seneca afficit, & Iovem appellat *Animum ac Spiritum mundani huius operis.* & quare omnia iſta? quia ire volebant & commeare per omnia, atq; ut verbis illorum dicam (in Laertio) εἰς ἅπαν κόσμον μέρος διήκειν τὸν νοῦν, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν τὴν ψυχήν: *per omnia Mundi membra Mentem pertinere, ut in nobis hanc Animam.* Nota, nota. eſt magni huius Mundi ſua quædam Anima, ut in parvo hæc noſtra: atque illa rector eſt, & Deus. Eſt Academicorum vetus ſententia, & ponit ita Cicero: *In Natura ſentiente Ratio perfecta ineſt: quam vim Animum dicunt eſſe Mundi*: & adſignificat Stoicos tenuiſſe. Cleanthes quidem & Oenopides ex iis, apud Stobæum: θεὸν εἶναι τὸν κόσμου ψυχήν: *Deum eſſe, Mundi animam.* Et Lactantius univerſe: *Ita Stoici interdum confundunt, ut Deus ſit ipſa Mens Mundi, & Mundus corpus ſit Dei.*

* Lib. 11.

1. Acad.

DISSERT. VIII.

Mundum ipsum Deum etiam Stoicis dici, sed proprie tamen eius Animam.

ET sane Stoici sæpe sic loquuntur, etsi parum sane, atque adeo ipsum Mundum, hoc adspectu, faciunt Deum. Manilius:

----- VIVERE *mundum*
Et RATIONIS *agi motu: cum* SPIRITUS *unus*
Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem,
Omnia pervolitans, CORPUSQUE ANIMALE *figuret.*

Vult Animal esse Mundum, Ratione regi, Spiritu vegetari & irrigari. Hoc iamante Plato: Ζῶον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον: *Animal est Mundus, & Rationale & Anima praditum.* Posidonius Stoicus: κόσμος οὐσία ἔμψυχος καὶ αἰσθητική: *Mundus, natura animata & sentiens.* Talem igitur naturam, dicebant Deum. Iterum Manilius:

Lib. I. *Qua pateat Mundum divino numine verti,*
Atque IPSUM *esse* DEUM.

Lib. IV. De Præpar. Evang. Didymus apud Eusebium: Οἱ Στωϊκοὶ ὅλον τὸν κόσμον, σὺν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ, προσαγορεύουσι θεόν: *Stoici totum Mundum, cum partibus eius,*

eius, appellant Deum. Ipsa hæc noster Seneca: *Totum hoc quo continemur, & unum est, &* DEUS *est: & socii eius & membra sumus.* Iterum alibi: *Totum hoc, quo divina & humana concluſa sunt, unum est:* MEMBRA *sumus corporis magni.* Et Lactantius eos refutans: *Nam ſi hæc omnia quæ videmus,* DEI MEMBRA *ſunt, iam inſenſibilis ab his conſtituitur Deus.* Multa enim in Mundo ſcilicet, aut plurima, ſine ſenſu. Tamen hanc ſententiam iterum Seneca aſſerit: *Vis Deum Mundum vocare? non falleris. ipſe enim eſt totum quod vides, totus operibus ſuis inditus, & ſe ſuſtentans vi ſua.* Itaque pro hoc ſenſu, in parte vera Tertulliani ſcriptio. *Platonici & Stoici corporalem ſtatuunt Deum:* ſcilicet Mundum. Etſi Plato primam Mentem magis pro Deo agnoſcit, Deo, inquam, primo. Ita Seneca in fragmento quodam, apud Auguſtinum: *Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem: quorum alter* (Plato) *Deum ſine corpore fecit, alter ſine animo?* Plato enim ſupremam Mentem architectricem agnoſcit, liberam & ſecretam ab omni contagione mortali; atque ut Cicero loquitur, *Deum ſtatuit ἀσώματον, incorporeum:* at Strato eumdem ſine Animo, id eſt, Naturam hanc rerum & Mundum, ſine Mente gubernante. Hæc ſen-

Epiſt. xciv.

Epiſt. xcvii.

Lib. vii c. iii.

ii. Quæſt. c. xlv.

Apolo. c. xlvii

vi. De Civ. c. x

ten-

tentia Stratonis est, quam Manilius tangit:

Aut neque terra patrem novit, nec flamma, nec aer
Aut humor, faciuntque Deum per quatuor artus,
Et Mundi struxere globum, prohibentq; requiri
Vltra se quidquam.

Id est, Sive quattuor elementa non habent auctorem & originem, ipsa sunt & faciunt iuncta Deum, nec alium præter se, aut supra se, habent. Sed ad Stoicos. Quia igitur Mundus Deus, dabant etiam ei globosam formam. Seneca: *Si rotundam illis,* QUALEM DEO, *dederint formam.* Idem in Claudium ludens: *Dic nobis, qualem Deum istum fieri vultis? Stoicum? quomodo potest* ROTUNDUS *esse, ut ait Varro, sine capite, sine præputio?* Obserua hæc postrema, iocose in Epicureos dicta, qui Deum faciebant humana specie: at Stoici negabant, & animal quidem esse, ἀλλ' ἐκ ἀνθρωπόμορφον: *sed non humana aliqua forma.* Hæc est sententia, quam neque nos, neque item Plutarchus sanam habet: & iis obiicit, ὅτι θεὸν ἀρχὴν ὄντα, σῶμα νοερὸν καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ ἀφιλοῦντες, ἀκαθαρῆ, καὶ ἄπλουν, καὶ ἀσώματον, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου καὶ δι' ἑτέρου ἀποφαίνουσι: *quod Deum, qui principium est, Corpus tamen intelligens & Mentem in mate-*

Epist. xciv.

materie faciunt; atque ita non purum, neque ſimplicem, neque incompoſitum, ſed ex alio & per aliud conſtituunt. Tamen Varro mitigare & ad veritatem magis flectere videtur, ſi bene exaudimus. Pulchra hæc eius in Auguſtino: *Varro de Naturali Theologia præloquens dicit,* DEUM *ſe arbitrari* ANIMAM MUNDI: *& hunc ipſum* MUNDUM *eſſe* DEUM. VII. De Civ. c. VI.

Sed diſcrimen deinde addit, quod valde velim notes. *Sicut hominem ſapientem, cum ſit ex Animo & Corpore, tamen ab Animo dicimus ſapientem; ita Mundum Deum dici ab Animo, cum ſit ex Animo & Corpore.* Hoc vult, Mundum à ſe aut per ſe non eſſe Deum; tantum à parte meliori, id eſt, Mente illa æterna, quæ tamen inſita Mundo, ut illa aliqua in Homine. Non igitur Mundus ὑσιωδῶς & ſua natura Deus, ſed κατὰ μετάδοσιν, ut dicunt Græci, & quia communicat & participat illam Mentem. Tale omnino etiam Chryſippus, apud Tullium. *Vim divinam in Ratione eſſe poſitam, & univerſæ naturæ Animo atque Mente: ipſumque Mundum Deum dici, & eius Animi fuſionem univerſam.* Id eſt, Primo quidem & vere Deus eſt Ratio ſive Mens: ſecundario tamen & Mundus, per quem Animus ille ſe *fudit*, & cui infudit. Seneca eo collineat: *Quid eſt Deus?* MENS *univerſi.* 1 Quæſt. in Præf.

Quid

Quid eſt Deus? totum quod vides, & quod non vides totum. Primo & hic Mens eſt Deus, ſecundo hæc Mentis ſedes & univerſi moles. Triſmegiſtus etiam clariſſime: Cap. XXX. Δεύτερος θεὸς, ὁ κόσμος, καὶ ζῶον ἀθάνατον: *Secundarius Deus, Mundus, & animal immortale.* Et ſubiicit pulcherrime: πρῶτος γὰρ πάντων ὄντως, καὶ ἀΐδιος, καὶ ἀγένητος, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, θεός: *Primus enim omnium, revera eſt Deus, ille æternus, & ingenitus, & omnium conditor atque opifex.* Itaque & Stoici ſæpe ſic attollunt, & à corpore Mundi iſto avellunt. ut Seneca: *Quid inter naturam Dei & noſtram intereſt? noſtri melior pars eſt Animus: in illo* NULLA PARS EXTRA ANIMUM. Sed & ſuperiora, quæ attuli, eodem eunt: ſequamur. Nam quod illos longius duxit, & induxit, hoc fuit, quod ſociabant hunc Animum cum Mundo, ut partem, & formam: at nos ſcimus, cum Lactantio, *Divinum quidem Spiritum eſſe ubique diffuſum, eoque omnia contineri: nec tamen ita, ut Deus ipſe, qui eſt incorruptus, gravibus & corruptilibus miſceatur elementis.* Continetur rebus, non confunditur; format eas, non forma; animat, etſi non anima. Bene, ut pleraque Daſmaſcenus: Αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ πάντων ἀμιγῶς διήκει, καὶ πᾶσι μεταδίδωσι τῆς ἰδίας ἐνεργείας, κατὰ τὴν ἑκάστου δεκτικότητα καὶ δεκτικὰ δυνάμεως: *Deus ipſe omnia pervadit, ſed*

1 Quæſt. in Præf.

Lib. VII. c. VI.

Cap. XVI.

ſine

ſine mixtione; & omnibus vim & efficaciã ſuam participat, ſed pro cuiuſque aptitudine & captu. Concludimus denique, & in parte tuemur Stoicos Plutarchi hiſce verbis: Θεὸν καὶ κόσμον, καὶ ἄστρα, καὶ τὴν γῆν λέγουσι. τὸ δὲ ἀνωτάτω πάντων, τοῦτο ἐν αἰθέρι 1. De Placit. c. VII.

Deum Stoici dicunt, & Mundum, & Stellas, & Terram; ſed SUPREMUM *illum,* MENTEM *in æthere.* Ipſa eſt intima mens eorum, alia poſſe dici Deos, & divinitatem communicare: ſed unum, verum, ſummum eſſe, *Mentem:* atque eam in *Æthere.* Non enim otioſus hoc quoque audi. quia Principale iſtud Animæ, ſive Græcis ἡγεμονικὸν, in Æthere ſedem habet. Etſi cum aliquo inter eos diſſenſu. nam *vulgo Stoici*, ait Laertius, *Ætherem faciunt mundi* ἡγεμονικὸν, *at Poſidonius Cœlum, Cleanthes Solem.* Cleanthis opinio placuit Plinio, qui ſcripſit: *Mundi totius Solem eſſe Animum, ac planius* MENTEM: *hunc* PRINCIPALE (agnoſce τὸ ἡγεμονικὸν) NATURÆ REGIMEN *ac numen credere decet, opera eius æſtimantem.* Neque hæc tamen ita læve capies, quaſi ipſa illa ſint Deus, ſed ut dixi, domus eius & ſedes: ut arx iſta capitis Mentem noſtram (Platonicis quidem) habet. Tertullianus calumniam, liceat dicere, Zenoni ſtruxit, cum impingit, *Aera & Æthera deos ſtatuiſſe.* Numquam, illo quidem ſenſu, Lib. II. cap. VI. Adverſ. Marc. I. c. XIII.

fecit:

fecit: neque, opinor, Chryſippus, etſi Cicero etiam de illo, quod *diſputarit Æthera eſſe eum, quem homines appellant Iovem.* Imo in æthere, & rem dixiſti.

1. De Nat. deor.

DISSERT. IX.

Obſcura aut impenetrabilis Dei notitia: ſermones ancipites: attribui tamen quædam recte à Stoicis, & primo Vnitatem.

VIDES Animam Mundi igitur Deum iis eſſe: atque illam Ignem, aut verius in Igne. Quod Philo etiam Iudæus prorſus haud abnuit, diſtinguitque: τὸν τῶν ὅλων ψυχὴν θεὸν εἶναι, κατ' ἔννοιαν: *Vniverſi Animam Deum eſſe, quodam intellectu.* Quo? quia nos & omnia vivimus, & movemur, & ſumus in Deo. Siquid verbis aliter dixerunt, abeat: & miremur, in via, & ſic prope metam Veri fuiſſe: nec inſultemus in communibus Orbis tenebris non perveniſſe. Quis enim à ſe, & ingenii ſolius luce, videat & noſcat illum *infinitum, immenſum, & ſoli ſibi quantus eſt notum?* Imo vero, ait Damaſcenus argute, τοῦτο μόνον αὐτὸν καταλαμβάνει, ὃ ἀπερίληπτόν ἐστιν ἡ ἀκαταληψία: *Solum hoc eius comprehendi poteſt: quod comprehendi non poteſt.* Et hoc Seneca vidit, & fortiter extulit: NEMO NOVIT DEUM. *multi de illo male exiſtimant*

De Allegoriis.

Minut. Felix.

Epiſt. XI.

mant impune. Quin & cauſſas alibi inquirit, & promit: *Sive illi tanta* SUBTILITAS ET CLARITAS *eſt, quantam conſequi acies humana non poteſt; ſive in ſanctiori receſſu* MAIESTAS *tanta delituit*. Piæ & bonæ rationes: addo & tertiam è Damaſceno; *Cognitio eorum eſt quæ Sunt; at Deus ſuper ipſum Eſſe Eſt: ergo & ſupra atq; extra notitiam, quia ſupra Eſſentiam.* De natura itaq; eius propria omittamus, nec ipſi Chriſtiani eius gnari, niſi quatenus divinæ litteræ nos docuerunt, leviter & in guſtum. Nam, ut iterum Damaſcenus, ὅπερ σωσίφρονι ἡμῖν γνῶναι, ἀπεκάλυψαν. ὅπερ δὲ οὐκ ἰδωνάμεθα, ἀπεσιώπησε: *Quod ex uſu noſtro ſcire erat, aperuerunt; quod non tale, & ferre aut capere non poteramus, tacuerunt.* Iis igitur miſſis, magis quæ de ipſo dici & attribui ſolent, luſtremus: & per ea in amorem ſimul & admirationem eius ducamur. Enimvero ſagaces in iſtis Stoici, ſed & veraces. Sunt autem trium fere generum, quæ de illo uſurpamus. Primum negando, & ἐξ ἀφαιρέσεως, ut dicunt Græci: ſicut cum Infinitum, Immenſum, Incorporeum dicimus. nihil enim adſtruimus, nec eſſe ſignificamus, ſed aliquid non eſſe. Alterum, κατὰ σχέσιν, *iuxta habitum.* ut cum Dominum, Rectorem, Patrem appellamus: ſignificantes tale agere, & taliter affectum eſſe. Tertium VII. Quæſt. c. XXXI.

tium denique, quod κατὰ φύσιν, *secundum naturam* dicunt: cum aliquid conamur ei insitum & amicum ostendere, ut Iustum, Bonum, Sapientem esse. Primum genus tutissimum est, & admirationi, si non notitiæ, facit: alterum tenue, & non nisi à nostri, aut operum eius, adspectu ductum: tertium conatur adire, sed arcetur; & aliquid circa naturam, si non ipsam, libat. Plura in his talibus sunt, Stoicis etiam tractata: sed ego eximia tria tangam, quæ valide & utiliter adstruxerunt: *Vnum* esse, *Bonum* esse, *Providum* esse. De primo, præiverant iam alii Philosophi, & pulchre Pythagoras: qui non *Vnum* proprie vult & *Solum* dici, sed μονάδα καὶ ἑνάδα: *Solitatem & Vnitatem*. Optime. non enim oportet specie accidentium de illo dicere, aut sentire: sed magis & deceat & doceat, ut substantiam efferri. Philo Iudæus: ὕπαρξις ὄζιν ὃ κατα λαμβάνομεν ἀυτῆ, τὸ δ' χωρὶς ὑπάρξεως ἀδύν: *Substantia est, quidquid de illo concipimus, & extra substantiam nihil.* Ergo Iustitia magis Deus & Sapientia est, quam Iustus & Sapiens: etsi modulo nostri captus non damnamus sic loqui. Teneamus tamen illud Arnobii: *Quidquid de Deo dixeris, quidquid tacita mentis cogitatione conceperis, in humanum transilit & corrumpitur sensum: nec habet propria*

Quod Deus sit immutab.

pria significationis notam, quod nostris verbis dicitur, atque ad negotia humana compositis. Sed pergamus in re, & addamus; Stoicos quoque Deum unice Unum sensisse, etsi nominibus pluribus affecerunt. Laërtius inter Zenonia: *Ἕν τι εἶναι θεὸν καὶ νοῦν, καὶ εἱμαρμένην, καὶ Δία, πολλαῖς τε ἐπιφορὰς ὀνομασίαις προσονομάζεσθαι: Unum quid esse Deum; sed tamen Mentem, & Fatum, & Iovem, aliisque pluribus nomenclaturis solere efferri.* Hoc & Minutius noster Felix de iis attestatur: *Zeno*, inquit, *& Chrysippus, & Cleanthes, sunt & ipsi multiformes, sed ad* UNITATEM *Providentia omnes revolvuntur.* Aliter alii de Deo, sed de Uno omnes loquuntur & adfirmant. Multitudo autem illa nominum (non enim numinum) ortum habuit à vi aliqua & peculiari affectu vel effectu, quem volebant expressum. Seneca: *Quacumque voles nomina propria Deo aptabis, vim aliquam effectumque caelestium continentia: tot appellationes eius esse possunt, quod munera.* Sed eius, & unius. Ecce (idem alibi) *Vis illum Fatum vocare? non errabis. hic est ex quo suspensa sunt omnia, caussa caussarum. Vis illum Providentiam? recte dices. est enim cuius consilio huic Mundo providetur, ut inconcussus eat, & actus suos explicet. Vis Naturam vocare? non peccabis. est enim ex quo nata sunt*

IV. de Benef. c. VII.

II. Quæst. c. XLV.

ſunt omnia, cuius Spiritu vivimus. Vis Mundum? ipſe eſt enim totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens viſua. Atque idem loco priore ſubiicit, eundem eſſe *Liberum patrem*, & *Herculem*, itemque *Mercurium*: & quæ talia Stoici è mythica hiſtoria ad myſticos ſenſus referebant: & operoſe referebant, ſatis ſibi in iſtis allegoriis, ſive ut ipſi appellabant ὑπονοίας, placentes & plaudentes. Cicero: *Magnam ſuſcepit moleſtiam, & minime neceſſariam Zeno primus, poſt Cleanthes, deinde Chryſippus, commentitiarum fabularum reddere rationem; & vocabulorum, cur quidque ita appellatum ſit, cauſſas explicare.* Culpat & Lactantius Stoicos, *quod cum non perviderint quid in vero ſit, conentur fabulares Deos cum rerum naturalium ratione coniungere.* Et vero tenuia hæc plurimum, aut infirma, & argutiis ſæpe ridendis. Exemplum & guſtum è Laertio habe. Ὁ Διὸς πολλαῖς προσηγορίαις ὀνομάζεται, κατὰ τὰς δυνάμεις. Διὰ μὲν γάρ φασι, δι' ὃν τὰ πάντα. καὶ Ζῆνα καλοῦσι, σχεδὸν τὸν ζῆν αἴτιός ἐστιν, ἢ διὰ τὸ ζῆν κεχώρηκεν. Ἀθηνᾶν δέ, κατὰ τὴν εἰς αἰθέρα διάτασιν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀπό. *Deus pluribus nominibus appellatur, ut ſunt poteſtates. Nam & Dia Græci dicunt, quod per eum ſint omnia: & Zena, quatenus vita eſt auctor, vel quod per vitam tranſivit. Athenam etiam ſive Minervam,*

xii. de Nat. deor.

i. cap. xvii.

vam, quod in Æthere Principale eius sit extensum. O viri graves & serii! magis talia licebat agere. Sed in verbis Laertii obiter moneo, quod legitur, διὰ τῆ ζῆν κεχώρηκεν, falsum videri, scribendumque, τῆ ζεῖν. Duplex enim etymon adsignant, vel à *vita*, vel à *fervore*: atque hoc postremum de iis Athenagoras: Ζεὺς, ἡ ζέουσα οὐσία, κατὰ τοὺς Στοϊκούς· *Zeus, fervens essentia, iuxta Stoicos:* id est, Ignis.

DISSERT. X.

Eundem Bonum & Beneficum esse, & hanc velut propriam eius notam, & nomen.

UNum igitur iam Deum donant: sed qualem illum? dixi, *Bonum Providumque.* Quæ duo pluribus verbis, sed eodem fere spectantibus, eximie aperuit ille inter Stoicos eximius Cleanthes: qui *Theogoniam*, sive *Deorum genituram* inter alia scripsit. Versus sunt in Clemente Alexandrino (nam versibus pleraque ille usus) plane aurei, imo de Deo divini.

Εἰ τὸ ἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ' οἷον λέγω, ἄκουε δή.
Τέταρτον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές·
Κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, θέον,
Αὐχηρὸν, αὐθέκαστον, ἀεὶ συμφέρον,
Ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελὲς, ἀνάδωτον,
Ὠφέλιμον, θαρραλέον, ἀσφαλὲς, φίλον,
Ἕνωμον, ὁμολογούμενον . . . . . .

Εὐκλεὴς

Εὐκλειὲς, ἄτυφοι, ὅπι μελὲς, πρᾶον, σφοδρὸν·
Χρονιζόμενον, ἄμεμπτον αἰεὶ διαμένον.
Ἀγαθοῦ θεσμὸς πᾶς, ὅστις εἰς δίκαν βλέπῃ,
Ὡς δὴ παρ' ἐκείνης τὸ ξύμφορος καλῶ πνέει.

Eos ita reddimus:

Si quale ſit BONUM *rogas, ita accipe.*
Eſt ordinatum, iuſtum, & eſt ſanctum, pium,
Sui potens, commodum aliis, pulchrum, decens,
Rectum atque conſtans, ſemper autem conferens,
Expers metu, dolore, curis omnibus,
Iuvans, benignum, ſtabile, amicum, amabile,
Honore dignum, confitendum.....
Et glorioſum, non ſuperbum, quod gerit
Curam omnium, placens, & viribus valens,
Ævi vetus, culpæ inſcium, ſemper manens.
Ah vilis ille, Opinionem qui adſpicit,
Tamquam duce hac venturus ad Veri ſcopum.

Conſidera, mi Auditor. ſunt à profano ſacri verſus & ſenſus: ac negem aliquid tam ſublime & auguſtum ab alio veteris ævi ſcriptum. Finis ipſe & clauſula, quam damnat non occulte receptas de Numine *opiniones*? vana illa gentilium, & à vero longinqua? Sed attributa ipſa & elogia

gia si vides, quid uberius aut verius dici potest? Omnia autem in forma illa sermonis (observa) qua Substantia notatur, ut ante attigi: *Deum bonum, utile, iustum.* Et cum pluscula sint, id quoque observes, omnia fere ad duo haec capita revocari, *Bonum, Providumque.* Prima est ipsa Bonitas: quam quot nominibus describit, & inculcat? ἀγαθὸν, χρήσιμον, συμφόρον, λυσιτελὲς, ὠφέλιμον, φίλον, ταμεῖον: atque ipsum Deum initio *Bonum* appellat. Recte. nam & Dionysius Areopagita consentit, PRIMARIUM & PECULIARE *hoc Dei nomen esse: ipsamque substantiam divinam, Bonitatem appellari.* Trismegistus pariter: Τὸ ἀγαθὸν ἐν οὐσίᾳ εἶναι, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ Θεῷ. μᾶλλον δὲ, inquit, τὸ ἀγαθὸν αὐτὸς ὢν ὁ Θεός. *Bonum in nullo, nisi in Deo esse. Imo vero ipsum* BONUM EST DEUS. Quare? quia Natura eius Bonitas: nec potest aliter esse. Noster Seneca: *Quaedam sunt, quae nocere non possunt, nullamque vim nisi beneficam & salutarem habent: ut Dii immmortales. qui nec volunt obesse, nec possunt.* NATURA *enim illis mitis & placida est, tam longe remota ab alienae iniuria, quam à sua.* Iterumque alibi: *Qua caussa est Dius bene faciendi?* NATURA. *Errat, siquis illos putat nocere velle: non possunt. nec iniuriam accipere queunt, nec facere.* Et vis argu-

De divin. nominib. c. IV.

Cap. VI.

De Ira, II. c. XXVII.

Epist. XCV.

mentum Bonitatis certius, quam quod peſſimis, & in ſe ingratis, imo maledicis atque impiis, non ceſſant cottidie bene facere? *Ecce ſceleratis Sol oritur, & piratis patent maria.* Quid amplius? *Beneficia ſua ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeverant.* Ignorantibus? vide puritiam noſtram, fateberis: bona percipimus, ante eorum ſenſum. Ingratis? reliquum omne ævum. Et quotuſquiſque agnoſcit, imo cogitat? quam multi dubitant, diſputant, abnuunt? *Et nihilominus, more optimorum parentum, qui maledictis ſaorum infantium arrident, non ceſſant beneficia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus.* Omnibus, inquam, ſine diſcrimine: non aliter quam Sol ille in promiſcuo lucet. Neque enim hic, ut in theatris, ſparſio aliqua eſt aut miſſilia, in pauços & apprehenſuros: eſt in omnes, eſt in immerentes, eſt in abnuentes. *Æquali tenore bona ſua per* GENTES POPULOSQUE *diſtribuunt, unam ſortiti potentiam,* PRODESSE. Atque hoc dogma ita proprium Stoicis, ut Tertullianus ab eo errorem Marcionis derivet: *Inde,* inquit, *Marcionis* DEUS MELIOR, *de tranquillitate à Stoicis venerat.* Quia ſcilicet Deum ſemper Bonum iſti ſtatuebant, & nihil ab eo mali manare; Ponticus ille fatue fabricandum alium ſtatuit,

Sen. IV. De Benef. c. XXVI.

VII. De Benef. c. XXXI.

Ibid.

Ibid.

huius

huius auctorem. Frustra, & longe à Stoicorum sensu.

DISSERT. XI.

Denique Deum Providum & curatorem omnium esse, atque etiam singulorum. Qui aliter, reiecti.

SED tertium inter Attributa erat, *Providentia*, Deo semper à Stoicis asserta, & Cleanthis etiam illis versibus, nomine Ἐπιμελὲς itemque συμφιέντος, inserta. Asserta autem ab illis sic crebro, sic valide, ut ludus iocusque fuerint adversariis: qui hanc, *fatidicam Anum Stoicorum* appellabant. Sed ades, nostra Anus, ades, amanda nobis super omnes Veneres, & Venerum Amores. Te asserimus, & cum Seneca, *praesse universis Providentiam, & interesse nobis Deum.* Ita sane. gubernat & praest illud Numen; sed adest etiam & interest, & scienter & cum inspectione nos regit. Cicero: *Providentia Dei Mundum, &* OMNES *eius* PARTES, *ab initio constitutas esse, & omni tempore administrari.* Nota duo Providentiæ ab eo subiici, Constitutionem rerum, & Administrationem. Iungi enim hæc duo debent. & *Necesse est* (ait Damascenus) *eumdem esse Conditorem rerum & Administratorem: neque possunt aut debent dividi. Sic*

De Provid. c. 5.

II. De Nat. deor.

enim imbecillitati alteruter eſſet obnoxius; quaſi aut iſte Condere non poſſet, ille non Adminiſtrare & conſervare. Sicut parentis boni eſt, & gignere prolem, & deinde alere atque educare: ita & magni illius noſtri. Cicero igitur hæc duo bene iungit, ex noſtrorum ſententia: *Materiæ univerſæ* FICTRICEM *ac* MODERATRICEM *eſſe divinam Providentiam.* Quis enim credet, ait Seneca, *ſine* CUSTODE *tantum opus ſtare, & hunc ſiderum curſum diſcurſumque fortuiti impetus eſſe?* Quis etiam credet, hæc tam pugnantia ſervare ordinem & ſtatum, niſi Rector ille ſit, *cuius conſilio huic Mundo providetur, ut inconcuſſus eat, actuſque ſuos explicet?* Sed vim huius Providentiæ, & variantes etiam ſuper ea ſenſus, pulcherrime Epictetus exſequitur, apud Arrianum: *Quod ad Deos attinet, ſunt qui negent ullum Numen eſſe. Sunt qui eſſe donent, ſed ignavum, incurium, & nulli rei providere. Sunt tertii, qui & eſſe, & providere, ſed non niſi magnis & cæleſtibus, terrenorum autem nulli. Quarti, & cæleſtibus & terreſtribus; ſed univerſis dumtaxat, non autem ſingulis & unicuique ſeorſim. At quinti, in quaparte Vlyſſes & Socrates, aſſerunt ſtatuuntque, Quod* TE O DEUS NEC IN MINIMO MOTU *lateam aut fallam.* Ecce pulchrum adſcenſum,

III. De Nat. deor.

De Provid. c. 1.

Sen. II. Quæſt. c. XLV.

2. Diſſert. c. XII.

&

& vere adſcenſum, à tenebris & impietate paullatim ad lucem & veritatem: quam quinta illa ſententia eſt amplexa: id eſt, noſtra. Ita enim & Platonici, & noſtri, omnia minima, maxima, Providentiæ ſubiici: *nec ſine Ratione, quamvis ſubita, accidere*. Nihil eſt à caſu, ubi caſus maxime apparet: ſed occultum aliquid divini conſilii eſt, quo diriguntur. Plato ſermoni ſuo toti de Diis hoc velut fundamentum præſtruit: ἀε εἶναι σπουδῇ μᾶλλον πάντων, σμικρῶν τε καὶ μεζόνων: *Quod curent omnia, magna ea ſint aut parva.* Atque id ratione etiam ſcita docet alibi, his fere verbis, aut ſenſu: *Cum Dii ſint, non convenire ut otioſi degant; curare ergo res humanas. Cum autem omniſcii ſint, etiam minima videre & noſſe cenſendum eſt, eaq; igitur curare. Quidni? procul enim ab iis ignavia & inertia: nec minor poteſtas eorum in minutis, quam in magnis: neque indigna etiam maieſtate illorum hac cura. Imo eam velut gradum ad maiora illa habent*. Optime, & varia ac valida ratio in paucis verbis. Itaque apud Ciceronem Stoice dicitur: *Non univerſo generi hominum ſolum; ſed etiam ſingulis, à Diis immortalibus conſuli ac provideri.* Quid hominibus ſingulis? imo animalibus, imo animalculis & inſectis: & iidem *Stoici* (idem Cicero) *Dei maieſtatem uſque*

Senec. De Provid. c. 1.

In Epinom.

Lib. 2. de Legib.

III. De Nat. deor.

IV. Ac-

ad apium formicarumque perfectionem deducunt. Si perfectionem, etiam curationem. Bene & hoc Damascenus: προνοια ἐστὶ βούλησις θεοῦ, δι' ἣν σώζεται τὰ ὄντα τῷ προσφόρῳ διήκοντι λαμβάνει: *Providentia est divina voluntas sive sententia, per quam* OMNIA QUÆ SUNT *convenientem ordinem & regimen habent.* Itemque Alexandrinus ille Clemens: Ἔστιν οὖν προνοια ἰδία, καὶ δημοσία, καὶ καθολικῆ: *Est Providentia* PRIVATIM, *&* PUPLICE, *&* UBIQUE. Est & in actibus singulis singulorum. ut Lactantius: *Curat hominum vitam Deus, ac* SINGULORUM ACTUS *animadvertit.* Nonne ipsum hoc est, quod supra nostrę partis Epictetus, *Te Deus nec in minimo fallo?* Atque hæc cum ita habeant, quidam Fortunæ omnia transscribunt: *neque hæc* (ait Seneca) *intra vulgum dementia est, sed Sapientiam quoque professos contigit. Sunt enim qui putent, sibi ipsis animum esse, & quidem providum, ac dispensantem singula, & sua & aliena: hoc autem Universum, in quo nos quoque sumus, expers esse consilii, & aut ferri Temeritate quadam, aut Natura nesciente quid faciat.* Errant hic profecto, mi Seneca, etiam sapientiam professi: nec Epicurus ille solum, cuius nota deliria, & qui de Beata illa Natura profatur,

De ira, c. XVII.

1 Quæst. in Præf.

Immortali ævo, ſumma cum pace fruatur,
Semota à noſtris rebus, ſeiunctaque longe.

longe ſemota, atque adeo extra Mundum etiam proiecta. Non ille, inquam, ſolum: ſed quod miremur, Plinius ille in pleriſque Stoicis germanus. At hic quam degenerat? *Irridendum*, inquit, *agere curam rerum humanarum illud, quidquid eſt, Summum.* Et cauſſam addit: *An tam triſti atque multiplici miniſterio non pollui credamus, dubitemuſve?* Ne dubitemus quidem, Plini, adeo non credamus. Quid enim cenſes? humano more quodam agere & curare, ſollicitum, diſtrictum, diſtractum, iratum? Erras. ille cum ſumma quiete, & placide agitans, hæc agit: ὁ μεριζόμενος, (ait Clemens) ἀπὸ τοπου μένομενος, ὁ μεταβαίνων ἐκ τόπου εἰς τόπον, πάντη ὢν οὐδαμοῦ ἐστι, καὶ μηδαμῆ ὢν ἐχόμενος, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς, ὅλος ὀφθαλμὸς, πάντα ὁρῶν, πάντα ἀκούων, πάντα εἰδώς: *non diviſus, aut diſtractus, non tranſiens è loco in alium, ſed ubique ſemper exiſtens, & nuſquam circumſcriptus: totus mens, totus lux, totus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia ſciens.* Et quam pronum tibi hæc credere, ſi vel eadem his verba tua attendiſſes? *Quiſquis eſt Deus (ſi Mundo eſt alius) & quacumque in parte, totus eſt ſenſus, totus viſus, totus audi-*

Lib. II. c. VII.

VII. Stromat.

auditus. Talem & tantum cum facias, quid metuis, cum Epicuro aliquo, pollui aut fatigari? Et tamen à Sapientia cum hoc dogma ſpernas, Prudentiæ tranſſcribis, & ais: *Deos curam agere rerum humanarum, credi ex uſu vitæ eſt.* Imo ex ratione eſt. quam, ut alios omittam, te quoque teſte princeps ingeniorum, Homerus agnovit. Ille quam non ſæpe, ſed ubique eam adſtruit? Alibi, de Iove:

Odyſſ. N. v. 213.

----- ὅστε κ᾽ ἄλλος
Ἀνθρώπους ἐφορᾷ, κ᾽ τίνυται ὅστις ἁμάρτῃ:
---- *mortalia facta*
Mortaleſque videt, delinquentes quoque punit:

Ecce inſpectionem, ecce & animadverſionem. Quin idem apud eum Iupiter effatur:

----- μίλτοσί μοι ὀλλύμφοί περ:
--- - *habeo curæ & pereuntes.*

Non potuit longius penetrare in adyta Providentiæ, quam ut diceret, tunc quoque cum pereunt non negligi à Deo; ſed bono aliquo fine perire, aut denique ſe diſponente. Plura in illo ſublimi poeta ſunt; omitto: & Stoicis hoc teſtimonium à Tullio attribuo, *Rationem de Providentia deorum ab illis* SANCTISSIME ET PROVIDENTISSIME *eſſe conſtitutam.*

III. De Nat. deor.

DIS-

DISSERT. XII.

E Providentia Fatum consequi. quid illud? & quomodo libertatem Deo non tollat.

EST ita. & gradum ab hac ad *Fatum* convenienter profero: quia illud ab ista est, & valde cum ea nexum, imo innexum. Itaque ab ipsis Stoicis confunduntur hæc sæpe: si tamen discerni placet, sic fiet. Ut providentia in ipso Deo sit scientia, vel sententia omnium; hæc distinctius lex ipsa & decretum singulis datum. Itaque a Deo est istud, magis quam in ipso. Addo, quod illa velut Proconsul est, qui decernit & statuit; istud, velut lictor, qui sententiam illam facto promit, & omnibus propalat. Ita Apuleius, ex sententia Platonis: *Fatum esse, per quod inevitabiles cogitationes Dei atque incepta complentur.* Nota, *cogitationes*: Ita enim *Primam Providentiam* (summi Dei) definiebant Platonici, ut esset τὴν πρώτου θεοῦ νόησιν, εἴ τι βέλτιον: *supremi Dei cogitatio sive voluntas. Secundam* autem volebant dici *secundorum Deorum, cælum permeantium, per quam inferiora & mortalia omnia dispensarentur, generi cuique sive speciei ipsi tuenda & servanda. Tertiam* denique, *qua Genios circa terram tangit,* Plut. de Fato.

git, humanorum actuum arbitros & custodes. Ita per gradus distinguebant, & ad nos derivabant: ut *prima Providentia Fatum contineret; secunda, ipsa esset Fatum; tertia quod ex Fato esset.* Plutarchum, sodes, vide libello huic rei proprio: & Apuleio, qui ista conformiter sed brevius, lucem ab eo mutuare. Nos ad Stoicos imus, tot discriminum incurioſos. Ab uno Deo ista omnia; imo confundunt sæpe cum Deo. Seneca: *Vis illam Fatum vocare? non errabis. hic est, ex quo suspensa sunt omnia,* CAUSSA CAUSSARUM. Optime, optime. ratione tamen & intelligentia distinguimus, ut sæpe dixi. *Lex* est à Deo, ut ipse Seneca, *omnia certa, & in æternum dicta Lege decurrere*: id est, Fato. Cicero: omnia *æternæ legis imperio* fieri. Plato, *ἀδραστείας νόμον*, *Adrastiæ Legem* dixit. An non & Pindarus intellexit, cum *νόμον πάντων βασιλέα, θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων ἔτι*: *Legem omnium Reginam, mortalium immortaliumque esse*? puto, intellexit. Et certo iam Manilius:

Sed nihil in tota magis est mirabile mole,
Quam RATIO, *& certis quod* LEGIBUS *omnia parent.*

Habes Providentiam, quæ *Ratio* est; & eius prolem, Fatum, *Legum* nomine dictam. Homerus pulcherrime *βυλὴ Διὸς*, statim initio operis:

Διὸς

De dogm. Platon.

II. Quæst. Natur.

De Provid. c. v. x. de Rep.

Lib. I.

---- Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή:

---- *Iovis est perfecta voluntas.*

sive potius *consilium & decretum.* Atque ô divinum vatem! qui caput hoc Sapientiæ humanæ (ita mihi videtur) statim operi præscripsit, suæ indicem vel testem. Narrabo, inquit, & canam hæc atque ista: iras, bella, funera: sed iam nunc prædico & moneo, ab hominibus ista, sed ex Dei voluntate, administrata. Neque enim, quæ vel fortuita putantur, ab hac lege secludimus: neque incidunt ea ipsa, sed veniunt. *Causſa pendet ex causſa,* PRIVATA AC PUBLICA. *Longus ordo rerum trahit.* Sophocles * μάλα στιχῶς, id est, στιμυῶς: Sen. De Provid. c. v. *valde Stoice, id est, graviter.*

Ἐγὼ μὲν οὖν κ' ταῦτα, κ' τὰ πάντ' ἀεὶ
Φάσκοι μ' ἂν ἀνθρώποισι μηχανᾶν θεός.
Οὗτῳ γὰ μὴ τάδ' ὄζιν ἐν γνώμῃ φίλα,
Κεῖνος τ' ἐκεῖνα στεργέτω· κἀγὼ τάδε. Aiace Flagell.

Ego quidem igitur ista, & alia item omnia,
Accidere nobis censeam Fato Deum.
Quod si quis hac in mente non probat sua,
Ille alia teneat & sequatur; ista ego.

Sed aiebat Seneca *Longum ordinem rerum* esse: quid ita? quia *causſarum implexa series est,* ut idem alibi: sive ut Stoici, apud Laertium: αἰτίας τῶν ὄντων εἱρμόν: *causſa rerum implicata.* quia scilicet εἱρμὸς quidam III. De Benef.

dam eſt, & *nexus ac catena.* Id quo ſenſu dicant, Chryſippus apud Agellium explicet, ſeria definitione: Lib. VII. cap. II. Εἱμαρμένη ἐστὶ, φυσικὴ σύνταξις τῶν ὅλων, ἐξ ἀϊδίου, τῶν ἑπομένων ἀκολουθούντων, ἀμεταβόλου καὶ ἀπαραβάτου ἔσεως τῶν τοιούτων συμπλοκῆς: *Fatum eſſe, naturalem compoſitionem univerſorum, ab æterno, mutuoſeſe conſequentium, immutabili & inviolabili hac complicatione.* Obſerva & ſcrutare. eſt *Naturalis compoſitio:* nempe rebus inſita à Communi & prima illa Natura, id eſt, Deo: ideoque & *Naturam,* Fatum appellant. Sed quia (noſtro intellectu) *Ratione* quadam & diſcretione Deus hoc facit, & applicat; plurimum Laert. in Zen. *Rationem* (uti ipſam *Providentiam*) dicunt. Ut cum definiunt Εἱμαρμένη, λόγος, καθ' ὃν ὁ κόσμος διοικεῖται: *Fatum, Rationem, ſecundum quam mundus adminiſtratur.* Item Stob. Phyſic. Itemque diffuſius: λόγον, καθ' ὃν τὰ μὲν γεγονότα γέγονε, τὰ δὲ γινόμενα γίνεται, τὰ δὲ γενησόμενα γενήσεται: *Rationem, per quam facta, ſunt facta; fiunt, quæ fiunt; fient, quæ fient.* Et diſcernentes deinde à Providentia: λόγον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προνοίᾳ διοικουμένων: *Rationem eorum, quæ in Mundo Providentia adminiſtrantur.* Anteriorem cauſſam hic vides, & iſtam ex ea natam aut ſubſequentem. Sed additur in Stobæanis: μεταλαμβάνειν δὲ τὸν λόγον τὸν ἀληθείαν, τὸν αἰτίαν, τὸν φύσιν, καὶ ἀνάγκην: *Mutat interim* (Chryſippus)

sippus) *& pro Ratione supponit Veritatem, Caussam, Naturam, Necessitatem.* Ut sit fatum nempe *Veritas, Caussa, Natura, Necessitas* eorum quæ sic fiunt. Sequebatur, *Ab æterno.* Ita. nam in Dei mente hæc constitutio, & cum Æterno illo æterna. De *complicatione immutabili* additur: quod ad ordinem seriemque caussarum facit. Prima illa caussa (Deus) alias atque alias subserit, miro & incomprenso nobis nexu: sic, ut quæ Fato eveniunt, evenire per Naturam & Rationem videantur. Hæc est illa Sapientia inscrutabilis: *à qua est omnis modus, omnis species, omnis ordo, mensura, numerus, pondus: à qua est, quidquid naturaliter est, cuiuscumque generis est, cuiuscumque æstimationis est: à qua sunt semina formarum, forma seminum, motus seminum atq; formarum.* Quid opus perissologia? a qua est, quidquid est: Peccatum autem ab ea non est, quia nec est. Pelagus hoc, mi Auditor, imo abyssus, imo chaos, si ingrederis: & sic se habere potius, quam quomodo habeat, scimus. Est igitur *series & connexio*, atque ea immutabilis: quia ab immutabili Deo. Ideoque & *Necessitas* cohæret: quæ soror est, ut sic dicam, & gemella Fati. Trismegistus: Augusti. v. De Civ. c. xi.

πάντα ὁ γίνεται φύσει ἢ εἱμαρμένῃ, ἢ ἐκ τούτων ἑνὸς ἄμοιρος ἀφρονείας· ἀφύτοις δὲ θεὸς, αὐτοτελὴς λόγος τῶν ἔντος Ad Ammonē.

ἐπιφροσύνη θεῦ. δύο ὧν τούτων αὐτοφυεῖς δυνάμεις, ἀνάγκη καὶ εἱμαρμένη. *Omnia Natura & Fato fiunt, nec eſt Locus vacuus à Providentia. Eſt autem Providentia, in ſe perfecta Ratio cæleſtis Dei. Cui duæ ſunt cognatæ facultates, Neceſſitas & Fatum.* Pulchre diſtinguit, & has ex illa deducit. Quid ergo? inquiunt. Neceſſario hæc ſic fiunt? & nec Deus mutat? nec Deus. Aſper initio ſermo, ſed examinatus, Stoicorum etiam vero ſenſu, miteſcit. Voces quidem aſpernamur; quæ dicunt: πῶς πεπρωμένα μοίραν ἀδυνάτα ἔστι θεοῦ ἐξεῖν καὶ θεῷ: *Deſtinatam ſortem nec* DEO FAS *effugere.* Item:

Herod. 8.

Philemon.

Δοῦλοι βασιλέων εἰσὶν, οἱ βασιλεῖς θεῶν,
Ὁ δὲ θεὸς ἀνάγκης:
Sunt regibus ſervi, rex ſervus eſt Deo,
Deus Neceſſitati.

De Provid. c. v.

Etiam noſter doctor: *Eadem Neceſſitas & Deos alligat: irrevocabilis divina pariter atque humana curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur.* SEMPER PARET, *ſemel juſſit.* Hæc talia, parum decore ex dignitate Dei dicta: etſi, ut tetigi, interpretatione ad verum liquidumque deducas. Hoc enim volunt, ſemel ſtatuta Deum non mutare.

Lucan. 2.

Finxit in æternum cauſſas: qua cuncta coercet,
Se quoque Lege tenens.

Non

Non quia imbecillitas aliqua in Deo ſit, aut Fatum dominetur: ſed quia placuit ei ſtare Decreto. Nimirum (ut noſter Seneca) *imminutio maieſtatis ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt.* Dic mihi, nonne *vir bonus* (quatenus bonus) *non poteſt non facere, quod facit? non enim erit bonus, niſi fecerit.* Similе (ſiquid tamen ſimile) in Deo: qui ſit Deus, nihil mavult, aut mutat. *Magnum hoc argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutare quidem poſſe.* Quod ſi aliunde eveniret, aut cogeretur; ſane impotentia eſſet. atiam *non externa* DEos *cogunt, ſed ſua illis* IN LEGEM *æterna* VOLUNTAS *eſt.* Itaque non poſſunt videri non poſſe, quia nec volunt. An tamen non iſta ſervitus eſt? minime. Seneca egregie: *Nec Deus ob hoc minus liber autor rerum eſt: ipſe enim eſt Neceſſitas ſua.* Vides eum ſenſum: nec fortaſſe aliter (apud Germanos Stoicos) in tota iſta re Fati fuit. Quod Auguſtino etiam arbitro dicam. Is reiecto *Fato Aſtrologorum*, infert: *Atque ii omnium connexionem ſeriemque cauſſarum, qua fit omne quod fit, Fati nomine appellant* (ii ſunt noſtri:) *non multum cum de verbi controverſia certandum atque laborandum eſt: quandoquidem ipſum cauſſarum ordinem, & quandam connexionem*

1 Quæſt. Natur.

Sen. VI. De Benef c. XXI.

Ibid.

Ibid. cap. XXI

1 Quæſt. Natur.

V. De Civ. c. VIII.

Hod. lib. c. 12 nem, SUMMI DEI *tribuunt* VOLUNTATI. Addit alia, & alibi ex ipso Seneca approbat hanc eorum mentem esse.

DISSERT. XIII.

Obiectiones contra Providentiam & Bonitatem Dei: quaesitumque primo, Vnde Naturalia mala?.

AUD. Attenta equidem aure iamdiu bibo: sed quid si animo nonnihil renitenti alibi, aut assensum certe retinenti? Nam sunt in istis spinæ vel aculei, qui pungunt: & das mihi operam in evellendis? LIPS. Curiosum ingenium hic asperner, ut rem dicam: & cum Damasceno moneam, Lib. 12. Fid. Orth. c. XXIX. πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάστως ὑποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κἂν φαίνηται πολλοῖς ἄδικα, διὰ τὸ ἄϊστον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τὸν τῆς προνοίας: *Omnia admirari, omnia laudare, omnia* SINE INQUISITIONE *suscipere Providentiæ opera; etiamsi multis iniusta videantur. quia scilicet ignota est, imo* COMPREHENDI *nobis* IMPOTENS *divina Providentia*. Audin' hoc, & rutius sanctiusque sic esse? Alioqui pelagus est, ut dixi: & cymbulam ingenii si immittis, fluctuabit, aut merget. AUD. Curiosam inquisitionem tecum abdico: sed quæ prima fronte omnibus occurrunt & obturbant, quæ culpa sit me atti-

attigiſſe, te reieciſſe? Neque enim alio fine quæro: & favebo equidem Dei cauſſam agenti. Dic igitur, ſodes. ſi à Providentia & à Deo omnia bona: unde Monſtra, unde Venena, & Noxæ, in iſto orbe ſunt? Unde in nobis ipſis interna hæc vere mala, & Vitia ac peſtes animorum? quis genuit, quis ſuſtinuit & ſervavit? Denique in ipſa gubernatione, quanta iniquitas apparet? cum boni tolluntur, aut premuntur; mali vivunt, vigent: & præmia ac pœnæ iniuſta plurimum lance penſantur. Hæc quantumvis ſedatum ingenium excitent, compoſitum turbent: utique ſic in oculos ſenſuſque incurrentia, & cottidianis exemplis prompta. Remove obſecro, quamvis levi manu: & quod iterum teſtor, pronum ad fidem me habe & ſequentem.

LIPS. Vetera moves, remota pleraque aliis, & *alibi ipſi mihi; certe in parte. Nunc tamen ordine, quia valde vis, faciam: ſed compendio, qua poteſt, & ut dicta non iterem; quod odi. Tria viſus obiicere bonitati & Providentiæ, *Naturalia* mala, *Interna*, & *Externa*. *Naturalia*, quæ primo & per ſe à Natura videntur; eaque duplicia, *Rara* & *Vulgata*. *Rara*, quæ non via ſolita, nec ſemper, ſed ob cauſſam eveniunt: ideoque *Monſtra* ut *Prodigia* vocamus. Ea fere ſunt, in

* De Conſtant.

Ex-

Exceſſu, Defectu, Mixtione, Modo. Exceſſu, ut homo biceps, quadrimanus, tripes. *Defectu*, ut Unipes aut Unimanus. *Mixtione*, ut Homo porcino capite, Vitulus humano. *Modo*, ſive in magnitudine & menſura, magna nimis, ſive parva; ut Gygas, ut Nanus. ſive etiam in *Situ* membrorum partiumque, ut Caput in femore, Oculi in pectore: & uno verbo, quidquid extra communem ordinem legemque profertur. At *Vulgata* ſunt, quæ ſemper & ſua indole talia: & facta nataque videntur in malum aut noxam. ut ſunt Serpentes, Feræ quædam, Venena, & quæ eius ſortis occurrunt. Hæc obiicis, & iam olim alii: breviter & leviter refutamus. Primum de *Raris*: fatemur ea contra, aut præter, Particularem cuiuſque generis naturam eſſe, ſed non contra Communem. Ariſtoteles: Ἔστι δὲ τὸ τέρας

IV. De Genera. Animal.

παρὰ φύσιν τι. παρὰ φύσιν δ' ἁπάσαν, ἀλλὰ παρ' ὡς ὀλίγα πολύ. παρὰ μὲν γὰρ τὰ ἀεὶ, ἢ τὰ ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲν γίνεται παρὰ φύσιν. *Monſtrum eſt aliquid præter Naturam, ſed non omnem, illam tantum quæ ſolens & uſitata eſt. Nam præter illam Sempiternam, & quæ ex Neceſſitate eſt, nihil omnino fit.* Hoc dicit. reſpectu cuiuſque ſpeciei, Homo aut Vitulus talis, Monſtrum & Malum videtur: Communem illam ſi adſpicis, & Deum; non eſt, imo velut luſus aliquis eius aut oble-

oblectamentum. Itaque ille idem scriptor has appellat Naturæ quasdam παρεκβάσεις, *exerrationes* aut *excessus:* non aliter quam in longo magnoque cursu, extra lineam leviter, nec indecore, licet transilire. Et causas tamen hæc suas habent, faciles indagari: à Materie nimia, aut pauca; sic aut sic disposita; à Gignentium adfectione aut habitu, in opere aut post opus. Plura sunt, non hic inquirenda: sed Universum si spectes, mala aut fœda hæc negamus, imo in ornatum esse, & plenis perfectisque illis magis adgnoscendis. De *Vulgatis* autem, scio apud Ciceronem esse qui inclamet: *Cur, omnia nostri caussa Deus cum fecerit, tantam vim natricũ viperarumque fecit? cur mortifera multa, multa pernicioſa, terra mariq; disperſit?* IV. Acc. E Sacris nostris prõpta erat responsio: te faciente, ô homo, fecit. In prima origine hæc omnia sine noxa erant, nobis obnoxia: in Deum surrexisti, communem conditorem: ergo illa etiam in te, ut vindicatura, & à prima sua natura demutarunt. Sed pro communi etiam Philosophia, hoc licet dicere: ista tam diversa, tam varia, facere & requiri ad ornatum perfectionemque magni Mundi. Mundi? etiam ad Dei potentiam sapientiamque notificandam. Potes tu illas Araneorum subtiles & intextas telas intue-

ri, sine admiratione conditoris? potes viperæ colores, volumina, indolem? potes vel molestum illum & susurronem culicem, sine ipso hoc cogitationis fructu? At enim, aiebat, *nostri causſa Deus hæc fecit:* contra nunc est, & nocent. Nostri secundario quidem, sed primum, sua. Gloriæ eius hæc serviunt, mundo toti serviunt: nec solius hominis adspectum haberi, verecunde quidem petas. Tamen an non & ista humanis usibus se præbent? Omitto, quod imperium in hæc tam aspera & calide nocentia exercemus, & cuncta à natura nos fugiunt: sed vim etiam & usum occultum habere, prior & hæc ætas docuit, ac postea docebit. Ne stulte & propere damna: sed, ut Naturæ quidam peritus venator, indaga magis & inquire. Augustinus eo vocat: *Divina,* inquit, *nos admonet Providentia, non* RES INSIPIENTER VITUPERARE, *sed* UTILITATEM *rerum diligenter* INQUIRERE: *& ubi nostrum ingenium vel infirmitas deficit, ibi credere occulta: sicut alia, quæ vix potuimus invenire. Atque hæc ipsa aut* HUMILITATIS EXERCITATIO *est, aut* ELATIONIS ATTRITIO. Pulcherrima clausula. quid vis, ô homo? stuporem tuum divinæ Sapientiæ opponere? quidquid non capis, carpere? Demitte & inclina te potius: & scito arcana hæc Naturæ

XI. De Civit. c. XXII.

turæ adyta, magno illi Pontifici adeunda tantum: fortaſſe minoribus etiam ſacerdotibus, id eſt, Geniis, haud ſemper aperta. Quid nobis profanis? caligamus, & in primam illam Cauſſam fruſtra oculos immittamus.

DISSERT. XIV.

Secundo quæſitum, Vnde interna mala, id eſt, Peccata? Stoicos etiam à Fato & Deo removere: & quomodo.

SED *Naturalia* hæc in parvo ſunt, nec niſi obſtreperi opponant: *Interna*, id eſt, vere Mala, magis angunt. Peccata & ſcelera ſunt, fuerunt, & erunt: unde ea, ſi non ab omnium factore? Quin & Plutarchus Chryſippo obiicit, dixiſſe: *nullam eſſe intemperantiam, nullam fraudem, cuius non ſit Iupiter Architectus.* Sed hæc vane obiici, & à parte non à iudice dici, ex ipſo Chryſippo liquet. Palam ille detestatur: *& ad eos ſe applicat potius* (ait Cicero) *qui neceſſitate motus animos liberatos volunt.* Apud Ciceronem, ſed & Agellium, excerpta etiam ſunt eorum, quæ Chryſippus pro hac ſententia ſcripſit: in adfirmatione certa, in explicatione involuta. Cicero ait, Cauſſas eum diſtinguere *Perfectas & Principales*, aliaſque *Adiuvantes & Proximas.* Secundum illas igitur, principium

De Fato.

cipium quidem motus & actionis dari; ſed talis taliſq; motus, à cauſſis Proximis, id eſt, à Voluntate & nobis. *Vt*, inquit, *qui cylindrum protruſit, dedit ei principium motus, volubilitatem autem non dedit: ſic viſum obiectum imprimet in animo ſuam ſpeciem, aſſenſio autem erit in noſtra poteſtate: eaque, quemadmodum in cylindro dictum eſt, extrinſecus pulſa, quod reliquum eſt, ſuapte vi & natura movebitur.* Sed quod in *Viſo* Cicero dicit, & hæret, parum pro interiore ipſa re videtur: & credo plura addidiſſe, quæ ævo exciderunt. Agellius magis accedit aut init, niſi fallor: & Chryſippea hæc ſic compendio refert, hauſta è libris eius De *Providentia*, qui utinam exſtarent! etſi nec Laertius eorum meminit, notabili in hac parte defectu. Sic, inquam, refert: *Quanquam ita ſit, inquit Chryſippus, ut ratione quadam principali neceſſario coacta atque connexa Fato ſint omnia; ingenia tamen ipſa mentium noſtrarum perinde ſunt Fato obnoxia, ut* PROPRIETAS *eorum eſt ipſa &* QUALITAS. *Nam ſi ſint* PER NATURAM *primitus ſalubriter utiliterque facta, omnem illam vim quæ* EXTRINSECUS *ingruit, inoffenſius tractabiliuſque tramittunt. Sin vero ſunt aſpera, & inſcita, & rudia, nulliſque artium bonarum adminiculis fulta; etiamſi parvo, ſive nullo, Fa-*

Cicero Ibid.

Lib. IV. c. 11.

talis

talis incommodi conflictu urgeantur, SUA *tamen* SCÆVITATE *&* VOLUNTARIO IMPETU *in assidua* DELICTA *&* ERRORES *ruunt. Idque ipsum, ut ea ratione fiat,* NATURALIS *illa, & necessaria, rerum consequentia efficit, quæ Fatum vocatur. Est enim genere ipso quasi fatale & consequens, ut mala ingenia peccatis & erroribus non vacent.* Additque ipsum illud exemplum, sive imaginem, de cylindro. Hæc si bene examinas, signate ab illo & ἐπιγῶς scripta: hoc colligas, Chrysippum Fatum in caussis primis constituere; ut qui talis & talis à natura & ingenio suo est, talia faciat excipiatque: qui alius, alia. Sed ipsum illud sic facere, à voluntate sit, quam tamen bonitas aut cævitas naturæ huc illuc inclinat. Ut lignum illud rotundum, sive turben, in pronum labatur suopte ingenio; quadrum non item, & resistat. Et addebat amplius, non debere *ferri audirique homines aut iniquam, aut ignavos, & nocentes, & audaces; qui cum in culpa & maleficio revicti sunt, perfugiunt ad Fati necessitatem, tanquam in aliquod asylum: & quæ pessime fecerunt, ea non* SUÆ TEMERITATI, *sed fato adtribuenda esse dicunt.* Hæc ex illo: ipsum, uti dixi & itero, utinam legisse nobis sit? Sed hæc non alio (mihi quidem) videntur ire: quam per NATURAM

sive

ſive Deum (quæ prima cauſſa eſt) homines alios aliter factos, ideoque ad bona aut mala inclinare; ſed tamen cauſſas illas primas & inſitas temperari aut flecti leviter à VOLUNTATE poſſe, quæ inter proximas iuvanteſque cenſetur. Cum ergo inclinamus; aut præmium nobis iure eſſe, ſi ad Bona; aut pœnam, ſi ad Mala. Manilius his interpres, aut adſertor: Omnia, inquit, Fato eveniunt:

Lib. v. *Nec tamen hac ratio facinus defendere pergit,*
Virtutumve ſuis fraudare in præmia donis.
Nam neque mortiferas quiſquam minus oderit herbas,
Quod non arbitrio veniunt, ſed ſemine certo:
Gratia nec levior tribuetur dulcibus eſcis,
Quod NATURA *dedit fruges, non ulla* VOLUNTAS.
Sic hominum menti tanto ſit gloria maior,
Quod cœlo gaudente venit: rurſuſque nocentes
Oderimus magis IN POENAM CULPAMQUE CREATOS.

Satis aperire mihi Stoicorum mentem germanus Stoicus videtur; etſi nimis fortaſſe ad fatalia ſua aſtra nos ligat. Sed

heus

heus Chryſippe, ſi à Natura hæc conſtitutio aut devergium: Deum à malo qui excuſas? quomodo non ille *Natura* auctor, atque ipſa Natura, malum malosque genuit, ſi tales fecit? Hoc caput eſt, & arx, ut ſic dicam, cauſſæ, nunc adeunda & occupanda. Aio, Stoicos Mali principium non in Deo, ſed in Materia (quæ tamen Deo, ut ipſi aliique voluerunt, ævo æqualis, & æterna) in Materia, inquam, conſtituiſſe. Itaque cum Deus homines aliaque faceret, omnia bona & in bonum finxiſſe: ſed repugnantem aliquam vim & malitioſam in illa fuiſſe, atque eſſe, quæ alio traheret: atque hinc *interna*, atque etiam *Externa*, mala exſtiteriſſe. Valde notabile, & vetus dogma: inter religionis etiam noſtræ proceres decertatum. De Stoicis, Seneca aperte ſcripſerit: *Vtrum Deus quod vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: & à magno artifice* FORMENTUR PRAVA *multa, non quia ceſſat ars, ſed quia* ID IN QUO EXERCETUR (Materia) *non obſequens arti eſt.* Nota, Materiam *non obſequentem*, & ab ea *Prava* eſſe. Plato ſæpe hæc tangit, & huc tranſit: ut cum dicit Materiam, aut in ea ψυχὴν, ἄτακτον, καὶ ἀκοσμοτόν: *Animam, incompoſitam & malificorem, ſive maleficam.* Iterumque: ἐναντίαν καὶ ἀντίπαλον τῇ ἀγαθοεργῷ φύσει: *adverſariam* Quæſt. Natur. in Præf.

fariam & rebellem Benefica Naturæ, id est, Deo. Animam sive Vim in Materia dicit: neque enim ipsam per se vult malam, sed latens in ea aliquid, quod in generatione se exserit & promit. Imo duas
Delside & Osir. *Mundi animas ab eo statui, naturiam grandiore, in Libris de Legibus; & cum diu fluctuasset, Beneficam ac Maleficam:* Plutarchus est auctor. Non abit ab hoc sensu
Cap. XIV. etiam Trismegistus: Αὐτῷ τῷ ποιοῦντι ἀφθὲν κακὸν, ἐσ' οὐχὸν, νομιζόμενον. ταῦτα γὰρ ὄζει τὰ πάθη τὰ τῇ ὑλικῇ παρεπόμενα, ὥσπερ ἰὸς τῷ χαλκῷ, ἢ ὁ ῥυπὸς τῷ σώματι. *Ipsi factori Deo nullum malum aut turpe adsignandum. nam hæ sunt affectiones generationis assecla, sicut arugo aris, sordes corporis.* Paria Tyrius etiam Maximus, inter Platonicos, Sermone huic argumento. Verba hæc pauca eius habe:
Serm. XXV. Καθάπερ οὖν ἐν ταῖς τῶν τεχνῶν χθρεργίαις, τὰ μὲν τέχνη προηγουμένως ὁρᾷ, στοχαζομένη τοῦ τέλους, τὰ δ' ἕπεται τῇ χειρουργίᾳ, ἀ τέχνης ἔργα, ἀλλ' ὕλης πάθη, ἀπονθῆρες τὰ ἐξ ἀκμονος, ἢ ἐκ βαύνε αὐθαλώσεις, ἢ ἄλλο ἐξ ἄλλης πάθος, ἀναγκαῖον μὲν τῇ ἐργασίᾳ, ἀ προηγέμενον δὲ τῆς τέχνης· ἔστιν ἀμέλει ἢ ὅσα ἀφελῆ γίνεται, ἂς καλέσαμεν κακῶν ἀνθρωπίνων ἐμβολὰς, ἐνταῦθα ἤγητέον, ἢ ἀνάπτυκτα τοῦ τέχνου, ἐφ' ᾧ ταῦτα τῆς ὅλης δημιουργίας ἄσπερ τινας ἐπομβρίας ἢ ἀναγκαίας φύσις: *Sicut in opificio manualium artium aliud ipsa ars ex professo facit, intendens operis sui finem; alia consequuntur opificio,*

non

non artis opera, ſed materiæ affectus; (ut ſcintillæ ex incude reſilientes, ut fuligo è fornace, & aliud ex alia materia) quæ neceſſario adhærent operæ, nec tamen artificis propoſito: tale nimirum in his quæ circa terram eveniunt, quæque incurſus humanorum malorum vocamus. In quibus innoxiam & inculpatam artem cenſendum, ſed eſſe hæc Fabricæ totius Vniverſi velut neceſſarias quaſdam & conſequentes naturas. Quæ ad *Externa* etiam aut *Naturalia* mala ex mente eius ducas: ſicut & Senecæ iſta: *Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione Fati fuit, ut bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet.* NON POTEST ARTIFEX MUTARE MATERIAM. *hæc paſſa eſt.* Itaque, ut addit, languida & ignava ingenia *inertibus nectuntur elementis; ut efficiatur vir cum cura dicendus,* FORTIORE FATO *opus eſt.* Neque abnuit, in principiis Fati aliquid eſſe, id eſt, in natura ipſâ ſingularum rerum, quod huc aut illuc ducat: ſed ſi in malum, à Materie ſic affecta. Vetus, ut dixi, hoc dogma: & an non Pythagoræ etiam? cuius illud traditur: τῶν ἀρχῶν τὴν μὲν μονάδα, θεὸν, καὶ τὸ ἀγαθόν· τὸν δὲ ἀόριστον δυάδα, καὶ δαίμονα, καὶ τὸ κακόν· ὅθεν λέγεται τὸ ὑλικὸν πλῆθος· *Principiorum alterum eſſe Vnionem, id eſt, Deum & Bonum; alterum infinitum Binionem, id eſt, Dæmonem,* Euſeb. De Præpar. Lib. XIV.

De Provid. c. V.

nem, & Malum; circa quem Materialis multitudo eſt. Sed & priſci aliquot in Eccleſia noſtra, ſive extra eam, tenuerunt. Ut Hermogenes, Tertulliano oppugnatus: qui (ut huius verba ſunt) *Materiam æternam cum Creatore proponebat, ut Malum à Materia, non à Creatore deduceret.* Oppugnavit & Maximus libello, ut apparet, docto & arguto: cuius magna lacinia Euſebianæ veſti eſt inſerta: & digna videri. Tangit hanc ſententiam & Arnobius, eruditus ille Afer; ſed parum fortiter reiicit, imo propior videtur adhærenti. Scribit alibi: *Quid ſi prima Materies, quæ in quattuor rerum elementa digeſta eſt,* MISERIARUM OMNIUM CAUSSAS *ſuis continet irritationibus involutas?* Ita enim priſca lectio, antehabenda editæ, *in rotationibus*: quia ſignificat, aliquid in ea eſſe occcultum, quod mala provocet & irritet. Siquid tamen mutandum, *in rationibus* magis vellem. Hoc ibi, velut adſentiens: ſed alibi ſpernit, & impugnat. *Mala ergo, dicitis, unde hæc omnia? Ex elementis, inquiunt, & ex eorum inæqualitate, ſapientes. Quod qui fieri poſſit, ut quæ ſenſum & iudicium non habent, malitioſa eſſe perhibeantur & noxia; aut non potius ille ſit malitioſus & noxius, qui res peſſimas, & nocentiſſimas futuras, in alicuius operis aſ-*

Cap. x. & alibi.

De Præparat. Euang. lib. VII. c. ult.

Lib. I.

Lib. II.

ſumpſit

ſumpſit affectum; eorum eſt, qui adſerunt, pervidere. Bene dico, impugnat. quomodo enim bruta & inſenſa Materia, ſit prava? viditque Plato, & fugit: qui *Vim* in ea, & *Animam* maleficam ponit. Tamen iterum Arnobius iudicium à ſe abdicat, & alibi fatetur libere, Non liquere. *Quid ergo nos?* inquit: *mala unde?* Eodem libro. *Reſponſionis neceſſitas nulla eſt. ſive enim poſſumus dicere, ſive minus valemus nec poſſumus: utrumque apud nos parum eſt: nec in magnis ponderibus duximus vel ignorare iſtud, vel ſcire. unum ſolum poſuiſſe contenti: Nihil à Deo principe, quod ſit nocens atque exitiabile, proficiſci.* Vides fluctuationem eius in Mali cauſſa: aſſertionem tamen Boni ſemper & ſolum Dei.

DISSERT. XV.

Alia reſponſio noſtra, & firmior, ſuper iſtis. Diſtincta Mala Supplicii, & Delicti: & quibuſque ſuus auctor aſſignatus.

QUANTO autem clarius hæc gentilis eius, & ævo paullo anterior, Tertullianus, ô magnum Eccleſiæ lumen, niſi caduca ſtella fuiſſet! Is diſtincte admodum obiectiunculis & Gentilium, & Hæreticorum, reſpondet: quorum adſidua iſta, Unde mala interna, aut Externa? Et Marcion ille famoſus, ut elideret, duos

Deos inducebat, Bonum & Malum: & utrumque, talium auctorem. Quod sumptum à Magis Chaldæorum aliquis dicat: quorum fuit, * *Duo principia rerum esse, Bonum Dæmonem, & Malum: quorum ille Iupiter sive Oromasdes, illorum lingua; iste Pluto, sive Arimanius diceretur.* Ab illis, inquam, propius & vicinius hoc sumpserit, quam à Stoicis; qui Materiam caussam Mali, sed non Deum, faciebant. Sed ad rem. in illum ita scribit: *Mala dicuntur, & Delicta, & Supplicia. Sed adhibita distinctione utriusque formæ, separatis malis Delicti, & malis Supplicii, malis Culpæ & malis Pœnæ; suum cuique parti definimus auctorem. Malorum quidem Peccati & Culpæ, Diabolum; malorum vero Supplicii & Pœnæ, Deum creatorem. Vt illa pars, Malitiæ deputetur; ista, Iustitiæ, mala condentis iudicia, adversus mala Delicti.* Optime. Mala culpæ, vere mala, non sunt à Deo; mala pœnæ, dictione & opinione mala, sunt (audacter dicimus) ab illo. Damascenum audi, Græcum Afro congruentem: *Dupliciter Malum dicitur. Natura, quod virtuti adversatur, & Divinæ voluntati. Opinione, quod sensu nostro tale est: ut sunt calamitates, & adflictiones. Nam hæc in* SPECIE MALA, RE BONA *sunt, sapientibus conversionis & salutis caussa.* Addit deinde

* Vide Plutar. de Isid. & Osir. Laert. in Præfat. aliique.

Lib. II. c. XIV.

Lib. IV. c. XX.

scitum

ſcitum corollarium: Γνῶναι δ', ὅτι καὶ τούτων ἡμεῖς αἴτιοι· τὰ γὰρ ἑκουσίων κακῶν ἀκούσιά ἐστιν ἔκγονα. *Sciendum; quod & horum nos cauſſa ſimus. Nam malorum quæ à voluntate ſunt, hæc quæ contra eam, ſunt proles.* Quid poteſt verius aptiuſque? Externa mala tu accuſas? te potius, & interna tua, quibus hæc provocaſti, & (illius metaphora) procreaſti. Ante ſanctum virum, quam ſapienter hoc magnus Homerus? Apud quem Iupiter:

Ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεὸς βροτοὶ αἰτιάονται! Odyſſ. α.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι, κακὰ ἔμμεναι· οἱ δ' ἢ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Vah, quam nunc homines iniuſte numina culpant!
Ex nobis namque eſſe mala aiunt. at ſibi ipſi
Nequitia propria, præter Fatum, mala gignunt.

Potuiſſe aliquem profundum hoc Providentiæ penetrare, ſi non à cæleſti aura provectum? profecto fuit. Stulti, inquit, mortales Deum inſcribunt cladibus auctorem: ſeſe debent. Non enim ille, niſi ob proprias eorum culpas, hæc immittit; nec Fato ſimpliciter, niſi adtextu cauſſæ talis, deſtinavit. Punit, ſed quia peccarunt. Nexa ſunt: & ideo Zeno noſter olim, ſervo in furto deprehenſo, cum caſtigaret, atque ille reclamaret, *Fatale mihi*

mihi erat futari: Et cadi, inquit. Igitur non hæc Mala, ſed Opinione tantum, ſi-
Epiſt. xcv. ve ut Seneca, *Specie*. Ita enim alibi: *Dii nec dant malum, nec habent: ceterum caſtigant quoſdam, & coercent, & irrogant pœnas, & aliquando* SPECIE MALI *puniunt*. Iam hæc capis, & adſentiris? AUD. Capio, adſentior: nec vel ius eſt in hos teſtes refragari. Tamen explicatius, quæſo, Malorum culpæ da auctorem. *Diabolum*, aiebas ex Tertulliano. Sed quid? an non & hunc Deus fecit? ergo malum, & mala. LIPS. Reſpondeo. Diabolum auctorem ſui ſibi mali fuiſſe, noſtri ſuaſorem. Quomodo? nam Deus hunc quoque bonum fecit primitus, ſed liberi ſui arbitrii & ſpontis: elegit autem malus eſſe. Itaque ſi quæris, Vnde ma-
Lib. IV. c. XXI. lum? cum Damaſceno dicam, τὸ αὐτεξούσιον γνώμης τοῦ διαβόλου εὕρημα: *Spontaneæ* VOLUNTATIS *Diaboli inventum.* Ipſe ſibi, & ex ſe, fecit: ſi eo verbo in re nihili eſt utendum. Malum enim non eſt aliquid, *quod eſt*; haud magis quam Tenebræ aut Cæcitas: ſed duntaxat privatio & deliquium boni. Et inde aptiſſima voce Latini *Delictum* dicunt. Ergo non proprie dixerim *Factum*, aut *Productum*: magis admiſſum & inductum: ſicut luci tenebræ, Soli nox ſuccedit. Creationem igitur non quære: cauſſam potes. atque ea

eſt

est Volũtas. Augustinus subtiliter, ut solet: *Mala voluntas est efficiens operis mali: mala autem Voluntatis efficiens, est* NIHIL. Iterumq;: *Nemo quærat Efficientem causſam malæ Voluntatis. non enim est Efficiens, sed Deficiens: quia nec illa* EFFECTIO est, sed DEFECTIO. Tenebras nemo videt, silentiũ nemo audit: intelliguntur absentia contrariorum, quæ sunt. ita hic, quod Malum est, non vides, neque proprie subsistit: neque omnino, ut verbo dicam, est. Ecce in Exemplo. Fornicatio actus est, & malus. subsistit & est aliquid, sed ea parte non malus, qua est amor, coniunctio, actio: ea tantum, qua præter aut contra Deum eiusque legem exercetur. Itaque initium habet, Boni absentiam; auctorem, Voluntatem; incitatorem, Diabolum. Heu subtilia, & nostræ Theologiæ! inquies. Sunt, & non sunt. nam & Plato, & Platonici sic adstruxerunt. Ille alibi, in oratione Lachesis: Ἀρετὴ δ' ἀδέσποτον· ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει. αἰτία ἑλομένου. Θεὸς ἀναίτιος: *Virtus dominum non habet, libera est. quam ut quisque colit aut negligit, plus minusve ex ea habebit.* CAUSSA ELIGENTIS: DEUS *autem* EXTRA CULPAM. In arbitrio & voluntate utrumque est nostra, Virtus Vitiumque: καὶ τὼ μοχθηρίαν (ait Tyrius Maximus) ἡ δ' ψυχῆς ἐξουσία κτᾶσθαι τε καὶ παλεφορεῖ:

XII. De Civit. c. VI. Cap. VII.

Lib. X. De Rep.

φορᾶ: *& Malitiam libertas animæ & parturit, & parit.* Satis iam dedi Deum non auctorem: & cum Platone hoc claudimus: In Timæo. Ὁ θεὸς τὰ, ἐῢ πάντα τῷ θεῷ, πάντη ἄριστα ἴχει: *Deus, & omnia quæ à Deo, semper & ubique* OPTIME *habent.*

DISSERT. XVI.

Tertio quæsitum de Malis Externis: & responsum. Videri etiam minima illorum à Deo esse.

AUD. Et satis accepi equidem: sed de *Externis* malis levi sermone, & ut transiens, libasti. Non tanti sunt? Atqui, Deus bone, quam culpant? Poetæ, oratores, ipsi philosophi inclamant, & ab hoc adspectu non Providentiam tantum, sed Deum pæne tollunt. Iuvenis aliquis obiit? vir bonus, & vita dignus, obiit? audi voces.

Ovid. ---- *ignoscite fasso,*
Sollicitor nullos esse putare Deos.

Symmachi lib. VIII. Alterius: *Convalescæ. ne optimi Senatoris longa vexatio faciat fidem, Nihil curare cælestes.* Quid muliercula, quæ è sepulchro clamat? PROCOPE, MANUS LEVO CONTRA DEUM, QUI ME INNOCENTEM CITO SUSTULIT. Quid ergo? melius erat *nocentem.* Iterum alius: *Hæc maxima* Quadrigar. *versatur Deorum iniquitas, quod optimum*

mum quemque non ſinunt diurnare. Iam ubi boni iacent, mali florent & vigent; quót querelæ?

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato parvo,
Pompeius nullo: credimus eſſe Deos?

Iaſon ad Medeam, in ſcelere felicem:

Teſtare nullos eſſe, qua veheris, Deos. Sen. in Med.

Alius Tragicus:

Τολμῶ καπιωεῖν, μή πο' ὦν εἰσὶ θεοί;
Κακῶν γὰ δυτυχοῦντες ἐπλήσθησί με:

Audeo profari: Suntne vel regnant Dei?
Namque improborum me attonat felicitas.

Iterum poeta:

Quinetiam infelix Virtus, & noxia felix; Manil. IV.
Et male conſultus pretium eſt, Prudentia fallit:
Nec Fortuna probat cauſſas, ſequiturque merentes:
Sed vaga per cunctos, nullo diſcrimine fertur.

Feratur: quid deinde infertur?

----- iamiam neque Dii regunt,
Neque profecto Deum ſummus rex omnibus curat.

Non ſit finis eiuſmodi ſermonum: quos impios ſcio, & exſpuo: ſed cogitationum umbras iſtas quis poteſt ſtatim & fortiter

ter pellere, nisi ratione munitus? quam à te exspecto. LIPS. Ego vero transivi, ut ais, & attigi: quid enim opus dicta mihi aut aliis iterare? Olim in *Constantia* satis ostendi causas suas & iustitiam hæc omnia habere, quæ in prima fronte alienissima ab ea videntur. Quid ipse noster Seneca, nonne proprio libello *Providentiam* satis asseruit contra eiusmodi vellicationes aut morsus? Et pleræque istæ Affectuum voces sunt, non Iudiciorum. Matrem tu illam audies, ut ratione loquentem, quæ amisso filio,

Atque Deos, atque astra vocat crudelia?

audies, sed ut matrem. Tale in aliis, qui de immatura aliqua morte queruntur: in qua sensus & rationis compotes gratulari & gaudere debebant. Nugatoria hæc sunt. At floret & dives est aliquis malus. Magnum! habeat sibi, in curam, angorem, ruinam. Pauper, bonus. Quid mali? nisi iis qui *hæc sola mala autumant, quæ non faciunt malos: & magis erubescunt* (ab Augustino mutuor) *si Villam malam habeant, quam si Vitam.* Alibi distinctius de caussis diximus: sed semel nunc & universe, in istis omnibus opinione Malis, aut Punit Deus, aut Excercet. Punit malos, aut iunctos malis: exercet suos & firmat. Iunctos dixi. nam sæpe contagione quadam, ut mali bonorum, sic

III. De Civit. c. 8.

boni

boni malorum consortes fiunt, utrique ab utroque. Nec Homerus hoc nescivit: qui de Græcis adflictis causſam reddit;

----- ἐπεὶ οὔτε νοήμονες, οὔτε δίκαιοι Odyſſ. γ.
πάντες ἔσαν:

----- *quia nec ſapientes, ſed neq; iuſti*
Omnes vivebant.

Audis, *omnes?* ob mixtos malos; male fit igitur & probis: ſed ob probum aliquem finem. Auguſtinus: *Iuſtis quidquid malorum irrogatur, non eſt* POENA *criminis, ſed virtutis* EXAMEN. Stringo, etſi in lato ad curſum campo: alia nos vocant. AUD. Ego tamen leviter teneo, aut tuus Seneca: hunc audi, & te indulge. Ille vero in his *Externis* non agnoſcere aut approbare Providentiam videtur: certe non ſemper. Verba eius perpendenda; *Deos eſſe, qui* UNIVERSA *vi ſua temperant, qui humani* GENERIS *tutelam gerunt,* INTERDUM *curioſi* SINGULORUM. Scis eum verba bene librata dare: quid hoc eſt, Deos *Vniverſa* curare; *Generis* totius humani tutelam gerere, etiam *Singulorum*, ſed *Interdum?* Quid, inquam, niſi interdum neglegi & ſeponi? Conſequitur, quoquo te vertas: nec aliud in mente ſenſit. Eſt nempe hoc, quod Balbus ille Stoicus apud Tullium adfirmat, *Deum ſingulos homines curare*: ſed cum exceptione,

IV. De Civit. c. III.

Epiſt. XCV.

II. De Natur. Deor.

ne, quam addit: *Nec vero hoc ita refellendum est, ut si segetibus, aut vinetis, cuiuspiam tempestas nocuerit, aut si quid è* VITÆ COMMODIS *casus abstulerit; eum, cui quid horum acciderit, aut invisum Deo, aut neglectum à Deo iudicemus.* MAGNA DII CURANT, PARVA NEGLIGUNT. *magnis autem viris prospere eveniunt semper omnes res: siquidem satis à nostris* (Stoicis) *& à principe Philosophorum Socrate dictum est, de ubertatibus Virtutis & copiis.* Hæc illuc eunt, ut Deus insuper habeat, & quasi conniveat, dentur Externa, non dentur singulis, Bona sive Mala: & satis, si Virtus adsit; in qua una Felicitas & beatæ vitæ summa. Et Cotta in refellendo, prorsus hoc apprehendit *Singulos non curari* semper à Diis, ex Stoicorum sensu: in hac, dico, Externorum parte. Ubi ergo, Lipsi, Providentia tua omnium, & singulorum? LIPS. Immota, nec hic Austellus turbarit. Seneca, & alii, aliquid vacillant: sed non ut nesciri ista à Deo faciant, (non opinor) sed patiente eo, & velut connivente evenire. In Materia hæc insita erant, ut dictum est: ideoque quadamtenus à Providentiæ lege exempta: si ita accipis, ut nolis immitti ea, sed permitti. Non aliud hic video: imo illud video, Senecam toto libello *De Providentia* huic neglectui adversum, & ex

Lib. III extremo.

desti-

destinato omnia, & consulto, & bono etiam nostro fieri. Sed iam ad planiora & minus aspera.

DISSERT. XVII.

Triplex obiectio contra Fatum: ordine solvuntur singula.

AUD. Nec nunc dimittam. In Providentia acquiesco, fluctuo etiam in Fato. Immobile dixisti: quomodo potest, triplici ista iniectione? Primum, Magia & Genii inferi vel aerii mutant, aut incidunt: usu notandum, & Lucano alibi clare scriptum. Deinde, Deus ipse mutat, qui precibus exoratur, & flectitur, atque adeo pœnitet: ipse in Sacris de se dicit. Tertio, si pertendis omnino immutabile; Peccata ab eo non excludes; quidquid ante dixeris, & necessario evenient ex Præscientia illa divina. Has quoque nubeculas si pellis; ô te meum Solem, & fato mihi quoque datum ad animum serenandum! LIPS. De Fati serie diximus: tu quoque videris eam nectere, & catenam struere interrogationum. Solvamus tamen levi opera; nec fortasse implicita nimis, quæ offers. De Magia, commemini sane Lucanum scribere, ubi Thessala illa maga ad Pompeium filium:

---- con-

Lib. VI. ---- *conceditur arti,*
UNAM *cum radiis preſſerunt ſidera* MORTEM,
Inſeruiſſe moras: & quamvis fecerit OMNIS
STELLA *ſenem, medios herbis* ABRUMPIMUS *annos.*

Hoc in ſingularibus fatis iactat, ſed in Publicis, abdicat.

Nam ſimul à prima deſcendit origine Mudi
Cauſſarum ſeries, atque omnia Fata laborent,
Si quidquam mutaſſe velis, unoque ſub ictu
Stat genus humanum: tunc, Theſſala turba, fatemur,
Plus Fortuna poteſt.

Hæc poeta ille ita diviſim, qui amat quidem Stoicus ſæpe eſſe; in hac tamen ſententia hæreo, nec temere decido. Quid vult? ſingularia Fata ab æterno & à *prima origine Mundi*, ut loquitur, non definita? apparet: aut ſaltem ſeorſim cauſſas ſuas habere, nec cum aliis implexas. Itaque ſolicitari & moveri, ſine confuſione aut turba Univerſi. Aliter in Publicis; quæ plures tangunt, & pluribus nexa ſunt & iniuncta. Iſta, dico, mens videtur: ſed vana. Nam quantumvis ſubitum aliquid aut inopinatum à Magia intervenit

nit (neque enim negamus:) noſtro tamen ſenſu id fit, Deo iam ante viſum & ſcitum. Talis, dico, illa ſubita cauſſa, inter medias eſt, & adiutrices illius Fati. Quod autem de Publicis ait, non mutari: id ſane verum, nec magis tamen minuſve, quam Privata: ſed hoc ſingulare habent, quod noluerit minutos iſtos Genios hic inſeri, & totum illud notabile & nobile regimen ſibi aut altioribus Geniis adſervavit. Itaque mirum ſatis eſt, omnem Genialem collatam operam nihil in Regum conſilia vel arcana, nihil in Iudicum decreta aut pœnas: addo, parum aut nihil in rem nummariam, aut theſauros, poſſe. Vim illorum & ſubtilitatem ſi vides; quid facilius, quam in cubicula Principum irrumpere, litteras tollere aut ſupponere? in arcam meam, aut Craſſi potius alicuius penetrare, & vim pecuniæ auferre, clientulis ſuis largiri? Non poſſunt: refrænat benignus, & noſtri curator Deus; ne ſi hæc talia faciant, magis ad ſe alliciant, & in barathrum ſecum trahant. Atque hoc de Magia igitur, ex vero ſi vides, non refellit Fatum: ſi ex Lucani ſenſu, dubito, & ne ille quoque voluerit (ſupra dictum) cum patruo ſuo neglegi interdum res aut Fata *Singulorum*. Altera iniectio, de Precibus, & Deum flecti ac mutari. Pro vulgo ſatis

hic

hic loqueris, & altius ire te volebam, & præivi. Quid? Deum tu censes mutare sententiam? ira aut miseratione, humanum in morem, tangi? Immutabilis est: & Sacra quod sic loquuntur, pro captu nostro est, & figurato dumtaxat quodam sermone. Augustino hoc credes, sic scribenti,: *Deus etsi dicitur statuta mutare* (*unde* TROPICA *locutione in Scripturis sanctis etiam pœnituisse legitur*) *iuxta id dicitur, quod homo speraverat, vel naturalium ordo causarum gestabat*: NON IUXTA ID, QUOD SE OMNIPOTENS FACTURUM ESSE PRÆSCIVERAT. Item alibi: *Cum Deus* MUTARE *dicitur voluntatem, ut quibus lenis erat, verbi gratia, reddatur iratus:* ILLI POTIUS, QUAM IPSE, MUTANTUR: *& eum quodammodo mutatum, in his, qua patiuntur, inveniunt. Sicut mutatur Sol oculis sauciatis, & asper quodammodo ex miti, & ex delectabili molestus efficitur: cum ipse apud seipsum maneat idem qui fuit.* Tale in Hieronymo, cum ad hanc obiectionem respondet: *At prædixit aliquid Deus.* addit: *Non enim prædixit, ut veniat, sed ne veniat: & ideo comminatur, ut convertatur ad pœnitentiam cui minatur.* Et alibi planissime cum Augustino: *Ad preces Ezechiæ & Ninivæ Dei sententia commutata est: non* VANITATE *iudicii, sed eorum*

XIV. De Civ. c. XI.

XXII. De Civ. c. 1.

In Ezec. c. XXXIII.

In Dan. c. IV.

CON-

CONVERSIONE *qui meruerant indulgentiã.* Iam tertium quod opponebas, eſt à Præſcientia Dei, quaſi eventus alligante, & ſibi adſtringente. Id firmum cum primo videatur, infirmiſſimum eſt inſpectum & exploratum. Qua Præſcientia? nego in Deo eſſe. Non enim præſcit proprie, ſed ſcit; nec prævidet, ſed videt. Noſtræ imbecillitatis verba ſunt, qui tempora partimur, nec aliter intelligimus: Deo omnia iuncta, nexa, unita, Præteritum, Præſens, Futurum. Omnia, inquam, in præſenti & in oculis habet, & Æternitas illi eſt momentum. Imagine aliqua hoc diſcrimen Maximus Tyrius oſtendere voluit. comparatque *Divinam mentem Soli, qui uno intuitu, quod ubique eſt luſtrat: hominem Viatori, qui longa mora, & temporum intervallo hæc & illa videt, & non videt.* Tenuis comparatio, ſed illuſtriorem unde ſit dare. Itaque fæx & ſordes noſtri intellectus ſunt, cum argutamur de hac Præſcientia: cogita autem vere Scientiam eſſe: & ſimul capies, quam nulla neceſſitas ab ipſa impreſſa. Ecce ego te in convivio video potantem, ſaltantem, amplexantem: certo quidem video, nec fallor: nunquid ergo cauſſam præbeo, aut cogo? Negabis, & hic nega. Illud magis urgeat aliquis: An non vult igitur illa fieri? Vult, non vult: & diſtinguo. Serm. 1.

guo. Est Voluntas in Deo, quæ Græcis Theologis κατ' εὐδοκίαν dicitur: id est, *voluntas iuxta id quod libet, & placet:* atque ea est vere & proprie voluntas. Est altera κατὰ συγχώρησιν, *ex permissione & concessu:* qua habet se in modum sinentis magis, quam assentientis. Illa prior in Bonis est, aut Mediis: hæc altera in vere Malis, id est, Peccatis. quia videt fieri, & patitur: (quid enim illo invito fiat?) sed causas medias liberas & sui iuris fecit, nec immutat. Iterum curiosulus: At potuit fecisse hominem in bono firmum, nec malo flexilem: cur non fecit? Stulte caussa à caussa ipsa petitur: aliquid tamen, ut homo, dicam. Liberum fecisse voluit, & decuit, illum sublimem inter omnia animalia, illum Deo propinquum. Perfectus homo non erat, si liber non erat. Denique sic placuit, cui nisi optimum placere non potest: quid inquiris? *Et quanquam præscierat* (Tertullianus) *hominem male institutione sua usurum: quid tam dignum Deo, quam gravitas, quam fides institutionum qualiumcumque?* Sed gradum iam refræno: Providentia & Fatum verbis satis asserta sunt, magis se ipsa cottidie factis. Teneamus utraque manu, amplectamur toto animo, omnibus & singulis hæc intervenire. Homerus clamat:

Adv. Marc. II c. VII.

---- μοῖ-

---- μοῖραν δ' ἔπνα φημὶ πεφυγμένον ἀν-
δρῶν,
Οὐ κακὸν, ἐσθλὸν δ' ἐπιὼ τὰ πρῶτα γέ-
νηται :

----- *Fatum aio nullum vitaſſe virorum*
Pravum ſive bonum, cum primum venit in orbem.

Quis fructus erit? Patientia, & Conſtantia. *Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt, hanc ſequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt,* DEBUISSE *fieri putet, nec velit obiurgare* NATURAM. Epiſt. cvii.

DISSERT. XVIII.

Genios etiam eſſe Dei & Providentiæ miniſtros: eorum genera, & ſedes: ac de Heroibus primo, Laribuſque.

DEUM ſupremum, & divina vidimus: ad miniſteria eius imus, ſive Genios, quos non auxilium (quid opus erat?) ſed ornamentũ, & teſtandę bonitati, ſive magnitudini, aſſumpſit. Atque etiam ordinem aſſumpſit. Nam cum *Mundus Deorum hominumque ſit civitas*, ut Stoicis placet: decorum & ordo voluit ubique eum coli; & ab iis, qui gradibus & dignitate diſtinguerentur. Plato & Platonici quam multa de iſtis? ſed mihi lubet & convenit in Porticu hærere: quæ ita defini-

finivit, Varronis verbis. *Mundum dividi in duas partes, Cælum & Terram. Et Cœlum bifariam, in Æthera & Aera: Terram vero, in Aquam & Humum. Quas omnes quattuor partes Animarum esse plenas: in Æthere & Aere, immortalium, in Aqua & Terra, mortalium. A summo autem circuitu Cœli, usque ad circulum Lunæ, Æthereas animas esse, Astra ac Stellas, eosque Cœlestes Deos non modo intelligi esse, sed etiam videri. Inter Lunæ vero gyrum, & nimbrorum ac ventorum cacumina, Aereas esse animas: sed eas animo, non oculis, videri: vocarique Heroas, Lares, & Genios.* De Aqua & Humo omittit, in quibus sunt mortale genus, Homines & Bruta. Hæc vero pulchra, & Varrone digna, examinemus: atque ad ea Stoicum præcipue sensum aptemus. Dividit *Cœlum* in *Æthera & Aera.* ita enim nostri, nec nisi purissimum illum & cœlestem ignem, non alium subtus Lunæ circum agnoscunt. *Aera* autem *Cœli* voce comprehendunt & Hebræi passim, quod è Sacris nostris est notum. Addit mox, *Eas omnes partes Animarum esse plenas.* Plenas? Æneæ Gazæi verbis hoc adstruendum est, pii & docti scriptoris.

Apud Auguſt. vii. De Civit. c. vi.

In Theophraſto. Καὶ μέσον τοίνυν πλωάμενον μεταξὺ ὅλος ὁ ἀὴρ ἐστὶν, μεταξὺ δὲ ὁ αἰθὴρ ἀγγέλων τε καὶ πλανήτων. πλήρης μὲν ὁ ἀὴρ, πλήρης δὲ καὶ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν πάντα·

πάντα. καὶ ὡς ἔφη τις παρ' ἡμῖν σοφῶν, κενὸν οὐδὲν οὐδ' ὅσον αἰθέρα καὶ πίχα βαλεῖν. *Atqui potestatum intellegentium* (id est, Spirituum) *plenum totum cœlum, plenus æther angelorum & dæmonum, plenus aer, plena terra, & mare, & omnia quæ sub terra. Atque ut dixit aliquis* nostrorum Sapientum,* NIHIL VACUUM, UBI VEL CAPILLUM IN ÆTHERA AERAQUE IACIAS. Vera dicit. infinitæ, nostro sensu, myriades myriadum sunt, Bonorum Malorumque; Deo finitæ. Memini in veteri quopiam legere, *Non aera æstate tam* PLENUM MUSCIS, *quam Geniis esse*. Addit Æneas amplius: *Si Deus donet hunc Mundum decem millia annorum etiam stare, & homines vivere assidue ac mori: numquam tamen Angelorum Dæmonumque numerum Animæ superstites possint æquare.* Pergamus in Varrone, qui ait: *A summo cœlo ad circulum Lunæ Æthereas animas esse.* Paullo alia distinctio in Marciano Capella. qui *Deos, quos ignitæ substantiæ flammantisque suspicimus, ab ipso Æthere sphæraque superioris ambitu, usque* SOLAREM *circulum* deducit & locat: eosque *Deos* simpliciter, itemque *Cœlites perhiberi: & caussarum latentium arcana componere. Illic Iovem ipsum regnare*. *At* INTRA SOLIS MEATUM, *usque Lunarem globum, secundæ Beatitatis numina, supparisq;*

* Aliquis è Patribus Christianis.

Lib. II.

pariſque potentiæ eſſe : per quæ Vaticinia, Somniaque, ac Prodigia componuntur. Itaque & Genios ibi locat, non in Aere ; aliter ac noſtri, & Plato ipſe. Unde hauſerit, non nunc quæro: ad meum redeo. qui in *Æthere Animas* ponit, *Aſtra ac Stellas.* Quod in parte Stoicum, atque etiam Socraticum, Sidera aut Animas, aut animata eſſe. Pergit: *At vero inter Lunæ gyrum, & nimborum ventorumque cacumina.* Obſerva. ergo tantum in media aut ſupera Aeris regione *Heroas, Lares, Genios* locat ? Apparet è verbis : ſi tamen ſatis plena Auguſtinus ea rettulit, aut exſcriptor dedit. Nam ego hercules ambigo, & controverto: iure. Quid ? *Genii* nulli in Aere infero, & circa terram? ſunt vero, & innumeri: atque ipſi noſtri omnes tutelares. Quid *Lares*, in Aere ſupero? imo inferum iſtum colunt, atque adeo domos & focos. Denique communis opinio, qui de Geniali hac re ſcripſerunt, totum Aera iis aſſignat. Quid ergo in Varronis ſcripto aut ſenſu hic ſit, plane haud dixerim : exempla videamus. *Animas* ibi eſſe, quæ *vocentur Heroes, Lares, Genii.* Tria genera dat, ſitu etiam diverſa. nam Heroes in ſupero Aere, Lunæ vicini ; Lares in imo, Terræ ; Genii, per totum eum ſparſi agunt. Licet autem diſtinctius dividere, *Geniorum* alios (com-

(communi nomine) *Animas* quidem esse, sed quæ aliquando in corpore fuerint: uti sunt, *Heroes*, & *Lares*. Alios, præstantiore dignitate, qui semper à corporis compedibus ac nexibus liberi egerunt: ut sunt *Genii* proprie dicti. Et qui sunt *Heroes?* Alii nobis, alii Platoni. qui eos ἡμιθέους, *Semideos* vocat, *ex Aqua natos*: quod scilicet crassiore quadam substantia, quam Genios Aëreos, constare ac confici censeret. Hos ἀπὸ τῆ ἔρωτος derivat, *quod ex amore immortalis Dei in faminam, aut immortalis faminæ in virum, procreari videantur.* Cuius sententiæ & Hesiodus fuit, cum scripsit: In Epinomide. In Cratylo.

Ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται
Ἡμίθεοι:

Divinum genus Heroum, quos & vocitamus
Semideos.

In Epigrammatis.

Alii ab Ἥρα, id est, *Iunonis*, aliique ab ἠέρα: *Terræ* voce Heroas formant: quod *Heram veteres* (ait Marcianus) *Terram dixerunt:* quasi terrestres quosdam Deos. Atque ita prisci Latini *Semones* dixerunt, velut *Semi-homines*: nam *Hemonem* illi *hominem* efferebant. Sed Augustinum pro Stoico sensu audiamus: *Herois nomen à Iunone dicitur tractum, quod Græce Iuno* Ἥρα *appellatur: & ideo nescio quis filius eius Heros fuerit nuncupatus. Hoc videlicet,* Lib. x. cap. xxi

veluti mysticum, significante fabula, quod Aer Iunoni deputetur, ubi volunt cum Dæmonibus Heroas habitare. quo nomine appellant alicuius meriti ANIMAS DEFUNCTORUM. Apuleius consentienter: *Deos appellant* (hos minores) *qui ex hominum numero iuste ac prudenter vitæ curriculo gubernato, pro numine* * *postea ab hominibus præditi, fanis & cerimoniis vulgo admittuntur: ut in Bœotia Amphiaraus, in Africa Mopsus, in Ægypto Osiris, alius alibi gentium.* Plutarchus: *Stoici Heroas dicunt,* τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς τῶν σωμάτων: *animas à corporibus abiunctas.* Nec tamen omnes: & restringit merito Laertius, inter Zenonia: Καὶ ἥρωας εἶναι, τὰς ὑπολελειμμένας σπουδαίων ψυχάς: *Heroas esse, relictas animas Sapientum.* Lucanus:

Quodque patet terras inter Lunæque meatus,
Semidei manes habitant. quos ignea virtus
Innocuos vitæ, patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.

De Deo Socr. * Lego, postea hominibus prabiti.

Plura nos, ubi de Anima: libasse nunc satis est. Qui autem *Lares*? Seneca à Geniis separat: *Quid sint Inferi, quid Lares, & Genii.* Sed Apuleius clarius aperit. *Animum humanum, exutum, & liberum stipendiis vitæ, hunc,* inquit, *vetere Lati-*

Epist. xc.

na

na lingua Lemurem reperio dictitatum. Ex hiſce ergo Lemuribus, qui poſteriorum ſuorum curam ſortitus, pacato & quieto numine domum poſſidet, Lar dicitur Familiaris. Qui vero, propter adverſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus in terra, vagatione, ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum hominibus, ceterum noxium malis; hunc plerique Larvam perhibent. Cum vero incertum eſt, quæ cuique eorum ſortitio evenerit, utrum Lar ſit an Larva: nomine Manem Deum (ſic legendum) *nuncupant.* Nemo melius deſcripſit: etſi breviter etiam Marcianus Capella: *Lemures ſi vitæ prioris adiuti fuerint honeſtate, in Lares domorum urbiumque vertuntur: ſi autem depravantur ex corpore, Larvæ perhibentur ac Maniæ.* Ecce igitur duas *Animas*, quas in Aëre Varro locat: itemque Capella, *ſed ſuperiorem partem eſſe Heroum, inferiorem Manium.* Lib. II.

DISSERT. XIX.

De Geniis proprie dictis, Bonis Maliſque. Singulis eos eſſe, item locis, & regionibus: & eorum curæ aut operæ.

AT iam *Genios* ipſos, quos diſtinximus à duplici priore genere, videamus. Unde ordiar? ubi deſinam? nam vere licet dicere, adeo hæc Græcis Latiniſque

Apul. nisque *frequentata & celebrata esse, ut nemo ea commemore adortus sit, quin multo plura omiserit, quam recensuerit.* Ingens copia rerum, & sensuum: nec miremur, quia certe ingens hoc Naturæ & arcanum ministerium, quod per omnia eius membra se spargit, insinuat, penetrat; secundæ à primo Deo causæ, & quæ miranda nobis aut stupenda conantur cottidie, aut patrant. Magne & occulte Deus, tales etiam tui famuli: quos sine veneratione & metu vix est tangere, adstantes hic nobis, spectantes, & arbitrantes. Date veniam: liceat cum pace vestra libare aut iterare dicta aliis: sed compendio & dilectu, ut rei nostræ & sectæ convenientia videbuntur. Esse igitur tales,

Plut. v. De Plac. c. VIII. Stoici asserunt, eosque Græce Δαίμονας dici; & definiunt, ἀσίας ψυχικὰς: *substantias animatas*: id est, Animæ in materie similes, usu & fine distantes. Pythagoras

Laert. ante eos: Εἶναι πάντα τὸ ἀέρος ψυχὰς ἔμπλεων· καὶ τούτους, δαίμονάς τε, καὶ ἥρωας νομίζεσθαι: *Esse* TOTUM AERA *plenum animis: easque & Dæmonas, & Heroas existimare.* Nam *Lares* Græci nõ distinguunt, imo cũ *Heroibus* confundunt: atque ita Glossæ illæ priscæ, ἥρωας, *Lares*, non semel interpretantur. Sed *Dæmones* igitur illis hoc genus dicti.

2. Satur. c. XXIII. Quare? *aut quia sunt* δαίμονες, (Macrobii verba,) id est, scientes futuri; aut, ut Posidonius

sidonius scribit in libris *quibus titulus est* περὶ ἱερῶν καὶ δαιμόνων, *quia ex ætherea substantia parta* (lego, *partita*) *atque divisa qualitas illis est*; *sive* ἀπὸ τῆς διαιμοίας, *id est*, κατιμοίας; *seu* ἀπὸ τῆς διαιμοίας, *hoc est*, μεριζομοίας. Vides hominis Stoici (Posidonii) super verbo sententiam, quæ fere est & Platonicorum: sed ipse ex *Ætherea substantia* fingit, isti ἀέριον γένος (ipse ita Plato) *Aëreum genus* faciunt; non tamen ex *hac faculenta & humida caligine conglobata corpora, sed ex illo purissimi Aëris liquido & sereno elemento coalita.* En aliquod discrimen in materie & Stoici consentienter reliquæ suæ doctrinæ ex *Æthere* formant, ex quo & Animas. Sed hi sunt, quos Latini *Genios* dicunt. Tertullianus: *Nescitis Genios Dæmonas dici, & inde diminutiva voce Dæmonia?* Lactantius: *Hi spiritus sibi Geniorum nomen adsumunt: sic enim Latino sermone Dæmones interpretantur.* Festus etymon dat, *Genium esse Deum, qui vim obtinet rerum* **genendarum.* Addit deinde: *Aufustius inquit, Genius est Deorum filius, & parens hominum, ex quo homines gignuntur: & propterea Genius meus nominatur, quia me genuit. Alii Genium esse putant, uniuscuiusque loci Deum.* Varia miscet: secernamus, & illustremus. Quin *Genius* à *genendo*, non dubium: sive quia genuit nos,

In Epinom.

Apolo. c. XXXIX

Lib. II. c. XIV.

* Ita leg. non gerendarum.

ſive, ut Apuleius, *quia nobiſcum genitur.* Aufuſtius aiebat, *Deorum filium eſſe*: quorum? imo unius Dei, & Iovis. ex ipſo Feſto: *Tages Genii filius, nepos Iovis,* qui diſciplinam aruſpicii dedit. Igitur ſupremi Dei filius, & (niſi fallor) Varronis interpretatione Mundus. Auguſtinus: *Quid eſt Genius? Deus eſt, inquit* (Varro,) *qui præpoſitus eſt ac vim habet omnium rerum gignendarum.* Subdit Auguſtinus: *Quem alium hanc vim habere credunt, quam Mundum, cui dictum eſt, Iupiter omnipotens, progenitor, genitrix q.?* *Et cum alio loco Genium dicit eſſe uniuſcuiuſque Animum rationalem, & ideo eſſe ſingulos ſingulis: talem autem, Mundi animum, Deum eſſe: ad hoc idem utique revocat, ut tamquam Vniverſalis Genius ipſe Mundi animus eſſe credatur.* Haud dubie in his doctiſſimi Varronis Stoica aliqua ſententia eſt: & qualis? Genium duplicem eſſe: *Singularem,* Animum ſuum cuique; *Vniverſalem*, Animum Mundi. Hic igitur Animus, ſive *Incorporalis Ratio* (ut Seneca) *ingentium operum artifex*, Genius ille eſt à genendo. Nec inepte *Dei filius*, quia ab eo eſt, & idem ipſe. Itaque vides duplicem ab iis Genium ſtatui: quod item à Capella. *Ex ſuperiorum*, inquit, *Deorum arbitrio, & ſecundorum comitatu, & Generalis omnium*

*mnium præsul, & Specialis singulis mortalibus Genius admovetur, quem & Præstitem, quod præsit * gerundis omnibus, vocaverunt. Nam & populi Genio, cum Generalis poscitur, supplicant: & unusquisque gubernatori proprio dependit obsequium.* Ubi tamen *Generalem* illum ad populos tantum singulos, provinciasque: sicut *Specialem* ad homines, urbes, loca alia certa, videtur allegare. Sed Varroniana mens alia fuit: etsi apta & vera etiam hęc divisio, quosdam Geniorum sub illo magno Imperatore, velut Legatos aut Tribunos, populis regionibusque curare; alios iterum quasi Centuriones, collegiis, opidis, vicisque; denique & gregales milites, singulis hominibus, locisque. Ita templum GENII PUBLICI, sive GENII P. R. scimus in Urbe fuisse: item Coloniis suos Genios: ipsi Principi seorsim suum, grandiorem aliquem grandiori. Panegyricus scriptor: *Habes profecto aliquod cum illa Mente divina, Constantine, secretum, quæ delegata nostri* DIIS MINORIBUS *cura, uni se tibi dignatur ostendere.* Ostendere, per astitem & præstitem Genium aliquem digniorem. Nota superstitio, an adulatio vetus Romana, per Genium Principis religiose iurantium. At nobis, inquit, Dii minores sufficiunt. Vulgatissima autem hæc sententia Ge-

* Ideo & Græci τύχας Genios vertunt.

nios, à natali die, cuique asserentium. Menander:

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γεγονότι, συναγωγὸς τοῦ βίου:
Cuique Genius iungitur mortalium
Statim edito, moderator ut vitæ fiet.

Epist. CXI. *Mystagogum* ille dixit: Seneca noster *Pædagogum. Sepone*, inquit, *in præsentia, quæ quibusdam placent: Vnicuique nostrum Pædagogum dari Deum, non quidem Ordinarium, sed hunc inferioris notæ, ex eorum numero, quos Ovidius ait, de plebe Deos. Quibusdam* placere hoc ait: quibus? *Stoicis* suis. nam iungit: *Ita tamen hoc seponas volo, ut memineris, maiores nostros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuisse. Singulis enim & Genium, & Iunonem dederunt.* Genium nempe viris, Iunonem fœminis: id erat, marem Genium Lib. II. c. VII. fœminamque, pro sexu. Plinius: *Singuli ex semet ipsis totidem Deos faciunt, Genios Iunonesque adoptando sibi.* Itaque vere Lib. II. c. XV. Lactantius: *Adhærent singulis hominibus, & omnes hostiatim domos occupant.* Quo tamen fine? iam dicto, ut curatores quidam essent, & inspectores. Hesiodus:

Τοὶ μὲν δαίμονες εἰσὶ, Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς,
Ἐσθλοὶ, ὑποχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων:
Sunt Genii, ex mente & nutu Iovis omnipotentis,

Appro-

Approbi, & in terris hominum genus accurantes.

Plato hunc talem vocat, φύλακα τῦ βίυ, καὶ ὑπηρετικὸν τῆς ἀρετῆς τῶν: *custodem vitæ, & adiutorem consummatoremque, qua quisque elegisset.* In tabula Cebetis ingeniosa, *Senex* depingitur *Genius, qui Vitæ adstat, chartam una manu tenens* (è qua salutaria Monita legat) *& altera quiddam veluti monstrans. Mandat autem ingredientibus, quid, ubi in Vitam venerint, faciendum sit, & cui viæ se committere debeant, si velint esse salvi.* Est ipsum dogma Stoicum: atque audi Epictetum. *Deus,* inquit, *nos curat:* ἀλλ' ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ ὁπόταν ἐκάστῳ παρέσησε, τί ἑκάστε δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάσσειν αὐτὸν ἀυτῷ, καὶ τῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον: *sed nihilominus* CURATOREM UNICUIQUE *addidit suum cuiusque* GENIUM, *& custodiendum eum sibi commisit: atque eum, qui nec conniveat aut dormiat, quique decipi non possit.* Sed & Zeno fatetur, εἶ τινὰς δαίμονας, ἀνθρώπων συμπάθειαν ἐχοντας, ἐπόπτας τῆς ἀνθρωπείων πραγμάτων: *esse Dæmones quosdam, sive Genios, qui erga homines afficiuntur, suntque* INSPECTORES *actionum humanarum.* Inspectores? usqueeo, ut etiam forma humana se misceant, & singula ignoti ipsi norint. Homerus sapientia, qua solet:

1. Dissert. c. XIV.

Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν, Odyss. ρ.

Παντοῖοι τελίδοντες, ὅπη γραφῶσι πόλεις,
Ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ δίκην φορῶντες:

Atque Dei, hospitibus peregrinis se assimilantes,
In specie diversa, urbes atque oppida oberrant,
Et malefacta hominum, simul & benefacta, notantes.

Quid Plautus ille ab humili socco, nonne huc adsurgit? *Arcturum* sidus facit præloqui:

In Rudente. *Ita sum, ut videtis, stella splendens, candida*
Hic atque in cœlo, nomen Arcturo est mihi.
Noctu sum in cœlo clarus, atque inter deos:
Inter mortales ambulo interdius.
Qui est Imperator divum atque hominum Iuppiter,
Is nos per GENTES *alium alia disparat,*
Hominum qui facta, mores, pietatem, & fidem
Noscamus. ut quemque adiuvet opulentia,
Qui falsas lites falsis testimoniis
Petunt, quique in iure abiurant pecuniam.
Eorum referimus nomina exscripta ad Iovem:
Cottidie ille scit, quis hic quarat malum.

Et

Et plusçula, quæ comiter addit. Quanquam hi Genii magis alti & sublimes sunt, & velut exploratores quidam ab Æthere, & Prætorio ipso, missi. Sunt igitur Genii observatores aut adstites, nec sortis tamen affectusque unius. Alii enim Boni sunt, alii Mali. Atque hos Trismegistus πονηρους appellat, *Pravos:* κακοδαίμονας Plutarchus, & scriptorum vulgus. Clemens Alexandrinus: Ἔστι δὲ τοῖς μὲν ἀγαθοὺς ἀνθρώπων, τοὺς δὲ φαύλους, διὰ τοῦτο παραίτησιν. ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἀποστάτας πνὰς παρελάβομεν: v. Strō.

Ἀλλ' ἄρα δαίμονές εἰσιν ἐπ' ἄνδρασιν, ἄλλοτε ἄλλοι.

Οἱ μέν, ἐπερχόμενον κακὸν ἀίσσοντες ἀλύσκειν.

Iam etiam Phocylides, Angelos vocans Daemones, quosdam eorum Bonos, quosdam Pravos his versibus ostendit. Sicut & nos (Christiani) *Desertores quosdam spiritus, suscipimus, & notos habemus.*

Miscentur Genii mortalibus, at diversi.
Hi quidem, ut à nobis clades & tristia pellant.

Quasi dicat, alii autem ut immittant adiuventque. Atque hi mali, culti etiam antiquis, sed ut *Veiove*s, ut *Lava* numina, & *quos* (Plinii verbis) *placatos trepido metu cupimus:* nec ut adsint, sed absistant. Homerus sæpe agnoscit:

Odyſſ. μ. ---- κακὰ μήδετο θυμῷ :
---- *Genius mala mente agitabat.*

Odyſſ. ξ. Item: ---- τίς τοι κακὸς ἔσχεο δαίμων;
---- *malo quo damone es uſus?*

Iterumque:

Odyſſ. λ. Αἶσά με δαίμονος αἰπὺ κακὴ, καὶ ἀθέσφατος οἶνος:
Læſit me damon malus, & mala copia vini.

Satis de Privatis iſtis ſive Singulorum Geniis: de Publicis aut Paſſivis aliquid addamus. AUD. Imo unum requiro tactum magis, quam plene dictum, de *Animo*, qui genius ſuus cuique. LIPS. Attigi, perficiam. Apuleius: *Quodam ſignificatu Animus humanus, etiam nunc in corpore ſitus, Damon nuncupatur.*

---- *diine hunc ardorem mentibus addunt,*
Euryale, an ſua cuique Deus ſit, DIRA *cupido?*

Igitur & Bona cupido animi, Deus bonus eſt. Vnde nonnulli arbitrantur, * Εὐδαίμονας *dici Beatos, quorum Damon bonus, id eſt, animus Virtute perfectus eſt. Quem noſtra lingua, haud ſcio an bono, certe quidem meo periculo, poteris Genium vocare: quoniam is Deus, qui eſt Animus ſuus cuique, quamquam ſit immortalis, tamen quodammodo cum homine genitur.* Satis plene, atque etiam plane iſtic habes. Reſpexit Epicharmus:

* In Manuduct. l. 11. Diſſert. XIX

Ὁ τρόπος ἀνθρώποισι δαίμων ἀγαθὸς, οἷς ὑγ κακός:

Mores homini Genius bonus est, aut è diverso malus.

Etiam Heraclitus, cum dixit, ὡς ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων: *quod Ingenium homini Genius sit.* Atque ita quidam *Socratis* illud *Daemonium* celebre interpretantur: ut quoniam *Animus illi purus, & à corpore maxime abstractus fuit, facillime audiret atque intelligeret monita Deorum.* Quanquam alii vere ad Privatum Genium eius referunt, qui se ei conspicuum etiam dederit, paucis factum. Ammianus, de Constantio Imperatore. *Post hæc confessus est convictoribus proximis, quod, tamquam desolatus, secretum aliquod videre desierit, quod interdum squallidius adfuisse sibi æstimabat. Et putabatur Genius quidam, tutelæ eius appositus, eum reliquisse, citius digressurum. Ferunt enim Theologi, in lucem editus hominibus cunctis,* SALVA FIRMITATE FATALI, *huiusmodi quadam, velut* ACTUS RECTURA *Numina sociari: admodum tamen pauciſſimis visa, quos multiplices auxere virtutes.* Dat deinde Homerum auctorem, in cuius libris Genii cum viris fortibus versantur, & loquuntur: item *Pythagoram horum adminiculis præcipuis enituisse, & Socratem, & Numam Pompilium, & superiorem Scipionem,*

Plut. & Cicero.

Lib. XXI

pionem, & Marium, atque Octavianum. Sed omitto *Speciales*, sive Privatos: aliud genus est quod *Generale* diximus, & publice atque etiam privatim multiplices usus & pericula sui præbet. *Horum de numero curant singuli, ut est cuique tributa provincia, vel Somniis* * *confirmandis, vel Extis fissiculandis, vel Præpetibus gubernandis, vel Vatibus inspirandis, vel Fulminibus iaculandis, ceterisque adeo, per quæ futura prænoscimus.* Uno verbo, Magiam totam isti suggerunt & administrant: nostris quoque Doctoribus scriptum. ut Tertulliano: *Per hos Magi phantasmata edunt, etiam defunctorum inclamant animas, pueros in eloquium oraculi eliciunt, multa miracula circulatoriis præstigiis ludunt.* Ut Minutio Felici: *Magi quoque non tantum sciunt Dæmonas, sed quidquid miraculi ludunt, per Dæmonas faciunt. Illis aspirantibus & infundentibus, præstigias edunt, vel quæ non sunt videri, vel quæ sunt non videri.* Denique vario prædictionum (sæpe fallaci) genere, *æmulantur divinitatem, dum furantur divinationem.* Pythagoras hoc quoque observavit, & prodidit: ὑπὸ τῶν πάντων πέμπεσθαι ἀνθρώποις τὰς τε ὀνείρους, καὶ τὰ σημεῖα, νόσους τε καὶ ὑγείας· καὶ ἃ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ συμβάπτειν, καὶ τοῖς ἄλλοις κτήνεσιν· εἶναι τε τὰς γίνεσθαι τοῦ καθαρμοὺς, καὶ δοκοσμασμοὺς, μαντικήν τε πᾶσαν, καὶ κλη-

δόνας,

Apul. * Lego, confor-mandis.

Apolo. c. XXIII

Tertul. c. XXII.

δόνας, καὶ τὰ ὅμοια. *Ab his immitti hominibus ſomnia & ſigna, atque morbos etiam & ſanitates: nec ſolum hominibus, ſed pecudibus ac iumentis. Ad hos referri Luſtrationes & expiationes; ad hos Divinationem totam, & Omina, & ſimilia.* Tertullianus & his addicit: *Corporibus & valetudines infligunt, & aliquos caſus acerbos; animæ vero repentinos, & extraordinarios per vim exceſſus.* Minutius: *Vitam turbant, omnes inquietant, irrepentes etiam corporibus occulte, ut Spiritus tenues, morbos fingunt, mentes terrent, membra diſtorquent.* Quid dicam poma, vites, fruges præcipitari ab iis, aut lædi? quid alio traduci? quid pluvias, nimbos, ventos induci? & plurimum mala, ab his ſcilicet malis. Sed bona etiam à bonis, ſi non provenire, promoveri, eſt confitendum. Artes præeunt, aut docent: & quædam humano ingenio numquam eruenda, oſtendunt. In medicina, exempli cauſſa, quis ambiget occultas multas herbarum vires ab iis proditas? quis Chemiam, novæ ſubtilitatis artem, his non deleget? & magis, quia ambiguam, & lædere aut faſcinare etiam pronam. Quis Horologia ferrata illa, cum tot ponderibus rotiſque repperit? quis Magnetem ad nauticum uſum ſuggeſſit? quis Typographiam? quis Bombardas?

Cap. xxii.

bardas? Boni isti, aut alii: sed cum Apuleii cauta admonitione, ut *cuncta hæc fiant Cælestium* (imo *Cælestis* unius) *voluntate, & numine, & auctoritate, sed Dæmonum obsequio, & opera, atque cura.* In bonis, inquam, *Voluntate & Auctoritate* Dei; in aliis, permissione & concessu. Sustineo, & à vorticibus me removeo, ad ripam appello. AUD. Heus tu, neque ego auctor multa hic inquirendi: universe aliquid scire satis sit, vereri etiam totum genus aut revereri. Sed estne vitæ etiam aliquis in hoc fructus? LIPS. In illis de *Custodia* magnus, Epicteti verbis suggerendus. *O homines*, inquit, *scitote diligenti & præstanti cuidam Custodi unumquemque nostrum esse commissos. Cum igitur fores adduxeritis, & tenebras intus feceritis, mementote numquam dicere*, QUOD SOLI SITIS. *Non enim estis, non: sed* DEUS *intus est, & vester* GENIUS *intus est. Et quid lumine istis opus est, ut facta omnia vestra videant? nihil.* Quid autem? vitæ solum curant, aut adsistunt? Imo Plato autumat, non solum tunc *adesse, nemini conspicuos, omnium non modo actorum, verumetiam* * COGITATORUM *testes*: sed &, *ubi vita edita, remeandum est; eumdem illum, qui nobis præbitus fuit, raptare illico & trahere, velut custodiam suam, ad* IUDICIUM, *atque illic in caussa dicenda*

Lib. 1. Dissert. XIV.

Apul.

dicenda adſiſtere: ſiqua commentiatur, redarguere; ſiqua vera dicat, aſſeverare. prorſus illius teſtimonio ferri ſententiam. Quis homini hominum hæc ſuggeſſit, aut potuit, Sacrorum noſtrorum arcanis ſic alludentia, aut vicina? Miror hoc ſatis.

DISSERT. XX.

Pluſcula etiam de Geniis. De origine, de malitia, de varietate munerum: & quædam huic rei è Sacris.

AUD. Et ego in tota re habeo, quod mirer ſatis. Multa non multis (morem tuum novi) dixiſti: recogitanda mihi in otio, aç ruminanda. Et pleraque hercules probaſti: ſed auctoritatem tamen Sacrorum noſtrorum, in re hac ſacra, non ſæpius advocari: id quoque mirabar. Nam abſque ea, nec credens, ut ſic dicam, credam. LIPS. Ergo alibi aliquid ambigis? prome: fortaſſe confirmabo. AUD. Ego vero. primum in principio & conditu iſtorum Geniorum. Eſſe dixiſti: ſed quo auctore? qua materie, aut ſine ea? & unde quibuſdam hæc pravitas? Diviſionem deinde dixiſti, & munera: quid opus iſtis tot generum velut Adiuvis illi omnium potenti Imperatori? Per ſe nunquid ſufficit, publice privatimque, Mens illa per omnia diffuſa, omnia

guber-

gubernare? Hæc oratus expedi; ſicubi etiam hæſero, orandus. LIPS. Cymbam alligabam: ſolvis, & in fluctus iterum deducis. Pareatur tibi, atque etiam argumento; quod tractare cum cœpimus, pertractandum eſt. Quæris originem, & auctorem horum Geniorum. Auctorem? & quem, niſi illum omnium Deum? Ipſe condidit: ante orbem, & omne opus; an ſtatim ab orbe; diſputant Theologi: nam Sacra ſiluerunt. Quod ante Hominem, id conſentiunt: & Græci fere etiam, quod ante omnem creaturam. De Fide lib. 1. c. 111. Ἔπρεπε γὰρ πρῶτον μὲν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, εἶτα καὶ αἰσθητήν: *Decebat enim primo Intellectualem ſubſtantiam condi, & tum denique Senſilem:* ut adſtruit ex Gregorio Nazianzeno Damaſcenus. Condidit autem ſola cogitatione: atque ea, opus illi fuit. De Materie deinde quæris. Theologiam noſtram, id eſt, veram, ſi attendis, non habent. Spiritus & Animi ſunt, incorporei. Si Platonicam; corpora ſunt, & quidem Aërea. haud longe à nubium concretione: niſi quod *fila corporum* poſſident (Apuleii ſcriptione) *magis rara & ſplendida, & tenuia uſque adeo, ut radios omnes noſtri tuoris & raritate tranſmittant, & ſplendore reverberent, & ſubtilitate fruſtrentur.* Quid Stoici noſtri? etiam corpora, ſed *Ætherea*, id eſt, ignea adſi-

adſignant. Et id ſane convenientius noſtris etiam Sacris. Ecce rex Hebræus: Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα: *Qui facit Angelos ſuos* SPIRITUS, *& miniſtros ſuos* FLAMMAM IGNIS. Nec ſemel ita nominantur, aut comparantur: & Græcorum aliquis pulchre πῦρ ἄϋλον; *Ignem immaterialem*, eos vocat. Nam agilitatem, levitatem, fervorem, lucem ſi vides: cum nulla rerum melius aſſimilentur. Hoc fateor, Aëreum ſæpe aliquid circumdare & aſſumere; ſcilicet ut nobis appareant, aut aliquo veſtigio ſe oſtendant. Sed tunc quoque (notatum) cum diſſolvuntur, ignis aut ſulphuris odorem aliquem ſive ſigna oſtentant. Sed de apparitione, *Chaldæorum Magi* aſſerebant, εἰδώλων πλήρη εἶναι τὸν ἀέρα, καὶ ἀποῤῥοίαν οἷον ἀναθυμιάσεως εἰσκεκοιμῆσθαι ταῖς ἄνθρωπων ὄψεσι: *Imaginum*, ſive *Dæmonum*, *plenum eſſe Aëra*, *qui velut fluxus quidam evaporationis*, *acute cernentium oculis ſe inſinuet*. Et Homerus ea mente alias cum ἀνέμου αὔρῃ, *ventuli aura*; alias cum ἠέρι, *nebula tenui*, comparavit. Sed & Magi hodie fatentur, & infelices fæminæ libidinis Genialis victimæ, tactu frigidos plurimum eſſe: ab Aëre & vapore ſcilicet iſto circumfuſo. Sed & idem poeta conſpici à quibuſdam, non ab aliis qui adſunt, facit: quod

Pſal. ciii.

Laert. in Præfat.

quod Magi etiam volebant.

Odyſſ. ω. Οὐ γάρ πω πάντεσσι θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς:
Non etenim apparent Divi cunctis manifeſti.

Ubi illud mirabile, & ex Naturæ ſinu excuſſum: Telemachum, qui aderat, Minervam non vidiſſe; Canes vidiſſe:

Ἀλλ' Ὀδυσῆς τε κυνὸς τε ἴδον. ἠ ῥ' ἐχ ὐλάοντο,
Κυζηθμῷ δ' ἐτέρωσε διὰ σάθμοιο φόβηθεν.
Vidit Vlyſſes, atque canes. hi nec latrabant,
Sed blando gannitu aliorſum diffugiebant.

Vides ſenſum numinis habuiſſe, & reveritos cum *gannitu*, non autem *latratu*, diffugiſſe. Et tale etiam hodie obſervatum, ad naturam ſagaciſſimi animalis; haud fruſtra Hecatæ, id eſt, Lunæ, Geniorum præſidi, attributi. Sed inhibeo: de Materie ſatis dixi. Quærebas amplius, Unde pravi etiam facti? Id notum tibi oportuit. Litteræ ſacræ noſtræ tradunt, initio bonos omnes (quomodo aliter à Bono Deo?) conditos: ſed in libertate arbitrii, ad faſtum & prava inclinaſſe, & Deo adverſantes, deiectos è cœlo, ſparſoſque varie per hanc machinam eſſe. Illud notabile, quod Damaſcenus ait, Ἐκ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, τοὺς μὲν ἀτίμως τῆς θείας ἀγέλης τάξεως, καὶ τῆς γῆς τῷ φυλακῷ ἐγχειρισθέντας παρὰ θεοῦ: *Ex angelicis Poteſtatibus, illum qui*

qui Præses rectorque erat Terrestris ordinis, & cui Terra à Deo custodienda permissa erat: illum, inquam, Deo rebellasse, & cum suis à cælesti felicitate, in hanc terram & tenebras decidisse. Tanquam ille non fuerit supremi (quod alii plerique Theologi) Ordinis angelus, sed huius inferioris: & ideo in Terram suam relegatus, quam non curat nunc, sed turbat. Athenagoras etiam, paullo altius philosophatus, & ad * *Animam Materiæ*, malorum causſam Platoni, adspiciens, etsi Christianus, ita tradit. *Angelorum*, inquit, *alii mansere quales à Deo facti erant, Boni, & munera sua fideliter curantes; alii, res sibi creditas proterviter habuerunt, & à Deo defecerunt. Isti fuerunt*, ὁ τῆς ὕλης, καὶ πρῶτος ἐν αὐτῇ εἰδῶν, ἄρχων, καὶ ἕτεροι τῶν περὶ τὸ πρῶτον τοῦτο στερέωμα: *Materiæ & Formarum in ea Princeps ac Rector, & alii qui circa * primum hoc firmamentum erant*. Iterumque postea vocat τὸν ὕλης ἄρχοντα, *Materiæ Principem: atque illum Dei bonitati, sua procuratione & administratione, adversari.* Procedit longius, & ait: *quosdam ex istis, captos amore virginum, & libidine victos, defeciſſe. Ex quibus Gigantes, qui vocantur, nati sint: eorumq; Gigantum animæ, circa terram obversantes, motus affectionesque similes parentum suorum edant.* Imo & Latini aliqui vetusti-

*Supra, Differt. De Resurrect.

* Terra proximum.

tuſtiores in hoc ſenſu. ut Lactantius: *Deus Angelos miſit*, inquit, *ad tutelam cultumque generis humani. ſed illos, cum hominibus commorantes*, DOMINATOR *ille* TERRÆ *fallaciſſimus paullatim ad vitia pellexit, & mulierum congreſſibus inquinavit. Tum in Cœlum ob peccata, quibus ſe immerſerant, non recepti, ceciderunt in Terram. Sic eos Diabolus ex angelis Dei ſuos fecit ſatellites ac miniſtros. Qui autem ſunt ex his procreati, quia neque Angeli, neque homines fuerunt, ſed mediam quandam Naturam gerentes, non ſunt ad Inferos recepti, ſicut nec in Cœlum parentes ipſorum. Ita duo genera Dæmonum ſunt facta, unum Cœleſte, alterum Terrenum.* Lib. II. c. XV. Ipſa hæc talia Iuſtinus Martyr, Clemens Alexandrinus, Euſebius, Tertullianus, Sulpicius Severus: è quibus Euſebius etiam Poëtarum fabulam de Gigantum rebellione petit & ducit. Horum igitur ſenſu, duplex Dæmonum lapſus, & diſcretis temporibus: alter, ſtatim initio Mundi; alter iſte, paullo ante Diluvium, ut narratio Moyſis docet. Vides etiam iſtos palam genituram Geniis adſcribere, & fœminis iungere, eaſque implere: aliis Theologis fortiter negatum. Exempla aut teſtimonia etiam hodie multa illuc eunt: rationes abnuunt, & Spiritus ſi ſint, unde iis ſemen, & qua effundant? At cor-

corporati ſunt, & Aërei, inquiunt Platonici. Sunto. quæ mixtio aut comprehenſio inter tam diſpares ? non magis, quam inter hominem & piſcem. Tamen, ut tetigi, exempla nos turbant, & iſtæ cottidianæ Genialium libidinum victimæ, infelices mulierculæ, de mixtione & cœtu omnes aſſerunt: etiam de liberis aliquæ: & ſunt in hac Louanio urbe exempla. Quid dicam? pro me Plutarchus aliquid, qui iudicio videtur cenſuiſſe: *Tam Gignere, quam Gigni, alienum à Deo eſſe.* Exceptionem tamen, aut interpretationem aliquam adhibet: fieri poſſe, *ut vi aliqua occulta, Materiæ principium fœtificum infundat, à quo moveatur illa & vertatur. Neque abſurdum*, inquit, *autumo, ſi* NON HUMANO MORE *Deus congrediatur fœminæ & ſe iungat, ſed* ALIIS *quibuſdam* CONTRACTIBUS, ET PER ALIA CONTRECTATIONIBUS *moveat & impleat mortale corpus* SEMINE DIVINIORE. *Neque mea eſt iſtæc ſententia. ſed Ægyptii Apim hoc modo concipere & parere tradunt, Lunæ contactu: atque adeo prorſus Deo cum mortali fœmina conſuetudinem donant: ſed non contra, nec admittunt virum mortalem Deæ fœminæ initium partus aut prolificationis præbere. quoniam Geniorum natura in Aëre, & Spiritibus, & Caloribus quibuſdam, & Humoribus conſi-*

Quæſt. Convivial. VIII. c. I.

consistit. Similia quædam idem scriptor, ubi de celebrato congressu Numæ regis, cum Egeria nympha : atque ait. *Ratio suggerit, Deum non equorum aut avium amore, sed hominum teneri : ideoque iis, qui excellenter boni sunt & virtute inclyti, nihil absurdum, adesse illum, & consortio iungi. At quod corpore etiam aut forma humana fruatur, capiaturque vel Deus Genius; difficile hoc quidem creditu est. Etsi Ægyptii videntur non improbabiliter dicere,* ὡς γυναικὶ μὲν οὐκ ἀδυνάτου πνεῦμα πλησιάσαι θεᾷ, καὶ πνὰς ἐνσπεῖραι ἀρχὰς γενέσεως, ἀνδρὶ δ' οὐκ ἔστι σύμμιξις πρὸς θεὸν, οὐδὲ ὁμιλία σώματος : *quod spiritus sive adflatus Dei mulieris partibus accedat & titillet, & principia inserat generationis; viro autem cum Dea congressum mixtionemq; nullam esse.* Ista ille vir satis scite : non ultra à me scrutanda, aut protrahenda, quia aut fęda omnia, aut tenebrosa. Unum dixero. non opinari me, ullo retro ævo, tantam copiam Satyrorum & salacium istorum Geniorum se ostendisse; quantam nunc cottidianæ narrationes, & iudiciales, imo sententiæ, proferunt: quo infelicis sæculi fato ? Sed ad ultimum quæsitum tuum venio, quod erat, Cur auxiliares istos gubernationi Deus assumeret? Respondeo, non quia egeret, sed vellet : vellet autem, quia bonus, & *non contentus* (ait Damascenus)

In Numa.

ſcenus) *ſui contemplatione, fecit etiam quibus bene faceret, & qui bonitatis ſuæ participes eſſent, Angelos, Mundum, Homines.* Quid, quod decorum & ordo ſic videtur poſtulare? Seneca rationem eam ingerit: *Deus, cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, ut* OMNIA SUB DUCIBUS SUIS IRENT, *quamvis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamen* MINISTROS *regni ſui Deos genuit.* Genuit, id eſt, fecit. Quid magis pie, pulchre, & vere poteſt? nam & agnoſcit ſub initium conditos, ut Theologi fere noſtri. De multiplici autem diviſione eorum, & munere, non turbet: turba eſſet, niſi eſſet. Imo vero Deus pulcherrimo ordine, & ut cuiuſque natura aut dignitas erat, ſparſit per hoc corpus Univerſi: φυλάττοντας (ait Damaſcenus) μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν, καὶ τόπων προϊστάμενος: *curantes Terræ certas partes, præfectoſque Gentibus, & locis.* Sacri noſtri libri hoc oſtendunt: & Hieronymus aperte: *Tradita ſunt Angelis ad regendum Provincia, quaſi Iudicibus ab Imperatore.* Rufinus: *Ab initio præfecta quadam virtutum cæleſtium Poteſtates, quibus regeretur & diſpenſaretur mortalium genus.* Imo & ſingulis adſignati. Hieronymus in illud Euangelii: *Angeli eorum vident faciem Patris*, ſcribit: *Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat, ab* ORTU

Apud Lactāt. c. IV.

In Ezech. c. XXVIII.

Expoſi. Symbo.

Matth. XVIII.

NATITIVITATIS, *in custodiam sui Angelum deputatum.* Imo & ante ortum; ex Tertulliano: *Omnem hominis in utero serendi, struendi, fingendi paraturam aliqua utique Potestas, divinæ voluntatis ministra, modulatur.* Desino, hoc admoneo, pulchra quædam & digna legi, à *Trismegisto* super tota hac re scripta: qui Dæmones tamen astris adsignat, & sub eorum velut signis ordinat: mira & occulta alia, proprio libro, à *Michaele Psello*, qui ante annos paullo plus quingentos *Michaelis Ducæ* Imperatoris doctor & institutor fuit. Is mira & recondita, ut dixi, tradit. auctore quodam *Marco*; qui diu & familiariter cum Geniis versatus, consultissimus talium habebatur. Si voles, vide.

De Anima, c. XXXVII

DISSERT. XXI.

De Loco Dei obiter. qui ubique est, sed conspicua tamen sede in Cœlis.

EGo me abiungo. & vos, boni malique Genii, favete, aut valete: ad Humana iam imus. AUD. Leviter me sistente, & super Dei sede & loco aliquid requirente. Genios dispositi: hunc omittes? LIPS. Feci vero, ut condignum ipso erat: ubique dispositi, qui est intra omnia, qui extra omnia, sine loco, sine motu,

motu, semper. AUD. Atqui Stoicum nempe nunc agis, & hanc doctrinam revelas. LIPS. Ago, revelo. AUD. Aliena igitur ab ea, quæ dixisti, & dicis. Tertullianum audi: *Stoici Deum extra Mundum statuunt, qui* FIGULI *modo* EXTRINSECUS *torqueat molem hanc: Platonici autem intra Mundum, instar Gubernatoris in navi.* Viden' palam extra Mundum esse? LIPS. Dici, non esse: & à Tertulliano dici, atque hoc impingi Stoicis, planissime nec dictum iis, nec cogitatum. Quomodo possint? toties audisti, *Mentem per omnia commeantem, diffusam, omnibus insitam:* & quæ non opus iterare. Quæri sane hoc solere ab aliis, non abnuo, & Seneca ostendit: *Deus utrum extrinsecus operi suo circumfusus sit, an toti inditus?* atque altera hæc pars, mens ipsa est Stoicorum. Planius etiam eidem expressa alibi: SOLUS EST OMNIA, *opus suum* INTRA ET EXTRA *tenet.* Quid potest clarius? Atqui Tertullianus aperte. quid ad rem? scio Patres illos priscos parum inquisite sæpe aliquid adstruere, & sectarum decreta permiscere. In exemplo alio illustri. Theophilus Antiochenus Patriarcha, Tertulliani ævo fere compar, ad Autolycum scribit: *Stoici Deum esse, in universum abnegant: aut si sit, asserunt eum nullius, quam sui, curam*

Apol. c. XLVII

De Vit. Beat. c. XXII.

1. Nat. Quæst. in Præf.

Lib. II.

gerere. O improvidentiam! non enim malitiam: & poteſt quidquam adverſius eorum menti dici? Et ne errorem verbi putes, addit, *Hæc eadem Epicurum, & Chryſippum dicere.* De Epicuro, ſcimus & agnoſcimus; de Chryſippo, tam falſum, quam ſolem hunc nigrum eſſe. Sed ad rem præſentem. illi vero Deum ubique locant & inſerunt, totum in toto, totum in partibus, partiumque partibus: uſque eo ut Tatianus, vetus ſcriptor, Zenoni obiiciat, quod eum etiam in cloacis & fetudinis conſtituat.

Adverſ. Gentes. Verba: Καὶ ὁ Θεὸς κακῶν δοκεῖ χθόνιος καὶ αὐτὸν (ζώνωα) ποιητὴς, ἐν ἀμάθειαις τε, καὶ σκώληξι καὶ ἀφιστέροις κατοικίμβους: *Et Deus juxta Zenonem malorum factor erit, ſi etiam in cloacis, & vermiculus, & nefandis operibus aliis inſit & verſetur.* Tua venia, Tatiane. ego non video hanc ſequelam: niſi ſi vis nec minuta illa & ſordida à Deo auctore eſſe. Atquin & Clemens Alexandrinus damnat, Deum iſtis inverſari; & una noſtros. Οὐδὲ μὴν, inquit, τοὺς ἀπὸ Στοᾶς παραλείσομαι, διὰ πάσης ὕλης, καὶ διὰ τῶν ἀτιμοτάτων, τὸ θεῖον διήκειν λέγοντας. οἳ καταχωμάσιν ἀτεχνῶς τὴν φιλοσοφίαν. *Sed nec Stoicos præteribo, qui Deum per omnem ſubſtantiam, etiam viliſſimam, pertingere aiunt: & valde Philoſophiam dehoneſtant.* Bono ſenſu, non puto. imo & Theologi Deum eſſen-

In Paedagogico.

sentia, potentia, præsentia ubique, & in omnibus ponunt. Dicimusque audacter, cum Arnobio: *Proprium hoc Dei, complere* OMNIA *visua, non* PARTILITER *usspiam, sed* UBIQUE *esse* TOTUM. Lib. VI. Cum Damasceno: Τὸ θεῖον ἀμερὲς, ὅλον ἁπλῶς πανταχοῦ ἔν, καὶ ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν: *Divinum illud sine partitione, totum totaliter ubique esse, & in omnibus esse, & super omnia esse.* Lib. 2. c. XVII. Iterumque: Τὸν θεὸν τὰ πάντα πληροῦν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα εἶναι, καὶ συνέχειν τὰ πάντα: *Deum omnia implere, &* SUPER OMNIA *esse, &* OMNIA CONTINERE. Quæ verba satis palam dicunt, quod & Stoici, illum *intra & extra suum opus esse.* Quomodo extra? in Vacuo, quod nostri ponunt; in loco dicendum. Vis magis non argute, sed vere efferam? Deus est ipse sibi locus. Ecce ante Mundum conditum, cum nihil esset, ubi Deus erat? apud se, & in se. Quid tamen? nonne etiam signate in Cœlo esse dicitur, ut sua sede? Dicitur, & bono suoque sensu. Damascenus: Λέγεται ὁ καὶ τόπος θεοῦ, ἔνθα ἐκδηλος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται: *Dicitur & Dei locus, ubi manifestatur magis operatio eius, & gratia, & gloria.* Tale est Cœlum, ubi beati illi Spiritus, ubi beatorum animæ; & velut cumulus, & splendor, maiestatis. Iterum Damascenus: Λέγεται τοιγαροῦν θεοῦ τόπος, ὁ πλέον μετέχων τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡ ἐρχατὰς αὐτοῦ θρόνος.

Dicitur Dei locus, qui plurimum eius operationis participat & gratiæ: ideoque Cœlum ei ſedes. Nec inepta comparatione Lactantius: *Videtur Mens, quæ dominatum corporis tenet, in ſummo capite conſtituta, tanquam* IN COELO DEUS. Eſt enim & ipſe, Stoicis, Mens Mundi. Quo adſpectu Statius docte:

De opific. Dei, c. XVI.

XII. Theb.

Arcem hanc æternam, MENTIS *ſacrariaque noſtræ:*

Et *Cœlum* nempe ſic vocat ipſe Iupiter, ubi ἡγεμονικὸν illud; ſupra dictum. Sed nihil hoc tamen (abſit, abſit) Providentiæ eius, aut & præſentiæ, in locis noſtris inferis deroget: quod Ariſtoteles, Euripides, & tales alii videntur cenſuiſſe. Primus ille quidem aperte, in libello *De Mundo*, ubi vel maxime Providentiam debebat adſtruere, ſic tamen ſentit; *Vt Deus ſit in Cœlo & loco illo ſummo, tũ proximis quibuſque ſuum numen & vim participet, uſque ad hunc locum & ſedem noſtram: Sed Terram & terrena, quam longiſſime à beneficentia eius & adminiculo abeſſe, ideoque ea hic* ἀθέως (verba ponenda ſunt) ἔχ ἀκαταλλήλα εἶ), ἢ πολλῆς μετὰ ταραχῆς: *infirma, & male inter ſe hærentia aut congrua eſſe, ac multæ perturbationis plena.* O mi ſophe, ne dixeris. Deus ut hominem hunc neglegat, aut minus quam cœlis aut aeri intendat; cuius cauſſa omnia fecit?

fecit? Aut Deus sic angusta mentis acie sit, ut non nisi proxima videat curetque, longius sita paullatim neglegat? Inscitia hoc totum, aut impietas: & prisci sane auctores obiecerunt. Plutarchus: Ἀριστοτέλης φασὶ ἔτι ἔμψυχον τὸν κόσμον, ἔτι προνοίᾳ διοικούμενον: *Aristoteles censet, neque animatum mundum, neque* PROVIDENTIA *gubernari.* De Placit. II. c. III. Atticus apud Eusebium: Ἀριστοτέλης μέχρι σελήνης τείνας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη πρόνοιαν τοῦ θεοῦ προνοίας: *Aristoteles usque ad Lunam Deos collocans, reliqua Mundi excludit à Providentia.* Tatianus, & alii Patrum nostrorum, culpant: etsi non aperte in libris qui exstant id scripsit; sed vel ex iis tamen hauritur. Omitto diducere: at Stoici quanto clarius hoc totum, & sanctius? qui Deum videre omnia & omnes, & curare, atque etiam cogitationibus interesse voluerunt. Quid ipsos homines? attolli ad Deum, & patrem illum, servatorem, ac cottidie beneficum, laudibus precibusque venerari. Epicteti verba, quæso, audiamus, & stupeamus ad ea, an & rubeamus? utrumque. *Si sani simus, quid aliud nobis agendum,* & PUBLICE ET PRIVATIM, *quam Numen celebrandum, & laudandum, & gratias persolvendum est? Nonne & inter fodiendum, & arandum, & edendum, hymnus hic cantandus est Deo?* Lib. I. Dissert. c. XVI.

MAGNUS EST DEUS, *qui nobis instrumenta hæc, quibus terram colimus, dedit.* MAGNUS DEUS, *qui manus dedit, qui vim deglutiendi, qui stomachum; qui efficit, ut latenter adolescamus, ut dormientes respiremus. Hæc* SINGULIS *in rebus cantanda sunt; & hymnus divinissimus cantandus, quod intellectum rerum dederit, quod vim rationemque utendi.* Et mox, velut ex instinctu, proclamat: *Si luscinia essem, luscinia munus fungerer; si olor, olorio. Nunc, cum rationale animal sim, Deus mihi laudandus.* HOC MEUM MUNUS EST, *hoc facio. Neque* STATIONEM *hanc* DESERAM, *quoad licuerit,* VOSQUE *ad eamdem cantilenam hanc exhortor.* Claudam Senecæ brevi, sed alti-loquio: MAGNUM NESCIO QUID, MAIUSQUE QUAM COGITARI POTEST, NUMEN EST, CUI VIVENDO OPERAM DAMUS. Huic NOS APPROBEMUS. Abi, indormi, aut invigila potius his verbis: habes quod rumineris.

Apud Lactt. lib. VI. c. XXIV.

I. LI-

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORUM LIBRI SECUNDI

DISSERTATIO PRIMA.

Anteloquium. de Morte aliquid, & eam cogitationem utilem ad vitam & robur animi esse.

AUD. Ah, quam oculis & animo volupe est, meliorem commodioremque te videre! LIPS. Paullo quidem, licebat addere. Nam ne erres, amice, etsi morbus abiit, languor etiam habet, & vacuum valde virium me reliquit. AUD. Deus reddet, meo & publico voto: sed quando tu nobis reliqua sermonum, quos iucunde & utiliter serebamus? LIPS. Frontem etiam habes? & te hominem ad laborem ducere, cui severa quamvis castra dent commeatum? Laxem animum, vires instaurem, si Deo visum: & tum ludo huic, non ludo, me include. Nunc quidem aliæ mihi istis cogitationes sunt, aut curæ. AUD. Quæ illæ? LIPS. Mortua-

les, ut verbo te percutiam. neque nunc videor mihi bona fide ab Orci limine rediisse. AUD. Hæc sunt, à quibus abductum igitur te imus: pabula tui morbi, atræ illius bilis germina & fœtus. Pone ista de morte aut morbo etiam, & iam vales. LIPS. Tune dicis? Philosophiam igitur ponere me iubes, quam nuper definiebamus, *meditationem esse mortis*? Et vere mi adolescens, quid homini magis convenit, quam hanc habere in animo & oculis, quæ semper imminet, & tacito quodam pede surrepit? Pone de morte, inquis. O quam aliter sapientes! Vel Græcum illum audi: Οὐκ ἔστι τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προσθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι: *Non est præsentem diem recte transigere, nisi statuis eam quasi ultimam transigere!* Quid noster Seneca? vide, quam consonet. *Id ago, ut mihi instar totius vitæ sit dies. Nec mehercules tanquam ultimum rapio, sed sic aspicio, tanquam esse vel ultimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam cum maxime scribentem mors evocatura sit.* Salutaria dicta, & sensa. Surgo, possum non ire cubitum: decubui, possum non exsurgere. Antuerpiam eo, an domum redibo? ad hanc redii, an ad illam revisam? At, inquies, tristis hæc cogitatio super morte, & ipsam adducit. Falleris. sapiens

Musonius apud Stob. Serm. 1.

Epist. 12.

cum

cum tranquillitate de ea cogitat: non aliter, quam in mari & navi, ventos & vela ſpectat, quibus fertur in portum: nec tamen ipſa cogitatio eum transfert. At hæc ſtultitia, & omnis error noſter eſt. in fluctibus & inter undas iactari volumus; reformidamus, quo natura & ratione ducimur, pervenire. De natura ſcimus:

Omnes eodem ducimur, omnium
Verſatur urna:

ſed & de Ratione, quis eius compos abnegabit? Quid niſi hic iactationes, curæ, miſeriæ, corporis atque animi dolores ſunt? Ecce finem: quid reformidas? ecce portum: cur non intras? Sed revera ut ii qui in carcere ſunt, elabi velint & poſſint, niſi cuſtos teneat: ſic in hac vita nos ſiſtit ille velut commentarienſis, Amor vitæ. Pellendus eſt; & ut poſſit, ſæpe cogitandum, quod ſemel faciendum eſt. *Supervacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel utendum eſt? Hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus experiri non poſſumus.* Animus hoc modo fortior, vita emendatior, imo & lætior. quid enim terreat aut turbet, quem Sen. Epiſt. XXVI. Lucan. I.

---- ille timorum
Maximus haud urget, leti metus?

Itaque, mi Auditor, non avoca à tam ſa-
Sen. ep. xxvi. lutari meditatione: ipſe potius eo veni. *Iunior es. quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta.* Philoſophia autem, ut tetigi, eo ducet, & hanc meditationem, & ab ea robur, animo tuo indet. AUD. Quin tu igitur, mi Doctor, porro me ad illam? Nam ducere cœpiſti, ſed in via etiam deſtituiſti. LIPS. MORBUS fecit, quod non ignoras: & nunc, etſi haud firmiſſimus, tamen cœptum ſpatium tecum decurram, & (ſi Deus annuet) ad candidam calcem ſiſtam.

DISSERT. II.

Materia prima, alterum Principium, deſcripta. Æternam eſſe; Non augeri, non minui; Non itempati.

DICEBAMUS igitur ante ſex menſes (hanc comperendinationem valetudo dedit) duo eſſe Stoicis rerum Principia, Deum & Materiam. De illo, quod licuit, diximus: hæc pervidenda eſt, &
In Zen. quæ ex iis fiant. Materiam ita notificat Laertius, ex ſcitis Stoicorum: Οὐσίαν δέ φασι τὴν ὅλων ἁπάντων τὸ ἀφάτου ὕλαν. ὕλη δέ ἐστιν, ἐξ ἧς ὑποδιαστατοῦ γίνεται. καλεῖται ἡ δι' ὅλης, οὐσία τε καὶ ὕλη, ἣ τε πᾶσι κοινή, καὶ ἣ πᾶσι ἴδιαι μέρεσι.

ἣ δὲ

ἡ μὲν τῶν ὅλων, ἔτε πλείων, ἔτε ἐλάττων γίνεται. ἡ δὲ τῶν ὑπὶ μέρες, καὶ πλείων καὶ ἐλάττων. σῶμα δέ ἐςι καθ' αὑτὸ, καὶ περιγραπτόν. καὶ παθητὸν δέ ἐςιν. εἰ δὲ ἀπειρος, ἐκ ἂν τὰ γινόμενα ἐξ αὐτῆς εἰγίνετο· ἔνθεν καὶ κακεῖνο, ὅτι τομὴ εἰς ἄπειρόν ἐςιν. ἐκ ἄπειρον δέ φησιν αὐτὸν ὁ Χρύσιππος. ἐ γὰρ ἔςί τι ἄπειρον, εἰς ὃ γίνεται ἡ τομὴ, ἀλλὰ ἀκατάλυκτός ἐςι. *Essentiam, sive Naturam, omnium quæ sunt primam statuunt, Materiam. Materia autem est, ex qua quidlibet conficitur. Dupliciter autem dicitur & Essentia, & Materia; nempe Omnium, & Singulorum. Illa omnium, sive Universalis, neque crescit, neque decrescit: illa Particularis contra, augmenta & decrementa habet. Corpus autem est, secundum Stoicos, atque item finita. Est & patibilis. nam si immutabilis; non ea quæ fiunt, ex ea sint facta. Hinc & illud consequens, quod sectio illius in infinitum fit. At non ipsam infinitam, Chrysippus dicit. Non enim est dare infinitum, in quod sectio cadat. Est autem continua.* Hæc ille stricte & caliginose alibi: licet uberius clariusque nobis effari. Est, inquit, *prima essentia.* Sane prima: unde alioqui Principium? & æque primam æternamque eam faciunt, atque ipsum Deum. Zenonis verba reperio: Οὐσίαν εἶναι τὴν τῶν ὄντων ἁπάντων περῶτην ὕλην, ταύτην δὲ πᾶσαν ἀίδιον, ἔτε πλείω γιγνομένην, ἔτε ἐλάττω: *Essentiam omnium* In Stob. Physic.

mnium rerum primam esse, Materiam: atque eam totam æternam, nec maiorem nec minorem fieri. Hæc consensu fere veterum doctrina. Si enim nata factaque Materia, ex aliquo factam necessum est: atquin id ipsum Materia sit. Nam illud Democriti effatum omnes receperunt: μηδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι, μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι: *Nihil ex nihilo gigni, nihil in nihilum reverti.* Et tamen, quod mirere, Seneca dubitat, an Deus Materiæ auctor? Ita enim in Quæstionibus Naturalibus: *Quam utile existimas ista cognoscere, & rebus terminos ponere? quantum Deus possit? Materiam ipse sibi formet, an data utatur?* Dubitat ecce, quod Christianos quosdam non est puditum contra adfirmare, & cum priscis Materiam æternare. Ii fuere Marcion & Hermogenes hæretici, quos *Materiarios* ideo Tertullianus appellat. Sed Seneca etsi dubitat, non tamen ut Stoicus, quorum perpetuum hoc dogma, ut fere philosophorum. Quos refutant apud * Eusebium Dionysius, Origenes, Philo, Maximus: * Tertullianus, * Lactantius, & Latini passim. Æternam igitur statuunt: sed illam Primam & Communem. Ita enim Laertius eam distinguit: *Duplicem esse, Omnium & Singulorum.* Illa Omnium, est hæc Prima; illa Singulorum, est Secundaria, in tale

Præfat. lib. I.

* Lib. VII. Præpar. Euang.
* Adversus Hermog.
* Lib. II. c. IX.

ac

ac tale corpus formata. Quia igitur illa Prima æterna, additur: *neque crescere, neque decrescere.* Etsi enim diffusior aut rarior fieri potest, ut in Ecpyrosi, cum Vacuum omne implet: tamen ipsa non crescit, & extensio in modo est, non in essentia augmentum. Zeno: Ταύτην ἀΐδιον, ἔτι πλείω γίνεσθαι, ἔτι ἐλάττω· τὰ δὲ μέρη ταύτης οὐκ ἀεὶ ταὐτὰ διαμένειν, ἀλλὰ διαρεῖσθαι καὶ συγχεῖσθαι: *Illam æternam, neque maiorem neque minorem fieri: at partes eius non easdem manere, sed separari, & commisceri.* Separari, cum interitus; misceri, ubi generatio consideratur. Nam totum hoc nasci aut perire, quid nisi formæ alius atque alius inductio est, Materia prima permanente? Philosophorum scholis hæc decantata, sed & versibus poetarum. Pythagoras apud Ovidium: Instob. Phys.

Nec perit in tanto quidquam, mihi credite, mundo,
Sed variat, faciemque novat. nascique vocatur
Incipere esse aliud, quam quod fuit ante; morique
Desinere illud idem. xv. Metamorp.

Poeta alius:

Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas
Semper, & ex aliis aliud reparare necessum est, Lucret.

Nec

Nec quidquam in barathrum nec tartara decidit ima.

Versu ultimo vult dictum, nihil perire. Addit Laertius, *Corpus iuxta Stoicos esse*. Ita lego in Stobæanis Eclogis: Οἱ Στοϊκοὶ σῶμα τὴν ὕλην ἀποφαίνονται: *Stoici corpus Materiam dicunt.* At quomodo, nisi Forma accesserit, sine qua nec latitudinem, nec altitudinem, nec longitudinem habet? sine quibus non est Corpus. Respondeo, Stoicis late corpus esse (de quo postea) quidquid est. Deinde ea ipsa tria habere, sed non finita, nisi accedente Forma, quæ circumscribit. Nec Platonici quidem alieni ab hac sententia. inter quos plutarchus, ὕλην sive ἀκοσμίαν, ἀκ ἀσώματον, ἐδὲ ἀκίνητον, ἔτε ἄψυχον, ἀλλ' ἄμορφον μ κ ἀσχημάτιστον τὸ σωματικὸν ἔχος describit: *Materiē aut chaos, non incorpoream, neq; immobilē, neq; inanimam, sed informe & inconditū illud corporeum habuisse.* Iterumq;: τὸ πανδεχὲς κ ὑλικὸν ἐκεῖνο, μέγεθος μὲν εἰκτητο, κ διάστημα, κ χώραν· κάλλος δὲ, κ μορφῆς, κ σχημάτων μετρίοτητος, ἐνδεᾶς εἶχεν: *Illud omnicapax & Materiale, magnitudinem quidem habebat, & intervallum, & locum; pulchritudinem vero, & formam, & figurarum modificationem requirebat.* Universe igitur corpus erat; tale & tale, designatui aptum, non erat. Apuleius Platoni haud aliam mentem, etsi aliis verbis, adtribuit. *Neque corpoream,*

De genitura Animæ.

Ibid.

De Dogmat.

ream, inquit, *Materiam*, *neque sane incorpoream esse concedit. Ideo autem non putat corpus, quod omne corpus specie qualicumque non careat. Sine corpore vero esse non potest dicere, quia nihil incorporale corpus exhibeat: sed vi & ratione sibi eam videri corpoream.* Neque Aristoteles est in alia mente, qui *Materiam substantiam esse* adfirmavit: sed sensu quem Posidonius Stoicus aperit: Διαφέρει δὲ τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης ἡ ὕσαι καὶ τὴν ὑπόστασιν διανοίᾳ μόνον: *Differre substantiam quæ existit à Materia, ratione & intellectu tantum.* Sed pergit Laertius, *Atque item finita.* Quod verum est: mundo enim clausa. Etsi infinitam etiam Platonici asserunt, alio adspectu. Apuleius: *Infinitam Materiam commemorat, quod ei sit interminata magnitudo. nam quod infinitum est, indistinctum magnitudinis habet finem.* Utrique recte. Stoici, quia finiri potest, & finitur: Platonici, quia in se considerata (exempli caussa, ante mundi conditum) fines certos non habet. Sequitur, *Patibilem etiam esse*. Male enim in Græco, ἀπαθῆ τὸ legitur, id est, *impatibilis*: & vel ex sequentibus falso. Illa vero afficitur, mutatur, cogitur à Deo, qua lubet.

VIII. Physic. c. 1. & VII. Metaphys. c. 1. 2.

De Dogm. Plat.

Materiaque datum est cogi, sed cogere Mundo.

Denique *Principium* τὸ πάσχον. *Patiens* à Stoi-

Stoicis appellatur. Plato Materiam ait λόγον ἔχειν θηλείας τε καὶ μητέρος, *rationem habere Feminæ & Matris:* quod verum est, & concipit formas omnes, & tertium aliquid ex his parit. Amplius in Laertio:
1. Acad. *Sectio illius in infinitum est.* Cicero pro toto hoc sensu: *Materiam esse, ex qua omnia expressa atque efficta sint: eoque etiam interire, non in nihilum, sed in suas partes, qua infinite secari ac dividi possunt, cum sit nihil in rerum natura minimum, quod dividi non queat.* Et consentiunt philosophi ac Geometræ; excipio Epicureos, quibus corpuscula quædam sunt individua, ideo Ἄτομοι dicta. In ultimo, *Est autem continua.* In Græco est, ἀκατάλημπτος: nec scio cur *finitam* hic verterit
De Vit. Beat. c. XXIII. interpres. Ego putavi eum dicere, *indesinentem & continuam* esse: quia hoc quærebatur. Seneca: *Individua sunt, per qua struitur omne id quod natum futurumque est, an continua eorum materia*
Ibidem c. XXXI. *sit, & per totum mutabilis.* Iterumque idem: *Continua sit omnis & plena Materia, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & solidis inane permixtum sit.* Vides quæsitum, & contra Epicureos à nostris assertum: quibus Materia *Individua*, itemque *Diducta*, id est, Atomi, esset.

DISSERT. III.

An non plura Principia? & de Ideis dictum, eaque asserta.

SED hæc omittamus: illud magis quærendum, satisne plene Principia Stoici dederint, neque alia associanda? Nam Plato *Ideam* suggerat, Aristoteles suum *Idos*: ut *Privationem* (quæ Senecæ *Orbatio* est) nunc seponam, nec Peripateticis satis acceptam. Sed de *Idea* aliquid videndum est, vel ad Senecæ nostri lucem. Ipse ita aperit: *Quid sit Idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea est eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi suo imponat. Ita illa quæ me docet & instituit facies, à qua imitatio petitur, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet Natura rerum* (id est, Deus) *hominum, piscium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur.* Satis clare aperit Platonicum sensum, & sincerius sane, quam discipulus eius è Lyceo fecit. Ille enim Ideas sic accepit & prodidit, quasi extra Intellectum per se subsistentes, & agentes in Materiam, ut sigillum Epist. LVIII.

in

in ceram solet. Alii abnuunt. & Plutarchus clare, τὰς ἰδίας χωριστὰς τῆς ὕλης, ἐν τοῖς νοήμασι καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ, τουτέστι τῷ Νῷ, ὁρισθῆναι, ex Platonis mente describit: *Ideas separatas à Materie, in sensibus & cogitationibus Dei, id est, Mentis, consistere.* In Deo, inquam, Ideæ. & nostertia Seneca: *Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque universorum, quæ agenda sunt, & modos mente complectitur. Plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt, ipsa autem Humanitas, ad quam homo effingitur, permanet.* Sed dices. ergo varia ista in Deo & diversa, qui totus unitas est, & simpliciſſima natura? Nostro sensu varia: sed in Deo una est Idea & exemplar, in rebus singulis tamen disparanda. Trismegistus hoc vidit: Μίαν ἔχει ἰδίαν, ἥτις ἐστὶν ἀνείδεος, ἥτις ταῖς ὄψεσιν οὐχ ὑποπέπτωκεν, ἀσώματος, καὶ πάσας δι' ἑαυτῆς σωμάτων δείκνυσι: *Unam habet Ideam Deus, quæ eius est propria, quæ nec oculis subiacet, utpote incorporea: & omnes Ideas per corpora tamen ostendit.* Audis? in corporibus Idea variat, in Deo est una. Nec ita ut in loco sita, quod idem Ter. maximus amolitur: Πάντά ἐστιν ἐν τῷ θεῷ, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ κείμενα: *Omnia sunt in Deo, non ut in loco sita.* Quomodo igitur? ἐν ἀσωμάτῳ φαντασίᾳ: *in cogita-*

Epist. 58.

Cap. 21.

Ibid.

gitatione incorporea. Consentiunt sane hæc cum Platone, atque adeo cum Chaldæis, si forte ab iis hausit. Psellus: *Ἰδέας ὃ νομίζουσι, τινὰ μὲν τὰς τοῦ πατρὸς ἐννοίας, τινὰ δὲ τὰς καθόλου λόγους φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς, τινὰ δὲ τὰς ἐξημμένας τῶν ὄντων ὑπάρξεις. Ideas censent, modo Patris cogitationes, modo Vniversi rationes naturales, animales, & intellectuales, modo etiam abstractas à rebus substantias.* Sed & ipsa cū Veritate consentiunt, probe accepta. Dionysius noster Ideas agnoscit, & definit προορίσματα καὶ θελήματα τοῦ θεοῦ: *præfinitiones & voluntates Dei,* in rebus nempe condendis. Et certum, species in Deo rerum esse, ad quas formet. Boethius:

---- tu cuncta superno
Ducis ab exemplo: pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum MENTE *gerens, similique*
in IMAGINE *formans.* Lib. III. De Consol.

Sed & Augustinus asseruit: *Sacrilegium quidem esse, existimare quod Ideæ sint extra mentem divinam. si tamen Plato,* inquit, *in ipsa posuit, veras eum Ideas asseruisse. in Deo enim rerum omnium exemplar erat ab æterno. Ioannis* 1. *Quod factum est, in ipso vita erat.* Neque sane Tertullianus damnat, etsi videri possit, De Anima: ubi dumtaxat Gnosticos & Valentinianos reiicit, qui *Æones* suos & alia deliria è Platonicis Ideis prave hauriebant. Sunt igi- Quæst. LVI. Cap. XVIII.

tur

tur Ideæ : an & Principium ? Platoni quidem. eoque *Originales rerum Species* Macrobius ; *Principales formas* Claudianus Mamertus dixit ; & Ausonius *Datas Formas*, id est, rebus à Deo impressas. Nam eius hunc Gryphum non aliter interpreter :

In Sen. l. c. 11. De Stat. An.

In Physicis tria prima, Deus, Mundus, data Forma.

Tria Platonis principia ponit, *Deum, Materiam,* (hanc per Mundum signat, qui ex ea est) *Ideam.* Trismegistus etiam amplius, τὸ ἀρχέτυπον εἶδος, προάρχον τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπεράντου dixit : *Exemplarem Formam, prius principium ipso principio interminato :* id est, Materia. Ratione prius, quia in Deo est, & prævenit facienda. Seneca quæsitum tamen hoc ostendit: *Vtrum Idea Materiæ prius supervenit, an Materia Ideæ?* Sed Mercurium illum recte decidisse arbitramur, & Ideam antevenire. Illud tamen non omitto, in Senecæ eo loco quosdam libros scribere : *Ratio Materiæ prius superveniat, an Materia Rationi* : quod Stoicum magis sit, & capis ex ante dictis. Sed Ideam igitur cum Seneca admittat, & agnoscat : etiamne ut Principium? Non facit, neque Stoici: nec sane est opus. Deum enim cum ponant : quid Ideas seorsim apponant, quæ sunt in Deo? Neque iidem etiam *Formam* Aristotelis,

Cap. I.

Quæst. Natur. I in Præf.

sive

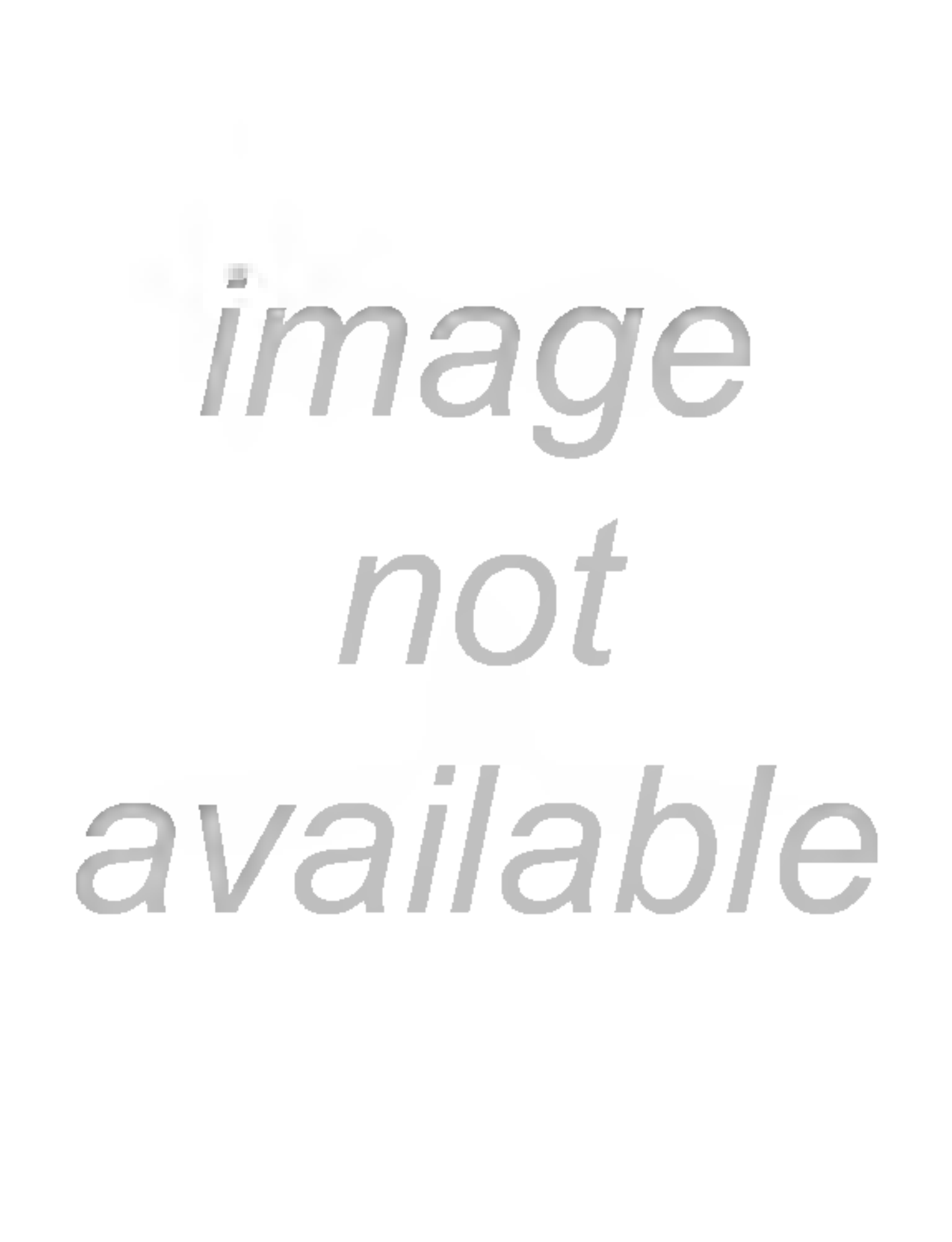
image
not
available

IV. De L.L. alibi duas tantum agnoſcat, *Cælum ac Terram* pariter interpretatus. Sunt iſti *Cabiri*: de quibus Dionyſius, Strabo, alii.

DISSERT. IV.

De Corpore, quid Stoicis? late accipi, & omnem eſſentiam includere. Quædam etiam eorum, pro noſtris ſcholis & ſenſis, nugamenta.

AT Principia cum habemus, ad ea veniamus quæ ex his fiunt. Cicero: 1. Acad. *Quod ex utroque fit* (Cauſſa & Materia) *id iam Corpus, & quaſi Qualitatem quandam nominabant.* Quidquid igitur Materiam habet, eſt iis Corpus: atque id-ipſum definiunt, Σῶμα δὲ τὸ τριχῇ διαστατὸν, Laert. in Zenon. εἴτ' μῆκος, εἴτε πλάτος, εἴτε βάθος: *Corpus eſſe, quod in tria dividitur, longitudinem, latitudinem, altitudinem.* Atque hæc ſane proprie Corpora ſunt, pro aliorum etiam philoſophantium ſenſu. At Stoici (notandum eſt) longius laxiuſque hanc vocem tendunt: & communiter, quidquid omnino eſt, ſic appellant. Ita non Genii ſolum & Anima, (nam hæc iis materiata ſunt) ſed Deus, & Materia, & Virtutes, Vitia, Affectus, & plura talia, Corpora dicuntur: quod Scholæ hodie rideant, ſed ſua hæc lingua iis fuit. Itaque Laër-

Laertius, post eam finitionem, addit: τοῦτο δὲ καὶ στερεὸν σῶμα καλεῖται: *Atque hoc solidum etiam Corpus vocatur:* quasi alia essent, extra eam agnominationem. Notare autem in Cicerone licuit, etiam *Qualitates* ea corpora appellari; quia scilicet ποιὰ, καὶ πεποιωμένα, *qualia & qualitate affecta* essent. Itaque statim *Qualitatum alias Principes facit, alias ex iis ortas. Principes, elementa ipsa: ex iis ortas, animantium formas, quæque gignuntur è terra.* Ubi palam est, Corpora eum simplicia intelligere, & Mixta. Etsi ab ipsis Corporibus compositis abiungunt etiam *Qualitates*, & Materiam faciunt subiectam, & Formarum eas vicem habere. Plutarchus adversus eos: Κάπει φασὶ παχεῖ τινὶ καὶ ὑλικῷ, ἀργὸν ἐξ ἑαυτῆς καὶ ἀκίνητον, ὑπομένειν ταῖς ποιότησιν ἐπιφαίνεσθαι, τὰς δὲ ποιότητας πνεύματα, ἴνιόν τινας καὶ τόνους ἀεροειδεῖς, οἷς ἀναγκαίως μέρεσιν εἰδοποιεῖν ἕκαστα καὶ σχηματίζειν. *Etsi ubique Materiam, per se inertem & immobilem, Qualitatibus subiici prædicant: Qualitates autem spiritus esse, aliqui vigores & intentiones quasdam aereas, quæ partes, quibuscumque ingenerantur, forma afficiant, & figurent.* Ecce Qualitates palam Corpora: quidni? sunt enim *Spiritus*, & *aereum* quiddam. Et vero *Qualitates* pro Formis Trismegistus etiam usurpat: πλὴν ὅτι ἰδίων τὰ ποιὰ ὁ παντὸς ἐγκρατὴς λόγος τῇ σοφί-

In Contr. Stoi.

Cap. VIII.

ρᾳ, ὅσπερ ἐν ἄντρῳ κατέκλεισε, πάσῃ ποιότητι κοσμῆσαι βουλόμενος τὸ μετ' αὐτὸ ποιόν: *Affatim autem Idearum qualia Pater inseminans globo, tanquam in antro concluſit, omni qualitate exornare cupiens quod cum ipſo erat quale.* Non aliud, quam varietatem Formarum acceperim, quas Mundo Deus inſeruit, petitas à primis Formis, id eſt, Ideis. Atquin & hæ tales, ut dixi, corpora: quod Plutarchus dicit, & damnat. Ita enim contra iſtos: *Eſſentiam & Materiam ſubiici dicunt Qualitatibus: Qualitates autem rurſus corpora faciunt. Implexa vero iſta res. nam ſi Qualitates eſſentiam ſuam propriam habent, ex qua dicuntur & ſunt corpora: non quærũt eſſentiam aliam:* & pluſcula, quæ adiungit. Quin & Galeni libellus hodie, contra eoſdem, argumento & titulo: Ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι: *Quod Qualitates ſint incorporeæ.* Nec de formis ſolum eſſentialibus accipe, ſed de Virtutibus, Vitiis, Affectibus, atque aliis, quæ Plutarchus enumerat item, & ridet. Ἄτοπον γὰρ δὴ μάλα, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, ὡσεὶ ζῶά τινα τὰς τέχνας, καὶ τὰς μνήμας πάσας, ἔτι δὲ φαντασίας, καὶ πάθη, καὶ ὁρμὰς, καὶ συγκαταθέσεις, σώματα ποιεῖσθαι, καὶ μηδένι φάναι κεῖσθαι, μηδὲ ὑπάρχειν· τόπον δὲ τούτοις ἄλλον ἐν τῇ καρδίᾳ ζητοῦσιν καταλιπεῖν, ὅπερ τὸ ἡγεμονικόν. *Abſurdum autem nimis, Virtutes, Vitia, * Artes præterea, omneſq; Memorias,*

Adv. Stoic.

* Idem Tertullianus, De Anim. c. 14.

morias, item Phantasias, & Affectus, Appetitiones, Assensiones, corpora cum faciant, in nullo ea dicere posita esse ac subsistere: locum dumtaxat iis unum in corde exiguum, qui puncti instar sit, relinquere, ubi animi item Principale est. Sunt, fateor, in fronte hæc ridicula: sed subtiles illi viri, & vel maxime Dialectici, causſæ aliquid habuerint sic iudicandi, nobis in scriptorum illa raritate obscuræ. Chrysippus unus exstaret, in aperto res esset. Sed bene an male illi, non nunc quæramus: res quidem & sensus eorum ponendus est. Noster Seneca, ad Lucilium: *Non puto te dubitaturum, quin Affectus Corpora sint:* & enumerat subinde, *Iram, Ambitionem, Tristitiam, Metum, Audaciam.* Quid? tam diversa in una illa (ut Plutarchus scripsit) *punctuali cordis sede?* Non pugnent igitur? nam & vitam, ecce, habent, atque adeo *Animalia* esse affirmat. AUD. Haha, rideo: Animalia? LIPS. Audi Senecam: *Desideras tibi scribi à me, quid sentiam de hac quæstione iactata apud nostros, an Iustitia, Fortitudo, Prudentia, ceteraque virtutes animalia sint?* Et multis deinde adstruit, animalia esse. AUD. Sunt, sunt: quis abnuat? Videsne pictores, & id genus, Stoicis addicere, qui fœminas etiam efformant? LIPS. Imo tu serium illorum argumentum audi.

Epist. CVI.

Epist. CXIII.

Ubid. di. *Animum constat animal esse* (ait Seneca:) *cum ipse efficiat ut simus animalia. Virtus autem nihil est aliud, quam animus taliter se habens: ergo animal est.* O Achillem! cedite, fugite Troiani. Nec satis. Vitia etiam Animalia, quod sequitur: etiam Artes, & Physica, & Dialectica: quid? etiam partes earum, *Enunciata, & Solœcismus, & Syllogismus.* Vides *quam multa* (Senecæ irridentis verba) *animalium millia habitent in his angustiis pectoris?* Et de *angustiis*, è Plutarcho supra interpretare. Abiicit & alibi idem Seneca, & in vano aut levi habet. *Sunt,* inquit, *quæ scire magis iuvat, quam prodest. sicut hoc, de quo quæris, An corpus bonum sit?* Respondet deinde: *Corpus esse. facit enim: quod facit, corpus est.* Ubi & axioma illud Stoicum observes, Quidquid facit, est corpus. Qua eadem illa ratione Vox corpus adstruitur, in Laertio: Σῶμα δ' εἶναι τὴν φωνὴν, φασὶ τοὶ Στωϊκοί. πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν, σῶμά ἐστι· ποιεῖ δ' ἡ φωνὴ προσπίπτουσα τοῖς ἀκούουσιν ὑπὸ τῶν φωνούντων. *Corpus est Vox, secundum Stoicos. Omne enim quod facit, Corpus est: facit autem Vox quæ à loquentibus ad audientes accidit.* Quod tamen plenius diceretur, *Quidquid facit aut fit, est corpus:* id est, agit aut patitur. Ipse noster ita effert alibi: & Plutarchus inter Stoica:

Epist. cxvii. ὅτι τὰ μόνα τὰ σώματα καλοῦσιν, ἐπειδὴ ὅτι τὸ ποιεῖν

ποιεῖν τι ἢ πάσχειν: *Sola quæ sunt, Corpora appellant: quoniam id quod est, facit aliquid, aut patitur.* Sed de Voce quod erat, etiam Epicurei sic asserebant. ut Lucretius:

Corpoream quoque enim vocem constare fatendum est,
Et sonitum: quoniam possunt impellere sensus.

Plura, si quis volet, super hoc legat in Eustathio Homeri interprete, ad Iliados secundum. Nos ad Senecam, qui aiebat, *Bonum* corpus esse. Quis ita? ratio. *Corporis bona, sunt corpora: corpora ergo sunt & quæ animi: nam & hic corpus est.* Profecto mira hæc Logica est, in nostris scholis non audita, non audienda. Sed rationem omitto, rem concutio. Certe Stoici, apud Sext. Empiricum, negant *Bonum* corpus esse, sed *Bonitatem.* Ait enim: *Veritatem nonnulli opinantur, & maxime Stoici, à Vero differre tribus modis, Essentia, Constitutione, Virtute. Essentia quidem, quia Veritas est Corpus, Verum autem incorporeum.* Amplius, *Nox, Dies, Vesper corpora* sunt: & quid verba ultra facio? initio dictum repeto, Quidquid est, censent corpus. Adv. Mathe.

DISSERT. V.

Deum & Materiam Corpora esse Stoicis: & quattuor dumtaxat proprie Incorporea.

AUD. Fateor non invitum me hæc audire, etsi animo obhærenti. Si enim omnia hæc Corpora: cedo, quid igitur Incorporeum est? an id solum, quod non est, ut Chimæra & Centaurus? LIPS. Et ego libere fateor diutule in hac inquisitione me fuisse, & obhæsisse. Seneca quidem expedire nos debebat, & cœperat, ubi divisionem *Corporum* & *Non corporum* instituit: sed deseruit, & in vado reliquit. Verba eius ista: *Naturalis pars Philosophia in duo scinditur, Corporalia & Incorporalia. Corporum locus dividitur in hos primum gradus, in ea quæ Faciunt, & quæ ex his Gignuntur. Gignuntur autem Elementa. Ipse Elementi locus, ut quidam putant, simplex est: ut quidam, in Materiam & Caussam omnia moventem, & Elementa dividitur. * Superest ut Rationalem partem Philosophiæ dividamus.* Ecce institutam divisionem, & unum caput exsequitur de Corporibus: alterum de Incorporeis nec verbo tangit. Consilio aut neglectu eius omissum, an ignavia exscriptorum, non definio: sed hoc clare haurio, ipsa prima Principia Corpora esse,

Epist. LXXXIX

esse, *Materiam, & Causſam.* Et de Materia quidem iamante ſatis firmavimus, * ubi de ea dictum: ſed Laertii etiam verba ſunt, quæ de utroque principio evincunt. Inter Stoica, ubi ab Elementis ea dividit: καὶ σώματα εἶναι τὰς ἀρχὰς, καὶ ἀμόρφους: *Et corpora eſſe Principia, & forma expertia.* Ubi tamen viri docti fidenter reſcribunt: καὶ ἀσωμάτους εἶναι τὰς ἀρχὰς: *Et incorporea eſſe Principia.* Quod pro communi noſtra philoſophia verum fateor, abnuo de Stoicorum. Ipſe enim *Deus* iis corpus, id eſt, Senecæ *Cauſſa omnia movens.* An non Corpus ſit, cum etiam Animal eſt? Ita enim idem Seneca dividit alibi *Corpus, in Animantia, & Inanima; rurſus Animalia aut Mortalia ſunt, aut Immortalia.* & ſub hac ſpecie Dii ac Genii continentur. Neque aliter alii: unus modo nodus me ligat ab ipſo Seneca iniectus. qui alibi primam illam Cauſſam appellat *Incorporalem. Quiſquis formator Vniverſi fuit, ſive ille Deus eſt potens omnium, ſive incorporalis Ratio ingentium operum artifex, ſive divinus Spiritus per omnia intenſus.* Profecto hæc Ratio eſt Deus, aut melior pars: & ſi illa incorporea, cur non Fatum, Providentia, Iuſtitia Dei & Sapientia, & denique ipſa in nobis Ratio, pars illius? Vix opinor hoc Stoice, ſed potius Platonice dictum: aut

*Differ. xi. ſupra.

Epiſt. Lix.

Conſol. ab Helv. c. VIII.

si est, seorsim à Deo & ab Igne eam nunc aspicit & avellit, non alibi factum. Certe Ratio prima Causa est, atque eâ palam Corpus illi dicta. Est & axioma Stoicis certum: *Omne quod est, esse corpus:* an non Ratio est? Laertius: Σῶμα δὲ ὃ ἔχει κατ' αὐτὸν ὑπόστασιν: *Corpus est iuxta ipsos Essentia.* Numenii liber citatur ab Eusebio: Ὅτι οὐκ ἂν εἴη σῶμα τὸ ὄν, κατὰ τοὺς Στωϊκούς: *Quod non sit Corpus quidquid est, iuxta Stoicos:* ubi eos scilicet refutavit. Sed & Tertullianus noster, hoc illorum dogmate imbutus, Animam, Angelos, Deum corpora facit: & alibi universe scribit, *Omne quod est, Corpus est sui generis: nihil est Incorporale, nisi quod non est.* Quo sensu Augustinus eum excusat de Deo & Angelis corporeis: quia *timebat*, inquit, *ne nihil essent, si Corpora non essent.* Neque Stoicorum nova fuit hæc opinatio. prisci quidam philosophorum (Platone teste) aiebant, *Iustitiam, Prudentiam, itemque contraria,* ἢ μηδὲν τῶν ὄντων, ἢ πάντ' εἶναι σώματα: *aut nihil eorum quæ sunt esse, aut corpora esse.* Tam lata igitur hæc significatione, quid mirere dicta à nobis omnia comprehendi? AUD. Cedo equidem, & dono: sed quod inieci ecquid solvis? Ubi enim Incorporea, nisi in imagine? LIPS. Non hoc censeo. sunt re ipsa quædam, & reperiemus. Seneca palam divisit

Lib. xv.

De Carne Christi.

De Genesi ad litt. c. alt.

In Sophista.

divisit supremum illud genus τὸ ὄν: *Quid quid est, aut Corporale est, aut Incorporale.* & postea iterum ita dividit, sed exempla non donat. Ergo aliquod Ens dicimus Incorporeum: & axioma illud supra positum leviter ita restringendum est. Nam lego in Sexto Empirico: *Ex incorporeis Stoici enumerant quattuor species, Id quod dicitur, Vacuum, Locum, Tempus.* Primum illud Græce est (ex alio Empirici loco) τὸ λεκτόν. Senecę inde lux: *Video Catonem ambulantem: Corpus est, quod video. Dico deinde, Cato ambulat. non Corpus quidem est quod nunc loquor, sed enunciatum de Corpore. quod alii Effatum vocant, alii Enunciatum, alii Edictum.* Ecce τὸ λεκτὸν varie interpretatur: & ostendit esse quid, cum vere dicitur: (ut, Cato ambulat, sapit, desipit:) nec tamen Corpus, sed Incorporeum esse. Ab ea re apud eumdem Senecam quæstio, *Cum Sapientia sit Corpus, an etiam Sapere?* & disputat * εἰς ἀπατεῶνα: sed non est profecto, pro dicto sensu. Plura in hac re non habeo, nisi illud Plutarchi etiam. istinc consequi, σῶμα σώματος εἶναι τόπον, καὶ σῶμα χωρεῖν διὰ σώματος: *Corpus Corporis esse locum, & Corpus penetrare per Corpus:* quod verum est, si Qualitates sunt corpora, initio dictum.

Epist. LVIII.

Epist. CXVII.

Epist. CXVII.

* *In utramq; partē.*

DISSERT. VI.

De Mundo, optimo Maximoque corpore. Varia vocis significatio. Differt ab Universo: quid Totum Stoicis? itemque de Vacuo.

SED nos ad amœniora & simul graviora pedem promoveamus. E Principiis Elementa & Corpora: ac præstantissimum Corporum, Mundus. De cuius nomine obiter videndum est: tum & res inquirenda, & pro illorum sensu aperienda. Nomen vel Græcis, vel Latinis, ab ornatu est. nam & illi κόσμον dicunt, primo eius nomenclaturæ Pythagora auctore. Id enim ita Laertius: Τ' ἐφατὸν πρῶτον αὐτὸν ὀνομάσαι κόσμον: *hunc primum Cœlum appellasse Mundum:* quod tamen alii ad Parmenidem, Zeno noster ad Hesiodum refert. Galenus cum Laertio: Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τ' τοῦ ὅλου περιοχὴν κόσμον: *Pythagoras primus appellavit hunc rerum ambitum, Mundum.* Idem de eo Plutarchus, & caussam etiam addit: ἐκ τ' ἐν αὐτῷ τάξεως: *ab ordine qui est in illo.* Ab *ordine* inquam, sive à toto *ornatu.* Plinius: *Quem κόσμον Græci, nomine ornamenti, appellaverunt, eum nos à perfecta absolutaque elegantia Mundum.* Nam & muliebrem mundum obtinuit dici. Trismegi-

megiſtus interiorem nomenclaturę cauſſam dat: Εἰκότως κόσμος κέκληται. κοσμεῖ γὰρ τὰ πάντα τῇ ποικιλίᾳ τῆς γενέσεως, & plura quæ addit: *Merito Mundus ſive ornatus dicitur. ornat enim omnia varietate generationis, continuatione vitæ, indefeſſa operatione, & ordine genitorum.* Quæ ratio Mundum proprie ſpectat, quatenus facit aliquid, & eſt Deus. Iſidori nova originatio eſt, imo vetus ex Varrone: *Mundus,* inquit, *quod in ſempiterno ſit motu, ut cœlum, ſol, luna, maria. Vnde & animalia Varroni videntur Elementa, quoniam per ſemet ipſa, inquit, moventur.* An bene ex Varrone tranſſcripſerit, neſcio: neque Elementa proprie Animalia. ſed Mundum dixerit, ex Stoico & Platonico ſenſu. Vides ex his *Cœlum* primo Mundum dictum, deinde latius vocem ſe fudiſſe. Notant autem Stoici τριχῶς λέγεσθαι τὸν κόσμον. αὐτόν τε τὸν θεὸν, καὶ τὴν ἀπόσασιν τῆς οὐσίας ἰδιοποιὸν, ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγένητος, δημιουργὸς ὢν τοῦ διακοσμήσεως, καὶ χρόνων ποιὰς περιόδους ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γενῶν. καὶ αὐτὸ δέ τι τὸ διακόσμησιν τοῦ ἀστέρων, κόσμον δὲ λέγουσι. καὶ τρίτον, τὸ συνεχὲς ἐξ ἀμφοῖν. *Tripliciter dici Mundum. Primo ipſum Deum omnis eſſentiæ opificem, qui incorruptibilis eſt & ingenitus, architectus ipſius Mundi, & poſt temporum aliquas periodos iterum in ſe abſumens & vertens omnem eſſentiam,*

Cap. xx.

Lib. xiii.

Laert. in Zenon.

iterumque ex se gignens. Secundo, ipsam astrorum ordinationem, id est, Cælum, Mundum dicunt. Tertio, quod fit ex utrisque. Quæ postrema verba satis tenebrosa sunt: & ex quibus utrisque? ex Deone, & Cælo? ita textus sermonis suadet, sed re abnuente. Putem magis, *Ex Deo, & Essentia*, id est, Materia, eum velle dictum.

De immor. Mundi. Philo clarius ista extulit: Λέγεται ὁ κόσμος καθ' ἓν μὲν σφαῖρον σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄστρων, καὶ σφαιροχλοῦ γῆς, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς ζώων καὶ φυτῶν· κατὰ δεύτερον δέ, μόνος οὐρανός· καὶ ὁ τρίτον, ὡς δοκεῖ τοῖς Στωϊκοῖς, διάκρασίς ἐστιν ἐκπυρώσεως οὐσία τις, ἢ διακοσμημένη ἢ ἀδιακόσμητος, ἧς τὴν κίνησιν φασὶν εἶναι χρόνον διάστημα. *Primo Mundus dicitur, compositio ex cœlo & astris, terram ambientibus, & animantia ac stirpes. Secundo, solum ipsum Cœlum. Tertio, ut Stoicis visum, essentia quædam ad exustionem perveniens duransque, sive digesta, sive indigesta, cuius motus intervallum Tempus esse dicunt.* Itaque tertia hæc sententia peculiaris Stoicorum est, quam ad *Deum* rettulit Laertius, ad *Essentiam* Philo: uterque recte. Nam Essentia illa tota, Deus est Stoicis: neque aliud quam Senecæ & Latinis *Rerum Natura*, vel *Communis Natura*, de qua supra dixi. Ea igitur, sive in Mundum formata sit, sive indigesta, est iis Mundus. Et hoc sensu doctissime, ut solet, Ausonius

Mun-

Mundum pro Materia ſupra dixit. Sed aliud igitur Stoicis κόσμος, καὶ ὅλακόσμησις: ſicut etiam τὸ πᾶν, καὶ ὅλον. Laertius diſcriminat: Τὸ πᾶν λέγεσθαι, ὅτι τε κόσμος, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ σύγκριμα. ὁ μὲν γὰρ κόσμος περιεχόμενος, τὸ δὲ κενὸν ἀπεριόριστον. *Vniverſum dicitur & Mundus; & alio modo, quod ex Mundo & exteriore Vacuo conſtat. Nam Mundus finitus eſt, Vacuum infinitum.* Itaque & Mundus etiam πᾶν ſive *Vniverſum* dicitur: ſed magis erat, in ſcholis præſertim, diſtingui. Plutarchus: Οἱ Στωϊκοὶ διαφέρειν τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον, λέγοντες. πᾶν μὲν γὰρ εἶναι τὸ σὺν κενῷ ἀπείρῳ· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον. *Stoicis differunt Vniverſum, & Totum. Vniverſum enim eſſe, cum Vacuo Infinitum; Totum, ſine Vacuo, Mundum.* Falſa hæc autem, reſcribendaque πᾶν γὰρ εἶναι σὺν κενῷ ἀπείρῳ: *Vniverſum enim eſſe, cum vacuo infinito:* & ὑπὸ κοινοῦ advocanda vox, κόσμον. Recte ita Stobæanæ Eclogæ: Οἱ Στωϊκοὶ φασι διαφέρειν τὸ πᾶν καὶ τὸ ὅλον. πᾶν μὲν γὰρ εἶναι σὺν τῷ κενῷ τῷ ἀπείρῳ· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον. *Stoici differre dicunt Vniverſum & Totum. Vniverſum eſſe, cum Vacuo infinito; Totum, ſine eo, Mundum.* Atque hæc ita apertiſſime etiam Empiricus, ubi de Toto. Hinc illud eorum effatum eſt, valde Pluatrcho exagitatum: *Vniverſum, corpus non eſſe.* Quidni dicerent: Inane enim com-

In Zen.

II. De Placit. c. 1.

Adverſ. Mathē.

Contra Stoic.

complectitur: neque id ſane eſt corpus. Itaque ipſius Plutarchi verbis hoc ſolvamus: Κενὸν γὰρ ἄπειρον ἔξωθεν τῷ κόσμῳ περιθέντες, οὔτε σῶμα τὸ πᾶν, οὔτε ἀσώματον εἶναι λέγουσι: *Vacuum enim infinitum exterius Mundo circumfundentes, neq; Corpus Vniverſum, neque Incorporeum adfirmant.* Caute, & iure, ô Plutarche: & tu hic atque alibi haud æquus arbiter eos culpas. Qua Vacuum continet, corpus non eſt; qua Mundum, corpus. Atqui non eſt Vacuum. Sane quidem οἱ ἀπὸ Θάλεω φυσικοὶ (ut alibi tu ſcribis) μέχρι Πλάτωνος τὸ κενὸν ἀπέγνωσαν: *abuſque Thalete Phyſici, ad Platonem, Vacuum ignorarunt:* quod fatemur, & ipſe Plato ubique abdicat: ſed qui Italicæ ſectæ fuerunt, diu ante Platonem, Leucippus, Democritus, & ab his Epicurus poſuerunt. Atque illi quidem laxe, & ubique rebus mixtum: Stoici reſtrictius, ἐντὸς τοῦ κόσμου μὲν εἶναι κενὸν, ἔξωθεν δ' ὅλου ἄπειρον: *in Mundo, nihil eſſe Vacui; extra, infinitum illud eſſe.* Cauſſa ſtatuendi, Conflagratio ſive ἐκπύρωσις, quia Mundus in illud reſolvitur, poſt iſtam. Quid, quod ipſe Pythagoras τοσοῦτον εἶναι τὸ κενὸν ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ὥστε ἀναπνεῖν τὸ θερμόν. εἶναι γὰρ αὐτὸν πύρινον. *Tantum Vacui eſſe extra Mundum, ut reſpirare cœlum poſſit. eſſe enim ipſum igneum.* Pythagoræ, inquam, hoc verius tribuetur, quam

1. De Plac. c. xviii.

Ibid.

ut

ut ab eodem Plutarcho alibi, Ariſtoteli ipſi. Nam ille nimium quantum abhorret. Abhorreat. nos ponimus, & plures hodie etiam * Theologorum. Quid autem id eſt, quod eſt, & non eſt. Nam Cleomedis Stoici verbis: Ἁπλουστάτη ἀυτῆ ἔστιν ὑπόνοια, ἀσωμάτου τινὸς ὄντος, καὶ ἀναφοῦς, καὶ ἄτε σχῆμα ἔχοντος, καὶ ἄτε σχηματιζομένου, ἄτε πάσχοντος, ἄτε ποιοῦντος, ἁπλῶς δὲ σῶμα δέχεσθαι οἷόν τε ὄντος: *Simpliciſſima eius eſt conceptio, ut quod incorporeum ſit & intactile, quod nec figuram habeat, neque figuratum ſit, quod neque patiatur neque agat, tantum corpus ſuſcipere aptum ſit.* Atque idem ille in *Cyclicis* ſuis *Theoriis* pluribus docet revera tale extra Mundum eſſe: atque id infinitum.

* Infra Diſſert. IX.

DISSERT. VII.

Definitio Mundi. Civitatem dici, itemq; Templum: eaque imagines explicata.

SED nomina Mundi vidimus: nunc ipſum. & quid eſt tertia ſignificatione Mundus? Chryſippus (apud Stobæum) definivit; κόσμον εἶναι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις φύσεων. ἢ, τὸ ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων σύστημα, καὶ ἐκ τῶν ἕνεκα τούτων γεγονότων: *Mundum eſſe compagem è cœlo & terra, & naturis quæ his continentur. Vel aliter: Compagem conventumque ex diis hominibuſq;*

& quæ horum cauſſa ſunt facta. Utraque hæc etiam in Laertio totidem verbis, ſed Poſidonio adſcribuntur. In Euſebio prior, paullo uberius ponitur: Σύγκμα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀέρος καὶ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φύσεων: *Compages è cœlo, aere, terra, mari, naturiſque contentis.* Atque ille idem alteram illam adiunxit: & cauſſam utriuſque variantis dedit. Οὐ γὰρ τόπον πόλις διχῶς λέγεται, τό, τε οἰκητήριον, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐνοικούντων σωμα τοῖς πολίταις σύγκμα, ἕτω καὶ ὁ κόσμος οἰονεὶ πόλις ὢν ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων συνεστῶσα τὰ μὲν θεῶν ἡγεμονίαν ἐχόντων, τὰ δὲ ἀνθρώπων ὑποτεταγμένων. κοινωνίαν δ' ὑπάρχειν πρὸς ἀλλήλους διὰ τὸ λόγου μετέχειν, ὃς ἐστὶ φύσεως νόμος. *Sicut enim*, inquit, *Civitas dupliciter dicitur, & ipſa ſedes ſive domicilium, & corpus incolarum civiumque: ita Mundus tamquam Civitas eſt, è diis hominibuſque conſtituta. cuius dii quidem principatum & regimen habent, hominibus ſubiectis. Communionem autem inter utroſque eſſe, quia Ratione participant, quæ naturæ Lex eſt.* Sunt pulchra, & dignitatem Mundi exprimunt, & noſtram, itemque officium & munus. Imago eſt, quæ valde placita Stoicis, & paſſim uſurpant. ut Seneca, ad Marciam: *Intratura es urbem, diis hominibuſque communem.* Cicero: *Vniverſus hic Mundus una civitas, communis deorum hominumque, exiſtimandus eſt.* Idem alibi:

Lib. xv.

* Nec male φύσεως naturæ. Verũque verum eſt.

Cap. xviii. 1. De Leg.

alibi: *Est enim Mundus quasi communis deorum atque hominum domus, aut urbs utrorumque.* Iterum dico, sunt pulchra, alta, & quis non attollatur, atque idem vereatur, cum Deum & Genios circum se, & supra se, cogitat inspectores, eosdemque rectores? Et parte altera, avaritiam contemnat, viles curas exuat, cum, velut patriam & urbem, mundum sibi circumdat? Seneca: *Magno animo nos non unius urbis mœnibus inclusimus, sed in totius orbis commercium emisimus, patriamque nobis professi sumus Mundum, ut liceret latiorem campum virtuti dare.* Sane *virtuti*, & maxime caritati ac curæ generis humani. Omnes unius urbis cives sumus. Cicero de Stoicis: *At quanta conantur? Mundum hunc omnem opidum esse nostrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. Vides quantam rem agas? ut Circeiis qui habitet, hunc omnem Mundum suum municipium esse existimet.* Et vero hanc communionis rationem Pontifici Iudæorum fuisse in animi oculis, Philo prædicat: Τῶν μὲν ἄλλων, inquit, οἱ ἱερεῖς ὑπὲρ οἰκείων καὶ πολιτῶν μόνον εἰώθασι τὰς τ' ὐχὰς καὶ θυσίας ὁσιτελεῖν. ὁ δὲ τ' ἰδαίων ἀρχιερεὺς, ὑ μόνον ὑπὲρ ἁπάντων ἀνθρώπων γένους, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς φύσεως μερῶν, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, καὶ πυρὸς, τὰς τ' ὐχὰς καὶ τὰς θυσίας ποιεῖται, κόσμου, ὅπερ ὄντι ταῖς ἀληθείαις, πατρίδα ἐν ἑαυτῷ νομίζων. *Cum enim*

11. De Nat. deor.

Consol. ad Helv.

IV. De Finib.

De Monarchia II.

enim aliarum gentium ſacerdotes, non niſi pro ſuis, & amicis, & civibus vota aut ſacra faciant; ſummus Iudæorum Pontifex, non ſolum pro toto genere humano, ſed & pro natura omnibus partibus, terra, aqua, aere, igne, preces grateſque concipit: Mundum hunc exiſtimans (uti revera eſt) patriam ſuam eſſe. Fructum ſententiæ vides: & adde alterum, de Exſilio; quod eſſe nullum poteſt ſic animato. *Emetiamur enim quaſcumque terras, nullam invenire intra Mundum eſt, alienam nobis.* Sic igitur de Mundo Stoici: etſi *Cœlum* etiam Civitatem, & quidem proprie, ſi Clementi credimus, volunt dici. Ille cum cæleſtem civitatem in Sacris legeret, & rei ſuæ aptaret, addit: Λέγουσι μὴ οἱ Στωϊκοὶ τὸ μὲν ἀεροειδὲς κυρίως πόλιν, τὰ δ' ὅπῃ γῆς ἐνταῦθα ἀνέπω πόλεις. λέγειν μὲν γάρ, ὡς ἔστι δέ. *Dicunt & Stoici Cœlum proprie civitatem eſſe. quæ autem hic in terra ſunt civitates, dici quidem, at non eſſe.* Quo ego Plutarchi reprehenſionem ſpectaſſe arbitror, etſi verba in Græcis (meo quidem libro) corrupta aut manca ſunt: Ἀλλὰ μὴν τὸ κόσμος μὲν εἶναι πόλιν, καὶ πολίτας τοὺς ἀστέρας, εἰς ἃ ἥκειν, καὶ φυλέτας, καὶ ἄρχοντας, δῆλον ὅτι καὶ βουλευτὴν ἥλιον, καὶ τὸν ἕσπερον πρύτανιν ἢ ἀστυνόμον: *Sed & aiunt, Deorum domum* (putem enim ſcribendum, Θεῶν οἶκον) *eſſe civitatem, cives autem ſtellas, ad hoc etiam tribules, & magiſtratus:*

Sen. ad Melv. c. IX.

Sv. Strō. in fine.

De Cōmun. Notion.

ſtratus: nempe Solem etiam Senatorem, & Heſperum Prytanim vel Ædilem. Niſi magis tamen eſt legi τὸ κόσμον εἶναι, & concinnare divulſa: atque ad priorem imaginem de Mundo toto referre, cui Dii ſcilicet & cœlites illi præſunt. Quem iterum alia imagine, & magis auguſta, aſſimilant etiam cum Templo. Seneca: *Totum Mundum deorum eſſe templum, ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum.* Et alibi: *Per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum Mundus iſte reſeratur.* Cicero: *Homines tuentur illum globum quem in Templo hoc medium vides, qui terra dicitur.* Ubi Macrobius appoſite: *Quidquid humano aſpectui ſubiicitur, Templum eius vocavit qui ſola mente concipitur. ut, qui hæc veneratur ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori: ſciatque quiſquis in uſum templi huius inducitur, ritu ſibi vivendum ſacerdotis.* Bona, bona poſtrema monitio: & Plutarchus accedat, *Templum eſſe hunc Mundum, ſacratiſſimum quidem ac religioſiſſimum. in quod per ortum inducimur, ſpectatores non ſignorum ſurdorum & manufactorum, ſed Solis, Lunæ, ſiderum.* Et addit, hæc *veluti initia & myſteria quædam eſſe, tranquillo & lato nobis animo ſpectanda ac peragenda.* Philo denique Iudæus claudat:

De Benef. VII c. VII.

Epiſt. XC.

In Somnio.

Lib. I. c. XIV.

De Tranquillitate animi.

De Mõarch. 11. dat: Τὸ μὴν ἀνωτάτω καὶ θειότατον ἀληθῶς ἱερὸν θεοῦ νομίζειν τὸ σῶμα τοῦτο τὸ πᾶν κόσμον εἶναι, ἱερὸν μὲν ἔχοντα τὰ ἀληθέστατα τῶν ὄντων οὐσίας μέρος, οὐρανὸν, ἀναθήματα δὲ τοῦ θεοῦ ἀστέρας, ἱερεῖς δὲ τοῦ θεοῦ διακόνους ἀπὸ τῆς δυνάμεων ἀγγέλους, ἀσωμάτους ψυχάς: *Templum Dei ſupremum, & vere tale, exiſtimare oportet eſſe totum hunc Mundum. qui Sacrarium quidem habet, puriſſimam rerum Naturæ partem, Cœlum; ornamenta, ſtellas; ſacerdotes, adminiſtros potentiæ eius angelos, incorporeas animas.* Imagines habemus, aptas, & pro ſplendore ac dignitate Mundi, nec ſupra. *Nihil enim omniũ* II. De Nat. deor. *rerum* (ait Stoiciſſans Tullius) *melius eſt Mundo, nihil præſtabilius, nihil pulchrius: nec ſolum nihil eſt, ſed ne cogitari quidem quidquam melius poteſt.* Vide ipſum totum, vide magnas parvaſque partes: omnia *ita conſtituta ſunt, ut neque ad uſum* Eoidem infra. *meliora eſſe potuerint, neque ad ſpeciem pulchriora.*

DISSERT. VIII.

Factum eſſe Mundum, à Deo, cauſſa hominum: & breviter, quomodo ſit factus.

TANTI autem operis quis auctor? Nullus, aiunt quidam, & ab æterno fuit, æternumque erit. Alii qui factum ſtatuunt, partim à Natura (ut Strabo:)

par-

partim à Forte & Casu, ut Epicurus. Stoici verissime, à Deo & Providentia esse. Passim ita: & Chrysippi, apud Lactantium, argumentum validum sane exstat. *Siquid est, inquit Chrysippus, quod efficiat ea, quæ homo, licet ratione præditus, efficere non possit; id profecto est maius, & fortius, & sapientius homine. Homo autem non potest facere cælestia: ergo illud, quod hæc effecerit, superat hominem arte, consilio, prudentia, potestate. Quid igitur potest esse, nisi Deus?* Nec testimonia congero in sententia decantata: illud addam, *Quare, Quomodo, ubi, Quando, Qualem* fecerit Deus? Quare? sua, inquiunt, & hominum caussa. Neque enim alius ei finis fuit, quam potentiæ & bonitatis designatio, in maximo optimoque opere sic ostensa. Cicero: *Quorum igitur caussa quis dixerit effectum esse Mundum? Eorum scilicet animantium, quæ ratione utuntur. hi sunt dii & homines, quibus profecto nihil est melius.* Et de altera sane parte, nostri Doctores consentiunt. ut Lactantius: *Vera est sententia Stoicorum, qui aiunt nostra caussa Mundum esse constructum. Omnia enim quibus constat, quæque generat ex se Mundus, ad utilitatem hominis accommodata sunt.* Et singillatim ibi exsequitur: quod ante eum Cicero accurate, De Natura deorum.

De Ira Dei c. x.

II. De Natur. deor.

De Ira Dei c. XIII.

ſunt, & quæ inſtant, contemplanti? Pergit Laertius, *Eſſentiam omnem vertiſſe.* Si de primo conditu intellegit, Materiam cape: ſin de reparatione Mundi poſt exuſtionem, cape Ignem reliquum & in eo ſemina rerum. *Per Aërem.* Ergo vel Materia, vel Ignis ille reliquus, Aëre tenuior. Et ita eſt, quoniam tradebant Stoici diffundi, & vel totum Vacuum illud occupare. Contrahitur igitur, ſed gradatim, & habilis fit corporum generationi. Primo autem in Aëre, quia facillima ea mutatio ab igne. Deinde, ait, *In Aquam.* Hæc igitur proxima facies Materiæ, cum elementa genita. Ideo vetus opinio, *Aquam principium rerum eſſe*, Thaleti adſcripta. Quid Thaleti? Homeri ante illum fuit, apud quem legas

Iliad. ξ. ----- ποταμοῖο ῥέεθρα
Ὠκεανὸν, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται:
----- *flumina magni*
Oceani, cunctis qui rebus prabuit ortum.

Vis aliquid clarius? iteratque alibi, & vocat

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν:
Oceanum Divis geneſim, matrem & nutricem.

Dii & Genii ex illo orti (nam & hi ex Materie) atque etiam vaporationibus eius aluntur. Poſtrema autem ipſa verba, de *Matre & Nutrice*, Plato in Timæo adſumpſit,

ſumpſit, & Materiæ aptavit. Quin & Barbarica vetus philoſophia in hac parte. *Brachmanibus apud Indos*, ait Strabo, ἀρχαὶ μὲν τῶν συμπάντων ἕτεραι, τοῦ δὲ κοσμοποιίας τὸ ὕδωρ: *aliarum omnium rerum alia principia, Mundi autem aqua.* Sed quarum rerum alia? credo ſingularum rerum, quæ ex Elementis; ut ad proxima principia hoc referatur. Iam & Ægyptii (Philo notat) τὸ ὕδωρ διαφθείραντες ἐκπυρώσεσιν, ἀρχὴν δὲ τῶν ὅλων γένεσιν εἶναι νομίζοντες: *Aquam eximie coluerunt, principium Vniverſi generationis eam cenſentes.* Sed pro tota Stoicorum ſententia, Seneca audiendus: *Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque (Stoici) aut in eadem ſententia, aut in ultima ſumus.* Ultima. ex hac nempe omnia ſurrexiſſe. Quo ducere & Manilium poſſis, imo debeas:

De vita Moyſis I.

III. Quæſt. Nat. c. XIII.

Lib. I.

Seu liquor hoc peperit, ſine quo riget arida rerum
Materies, ipſúmq; vocat, quo ſolvitur, ignē.

Inter variantes ſententias Mundi conditi, nec Stoicam omittit: &, Sive, inquit, Aqua initium rebus fuit, in quam Materia ſe vertit: quæ deinde *vocat* (ita legerim, non *vorat*) ſive adhibet ipſum Ignem, qui deſtruit, & in varias formas mutat. Sive, qui ſolvit & deſtruit in

iterumque ex se gignens. Secundo, ipsam astrorum ordinationem, id est, Cælum, Mundum dicunt. Tertio, quod fit ex utrisque. Quæ postrema verba satis tenebrosa sunt: & ex quibus utrisque? ex Deone, & Cælo? ita textus sermonis suadet, sed re abnuente. Putem magis, *Ex Deo, & Essentia*, id est, Materia, eum velle dictum.

De immor. Mundi. Philo clarius ista extulit: Λέγεσθαι κόσμους καθ' ἓν μὲν σφαῖραν σύστημα ἐξ ἀέρος καὶ ἄστρων, καὶ σφαῖραν χωὶ γῆς, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ζῶα καὶ φυτὰ καθ' ἕτερον δ', μέσος ἀέρος καὶ ὃ τείτον, ὡς δοκεῖ τοῖς Στοϊκοῖς, διήκοντα ἄχρι τῆς ἐκπυρώσεως οὐσία τις, ἢ διακοσμημένη ἢ ἀδιακόσμητος, ἧς τὴν κινήσεως φασιν εἶναι χρόνον διάστημα. *Primo Mundus dicitur, compositio ex cœlo & astris, terram ambientibus, & animantia ac stirpes. Secundo, solum ipsum Cœlum. Tertio, ut Stoicis visum, essentia quædam ad exustionem perveniens duransque, sive digesta, sive indigesta, cuius motus intervallum Tempus esse dicunt.* Itaque tertia hæc sententia peculiaris Stoicorum est, quam ad *Deum* rettulit Laertius, ad *Essentiam* Philo: uterque recte. Nam Essentia illa tota, Deus est Stoicis: neque aliud quam Senecæ & Latinis *Rerum Natura*, vel *Communis Natura*, de qua supra dixi. Ea igitur, sive in Mundum formata sit, sive indigesta, est iis Mundus. Et hoc sensu doctissime, ut solet, Ausonius

Mun-

Mundum pro Materia ſupra dixit. Sed aliud igitur Stoicis κόσμος, ἢ διακόσμησις: ſicut etiam τὸ πᾶν, ἢ ὅλον. Laertius diſcriminat: Τὸ πᾶν λέγεσθαι, ὅτι κόσμος, ἢ καθ' ἕπερον τρόπον, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ σύστημα. ὁ μὲν γὰρ κόσμος πεπερασμένος, τὸ δὲ κενὸν ἄπειρον. *Vniverſum dicitur & Mundus; & alio modo, quod ex Mundo & exteriore Vacuo conſtat. Nam Mundus finitus eſt, Vacuum infinitum.* Itaque & Mundus etiam πᾶν ſive *Vniverſũ* dicitur: ſed magis erat, in ſcholis præſertim, diſtingui. Plutarchus: Οἱ Στωϊκοὶ διαφέρειν τὸ πᾶν, ἢ τὸ ὅλον, λέγουσι. πᾶν μὲν γὰρ εἶναι τὸ σὺν κενῷ ἀπείρῳ· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον. *Stoicis differunt Vniverſum, & Totum. Vniverſum enim eſſe, cum Vacuo Infinitum; Totum, ſine Vacuo, Mundum.* Falſa hæc autem, reſcribendaque πᾶν γὰρ εἶναι σὺν κενῷ ἀπείρῳ: *Vniverſum enim eſſe, cum vacuo infinito:* & ὅλον κοινῶς advocanda vox, κόσμον. Recte ita Stobæanæ Eclogæ: Οἱ Στωϊκοὶ φασι διαφέρειν τὸ πᾶν ἢ τὸ ὅλον. πᾶν μὲν γὰρ εἶναι σὺν τῷ κενῷ τῷ ἀπείρῳ· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον. *Stoici differre dicunt Vniverſum & Totum. Vniverſum eſſe, cum Vacuo infinito; Totum, ſine eo, Mundum.* Atque hæc ita apertiſſime etiam Empiricus, ubi de Toto. Hinc illud eorum effatum eſt, valde Pluatrcho exagitatum: *Vniverſum, corpus non eſſe.* Quidni dicerent: Inane enim com-

In Zen.

II. De Placit. c. 1.

Adverſ. Mathē.

Contra Stoic.

complectitur: neque id sane est corpus. Itaque ipsius Plutarchi verbis hoc solvamus: Κενὸν γὰρ ἄπειρον ἔξωθεν τοῦ κόσμου ὑπειθέντες, ἔτι σῶμα τὸ πᾶν, ἔτι ἀσώματον εἶναι λέγουσι: *Vacuum enim infinitum exterius Mundo circumfundentes, neq; Corpus Universum, neque Incorporeum adfirmant.* Caute, & iure, ô Plutarche: & tu hic atque alibi haud æquus arbiter eos culpas. Qua Vacuum continet, corpus non est; qua Mundum, corpus. Atqui non est Vacuum. Sane quidem οἱ ἀπὸ Θάλεω φυσικοὶ (ut alibi tu scribis) μέχρι Πλάτωνος τὸ κενὸν ἀπέγνωσαν: *abusque Thalete Physici, ad Platonem, Vacuum ignorarunt:* quod fatemur, & ipse Plato ubique abdicat: sed qui Italicæ sectæ fuerunt, diu ante Platonem, Leucippus, Democritus, & ab his Epicurus posuerunt. Atque illi quidem laxe, & ubique rebus mixtum: Stoici restrictius, ἐντὸς τοῦ κόσμου ἀδὲν εἶναι κενὸν, ἔξωθεν δ' ὅλου ἄπειρον: *in Mundo, nihil esse Vacui; extra, infinitum illud esse.* Caussa statuendi, Conflagratio sive ἐκπύρωσις, quia Mundus in illud resolvitur, post istam. Quid, quod ipse Pythagoras τοσοῦτον εἶναι τὸ κενὸν ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ὅσον ἀναπνεῖν τὸ ἀέρα φησίν. εἶναι γὰρ αὐτὸν πύρινον. *Tantum Vacui esse extra Mundum, ut respirare cœlum possit. esse enim ipsum igneum.* Pythagoræ, inquam, hoc verius tribuetur, quam

1. De Plac. c. xviii.

Ibid.

ut

ut ab eodem Plutarcho alibi, Aristoteli ipsi. Nam ille nimium quantum abhorret. Abhorreat. nos ponimus, & plures hodie etiam * Theologorum. Quid autem id est, quod est, & non est. Nam Cleomedis Stoici verbis: Ἁπλουστάτη αὐτῷ ὄζει ὑπόνοια, ἀσωμάτου τινὸς ὄντος, καὶ ἀναφοῦς, καὶ ἔτι σχῆμα ἔχοντος, καὶ ἔτι σχηματιζομένου, ἔτι τι πάσχοντος, ἔτι ποιοῦντος, ἁπλῶς δὲ σῶμα δέχεσθαι οἷόν τι ὄντος: *Simplicissima eius est conceptio, ut quod incorporeum sit & intactile, quod nec figuram habeat, neque figuratum sit, quod neque patiatur neque agat, tantum corpus suscipere aptum sit.* Atque idem ille in *Cyclicis* suis *Theoriis* pluribus docet revera tale extra Mundum esse: atque id infinitum.

* Infra Dissert. IX.

DISSERT. VII.

Definitio Mundi. Civitatem dici, itemq; Templum: eaque imagines explicata.

SED nomina Mundi vidimus: nunc ipsum. & quid est tertia significatione Mundus? Chrysippus (apud Stobæum) definivit; κόσμον εἶναι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις φύσεων. ἢ, τὸ ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων σύστημα, καὶ ἐκ τῶν ἕνεκα τούτων γεγονότων: *Mundum esse compagem è cœlo & terra, & naturis quæ his continentur. Vel aliter: Compagem conventumque ex diis hominibusq;*

&

& quæ horum cauſſa ſunt facta. Utraque hæc etiam in Laertio totidem verbis, ſed Poſidonio adſcribuntur. In Euſebio prior, paullo uberius ponitur: Σύγκμα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀέρος καὶ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φύσεων: *Compages è cœlo, aere, terra, mari, naturiſque contentis.* Atque ille idem alteram illam adiunxit: & cauſſam utriuſque variantis dedit. Οἱ γὰρ τέχνοι πόλις διχῶς λέγεται, τό, τε οἰκητήριον, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐνοικούντων συνεστὸς τοῖς πολίταις σύγκμα, ἕτω καὶ ὁ κόσμος εἰνεὶ πόλις ὄδιν ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων συνεστῶσαν μὴ θεῶν ἢ ἡγεμονίαν ἐχόντων, ἢ δὲ ἀνθρώπων ἑπομένων. κοινωνίαν δ' ὑπάρχειν πρὸς ἀλλήλους διὰ τὸ λόγον μετέχειν, ὃς ὄδι φύσει νόμος. *Sicut enim*, inquit, *Civitas dupliciter dicitur, & ipſa ſedes ſive domicilium, & corpus incolarum civiumque: ita Mundus tamquam Civitas eſt, è diis hominibuſque conſtituta. cuius dii quidem principatum & regimen habent, hominibus ſubiectis. Communionem autem inter utroſque eſſe, quia Ratione participant, quæ naturæ Lex eſt.* Sunt pulchra, & dignitatem Mundi exprimunt, & noſtram, itemque officium & munus. Imago eſt, quæ valde placita Stoicis, & paſſim uſurpant. ut Seneca, ad Marciam: *Intratura es urbem, diis hominibuſque communem.* Cicero: *Univerſus hic Mundus una civitas, communis deorum hominumque, exiſtimandus eſt.* Idem alibi:

Lib. XV.

* Nec male φύσεως naturæ. Vtrũque verum eſt.

Cap. XVIII. 1. De Leg.

alibi: *Est enim Mundus quasi communis deorum atque hominum domus, aut urbs utrorumque.* Iterum dico, sunt pulchra, alta. & quis non attollatur, atque idem vereatur, cum Deum & Genios circumse, & supra se, cogitat inspectores, eosdemque rectores? Et parte altera, avaritiam contemnat, viles curas exuat, cum, velut patriam & urbem, mundum sibi circumdat? Seneca: *Magno animo nos non unius urbis mœnibus inclusimus, sed in totius orbis commercium emisimus, patriamque nobis professi sumus Mundum, ut liceret latiorem campum virtuti dare.* Sane *virtuti*, & maxime caritati ac curæ generis humani. Omnes unius urbis cives sumus. Cicero de Stoicis: *At quanta conantur? Mundum hunc omnem opidum esse nostrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. Vides quantam rem agas? ut Circeiis qui habitet, hunc omnem Mundum suum municipium esse existimet.* Et vero hanc communionis rationem Pontifici Iudæorum fuisse in animi oculis, Philo prædicat: Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων, inquit, οἱ ἱερεῖς οὐχ οἰκείων καὶ πολιτικῶν μόνον εἰώθασι τὰς τ' ὀψὰς καὶ θυσίας ὀπτιλεῖν. ὁ δὲ τ' ἰουδαίων ἀρχιερεὺς, ὃ μόνον οὐχ ἅπαντες ἀνθρώπων γλῶκες, ἀλλὰ καὶ οὐχ τῆς φύσεως μερῶν, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, καὶ πυρὸς, τὰς τ' ὀψὰς καὶ τὰς θυσιασείας ποιεῖται, κόσμου, ὅπερ ὄντως ταῖς ἀληθείαις, πατρίδα ἐν ἑαυτῷ νομίζων. *Cum enim*

11. De Nat. deor.

Consol. ad Helv.

IV. De Finib.

De Monarchia II.

enim aliarum gentium ſacerdotes, non niſi pro ſuis, & amicis, & civibus vota aut ſacra faciant; ſummus Iudæorum Pontifex, non ſolum pro toto genere humano, ſed & pro natura omnibus partibus, terra, aqua, aere, igne, preces grateſque concipit: Mundum hunc exiſtimans (uti revera eſt) patriam ſuam eſſe. Fructum ſententiæ vides: & adde alterum, de Exſilio; quod eſſe nullum poteſt ſic animato. *Emetiamur enim quaſcumque terras, nullam invenire intra Mundum eſt, alienam nobis.* Sic igitur de Mundo Stoici: etſi *Cœlum* etiam Civitatem, & quidem proprie, ſi Clementi credimus, volunt dici. Ille cum cæleſtem civitatem in Sacris legeret, & rei ſuæ aptaret, addit: Λέγουσι καὶ οἱ Στωϊκοὶ τὴν μίαν ἀρχαίαν κυρίως πόλιν, τὰ ὅπερ ἐν γῆς ἐνταῦθα ἐκείνη πόλεις. λέγεσθαι μὲν δὲ, ὡς ἔστι δηλόν. *Dicunt & Stoici Cœlum proprie civitatem eſſe. quæ autem hic in terra ſunt civitates, dici quidem, at non eſſe.* Quo ego Plutarchi reprehenſionem ſpectaſſe arbitror, etſi verba in Græcis (meo quidem libro) corrupta aut manca ſunt: Ἀλλὰ μὴν τὸ κοινὸς μὲν ἔστι πόλις, καὶ πολῖται τοῦ ἀστέρας, εἰς ἃ πάτρα, καὶ φυλέτας, καὶ ἄρχοντας, δῆλον ὅτι καὶ βουλευτὴν ἥλιον, καὶ τὸ ἕτερον φρούταιν ἢ ἀστυνόμον: *Sed & aiunt, Deorum domum* (putem enim ſcribendum, θεῶν οἶκον) *eſſe civitatem, cives autem ſtellas, ad hoc etiam tribules, & magiſtratus:*

Sen. ad Melv. c. ix.

Iv. Strō. in fine.

De Cōmun. Notion.

ſtratus: nempe Solem etiam Senatorem, & Heſperum Prytanim vel Ædilem. Niſi magis tamen eſt legi τὸ κόσμον εἶναι, & concinnare divulſa: atque ad priorem imaginem de Mundo toto referre, cui Dii ſcilicet & cœlites illi præſunt. Quem iterum alia imagine, & magis auguſta, aſſimilant etiam cum Templo. Seneca: *Totum Mundum deorum eſſe templum, ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum.* Et alibi: *Per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum Mundus iſte reſeratur.* Cicero: *Homines tuentur illum globum quem in Templo hoc medium vides, qui terra dicitur.* Ubi Macrobius appoſite: *Quidquid humano aſpectui ſubiicitur, Templum eius vocavit qui ſola mente concipitur. ut, qui hæc veneratur ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori: ſciatque quiſquis in uſum templi huius inducitur, ritu ſibi vivendum ſacerdotis.* Bona, bona poſtrema monitio: & Plutarchus accedat, *Templum eſſe hunc Mundum, ſacratiſſimum quidem ac religioſiſſimum. in quod per ortum inducimur, ſpectatores non ſignorum ſurdorum & manufactorum, ſed Solis, Lunæ, ſiderum.* Et addit, hæc *veluti initia & myſteria quædam eſſe, tranquillo & lato nobis animo ſpectanda ac peragenda.* Philo denique Iudæus claudat:

De Benef. VII c. VII.

Epiſt. XC.

In Somnio.

Lib. I. c. XIV.

De Tranquillitate animi.

De Mõarch. 11. dat: Τὸ μὲν ἀνώτατον καὶ θειότατον ἱερὸν θεοῦ νομίζειν τὸ σύμπαντα τὸν κόσμον εἶναι, ναὸν μὲν ἔχοντα ἀνώτατον τῶν ὄντων ἁπάντων μέρος, ἀστέρας, ἀναθήματα δὲ τοῦ θείους, ἱερεῖς δὲ τοὺς διακόνους ἀπὸ τῶν ἀμέμπτων ἀγγέλους, ἀσωμάτους ψυχάς: *Templum Dei ſupremum, & vere tale, exiſtimare oportet eſſe totum hunc Mundum. qui Sacrarium quidem habet, puriſſimam rerum Naturæ partem, Cœlum; ornamenta, ſtellas; ſacerdotes, adminiſtros potentiæ eius angelos, incorporeas animas.* Imagines habemus, aptas, & pro ſplendore ac dignitate Mundi, nec ſupra. *Nihil enim omniũ* II. De Nat. deor. *rerum* (ait Stoiciſſans Tullius) *melius eſt Mundo, nihil præſtabilius, nihil pulchrius: nec ſolum nihil eſt, ſed ne cogitari quidem quidquam melius poteſt.* Vide ipſum totum, vide magnas parvaſque partes: omnia Ibidem infra. *ita conſtituta ſunt, ut neque ad uſum meliora eſſe potuerint, neque ad ſpeciem pulchriora.*

DISSERT. VIII.

Factum eſſe Mundum, à Deo, cauſſa hominum: & breviter, quomodo ſit factus.

TANTI autem operis quis auctor? Nullus, aiunt quidam, & ab æterno fuit, æternumque erit. Alii qui factum ſtatuunt, partim à Natura (ut Strabo:) par-

partim à Forte & Casu, ut Epicurus. Stoici verissime, à Deo & Providentia esse. Passim ita: & Chrysippi, apud Lactantium, argumentum validum sane exstat. *Siquid est, inquit Chrysippus, quod efficiat ea, quæ homo, licet ratione præditus, efficere non possit; id profecto est maius, & fortius, & sapientius homine. Homo autem non potest facere cælestia: ergo illud, quod hæc effecerit, superat hominem arte, consilio, prudentia, potestate. Quid igitur potest esse, nisi Deus?* Nec testimonia congero in sententia decantata: illud addam, *Quare, Quomodo, ubi, Quando, Qualem* fecerit Deus? Quare? sua, inquiunt, & hominum caussa. Neque enim alius ei finis fuit, quam potentiæ & bonitatis designatio, in maximo optimoque opere sic ostensa. Cicero: *Quorum igitur caussa quis dixerit effectum esse Mundum? Eorum scilicet animantium, quæ ratione utuntur. hi sunt dii & homines, quibus profecto nihil est melius.* Et de altera sane parte, nostri Doctores consentiunt. ut Lactantius: *Vera est sententia Stoicorum, qui aiunt nostra caussa Mundum esse constructum. Omnia enim quibus constat, quæque generat ex se Mundus, ad utilitatem hominis accommodata sunt.* Et singillatim ibi exsequitur: quod ante eum Cicero accurate, De Natura deorum.

De Ira Dei c. x.

II. De Natur. deor.

De Ira Dei c. XIII.

Lib. II. Neque Seneca id negatum voluit (haud ita veri & partium transfuga) cum scribit: *Non enim nos causſa Mundo ſumus, hiemem æſtatemque referendi: ſuas iſta leges habent, quibus divina exercentur. Nimus nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moveantur.* Imo vero, ô bone, propter nos vel maxime iſta moventur: ſed non ſolos: & hoc voluiſti dictum. Dii quoque hic ſuas partes habent. Itaque alibi ſcribis: *Dii non per negligentiam nos genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitavit enim nos ante Natura, quam fecit.* Ita eſt. Providentia hominem, & pleraque iſta homini fecit. Sed *Quomodo* fecit, & quæ compoſitio aut digeſtio molis huius fuit? Zeno apud Laertium ita prodit: Τὸν θεὸν, κατ' ἀρχὰς καθ' αὑτὸν ὄντα, τρέπειν τὴν ὅλην οὐσίαν δι' ἀέρος εἰς ὕδωρ, καὶ ὥσπερ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα περιέχεται, ἕτω καὶ τοῦτον, τὸν σπερματικὸν λόγον ὄντα τοῦ κόσμου, τοιοῦτον ἐπολιπεῖν ἐν τῷ ὑγρῷ, δεῖγμα αὐτῷ ποιοῦντα τῆς ἐξῆς γενέσεως. Εἶτα ἀποφῆναι πρῶτον τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν. *Deum in principio, cum apud ſe eſſet, Eſſentiam omnem per aerem in aquam convertiſſe. Et ut in ſatu ſemen continetur, ita Deum qui ſeminalis Ratio mundi eſt, tale ſemen reliquiſſe in Humido, quod facilem aptamque operi Materiam præberet, ad rerum deinceps generationem. Deinde progenuiſſe primum*

Lib. II. De Ira. c. XXII.

Lib. II. De Benef. c. XXIII.

Ele-

Elementa quattuor, ignem, aquam, aerem, terram. Ait, *in principio:* ipsis Sacrorum nostrorum verbis. Ait, *cum apud se esset.* Pie & pulchre. Deus sua perfectio, sedes, regnum: Iul. Scal.

Cui esse sibi sufficit, efficitque cuncta:

ut vir summus nostri ævi, in Carmine super Deo scripsit, plane divino. Deus sibi, & suum ei esse, sufficit: quidni? in ipso omnia, ipse omnia. Itaque frustra, & pro humana imbecillitate istæ quæstiones, Quid faciebat, agitabat? Vel Seneca noster respondeat: *Iupiter resoluto mundo, & dius in unum confusis, paullisper cessante Natura,* ACQUIESCIT SIBI, *cogitationibus suis traditus.* Optime. Vis & ego aliquid audacter, sive argute? Idem quod nunc facit, fecit. Erras, qui in Deo tempora disparas, omnia ei sunt in præsenti. Epist. IX.

Poeta Christianus olim, Claudius Victor:

Regnabatque potens in maiestate creandi,
Et facienda videns, gignendaque mente capaci
Sæcula dispiciens: & quidquid tempora volvunt,
PRÆSENS SEMPER *habens. immensum mole beata*
REGNUM ERAT IPSE SUUM.

An deerat occupatio, hæc quæ fuere, quę sunt,

ſunt, & quæ inſtant, contemplanti? Pergit Laertius, *Eſſentiam omnem vertiſſe*. Si de primo conditu intellegit, Materiam cape: ſin de reparatione Mundi poſt exuſtionem, cape Ignem reliquum & in eo ſemina rerum. *Per Aërem*. Ergo vel Materia, vel Ignis ille reliquus, Aëre tenuior. Et ita eſt. quoniam tradebant Stoici diffundi, & vel totum Vacuum illud occupare. Contrahitur igitur, ſed gradatim, & habilis fit corporum generationi. Primo autem in Aëre, quia facillima ea mutatio ab igne. Deinde, ait, *In Aquam*. Hæc igitur proxima facies Materiæ, cum elementa genita. Ideo vetus opinio, *Aquam principium rerum eſſe*, Thaleti adſcripta. Quid Thaleti? Homeri ante illum fuit. apud quem legas

Iliad. ξ. ----- ποταμοῖο ῥέεθρα
Ὠκεανὸν, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται:
----- *flumina magni*
Oceani, cunctis qui rebus prabuit ortum.

Vis aliquid clarius? iteratque alibi, & vocat

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν:
Oceanum Divis geneſim, matrem & nutricem.

Dii & Genii ex illo orti (nam & hi ex Materie) atque etiam vaporationibus eius aluntur. Poſtrema autem ipſa verba, de *Matre & Nutrice*, Plato in Timæo adſumpſit,

ſumpſit, & Materiæ aptavit. Quin & Barbarica vetus philoſophia in hac parte. *Brachmanibus apud Indos*, ait Strabo, ἀρχαὶ μὲν τῶν συμπάντων ἕτερα, τοῦ δὲ κοσμοποιίας τὸ ὕδωρ: *aliarum omnium rerum alia principia, Mundi autem aqua.* Sed quarum rerum alia? credo ſingularum rerum, quæ ex Elementis; ut ad proxima principia hoc referatur. Iam & Ægyptii (Philo notat) τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐκτετιμήκασιν, ἀρχὴν τοῦ τῶν ὅλων γενέσεως εἶναι νομίζοντες: *Aquam eximie coluerunt, principium Vniverſi generationis eam cenſentes.* Sed pro tota Stoicorum ſententia, Seneca audiendus: *Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque* (Stoici) *aut in eadem ſententia, aut in ultima ſumus.* Ultima. ex hac nempe omnia ſurrexiſſe. Quo ducere & Manilium poſſis, imo debeas:

De vita Moyſis I.

III. Quæſt. Nat. c. XIII.

Lib. I.

Seu liquor hoc peperit, ſine quo riget arida rerum
Materies, ipſũq; vocat, quo ſolvitur, ignẽ.

Inter variantes ſententias Mundi conditi, nec Stoicam omittit: &, Sive, inquit, Aqua initium rebus fuit, in quam Materia ſe vertit: quæ deinde *vocat* (ita legerim, non *vorat*) ſive adhibet ipſum Ignem, qui deſtruit, & in varias formas mutat. Sive, qui ſolvit & deſtruit in

ἀπνεφόν. Neque aliud Stoici decantatum illud *Chaos* interpretabantur, quam hanc *Aquam*: non illam Elementi. Philonem ita audi: Τῶν δὲ Στοϊκῶν ἔνιοι χάος τὸ ὕδωρ οἴονται, παρὰ τὴν χύσιν τὴν ὑπ' αὐτοῦ γιγνομένην. *Quidam Stoicorum Chaos existimant Aquam esse, à fusione factum nomen arbitrantes.* Sed quid iam Aqua? pergit Laertius: *Deum, qui seminalis Ratio est, relinqui in humido.* De Deo enim hæc verba, eiusque Ratione (etsi obscuriuscula sunt) omnino capienda. Ita enim alibi ipse Zeno: Διὰ τῆς ὕλης διαθεῖν τὸν τοῦ ὅλου λόγον, ὃν ἔνιοι εἱμαρμένην καλοῦσιν, οἷόν τι ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα. *Per Materiam* (sic aquam) *discurrere Vniversi Rationem, quam aliqui Fatum appellant, tamquam in fœtu semen.* Vides eamdem ibi imaginem, & ipsis verbis, uti hic ponitur. significat autem, immobilem per se & inefficacem Materiam animari ab hoc Igne (illo qui Deus, & Ratio:) non aliter quam semen eiusque spiritus & calor fœtum formant, augent, alunt. Notanda igitur & hic λόγου vocula: qua crebro in hac Generationis re utuntur. ut Seneca: *Causa autem, id est, Ratio, Materiam format.* Iterum: *Incorporalis Ratio, ingentium operum artifex.* Ingentium, totius Mundi. Ait, *incorporalis:* quia mens ipsa Dei est, & animus, ut sic dicam, Ignis. Fatum interpretatur Zeno,

De immortalitate Mundi.

In Stob. Physic.

Epist. Lxv. Consol. ad Helv. c. VIII.

Zeno, alii Providentiam: & utrovis ſenſu poeta Manilius (germanus Stoicus) ſæpius uſurpat. Ut in iſta re gignendi, Sidera & cœlum eſſe *Cœleſtis Rationis opus.* Lib. 1. *Tale ſemen reliquiſſe.* Ipſum Ignem, ſive Calorem, qui Humido miſcetur, vocat *Semen*: Ratione tamen illa ſemper adiuncta. Plutarchus, adverſus noſtros: Τὸ κόσμον τὸ πῦρ λέγειν σπέρμα εἶναι: *Mundi ſemen ignem dicunt.* Alio verbo, ſed eodem ſenſu, Ariſtocles apud Euſebium: Στοιχεῖον εἶναί φασι τῶν ὄντων τὸ πῦρ, καθάπερ Ἡγέσηλλός τε. τὰς ἀρχὰς ὕλην καὶ θεόν. *Elementum rerum omnium Ignem dicunt; eius principia; Deum & Materiam.* Bene Ariſtocles. & Deus, ſive ipſa Ratio, ab hoc Igne diſparanda. *Zeno*, apud Ciceronem, 1. Acad. *ſtatuit, Ignem eſſe ipſam naturam, quæ quidque gigneret, & mentem atque ſenſus.* Qualis autem hic Ignis? non ut ille noſter, qui cuncta diſturbat ac diſſipat: ſed *vitalis ac ſalutaris, qui omnia conſervat, alit, auget, ſuſtinet, ſenſuque afficit:* Cic. 11. De Nat. deor. qualem in ſideribus videmus. Plura autem ſuper tota hac re, ubi de Exuſtione mundi. Ultima Laertii: *Gigni primum elementa quattuor, ignem, aquam, aerem, terram.* Idem Laertius poſtea: Γίνεσθαι δὲ τὸν κόσμον, ὅταν εἰς πυρὸς ἡ οὐσία τραπῇ δι' ἀέρος εἰς ὑγρὸν, εἶτα τὸ παχυμερὲς ἀπ' αὐτοῦ συστὰν δημιουργηθῇ γῆ· τὸ δὲ λεπτομερὲς ἐξατμισθῇ, καὶ τοῦτ' ὀπλέον

πλέον λειπωθὲν πῦρ ὑποχωρήσαν. *Signi Mundum, cum ex Igne* (qui exustioni reliquus) *Essentia vertitur per Aërem in Humorem. deinde crassior eius pars fit Terra; quod tenuius, Aër; reliquum magis tenue, Ignis.* Sed hic *Aquam* omittit: antea positam, & recte. neque enim Materialis illa aqua sive humor, vere elementum Aquæ est, sed faciem dumtaxat eius habet, multifaria alioqui mixtione. Hæc igitur in brevi Stoicorum sententia, super rerum conditu: cum qua valde Trismegistus ille consentit. Λόγος, inquit, ἅγιος ἐπέβη τῇ φύσει, καὶ πῦρ ἄκρατον ἐξεπήδησεν ἐκ τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἄνω εἰς ὕψος: *Ratio sancta (sive Verbum) Naturæ supervenit, & Ignis purus exsiluit ex Humida natura in altum.* Additque mox: Κινήματα δὲ ἦν, διὰ τοῦ πνεύματος νοερὰ τὸν λόγον, εἰς ἄκοήν: *Movebantur autem, à Ratione spiritali, quæ super ea ferebatur, ad auditum.* Est sane nostra hic *Ratio*, est *Ignis.* Quid in ipso Moyse, rerum primordiis? nonne *Spiritus Domini ferebatur super Aquas?* Quibus profecto paria & Trismegistus, & Zeno supra, *Rationem per Materiam decurrere.* Quod Tertullianus alludit, an & ridet? *Stoici volunt, Deum sic per Materiam decucurrisse, quomodo mel per favos.* Rideat: Metaphoram non indecoram, nec à Sacris longinquam, ego putem.

Cap. 1.

DISSERT. IX.

In Vacuo Mundum librari. Vere natum videri: & quare forma eius circitet.

QVomodo factus, quod satis sit, diximus: *Vbi* autem, & quo situ? *In medio Vacui*, ait Chrysippus apud Plutarchum: *atque hanc causſam permansionis eius esſe, quod Essentia omnis in suimedium tendat.* Est ipsa sententia, quam damnatum it Epicurus, & ex eo Lucretius: De def. Oracul.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium summa, quod dicunt, omnia niti:
Atque ideo Mundi Naturã stare sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posſe resolvi
Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa. Lib. 5.

Damnat, sed parum iuste: & in Terra, quæ se sustinet, & undique in se redit, eadem ratio, neque alia, valet. Plutarchus etiam, dicto loco, irridet: quia Vacuum omne spernit. Non nos hercle: & cogitanti cuicumque aliquid Vacui extra Mundum, vel invito occurrit. quod præter ante dictos, etiam Philo Iudæus palam adstruit, & in Scripturis *Abyssum* dici contendit. Quid Augustinus? an non *extra Mundum infinita spatia locorum* cogitari 11. De Civit. c. 5.

gitari ostendit? Ut Stoicorum assertio neque tam singularia sit, nec ex facili adspernanda: imo Theologorum optimis etiam hodie propugnanda. Addamus, *Quando* sit factus: etsi apud Stoicos quidē nihil super ea re legi. Imo credo eos censuisse, *certum non esse diem eius ortus:* quod Iulius Firmicus tradidit, certus eorum adsecla & satelles. Tamen curiosa inquisitio huc quoque ivit, & Vere natum esse volunt, Sole in Ariete existente. Panegyristes ad Maximianum: *Divinus ille vestræ maiestatis ortus ipso, quo illuxit, auspicio Veris illustrior, augustiore fulgens luminis claritate, quam cum* ORIGINEM MUNDI NASCENTIS *animavit.* Et statim: *O felix beatumque Ver novo partu! ô tempus, quo merito* OMNIA NATA *esse credantur! ô Kalendæ Martiæ, sicuti olim annorum volventium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum.* Virgilius:

Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim. Ver illud erat; Ver magnus agebat
Orbis

In Carmine veteri: *Vere natus orbis est.* Divus Ambrosius & caussam addidit: *Inde oportebat mundi exordium capi, ubi erat opportuna omnibus verna temperies. unde & nascentis mundi imaginem annus expressit,*

Lib. III.

1. Hexaem. c. IV.

preſſit, ut poſt hibernas glacies, atque hiemales caligines, ſerenior ſolito Veris temporis ſplendor eluceat. Damaſcenus item in hac parte: Τέσσαρες δὲ παρὰ τὴν ἡλίου σωίστασιν. Lib. tr. c. vii. ἡ μὲν πρώτη μὲν ἡ ἐαρινή. ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησε ὁ θεὸς τὰ σύμπαντα. καὶ δηλοῖ τὸ μίσχειν τῶν νῦν ἐν αὐτῇ τὴν ἀνθέων καὶ βλάστην γένεσιν: *Quattuor ſunt à Sole anni tempora ſive converſiones. Prima Verna, in qua Deus fecit univerſa. quod doces etiamnunc florum in ea germinatio.* Verba Scripturæ adſpicit: *Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum.* Et nonne probabile eſt, amœniſſimo, & maxime vegetabili tempore, cuncta cœpiſſe? cum & animantes pleræque fœtificant, & aliæ naturæ partes concipiunt aut parturiunt, ὠλόγως dicamus & ipſam totam peperiſſe. At ſunt tamen qui fortiter abnuant, Hebræorum auctoritate confiſi, quibus principium anni in Autumno fuit: ergo & Mundi. Non ultra inquiro: cum ad Sacrorum auctoritatem itur, Philoſophiæ fines iam res egreditur, & ad Theologiæ abit. Hoc tertium potius, *Qualis* conditus, & qua forma? Rotunda. Ita Stoici apud Laertium: & cauſſa. Πρὸς γὰρ κίνησιν ἁρμοδιώτατον τὸ σχῆμα. *Nam ad motum talem figuram aptiſſimam.* Plures cauſſæ in Manilio:

Lib. 1. *Hæc æterna manet, diviſque ſimillima forma.*
Cui neque principium eſt uſquam, nec finis, in ipſo
Sed ſimilis toto remanet, perque omnia par eſt.

Apta ſcilicet ea forma ad perpetuitatem motus: denique *Divis par*, ut ait, vel quia Aſtra ſic ſpectantur; vel quia principio & fine caret, ut ipſe Deus. Obſerva autem hic *Totum*, τὸ ὅλον, Stoico ſermone, ut prædixi. In Platone ratio quoque alia: In Timæo. *quod à quo animante* (Mundo) *omnes reliquos contineri vellet animantes, hunc ea forma figuravit, qua una omnes reliqua forma concluduntur.* Eſt enim capaciſſima, eſt perfectiſſima ea forma. Et *iccirco* * Id eſt, imago, forma. (ait explicans Apuleius) *perfectiſſimo & pulcherrimo Mundo* * *inſtar pulchræ & perfectæ ſphæræ a fabricatore Deo quæſitum eſt, ut ſit nihil indigens: ſed operiens omnia coercenſq; contineat: pulcher & admirabilis, ſibique reſpondens.* Quod ipſum in capite humano Lactantius conſiderat: *quod* Deopific. Dei, c. VIII. *Deus*, inquit, *orbi & globo ſimile formavit, quia orbis rotunditas perfectæ rationis eſt ac figuræ. Eo igitur Mens & ignis ille* * infinitam terrã. *divinus, tanquam cœlo, tegitur.* Ab hac ſententia Homerum fuiſſe argumentantur, quod * ἀπείρονα γαῖαν dixerit: non magnitudine, ſed figura, quæ finis eſt expers.

Dis-

DISSERT. X.

Animal eum esse, sensu & Ratione praeditum. Partes eius libata. Ipsam animam, Deum esse.

ET Mundum quidem talem ac tantum vides, sed in externa adhuc facie: nunc animi sensus ad interiora, id est, ad *Animum* eius mitte. Ita enim consensu Stoici, *sentientem eum, intelligentem, sapientem*: & quid te moror? *Animal rationale* esse. AUD. Hoc dicunt? repudio:

Et procul à vera hoc aio ratione repulsum.

LIPS. Et ego tecum: sed quid iudicare, priusquam audire, properas? Intellige, & tum censе. Et sententia hæc non illorum primitus, ne nescias; à Socrate & Platone est, qui protulerunt. Ille in Timæo, ut Cicero vertit: *Quapropter non est cunctandum profiteri, si modo aliquid investigari coniectura potest, hunc Mundum Animal esse, idque intelligens, & divina Providentia constitutum.* Et sæpius iterat, & inter * κύρια dogmata habent sectatores. Sed illis omissis, Stoicos audiamus: de quibus ita Laertius: ὅτι ζῷον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον καὶ νοερόν, Χρύσιππός φησι, καὶ Ἀπολλόδωρος καὶ Ποσειδώνιος. ζῷον μὲν οὖτως, ὅτι ἔσται

* Primaria.

In Zen.

σίαν ἔμψυχον αἰσθητικόν. τὸ γὰρ ζῶον τοῦ μὴ ζώου κρεῖττον· οὐδὲν δὲ τοῦ κόσμου κρεῖττον· ζῶον ἄρα ὁ κόσμος. Ἔμψυχον δέ, ὡς δῆλον ἐκ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἐκεῖθεν ἔσης ἀποσπάσματος. Βοηθὸς δ' εἴρηκεν οὐκ εἶναι ζῶον τὸν κόσμον. *Quod autem Animal sit Mundus, & rationale, & animatum, & intelligens, Asserit Chrysippus, & Apollodorus, & Posidonius. Animal quidem ita, ut sit natura animata & sentiens. Quod enim animans, non animante præstantius est: nihil autem Mundo præstantius; Animans est igitur. Animatum porro esse, liquet ex nostra Anima, quæ particula avulsa est ab illo. Boethus tamen dixit, non esse Animal.* Vides adfirmationem, & additam rationem: Quod animal præstantius non animato. A Platone ea est sumpta, in Timæo. *Fas*, inquit, *non est, nec unquam fuit, quidquam nisi pulcherrimum facere eum, qui est optimus. Cum hanc rationem igitur habuisset* (Deus;) *reperiebat, nihil esse eorum, quæ in natura cernerentur, non intelligens intelligente, in toto genere, præstantius. Mentem autem ulli rei adiunctam esse sine animo nefas esse: quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore: sic ratus opus illud effectum esse pulcherrimum.* Platonis ratiocinatio est: Deus optimus optimum fecit: nihil natura intelligente melius: ergo Mundus intelligens. Si hoc, etiam animatus:

matus: quoniam intelligentia sine anima esse non potest. Intelligentem cum dicit, Rationalem sentit, quod consonat. Itaque Zenonis verba eiusdem rei sunt, in Sexto Empirico, ista: *Si, quod est particeps rationis, est melius eo quod est illius expers: est ergo Mundus particeps rationis. Et similiter argumentabatur in eo, quod est anima praeditum, & quod inanimatum.* AUD. Neque nunc sine risu audio: & quale istud Animal, & quas partes habet? LIPS. Partes? Bene suggeris: dabo, ad hominis & tuum instar. Plutarchus ita distribuit. *Stella sicut* OCULI *lucentes in facie Universi orbem suum peragunt. Sol vi praeditus* CORDIS, *ut hoc sanguinem & spiritum, sic diffundit ex se vegetantem calorem & lucem. Terra & Mari mundus, ut animal* VENTRE & VESICA, *utitur. Luna inter Solem & Terram, ut inter Cor & Ventrem, velut* IECUR, *aut aliud molle viscus est, & respirationes illinc excoctione aliqua & purgatione attenuans diffundit.* Atque ego sane (etsi aliter Macrobius) eodem versus Sarapidos rettulerim, quos interrogatus à Nicocreonte Cypriorum rege protulit. Ægyptii enim istum *Deorum maximum* dicunt, id est, Mundum. Versus sunt:

De Facie in orbe Lunæ.

Εἰ μὴ θεὸς τις ἦν μαθεῖν, οἷόν τ' ἐγὼ εἶπον,
Οὐράνιος κόσμος κεφαλή, γαστὴρ δ' ἅλα σοι,

v. Saturn. c. 22.

Γαῖα δ' ἐμοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' ἔσω ἐν αἰθέρι κεῖται,
Ὄμμά τε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Sum Deus, & talis qualem describam ego me ipse.

Cœli arx mi CAPUT *est*, VENTREM *dico mare magnum:*

Terra, PEDES; AURES *ponuntur in æthere puro;*

Longe splendentes OCULOS, *dic lampada Solis.*

Mutat aliquid in illis Plutarchi: & quis non pro ingenio possit? *Terram* facit *pedes*, satis apposite: sicut Chrysippus Stoicus eamdem Stob. Phys. ὑπόστασιν, ὥσπερ ἐν ζώῳ τὰ ὀστᾶ: *fulcrum, ut in animali ossa.* Est enim maxime compacta & dura, sed & infimo loco, ut Pedes. Hæc Stoica esse, etiam Io. Damascenus docet: De Hæresibus. *Stoici*, inquiens, *Deum statuunt animum huius Vniversi, corpus eius ipsum Vniversum: oculos vero, Solem, Lunam, astra.* Sed & Manilius Stoicissans:

Lib. I. *----flammaque micantes,*
Quæ Mundi fecere oculos.

Oculos, id est, stellas. Sed ut ad Laertium redeam, à quo me leviter abduxisti: altera in illo ratio, cur Animal Mundus, *quod nostra ex eo anima avulsa.* Quasi dicat: quod Animam emittit, ipsum animatum est: talis Mundus. Verba Zenonis huic sententiæ, in Empirico: *Quod emit-*

emittit ſemen eius quod eſt particeps rationis, eſt ipſum quoque rationis particeps: Mundus autem emittit tale ſemen: eſt ergo Mundus rationis particeps. Cicero etiam huc faciat: *Qui Stoicus eſt, non magus approbabit nunc lucere, quam hunc Mundum eſſe ſapientem, habere Mentem quæ & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moveat, regat.* Vides quam adfirmate hoc noſtri? Nec ſoli tamen, ne erres. Omitto Platonicos: Ariſtoteles ipſe (ſed ex aliena mente, inquiunt) alibi *Animal Mundum* appellat. Triſmegiſtus planiſſime ex ſua: Ὁ μὲν κόσμος, θεῶν· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀθάνατον ζῶον μᾶλλον κόσμου. *Mundus, primum animal; ſecundum ab illo, Homo.* Et alibi, ἀθάνατον ζῶον, *immortale animal* dicit. Sed iterum ad Laertii verba, *Animam ex eo avulſam.* Quo? an Toto? non, ſed ipſa Anima, quam Toti dabant. Et quæ illa? Ignis. quis Ignis? Deus. Hoc diverſum à Platonicis noſtri habent; etſi audita ſententia, non explorata, imponat. Nam utrique Animam Mundo tribuunt, & Deum faciunt: ſed diverſo paullum ſenſu. Plato Mundi animam ex Deo natam vult: noſtri, Deum ipſam eſſe. Illi quoque Deum, ſed ſecundarium quemdam, nec primum & patrem. Pro Stoicorum mente Varro, apud Iſidorum: *Varro Ignem Mundi animum dicit. Proinde*

IV. Acad.

XI. Metaphyſ. Cap. X.

Lib. VIII.

de quod in Mundo Ignis omnia gubernet, ſicut animus in nobis. Quam vaniſſime! Qui cum eſt, inquit, in nobis, vivimus; cum exit, emorimur. Auguſtinus, De eodem Varrone: *Dicit idem auctor acutiſſimus atque doctiſſimus, quod hi ſoli videantur ei animadvertiſſe quid eſſet Deus, qui crediderunt eum eſſe Animã motu ac ratione Mundum gubernantem.* Vox *motu* non omnino diſconvenit, fateor. & verius tamen credam, *Mente.* Cicero, ibi Stoicus: *Mundum natura ſentiente teneri, in qua Ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Quam vim Animum eſſe dicunt Mundi, eamdemque eſſe Mentem Sapientiamque perfectam, quam Deum dicunt.* Eſt igitur iis Anima, eſt & eius ἡγεμονικὸν *Ratio* in Mundo, ſicut in homine ponimus: atque ea *Ratio* proprie Deus. Multa ſuper hac re, è multis, poſſem: ſed quod ſatis ſit, dixi nuper, cum de ipſo * Deo diſſertatum. Cum Philone claudam, qui hæc à Chaldæis manaſſe oſtendit, & damnat: *Chaldæi*, inquit, *ſuper alios homines Aſtronomiam & Geneſthliacam excolentes, infera ſuperis, cæleſtia terrenis adaptare & iungere nitebantur: tanquam Muſicis rationibus omnia concinere & convenire inter ſe aiebant, locis diſiuncta, cognatione coniuncta.* Οὗτοι δὲ φαντάζονται τὸν κόσμον ἐκ τοῖς ὅλοις ἐναρμόσασθαι τῇ μίᾳ [illegible] θεὸν ὄντα αὐτὸν,

IV. De Civit. c. XXXI.

1. Acad.

* Lib. I. Diſſert. VII.

περὶ ἀποικιῶν.

αὐτὸν, ἢ ἐν αὐτῷ θεὸν περιέχοντα τὴν ὅλων ψυχήν· εἰκαρμένῃ τε καὶ ἀνάγκῃ θεοπλασήσαντες, ἀσεβείας πολλῆς κατέπλησαν τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἀναδιδάξαντες ὡς ὀλίγα τῶν φαινομένων ὑφ' ἡμῶν ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν· πάντων τὸ πλεῖστον τὴν ἀνάγκην ἔχειν. *Iidem apparentem hunc & ſenſibus ſubiectum Mundum ſuſpicati ſunt & ediderunt, aut ipſum ſolum eſſe Deum, aut quæ eo continetur Vniverſi animam. Fatum autem & Neceſſitatem deificantes, ut ſic dicam, & conſecrantes, ſumma impietate vitam humanam repleverunt, docentes, prater hæc quæ conſpiciuntur, nullam eſſe omnium Cauſſam.* Sunt ipſa Stoica, qui *Rationem* in hac Anima *Fatum* & *Neceſſitatem* etiam interpretabantur. Abſurda igitur, ſic accepta. ſed è quibus ſubtiliſſime argumentum, pro Dei unitate, contra Gentiles Arnobius ducit. *In Philoſophiæ memorabiles ſtudio, univerſam iſtam molem Mundi, Animal eſſe unum, ſapiens, rationabile, conſultum,* PROBABILI *aſſeveratione definiunt: quorum ſi eſt vera, & fixa, certa ſententia; etiam illi continuo deſinent Dii eſſe, quos in eius portionibus conſtituebatis. Vt enim homo unus nequit, permanente ſui corporis integritate, in homines multos ſcindi; neque homines rurſus multitudinis, iunctionis differentia conſervata, in unius ſenſus ſimplicitatem conflari: ita ſi Mundus animal eſt unum, & unius Mentis agitatione motatur,* Lib. 1. pr.

nec

nec in plura poteſt numina diſſipari; nec ſi eius particula Dii ſunt, in unius animantis conſiſtentiam cogi atque verti. Audiſti. iam tecum damnamus, etſi *probabile* hoc, cum Arnobio: quia certum, divinam illam vim per omnes Mundi partes ire, ut Animam, ſed non Animam: & hic error, quod æternum illud & ſecretum, cum perituris impuriſque unionis nexu miſcent.

DISSERT. XI.

Diviſio Mundi prima, & ſecunda. Elementa quattuor eſſe, & in ſe invicem commutari.

ANIMAL igitur iis Mundus. cuius duæ magnæ Partes, Cœlum & Terra. Varro ita dividit ſcite, ut opinor, ex mente & more Stoicorum. Auguſtinus: VII. De Civit. c. VI. *Adiungit* (Varro,) *Mundum dividi in duas partes, Cœlum & Terram: & Cœlum bifariam, in Æthera, & Aëra; Terram vero, in Aquam & Humum. E quibus ſummum eſſe Æthera, ſecundum Aëra, tertiam Aquam, infimam Terram.* Sunt omnino Stoica, qui primo dividebant Elementa in *Gravia, & Levia. Levia faciunt, Ignem & Aërem: Gravia, Aquam & Terram. Leve autem eſſe, quod à medio ſuo recedat; Grave, quod accedat.* Ovidio etiam hæc tributio: Prob. Phyſ.

Quat-

Quattuor aternus genitalia corpora mundus
Continet. ex illis duo sunt onerosa, suoque
Pondere in inferius, Tellus atque Vnda, feruntur.
Et totidem gravitate carent, nulloque premente
Alta petunt, Aër, atque aëre purior Ignis.

Clara ista, neque voces morentur, haud vulgaria omnino usurpatione in Varrone. Nam *Cœlum* pro *Aëre*, olim & priscis dictum. Hebræis quidem, ut Sacra docent; Latinis, ut Varro idem alibi notat. v. de L. L. *Cœlum*, inquit, *dupliciter dicitur: & supremum illud, ubi stellæ; & hoc totum, quod complexu continet Terram.* quod est scilicet Aër. Lucretius:

Constituuntur in hoc cœlo, qui dicitur Aër. Lib. IV.

Servius illud Virgilii: --- *maria, ac terras, cœlumque profundum:* pro Aëre accipit. *nam Æther*, inquit, *immotus.* Plinius apertissime: *Namque & hoc Cœlum appellavere maiores, quod alio nomine Aëra.* Imo & *Æthera* Græci, pro Aëre, consimiliter etiam dicunt. Omitto, in re pergamus. Quattuor igitur ista Elementa sunt, *Principes Qualitates* (ita Cicero appellat,) sive corpora, huius Mundi. 1. Acad.

di. Quare *Principes*? quia Elemento hoc convenit, & definitio eius Stoica in Laertio: Στοιχεῖον, ἐξ οὗ πρώτου γίνεται τὰ γινόμενα, καὶ εἰς ἔσχατον ἀναλύεται: *Elementum, ex quo primo fiunt, quæ fiunt, & in quod extremum resolvuntur.* Fiunt, nempe hæc minora & multiformia corpora: alioqui ex Principiis primis ipsa Elementa. Sed de compositis accipiendum est. Elementa sunt simplicia. Quattuor ea consensu fere ponunt. & bene Plinius: *Nec de Elementis video dubitari, quattuor ea esse.* Quare sint, Platonis pulchra consideratio est, in Timæo. *Divini decoris ratio postulabat*, inquit, *talem fieri Mundum, qui & Visum pateretur; & Tactum. Constabat autem, neque videri aliquid posse sine Ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine Terra. Vnde Mundi omne corpus, de Igne & Terra instituere fabricator incipiens, vidit duo convenire sine medio colligante non posse: & hoc esse optimum vinculum, quod & se pariter, & à se ligandà devinciat. Inde Aerem & Aquam inter Ignem Terramque contexuit: & ita per omnia una & sibi conveniens insuabilis competentia occurrit, Elementorum diversitatem ipsa differentiarum æqualitate consocians.* Plusscula addit, merito à te legenda, & sine alio interprete capienda. Nam & Aristoteles, quem in scholis audiimus, has

Ex Macr. in Somn. Scip.

has Qualitatum, consentientium semper parte altera, συζυγίας exposuit. Et ab hoc isto ordine est, quod Ambrosius στοιχεῖα Græcis dicta censet: *quod sibi conveniant*, inquit, *& concinant*. Quattuor igitur. sed an non Seneca abnuit, qui de tribus adfirmat? Alibi: *Hæc nempe sunt Elementa, quibus hic Mundus administratur: Aqua, Terra, Spiritus. Omnia ista tam caussa vivendi sunt, quam via mortis.* An excidisse & delinquere hic putamus vocem *Ignis*? an pro suo quodam sensu nunc hoc dixit, & de isto inferiore Mundo sentit tantum? Nam ait, *hic Mundus*. Et ad rem præsentem tria hæc facit, quia de spontanea morte agit: quam ab illo æthereo igne non sumas. Abi, inquit, Aqua te merge, si vitæ pertæsum est; Terra conde, aut ex altiore ea deiice; Spiritum, id est, Aerem ne reciproca: habes vias mortis. Certe ipse alibi quattuor agnoscit, & Stoici passim ponunt. Respondent huic numero & Elementis singulis Anni tempora, si quis comparet, Ver, Æstas, Autumnus, Hiems: respondent hominis item Ætates, Pueritia, Iuventus, Gravitas, Senectus. Ordo eorum, elegantibus sane versibus, in Manilio: quos, sodes, lege. Nam nobis propositum, non omnia quæ ad rem exsequi, sed quæ obscura aut rara, & ad Senecæ proprie lucem.

III. Hexaë. c. IV.

Epist. CXVII.

cem. Pro eo addo, Elementa hæc non pura prorsus esse, & communicare inter se, atque etiam mutare. Ipse dicit: *Omnium Elementorum alterni recursus sunt: quidquid alteri perit, in alterum transit.* * *Et Natura partes suas, velut in ponderibus constitutas, examinat: ne portionum æquitate turbata, Mundus præponderet.* OMNIA IN OMNIBUS SUNT. *non tantum Aër in Ignem transit, sed numquam sine Igne est. Transit Aër in Humorem, sed nihilominus non sine Humore est. Et Aëra & Aquam facit Terra, sed non magis unquam sine Aqua est, quam sine Aëre. Et ideo facilior invicem transitus est, quia illis in qua transeundum est, iam mixta est.* Sunt verissima. omnia mixta sunt, & partibus (non enim totis) Elementa vertuntur: mirabili Naturæ providentia, ut æqualitas & proportio servetur, necessaria tutelæ Vniversi. Ovidius hæc in parte:

III. Quæst. c. 1. * Lego, At.

XV. Metamor. * *Ipsa definitio Stoicorũ supra.* * Legã, tenuatus i. a. A. humor abit.

---- * *omnia fiunt*
Ex ipsis, & in ipsa cadunt. resolutaque tellus
In liquidas rarescit aquas. * *tenuatur in auras*
Aëraque humor habet. dempto quoque pondere rursus
In superos aer tenuissimus emicat ignes.

Inde

Inde retro redeunt, idemque retexitur ordo.

Lucretius etiam, contra noſtros:

Quinetiam repetunt à cœlo atque igni- Lib. 1.
bus eius.
Et primum faciunt ignem ſe vertere in auras
Aëris, hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri, retroque à terra cuncta reverti,
Humorem primum, poſt aëra, deinde calorem:
Nec ceſſare hac inter ſe mutare, meare
De cœlo ad terram, de terra ad ſidera mundi.

Reiicit, quæ amplecti debuit, & vel ſenſuum teſtimonio fidem habere. Sane hæc mutatio eſt, & ex mixtione generatio: in qua tamen diſcrimen, & alia Agunt, alia Patiuntur. Cicero, ut Stoicus: *Aër & Ignis* 2. Acad.
movendi vim habent, atque Efficiendi: reliqua partes accipiendi, & quaſi Patiendi. Aquam & Terram dico. Paria Ariſtoteles: & duo Elementa ſuperiora velut * Mares ſunt, & Artifices; reliqua ut Fœminæ, & Materiæ vicem habent. Ægyptii etiam ita diſtinguebant, in Mares dico & Fœminas: ſed aliter, & ſingulis dabant utrumque hunc ſexum. Exempli cauſſa, *Aëra marem iudicant, qua ventus*

* Vide Fulgēt. Mythologica, de Saturno, lib. 1.

eſt; III. Quæſt. 6. XIV.

est; faminam, qua nebulosus & iners. Aquam virilem, Mare vocant; muliebrem, omnem aliam. Ignem masculum, qua ardet flamma; faminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem, marem vocant, saxa cautesque; famina nomen adsignant huic tractabili ad culturam. Ista Seneca alibi, subtiliora quam veriora. Sed iam ad singula Elementa eamus.

DISSERT. XII.

De Elemento Ignis, sive Æthere. Stoicis Ignem ibi statui: atque illum, aut in illo, Deum.

PRIMUM est Ignis, qui in *Cœlo* sive *Æthere* locum suum habet. *Cœlum* Græcis οὐρανὸς, quia θαῦμα ἐφόρμος, & oculos omnium pulchritudine ad se vocat. Neque alia causa Latinis *Cælum quod haud dubie* (ait Plinius) *calati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.* Est enim, ait Isidorus, *stellis, velut vas, signatum.* Et Deus superum illum *Mundum* (pulcherrime Cicero) *signis & luminibus, tanquam Ædilis, ornavit.* Is ornatus in Varronis hisce versibus:

1. De Nat. deor.

Mundus, domus est maxima omnium,
Quam quinque altitona fragmine zona
Cingunt. per quam limbus pictus
Bis sex signis stellimicantibus,

Altus

Altus in obliquo æthere, Luna
Bigas acceptat: Poſtumi cui Se-
plaſia fatet.

Ideo igitur *Cælum* : etſi noſtra quoque Terra, & *vivorum regio* Cælum ; ſed comparatione, & reſpectu inferorum. Ut in Virgilio:

Et falſa ad cœlum mittunt inſomnia
manes.

Nam *ſicut Dii nobis* (ait Macrobius) *ita nos defunctis ſuperi habemur :* quibus noſtra regio, velut Cælum. Idem *Æther* Græce, παρὰ τὸ αἴθειν, *ab ardore*, & quia igne conſtat, ut noſtri : etſi Ariſtoteles παρὰ τὸ ἀεὶ θεῖν, *quia perpetuo moveatur & currat*, mavult dictum. Nam ipſe Ignem ſcilicet à Cœlo ſpernit, quod ex quinta quadam natura conſtituit; & ſub eo demum Ignem locat. Res nota è ſcriptis eius. neque Plutarchum pro vero habeo, qui Ariſtotelem ſtatuere Cœlum facit ἐκ πέμπτης σώματος πυρὸς, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος : *è quinto Corpore Igneo, vel è calidi & frigidi mixtione.* Corrupta aut falſa iſta, nec ſic profecto Ariſtoteles. Omitto quæ habemus. & exſtant. Atticus etiam apud Euſebium, inter diſſidia Platonis & huius refert : Ὁ μὲν φησι τὰ κρείττονα ἁπάντων καὶ πλείστων ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἔχειν· ὁ δὲ, μηδαμοῦ μετεῖναι τοῖς ἁπάντοις πυρός. *Ille* (Plato) *ait, cæleſtia pleramque Ideam ex Igne habere;* 11. De placit. c. 11.

bere; iſte (Ariſtoteles) *nihil participare cum eo.* At noſtri, ut dixi, cum Platone, cœlum & aſtra ignea: & quartum hoc Elementum ibi locant. Quid? cum Platone? ante eum Heraclitus, à quo noſtros

II. De Nat. deor. hauſiſſe vult apud Tullium Cotta: *Sed omnia veſtri* (Stoici,) *Balbe, ſolent ad igneam vim referre, Heraclitum, ut opinor, ſequentes.* Sed quocunque auctore, ſententia

Idem II. De Natur. certa eſt, *quartam partem Mundi* (Ætheream) *& ipſam tota natura facundam eſſe, & ceteris naturis omnibus ſalutarem impertire & vitalem calorem.* Nam ſuperum hunc Ignem, quem illi *purum, lucidum, mobilem* conſtituebant, miſceri omnibus volebant, & vitam, vegetationem, aut conſervationem dare. Denique hunc eſſe *Mundi animam*, hunc Deum: illum dico in *æthere ardorem tenuem, nullaque admiſtione concretum.* Itaque deſcribitur

Ibid. Laert. in Zen. iis Οὐρανὸν, ὃν ἐκάλουν περιφέρειαν, ἐν ᾧ πᾶν ἵδρυται τὸ θεῖον: *Cœlum extrema circumferentia, in quo ſedem habet quidquid eſt divinum.* Et quanquam omnis ea pars talis, tamen ſupera eius magis: & Cleanthes (in Tullio)

I. De Nat. deor. *Cum ipſum Mundum eſſe Deum dicit, tum ultimum & altiſſimum, atque undique circumfuſum & extremum, omnia cingentem atque complexum* ARDOREM, *qui Æther nominatur, certiſſimum Deum iudicat.* Quod Scipio etiam ita, doctore ſcilicet

licet Panætio Stoicissans, apud Ciceronem: *Orbis cælestis ultimus: qui reliquos complectitur*, SUMMUS IPSE DEUS, *arcens & continens ceteros.* Quæ talia Macrobius tamen ad Platonis dogmata trahit, Cicerone haud usquequaque volente. Ut enim à Terra gradatim tenuiora omnia & puriora fiunt Aqua, Aër, Ignis: ita in ipso Igne illi gradus, & summa eius pars purissima, eoque maxime divina, & Rationis illius incorporalis sedes. Hanc Pythagoræ etiam mentem adscribit Theophilus, Antiochenus antistes: *Pythagoras*, inquit, *magno labore ima & summa perscrutatus, Extremam naturam Deum autumat.* Qui tamen sublimius paullo rectiusque locutus mihi legitur, in Clemente. Οἱ, inquit, ἀμφὶ Πυθαγόραν φασίν· Ὁ μὲν θεὸς, εἷς. καὶ ἕπος ἦν, οὐκ ὢν τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τῶν διακοσμήσεως, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὅλος, ἐν ὅλῳ τῷ κύκλῳ ἐπίσκοπος πάσης γενέσεως, κραῖπνος τῶν ὅλων. ἀεὶ ὤν, καὶ ἐργάτης τῶν αὐτῷ δυναμέων καὶ ἔργων ἁπάντων, ἐν ἑαυτῷ φωτὴρ, καὶ πάντων πατὴρ, νοῦς καὶ ψύχωσις τοῦ ὅλου κύκλου, πάντων κίνησις. *Deus, unus. & is, non ut quidam suspicantur, extra Mundum, sed in ipso totus, in toto circulo inspector atque arbiter omnis generationis, temperies universorum. qui semper est, opifex suarum potestatum & operum omnium, in cœlo lumen, & omnium pater, Mens & animatio totius circuli, o-*

In Som.

Lib. III ad Autolycũ.

In Protreptico.

mnium motio. Sed alia, quæ ad Stoicum
Lib. I. Dissert. VIII. hunc ſenſum, *antea cum de Deo, nobis dicta. De Cœlo porro exſequamur: cui & Epicurus *igneam ſubſtantiam* adtribuit: & Plinius, *Ignium elementum*, inquit, *ſummum, inde tot ſtellarum collucentium illi oculi.* A quo Igne videtur Stoicis petita cauſſa orbicularis illius motus, quo cœlum aſſidue rotatur. Nam *cum omnia* (ait Zeno apud Stobæum) *ad medium totius ferantur: etiam corpora quæ gravitatem non habent, ut Aërem & Ignẽ, ad medium ferri, circaque eius ambitum conſiſtere.* Credo eum dicere. quæ poſſint, ferri ad medium: & quanquam natura attollantur, conſiſtere tamen circa ambitum, atque inde quaſi impetum capere ad medium redeundi; ſed natura vetante, moveri adſidue, nec deprimi nec attolli. Etſi ab Anima etiam Mundi peti ratio poteſt, cuius vita & æternitas in motu eſt: nec poteſt motus eſſe æternus, niſi iſte, qui continuatione perpetui in ſe reditus agitatur.

DISSERT. XIII.

Ætheris præstantissimum Solem videri: regem siderum: & esse Mundanæ animæ ἡγεμονικόν. De Lunæ additum.

UNIVERSE de Igne, sive Cœlo, satis dictum: de signis, quæ in eo, stellisque breviter videamus. Et inprimis de duobus quæ eminent, & caput inter cetera efferunt, *Sole* ac *Lunâ*: siquid de iis Stoici seorsim ab aliis dicunt. Solem Latini appellant, ab excellentia, & *quia tantam claritudinem* SOLUS *obtinuit*: & Græci ἥλιον quasi ὅλιον, litteræ abiectione, quod ab eadem claritate sit omnibus manifestus & conspicuus. Stoici de eo: Εἶναι μὲν τὸν ἥλιον εἰλικρινὲς πῦρ, καὶ μείζονα τῆς γῆς. ἀλλὰ καὶ σφαιροειδῆ, ἀναλόγως τῷ κόσμῳ. πῦρ μὲν οὖν εἶναι, ὅτι τὰ πυρὸς πάντα ποιεῖ. μείζω δὲ τῆς γῆς, τῷ πᾶσαν ὑφ' ἑαυτὸν φωτίζειν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. *Esse Solem purissimum ignem, & maiorem terra: sed & orbiculari figura, iuxta cum Mundo. Ignem quidem esse, quoniam omnia quæ Ignis, præstat. Maiorem terra, quia omnem eam illustrat, sed & ipsum cœlum.* Ait primo, Ignem esse: sed quod genus? Tetigi antea, & magis è Zenone explicemus. qui & Solem & astra τεχνικὸν πυρὸς εἶδος, *artificialis ignis esse* scribit. Δύο γὰρ εἴδη πυρός. τὸ μὲν ἄτεχνον, καὶ μεταβάλλον εἰς ἑαυτό

Macro. 1. Saturnal. c. XVII.

Stob. Physic.

τὸ μὲν τροφῶδες. τὸ δὲ τεχνικὸν, αὐξητικόν τε καὶ τηκτικὸν, οἷον ἐν τοῖς φυτοῖς ὅτι καὶ ζώοις. τὸ δὲ φύσις ὅτι καὶ ψυχή. τέτο δὲ πυρὸς εἶδος καὶ τοῦ ἀστρου ἐστίαν. *Duo enim genera Ignis. Vnum artis expers, & convertens in se omne alimentum: alterum artificiale, quod auget res & conservat, sicut in plantis conspicitur & animalibus. Hoc autem Natura est, & Anima. Atque eius Ignis essentiam astrorum esse.* Vides hunc Ignem? Fruſtra igitur cenſet & timet Ariſtoteles: Εἰ τὰ τὰ διαστήματα πλήρη πυρὸς ἦν, καὶ τὰ σώματα συνίσταται ἐκ πυρὸς, πάλαι φερῶδον ἦν ἅπαν τὸ ἄλλων στοιχεῖον: *Si intervalla ſtellarum plena igne eſſent* (ipſi orbes) *& corpora earum ex igne, iampridem quodque aliorum Elementorum abſumptum evanuiſſet.* Pone metum. neque intervalla omnia Ignem, ſed Ignea dicimus: & à tali iam deſcripto ſervatore igne. quem *Artificem* Zeno dicit, & alio verbo, ſenſu conſimili, νοερὸν paſſim alii: *intellectu praditum*; non brutum illum & exſenſum. Ignem igitur Solem cenſent: & increpat Seneca, *qui ſaxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quidvis potius, quam Deum appellant.* Ubi de *Saxo*, ad Anaxagoram pertinet: ſive & ad Democritum. qui item dixit ἥλιον, μῦδρον, ἢ σίδηρον διάπυρον: *ferrum vel ſaxum candens.* De *Fortuito globo*, ad Epicurum. qui tamen non purum ignem ſtatuit; ſed γένεσιν σύγκρι-

x. Meteor. c. iii.

vii. De Benef. c. xxxi.

σύνθεμα *terrenum fartum* esse κισηροειδῶς ἢ σπογγοειδῶς ταῖς καταπνοίσιν ὑπὸ πυρὸς ἀναμιμλόμενον. *pumicis aut spongiæ instar, ab igne per foramina accensum.* Est igitur nostris aliisque Ignis aut Igneus: non Aristoteli, qui etiam calorem ab eo tollit. Damnat Ambrosius, & ad nostros inclinat: *Tantum autem inest illis* (Philosophis talibus) *impugnandæ veritatis studium, ut Solem ipsum negent calidæ naturæ esse, eo quod albus sit, non rubicundus aut rutilus in speciem ignis.* Etsi hæc & talia satis fortasse ἀμαθῶς exsequitur, & rideant hodie in Scholis. Addebat Laertius *maiorem terra esse.* Et nunc consentiunt astrorum consulti, faciunt *centies sexagies sexies* maiorem. Seneca: *Solem, quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri* (Epicurei) *pedalem esse contenderint.* Quod veteres tamen nostri Doctores haud ita affirmant. Damascenus: ὁ ἥλιος ὑπό τινων μὲ λέγεται πολυπλασίων τῆς γῆς· ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων πατέρων ἴσος τῇ γῇ. *Sol à quibusdam dicitur multis partibus terra maior, à sanctis autem Patribus ei par.* Quibus Anaximander olim consenserit, adserens *Solem terra non minorem esse.* At argumentum in Laertio magnitudinis, quod *terram illustret, atque etiam cœlum.* Quomodo cœlum? nam de terra liquet. Credo, quod

Hexæm. l. 4. c. 111.

1 Quæst. Natur. c. 111.

vel det ſtellis aliis lumen, vel augeat temperetve. Seneca ad Marciam: *Videbis illic* (in cœlo) *innumerabiles ſtellas, miraberis uno ſidere omnia impleri.* Quæ omnia, ſi non hæc aſtra? Arnobius: *Sol ſiderum princeps; cuius luce omnia veſtiuntur.* Iulius Firmicus, ad Solem: *Qui* ETERARUM STELLARUM *ignes flammiferarum luminis tui moderatione perpetuas.* Certe adfirmat, etſi flammiferæ à ſe ſint & igneæ, (ita enim ipſe, cum Stoicis) tamen accipere à ſole aliquid, & ab eo temperari atque æternari. Ideo Heraclitus olim, *Fontem caleſtis lucis* Solem nominavit. Sed & Cicero pro hac ſententia: *Sol dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum.* Neque Macrobium nimis audiam, qui interpretatur *Moderatorem, quod curſus eorum & recurſus certa definitione ſpatii moderetur.* Quid enim hoc ad lumen? quin & hodie Aſtrologi in iſto plerique ſenſu. At alii, & idem ille Macrobius, ſolam Lunam fulgere alieno, ceteras ſtellas ſuo volunt. Sed ſatis hæc ſuper Sole: pergamus. AUD. Imo ad Senecæ lucem aliquid, niſi grave eſt, addes. Indignabatur in verbis, quæ recitaſti, *quidlibet potius Solem, quam Deum dici.* Deum ergo habet? LIPS. Ipſe & Stoici, ac magnum Deum, principem ceterorum. Firmicum audi huius ſectæ: SOL

Cap. XVIII. Lib. I. Lib. I.

OPTI-

OPTIME MAXIME, *qui mediam cœli possides partem*, MENS MUNDI *atque temperies, dux omnium princepsque*. Adde Plinium. quem qui Epicureum faciunt, viderint; ego Stoicum sensibus comperior bona fide. Ille igitur: *Sol non temporum modo terrarumque, sed siderum ipsorum cælique rector. Hunc Mundi esse totius Animam, ac planius* MENTEM, *hunc principale Naturæ* REGIMEN (id est, ἡγεμονικὸν) AC NUMEN, *credere decet*. Vis magis augusta? & plerique è Stoicis cum Plinio sentiebant: etsi alii supremum Æthera, ut dixi, ἡγεμονικὸν volebant. Sed claritate & magnitudine effectuum, tum & sua, itemque situs dignitate obtinuit, à multis supremus Deus censeri, aut certe Mentis sive Rationis illius sedes. Itaque & *Cor cæli* Physici veteres nominabant. Perüani & Sinenses etiam hodie summum Deum colunt: quid Aurelianus olim Princeps? *Dii faciant, &* DEUS CERTUS *Sol*: quasi de uno hoc fides & certitudo. Etiam Trismegistus: Ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ ὑπὲρ οὐρανὸν θεοί, ὡσαύτως βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ. *Sol Deus maximus eorũ qui in cœlo sunt, cui cedunt omnes dii cælites tanquam principi & Regi.* Et talia Plato, etsi uterque maiorem eo alium agnoscit, ipsum δημιουργὸν & conditorem. De Sole quod satis sit, dixi: ad

In Vopisco.

Cap. x.

Lunam eamus. quam Laertius, inter scita Stoica, γωδεσίεχειν *terream magis* scripsit, ἀπὶ περιγλοτίεχειν ἕδος: *sicut & Terra magis vicinam.* Videlicet non tam puro liquidoque igne eam lucere, quam Solem, & terrenum aliquid ac turbidum habere. Ita Plutarchus: πῦρ θολερὸν, ὅπερ οἱ Στοϊκοὶ λέγουσι, καὶ τεφρῶδες: *Ignis turbidus & faculentus.* Qui idem ostendit dictam γῆν ὁλυμπίαν, *terram cælestem*; sive etiam ἄστρον γῆῶδες, *astrum terrestre*: ab eadem caussa. Itemque Macrobius, *Ætheream terram*: in quo occultiorem tamen rationem lege. Nescio an huc, Cleanthi adscriptum pertineat, à Stobæo: Κλεάνθης ἔφησεν πυρῶδῆ τὴν σελήνην, * πιλοειδῆ τῷ σχήματι: *Cleanthes dixit Lunam igneam esse, apparentia tamen lutosa.* Nisi quis ibi σιλοειδῆ legat, & *pillei formam* ei tribui censet: sicut idem Cleanthes Coni formam dat sublimioribus astris. Sed hanc, obtusum scilicet ignem, obtusius planiusque paullo surgere. Sed addit Stobæus: Ποσειδώνιος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Στοϊκῶν, μικτὴν ἐκ πυρὸς καὶ ἀέρος, καὶ μείζονα τῆς γῆς ὡς τὸν ἥλιον σφαιροειδῆ τῷ σχήματι. *Posidonius, & plerique Stoici, mixtam ex igne & aëre statuunt, & maiorem terra, sicut & Solem: orbiculari autem figura.* Quam mixtionem Plutarchus improbat & refellit, *De facie in orbe Lunæ.* Nec plura de Luna, propria quidem Stoicis, habeo.

De Facie in orbe Lunæ.

De oraculi defectu.

1. in Somn.

* Fortasse verius πολυειδῆ: *multiformem.*

habeo. AUD. De *Terra* ruminor, quod ſiccam dictam notaſti. Facitne, quod etiam habitatam voluerunt; ut ipſam hanc terram? Cicero: *Habitari ait Xenophanes in Luna, eamque eſſe terram multarum urbium & montium.* LIPS. Plutarchus & Macrobius talia: atque ille refellit, iſte explicat & ad animarum ſedem referre videtur. Sed *fuiſſe Seneca* (apud Lactantium) *etiam inter Stoicos ait, qui deliberaret, utrumne Soli quoque ſuos populos daret?* Addit irridens: *Inepte ſcilicet, qui dubitaverit. quid enim perderet, ſi dediſſet?* Ego hæc talia, ſic obvio & ſimplici ſenſu, dicta aut dubitata ab iis vix arbitror: ſed vel ad Animas, vel ad Genios reſpexiſſe. Niſi tamen non ſapientia, ſed ſanitas homines defecit.

Iv. Acad.

Lib. III c. XXIII

DISSERT. XIV.

De Aſtris in genere. Rotunda eſſe, ex æthere conflata: ideoque ignea, & vaporibus paſci. Eadem futurorum conſcia.

UNIVERSE de Stellis pauca etiam libanda. Laertius: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς σφαιροειδῆ εἶναι καὶ τὰ ἄστρα, καὶ τὴν γῆν ἀκίνητον ἕστ: *Videtur iis* (Stoicis) *& aſtra rotunda eſſe, & terram non moveri.* Aſtra rotunda iis aliiſque communiter: ſeorſim tamen Cleanthes de *Coni* figura ſenſit. Stobæa-

næ eclogæ: Οἱ μὲν ἄλλοι σφαιρικὰς ἀστέρας, Κλεάνθης δὲ κωνοειδεῖς: *Alii quidem ſpharica figura ſtellas, Cleanthes coni fecit.* Movit Cleanthem, quod ignis ſemper in altum eat: atque ab imagine flammæ noſtræ, à rotundo infra corpore voluit extenuari, & in altum arctari: id enim Conus: neque abſona mihi ea opinatio. Sunt ſane ignes, ſed denſiores & compacti, ex rariore ætherea natura. Seneca ſuper ea re: *At mehercule non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit utilius, quam de Stellarum ſiderumque natura. utrum flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia, inde ſplendorem trahant coloremque, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur: conglobatamque, nec ſtabili inditam corpori, profecto iam Mundus turbine ſuo diſſipaſſet.* Ecce ponit primum, de *flamma contracta:* quæ eius, & popularium, ſententia eſt, ut dixi. Poſidonius, apud Stobæum: Ἀστέρα εἶναι φησὶ σῶμα θεῖον, ἐξ αἰθέρος συνεστηκός. *Stellam eſſe corpus divinum,*

VII. Quæſt. c. 1.

num, ex æthere compositum. Æthere, nempe densiore sive contracto. Addit, *Quod & visus adfirmat.* Argumenta Stoicorum, & nominatim Cleanthis. Cicero: *Sidera esse tota ignea, duorum sensuum testimonio confirmari Cleanthes putat, tactus & oculorum.* II. De Nat. deor. Aliorum tamen sententia, sunt, ait, *solida terrenaque corpora.* Quod à Thalete manavit. qui γάδη μὲν ἔμπυρα ὄντα τὰ ἄστρα dixit: *terrena quidem, sed ignita corpora, stellas esse.* Sed & Anaximenes πυρειλῶ μὲν τὴν φύσιν τῶν ἄστρων, παφίχθαι δέ τινα καὶ γάδη σώματα, συμφερόμενα τούτοις, ἀόρατα: *igneam quidem naturam astrorum, sed habere etiam terrena corpora mista, quæ cum iis circumferantur, inaspectabilia.* Fuerunt etiam qui saxea, aut saxa crederent; fuere qui ferrea: quos omnes Seneca hic tangit. Ait amplius, *Ignem alienum pascere.* Nempe æthereum, cui terrea illa corpora aliena. Sed & Stoici pastum in Sideribus agnoscunt, atque ali vaporibus & aëre fervidam illam naturam volunt. Laertius, τρέφεσθαι δὲ τὰ ἔμπυρα ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα. τὸν μὲν ἥλιον, ἐκ τῆς μεγάλης θαλάττης, ὡσεροῦ ὄντα ἀναθυμίασιν· τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποτίμων ὑδάτων, ἀερομιγῆ τυγχάνουσαν, καὶ πυρώδη τινὰ οὖσαν. *Nutriri atque ali & hæc ignita, (Solem & Lunam) & cetera astra. Solem quidem è magno mari, quod sit fax & accensio quædam intellectu prædita. Lu-*

nam autem, ex aquis dulcibus & potabilibus, quod sit aëri permixta & viciniór terræ. Primum, universe dicit omnia sidera nutriri. Et Seneca: *Ex cœlo & terra alimenta omnibus animalibus, omnibus satis,* OMNIBUS STELLIS *dividuntur. Hinc, quidquid est virium singulis; hinc ipsi Mundo, tam multa poscenti, submini-stratur: hinc profertur, quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam avida, per diem noctemque, ut in opere, sic in pastu.* Quæst. Nat. l. 1. c. v.

Plinius iterum Stoicus: *Sidera vero haud dubie humore terreno pasci.* Terreno tantum? imo & marino (sed utrumque elementum in uno intelligit) atque ex aliis aquis, ipso Plinio addicente: *Oceanus omnes fundens recipiensque aquas, ac sidera ipsa, tot & tanta magnitudinis, pascens.* Lib. 11. c. 13. Lib. 11. cap. LXVIII.

Panegyricus Constantino dictus: *Iturus ad deos, genitorem illum deorum, ignea cœli astra refoventem, prosperit Oceanum.* Cicero: *Sunt autem stellæ natura flammeæ. quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui à Sole ex agris tepefactis, & ex aquis, excitantur: quibus altæ renovataque stellæ, refundunt eodem, & rursum trahunt indidem.* Atque ideo divina Providentia Macrobius factum putat, ut sub zona torrida locaretur Oceanus: *ut omnis nimirum latitudo, qua Sol cum quinque vagis, & Luna, ultro citroque* 11. De Natur. deor. 1. In Somn.

troque discurrunt, habeant subiecti humoris alimoniam. Quam Syrtium etiam Lucanus proponit:

Quod rapidus Titan, ponto sua lumina pascens, Lib. IX.
Æquora subduxit zonæ vicina perustæ.

Etsi longiuscule sane Syrtes ab ea zona absunt: sed scilicet mare eousque delinquere, & terram fieri. Plures enim eius versus vide. Iam vero idem poeta Ægyptios facit dicere:

Nec non Oceano pasci Phœbumque polumque Lib. X.
Credimus.

Quid facetissimus Anacreon?

Πίνει θάλασσαν αὔεργος,
Ὁ δ' ἥλιος θάλασσαν:

Et potat æquor auras,
Phœbusque potat æquor.

Et infert, quidni etiam nos bibamus? Levibus testibus sit à magno Hippocrate pondus. *Soli, Lunæ, astris,* inquit, *via per Spiritum.* Τῷ γὰρ πνεῖ τὸ πνεῦμα τροφή. ἄνευ δὲ πνεύματος τὸ πῦρ σβεσθῆναι ἂν δύναιτο ξώειν. *Nam igni Spiritus est pabulum. Spiritu privatus ignis, non possit vivere.* Ipsum Homerum, *divinarum omnium inventionum fontem & originem* (vero elogio à Macrobio sic dictum) idem Macrobius eo ducit. qui *sub poetici nube figmenti,* inquit, *verum sapientibus dedit intelligi: quando* De Flatibus.

Iovem,

Iovem, cum diis ceteris, id est, cum Stellis, profectum in Oceanum, Æthiopibus eum ad epulas invitantibus, scripsit. significans, hauriri de humore nutrimenta sideribus. Consignet hanc sententiam & no-
11. Hexaëm. c. 111. ster Ambrosius: *Frequenter Solem videmus madidum & rorantem. in quo evidens dat indicium, quod alimentum sibi aquarum, ad temperiem sui sumpserit.* Etsi iudicium sane infirmum est, & plebeio sensu nixum: at eius tamen mens apparet. Sed propius aliquid ad verba Laertii. aiebat distincte, *Solem è marinis aquis pasci.* Ideo Cleanthes (in Stobæo) Solem dicebat, ἄναμμα (sic ibi legendum) νοερὸν, τὸ ἐκ θαλάττης: *Facem intellectu praeditam, è mari accensam.* Quod ad alimenta referendum modo esse, quæ inibi sequuntur docent. Chrysippus tale: Τὸν ἥλιον εἶ τὸ ἀθροισθὲν * ἴξαμμα νοερὸν, ἐκ τῆ τ θαλάσσης ἀναθυμιάματος: *Solem esse, facem collectam & accensam, intellectualem, ex vapore maris.* Et quod mox in Laertio sequitur de Luna, *ex aquis dulcibus*: idem Chrysippus, *eam dicebat,* τὸ ἀθροισθὲν ἴξαμμα, μῆ τ ἥλιον, ἐκ τῆ ὑπὸ τ ποτίμων ὑδάτων ἀναθυμιάματος: *collectam accensamque facem, post Solem, ex aquarum potabilium vapore.* Dicas ex istis, quod Ignea quidem illorum natura, sed ardor ille sit è materia tali. Sed desino hæc minuta & scruposa: nisi fortasse

* Ita leg.

taſſe nihil in Philoſophia parvum eſt,

----- præſertim rebus in illis
Quæ ſupra caput ætheriis cernuntur in oris.

AUD. Non eſt, mi Lipſi. eoque reſiſtere te etiam rogabo, & edere, quid ita Poſidonius *Stellam, divinũ corpus* definiebat? LIPS. Iam dictum aut tactum ſæpius. Omnis æther, & omnia ætherea, Dii ſunt: quia participant, aut conſtant maxime ex illo Igne. Auguſtinus: *Dicunt omnia ſidera partes Iovis eſſe, & omnia vivere, atque rationales animas habere, & ideo ſine controverſia Deos eſſe.* Et apud Stobæum Zeno ait, τ̀ ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ τ̀ ἄλλων ἄστρων ἕκαστον, ἔμφρονα εἶναι, καὶ φρόνιμον πυρώδη, ὡς τεχνικόν: *Solem, Lunam, & SINGULA ASTRORUM aliorum, eſſe intelligentẽ, ſapientem igneum ignem, tanquam arte conſtantem.* AUD. Hui, intellegentes, ſapientes? LIPS. Vel maximè, & ſupra alias animantes. Cicero: *Sidera athereum locum obtinent. qui quoniam tenuiſſimus eſt, & ſemper agitatur & viget: neceſſe eſt, quod animal in eo gignatur, idem quoque ſenſu acerrimo, & mobilitate celerrima eſſe.* AUD. Ergo & Animalia? LIPS. Quippini: & rationalia, immortalia, aut certe longæva. Neque nimis hæc rideas: eſt invenire inter primores illos Patrum, qui iſtis annuerunt. Origenes, doctrinarum

IV. De Civ. c. XI.

II. De Nat. deor.

rum culmen, *Solis, & Lunæ, & Stellarum animas* agnovit: *neque eo tamen tempore, quo Mundus factus est, esse cœpisse, sed antequam lucens illud & ardens corpus intrarent*: quod Hieronymus de eo plus simplici vice testatur. Et Philo Iudæus quam sæpe sic Platonissat? Scribit alibi: τὰς ἀστέρας αἰσθητὰς, ἀγάλματα θεῖα καὶ σωτικάλλέστατα: *Stellas sensu præditas, imagines divinas & pulcherrimas.* Item: ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους ψυχάς: *incorruptibiles & immortales animas.* Iterumque: ζῶά τε εἶ λέγονται, καὶ ζωαγωγά. μᾶλλον δὲ νῦς ἕκαστος, ὅλος δ' ὅλου σωτὸς ἀμιγὴς, καὶ σαντὸς ἀνεπίδεκτος κακῶν. *Animalia esse dicuntur, & animalia intelligentia. Magis autem quæque earum Mens est, undique & omnino bona, & omnis mali incapax.* Non tamen, ut alibi fatetur, Dii sunt: sed ἄρχοντές τινες ὕπαρχοι τῶν σάντων σατέρες: *Præsides quidam & , ut ita dicam, sub-Præfecti, omnium parentis.* Posteriores Iudæi & Rabini talia, aut deteriora. quod secutus quidam nostro ævo *Animalia cælestia* audacter asseruit, & ipsum *Mundum animatum.* Nobis modesta sententia sedeat. quæ est Theologorum: qui Animas quidem aut potius Intelligentias coniunctas adtribuunt; sed non ut * εἴδη ἀπόδω, nec quæ faciant unum corpus. AUD. Si tamen ita veteres; iam non miror Divinationem astris adsigna-

Epist. Lix. ad Avitum.

De opific. Mūdi.

De Insom.

De opific. Mūdi.

De Piëtate.

* *formas essentiales.*

ri,

ri, & ab iis peti, ſic divinis. Et merito ſane Aſtrologi Stoicis tuis ſunt amici. LIPS. Fateor. & quanquam Fatum & Neceſſitatem in ipſa Materie ponunt, quam inhæret: tamen Aſtra vel movere aliquid volunt, vel certe monere. Dubitat Seneca, *An ad ſtellarum motus noſtra moveantur corpora, ac corporibus animiſq; omnium illinc impetus veniat?* Et adfirmare illud videatur alibi: *Hanc inoffenſam velocitatem* (ſiderum) *tantum rerum terra marique geſtantem, non eſſe materiæ errantis ordinem.* Quaſi ipſa ſidera res habeant, geſtentque incluſas. Iterumque alibi: *Ex ſiderum quinque* (Planetarum) *leviſſimis motibus fortunæ populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquumve ſidus inceſſit.* Denique longius, ad ſidera etiam fixa, vult protendi: *Quinque ſtellarum poteſtates Chaldæorum obſervatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum indicas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos ſideribus adſignant: cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent?* Valde pro Genethliacis facit. quos tamen vellet non Planetarum tantum quinque, & Solis ac Lunæ; ſed etiam fixorum ſiderum poteſtates noviſſe: quæ ignorantia, inquit, cauſſa eſt cur à

Epiſt. xcvii.

De Provid. c. 1.

Ad Marciam c. xviii.

II. Quæſt. Nat. c. xxxii.

vero

vero ſæpe delirent. Palam quidem hæc ſunt pro Aſtris, & cauſſas ipſa eventuum eſſe, ac movere. Tamen æquius meliuſque alibi ambigit, & ſententiam alternat: *Sidera effectus rerum omnium aut movent, aut notant.* Bene de notatione tantum, & hoc eſt quod *monere* dicebam. Significare aliquid poſſunt ex Fato futurum, non ipſa ſunt aut faciunt Fatum. Itaque Manilii hoc toleres, ----- *conſcia Fati Sidera:* illud nollem, ----- *diverſos hominum variantia caſus.* Magis enim ſit, *ſignificare iſta, quam facere.* Et Plotini modeſtior aſſertio. *nihil vi vel poteſtate eorum hominibus evenire, ſed ea qua Decreti neceſſitas in ſingulos ſancit, ita per horum ſeptem* (Planetarum) *tranſitum, ſtatione receſſuve monſtrari; ut aves praetervolando, ſeu ſtando, futura pennis vel voce ſignificant* NESCIENTES. Modeſtior, dixi, non verior. & longa hæc diſputatio ſit, ſeponatur: illud fatemur, Stoicos pluſculum omni Divinationi tribuiſſe, ut ſic quoque Divinitatem & Providentiam affirmarent.

Epiſt. Lxxxviii.

DISSERT. XV.

Aër, & eius diviſio. primo Frigidum Stoicis eſſe.

AEr Ignem excipit. quæ Græca vox eſt, recepta tamen uſu, ait Cicero, à Latinis. Ipſis eſt *Spiritus*, ſive *Anima* etiam Ciceroni: interdum *Cœlum* & *Inane*. De eius ſitu Cicero: *Aër autem, ut Stoici diſputant, interiectus inter mare & cœlum, Iunonis nomine conſecratur: quæ eſt ſoror & coniux Iovis, quod ei ſimilitudo eſt Ætheris, & cum eo ſumma coniunctio.* Soror nempe, quia tenuitate refert, & aliqua facie; coniux, quia adſitus & connexus. Dividitur in tres partes Senecæ, *Summam, Mediam, Imam.* Summa pars, inquit, *calidiſſima eſt & ſicciſſima, & ob hoc etiam tenuiſſima, ob vicinitatem aternorum ignium. Pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt. quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum utraque parte frigidior.* Plinius ſic quoque dividit, & menſuras inæqualium intervallorum concipit, Poſidonio Stoico (ideo libentius memoro) auctore. Ille, inquit, tradit, *non minus quadraginta ſtadiorum à terra altitudinem eſſe, in qua nubila,*

II. De Nat. deor.

II. Quæſt. c. 18.

Lib. II. c. XXIII

nubila, ac venti, nubesque proveniant. Inde purum liquidumque, & imperturbata lucis Aërem: sed à turbido ad Lunam, vicies centum millia stadiorum. Ima ergo pars ad XL. stadia attollitur; mediam non definit; ultima & liquida ampliſſima, ad *multa millia.* Seneca autem partim calidum & frigidum, pro partitione ea faciebat: ſed idem poſtea clare: *Natura aëris gelida eſt.* Iterum: *Frigidus per ſe, & obſcurus.* Atque adeo prima & eminens ea qualitas eſt Stoicis; contra Ariſtotelem, ut ſcimus, qui calidum ponit. Laertius, de noſtris: Τέτταρα στοιχεῖα εἶναι. τὸ μὲν πῦρ, τὸ θερμόν· τὸ δ' ὕδωρ, τὸ ὑγρόν· τόν τε ἀέρα, τὸ ψυχρόν· καὶ γῆν, τὸ ξηρόν. *Eſſe quattuor elementa. Ignem, qui calidus; Aquam, qua humida; Aërem, qui frigidus; Terram, qua ſicca.* Plutarchus hoc ipſum: *Stoici primum frigidum Aëri adſignant, Empedocles & Strato Aquæ:* uti & Stagirites. Inde noſter: *Nihil ſine Igne calidum, nihil ſine Aëre frigidum*: quaſi & cauſſa ac fons ſit frigoris. Idem ergo Seneca cum attentione legendus alibi: *Cum quattuor elementa ſint, Ignis, Aqua, Aër, Terra; poteſtates pares huſunt, frigida, fervida, arida, humida.* In poteſtatibus non ſervat ordinem: & *Frigidam* omnino ad Aëra referes, ex Stoæ quidem decretis. Apud Ciceronem ita Stoicus Balbus: *Ipſe vero aër,*

Ibid. ſupra.

De primo Frigido.

Epiſt. XXXI.

De Ira, II. c. XVIII.

II. De Nat.

aër, qui natura est maxime frigidus, minime est expers caloris. Caloris nempe adventicii, ut subdit. Sed, *Frigidus* dixi, uti omnes fere libri. Lambini magna temeritas, qui *humidus*, edidit imperite. Etsi fatemur Humidum, sed non primo nostris esse. Fuit tamen nuper vir philosophus, qui ut copulas illas Aristotelis non violaret, Frigidum quidem, sed tamen Siccum pronunciaret: atque ita siccitate cum igne, frigore cum aqua sociaret. Sed id sane abs re videtur: & tribus igitur Elementis Siccitatem Stoici donent, Igni, Aëri, Terræ. Mala mixtio: & ad Ignis coercitionem ac temperiem, melius ac providentius Natura (iugatione illa omissa) contrarium Elementum subiunxit, materiæ tamen raritate consonum & conveniens. Neque aliud Stoici hic mutant.

DISSERT. XVI.

Aqua, & præcipua eius pars Mare. Id terram circumit, init, subit. vinculum eius & irrigatio.

AQUA sequitur, Terræ mixtum elementum, & cum ea facit suum globum. Etsi quidam dividunt, & volunt Mare proprie Elementum esse, & à terra seiunctum. Philo hoc aperte, ad verba

De opific. Mundi.

verba Moysis: *Fons ascendebat è terra, & irrigabat omnem superficiem eius. Nam alii philosophi,* inquit, *Vniversam Aquam Elementum constituunt unum è quattuor, quibus mundus componitur. At Moyses acrioribus oculis etiam dissita & obscura pervidere solitus, Elementum censet esse magnum Mare, quartam rerum partem: quod alii post Moysem Oceanum appellarunt. cum quo nostra navigabilia maria si conferas, portuum habere magnitudinem censeas.* Pura in hanc sententiam adtexit, & vult dulces quidem aquas Terræ partem esse, cumque ea censeri: at Mare secretum, & facere orbem suum atque Elementum. Tale est, quod Fabianus ambigit, de Oceano: *Vtrumne terras velut vinculum circumfluat, an in* SUUM *colligatus* ORBEM, *& in hos, per quos navigatur, sinus, quasi spiramenta quadam magnitudinis exæstuet.* Censuerunt igitur quidam suum distinctumque globum facere, & dumtaxat hæc nostra maria eius partem, & velut lacinias esse. Imo necsolam ambire, & tenebras in extremis eius, & horridum secretum habere. Declamatores apud Senecam patrem indicant, cum Alexandrum ab eo revocant. Et Pedo Albinovanus, in navigatione Germanici:

Suasor. 1.

Iam-

Iampridem post terga diem, Solemque relictum.

Et statim: ---- *ruit ipse dies, orbemque relictum*

Vltima perpetuis claudit natura tenebris. III. Exaëm. c. III.

Ambrosius etiam in hac dubitatione: *Quis scit, inquantum se illud magnum, & inausum navigantibus, atque intentatum nautis, fundat mare, quod Britannias frementi includit æquore, atque in ulteriora & ipsis fabulis inaccessa* SECRETA *se porrigit?* Imo censebant quidam, Oceanum immensum protendi: & Solem atque astra in eo cadere, & resurgere, humoribus eius refecta. Plebeia & poetarum opinio, sed viris gravibus etiam posita, aut dubitata. Tacito nostro, quod alibi notamus: & Fabiano Philosopho apud Senecam patrem: *Illi, quibus ignota nulla pars mundi est, de Oceano tamen dubitant: utrumne terras, velut vinculum circumfluat, an in* SUUM *colligatus* ORBEM, *& in hos per quos navigatur sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis, exæstuet: ignem post se, cuius augmentum ipse sit, habeat an spiritum.* Ecce, alii seorsim locant à terra, & ambigunt an *Ignis*, id est, *Æther* & sidera (quæ ipse pascit) eum excipiant, an Spiritus sive Aër. Sed hæc olim. nobis veritas innotuit, & totus Suasor. I.

pæne

pæne Oceanus, navigationibus Hiſpanorum, Britannorum, & iamnunc Batavorum felici audacia peragratus. Excipio ad Septemtrionem & Auſtrum, frigore inacceſſa. Mittamus igitur immania illa de Oceano, & inania: fines ſuos habet, & cum Terra utiliter uno velut corpore, & orbe, Natura iunxit. Hoc Stoici quoque noſtri ſenſerunt (in Laertio:) μέσην τὴν γῆν εἶναι, κέντρῳ λόγῳ ἐπέχουσαν. μεθ' ἣν τὸ ὕδωρ σφαιροειδὲς, ἔχον τὸ αὐτὸ κέντρον τῇ γῇ, ὥστε τὴν γῆν ἐν ὕδατι εἶναι. *Mediam eſſe Terram (totius Univerſi:) poſt hanc, Aquam globoſam, quæ idem centrum cum terra habet, ita ut Terra ſit in Aqua.* Vera hæc ſunt, & examinemus. Ait, *aquam globoſam.* Certum eſt, tumet & attollitur, & altitudine ſua vel montes terræ æquat. Cur non cadit? quia centrum cum terra idem habet, eoque vergit. Balbus Stoicus, apud Ciceronem: *Eademque ratione mare, cum ſupra terram ſit, medium tamen terræ locum expetens, conglobatur undique æqualiter, neque redundat unquam, neque effunditur.* Addit, *Terram in Aqua eſſe.* Providentia divina factum, neque debuit aut potuit ſeiungi hoc Elementum. Plinius: *Hoc ita formaſſe artifex Natura* (agnoſce Stoæ verba) *credi debet, ut cum Terra arida & ſicca conſtare per ſe ac ſine humore non poſſet, nec rurſus ſtare Aqua, niſi ſuſtinen-*

II. De Nat.

II. Cap. LXV.

tinente Terra, mutuo complexu iungerentur: hac ſinus pandente, illa vero permeante totam, intra, extra, ſupra venis, ut vinculis, diſcurrentibus. Philo Iudæus, hoc amplius à Providentia ſtructum, ut dulcibus aquis rigaretur undique & humeſceret, non ad vinculum ſolum, ſed frugum, ſtirpium, animantium alimentum. Sed de *Vinculo* etiam ipſe: ὡς ἂν ὑπὸ δεσμῷ σωιέχεται γλυκείᾳ ποιότητι: *tanquam vinculo continetur dulcore aquarum.* Et cauſſam eamdem Plinio addit: *quod à ſe arida, facile diſſipetur & pulvereſcat:* ἀλλὰ, inquit, συνέχεται ὑγρᾷ διαμονῇ, τὰ μὲν συνδεσμοποιοῦσα δυνάμει, τὰ δὲ νοτίδος, διὰ τῶν ἀφανισμάτων πολυχρόνιον ὑποφοιτήσης, ἐκ ἐάσης ἀφανισμοῖλιν καὶ τρύφη μικρὰ ὑγρᾷ μεγάλα ῥήγνυσθαι: *ſed coercetur & manet, partim vi unientis ſpiritus, partim humore qui per meatus & foramina varie penetrat, non ſinente arefactam abire in parva maioraque fragmenta.* Nota inibi de *Variis meatibus.* quod veriſſimum eſt, & tales ſub terra, acceptam ab Oceano aquam colant, mitigant, & uſibus noſtris exſulſam reddunt. Seneca: *Occulto enim itinere mare ſubit terras, & palam venit, ſecreto revertitur, colaturque in tranſitu mare, quod per multiplices amfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, & in ſinceram aquam exit.* Dicit *palam venire.* nimirum cum flumina omnia in

De opificio mundi.

III. Quæſt. c. IV.

mare eant: ſed & *ſecreto revertitur*, per ſubterraneos illos meatus. Imo magnam etiam copiam ſub ipſis terris relinquit: quod hodie metallarii foſſores dicunt, & nos, ubicumque terra humilior, fodiendo comperimur. Nec vani omnino illi (apud Senecam) qui cenſent, *interiora terrarum abundare dulcibus aquis, nec minus illas ſtagnare, quam apud nos Oceanum, & ſinus eius: imo eo latius, quo plus terra in altum patet.* Ultimis verbis, *in altum*, id eſt, profundum. Nam maria pleraque terra ſuſtentantur & innatant, altius illa deſcendit. Atque hæc veriſſima cauſſa eſt, cur maria tot fluminum acceſſu non creſcant: *quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt.* Lucretius alias quoque cauſſas tangit. primam, quod omnis hic influxus nihili ſit ad maris totius ſummam. Hæc parum vera eſt: verior ſecunda. quod *magnam partem Sol detrahat æſtu*, itemque venti ſiccent, & vapores in nubes ſurgant. Tertiam hanc noſtram, & præcipuam addit:

Ibidem c. VIII.

Ibidem c. V.

Lib. VI.

Poſtremo, quoniam raro cũ corpore tellus
Eſt, & coniunctas oras maris undique cingit;
Debet, ut in mare de terris venit humor aquai,
In terras itidem manare ex æquore ſalſo.

Per-

Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit.

Atque iſta fontium cauſſa & origo, *etiam in ſummis iugis erumpentium, quo ſpiritu acta aqua, & pondere expreſſa, ſiphonum modo emicat.* Addi & de altitudine maris poteſt, ipſa iuga montium, ut dixi, æquantis: nec mirum igitur eo pertingere, & erumpere, in certo aliquo meatu. Hanc originem princeps Sapientum tetigit Homerus, de Oceano: Plinii. c. LXV.

Ἐξ ὅπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα, Iliad. φ.
Καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρείατα μακρὰ νάουσι.

Omnes ex illo fluvii, omne mare, omnis & unda
Fontium, itemque lacus manant, puteique profundi.

DISSERT. XVII.

Duplicem Oceanum eſſe, eumque Terram quadrifariam partiri, ex ſenſu veterum, haud prorſus vano.

PERMANAT igitur terram interiorem Oceanus, ſed & ſupra dividit, ac cingit. Vinculum eſt ſimul, & diſcrimen. Noſter Seneca: *Vinculum terrarum Oceanus, continuationem gentium triplici ſi-* Ad Mar. c. XVIII.

nu ſcindens. Verba examinanda, ne ignarum priſcæ huius deſcriptionis fallant. Nam quomodo de *triplici* hic ſinu, cum Panegyriſtes dicat: *Orbem quadrifariam duplici diſcretum Oceano?* Et alii de gemino tantum, non triplici, adfirmant. Altius repetenda res eſt, & pro mente veterum globus hic totus ſecandus. Atque ea fuit: Terram cum Mari rotundam eſſe: ſed ipſam duplici Oceano dividi, & velut decuſſari. Priorem eſſe, ipſum verum, magnum, originalem Oceanum: qui terram ab ortu ad occaſum mediam dividit, ſub ipſa zona torrida, id eſt, Æquatore. Alterum, qui ab illo ortus eamdem terram, parte altera, mediam ſecat, ab Auſtro in Septemtriones. Itaque duplici hoc Oceano tota Terra ſcinditur in partes quattuor: id eſt, totidem inſulas, è quibus unam dumtaxat nos habitamus. Hæc teſtimoniis firmanda, & tum ad Senecam aptanda ſunt. Plinius: *Maria circumfuſa undique dividuo globo, partem orbis auferunt nobis; nec inde huc, nec hinc illo pervio tractu.* Nam etſi videri poſſit de una & media illa orientali diviſione loqui tantum: tamen cum addat *undique dividuum*, poteſt & de altera intellexiſſe. Sic alibi: *Eſt igitur in toto ſuo globo tellus, medio ambitu, præcincta circumfluo mari.* In toto globo ait, non in parte tantum.

Ad Maximianum.

II. Cap. LVII.

Cap. LVI.

Sed

Sed eludat hæc aliquis, ſicut illud Pomponii: *Huius medio terra ſublimis cingitur undique mari, eademque in duo latera quæ hemiſphæria nominantur, ab Oriente diviſa ad occaſum.* Age igitur, ſint hæc de primario & originali illo Oceano tantum: ſed dicimus ad polos eum parte utraque ſe porrigere, & per eos in ſe redire. Clariſſime & uberrime hoc exſequitur Macrobius, in illa Ciceronis: *Omnis terra, quæ colitur à vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, parva quædam eſt inſula, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quem Oceanum vocatis.* Summa eſt, *Non uno, ſed* GEMINO *Oceani ambitu, terræ corpus omne circumfluit. Cuius primus,* inquit, *meatus eſt, qui ab indocto hominum genere neſcitur. atque ea corona, per zonam terræ calidam means, ſuperiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi Æquinoctialis imitata. Ab Oriente vero duos ſinus refundit, unum ad extremitatem Septentrionis, ad Auſtralis alterum: rurſuſque ab Occidente duo pariter enaſcuntur ſinus. qui uſque ad ambas, quas ſupra diximus, extremitates refuſi, occurrunt ab Oriente demiſſis. Et dum vi ſumma, & impetu immaniore miſcentur, invicemque ſe feriunt, ex ipſa aquarum colliſione naſcitur illa famoſa Oceani acceſſio pariter & receſſio.* Poſt pauca deinde: Lib. 2. cap. 18.

Tam igitur ipſe, qui Æquinoctialem, quam ſinus ex eo nati, qui Horizontem circulum ambitu ſuæ flexionis imitantur, omnem terram QUADRIFARIAM *dividunt: & ſingulas habitationes* INSULAS *faciunt. Ideo Tullius, hæc volens intelligi, non dixit*, Omnis terra parva quædam eſt inſula: *ſed*, Omnis terra, quæ colitur à vobis: *quia & ſingula de quattuor habitationibus parvæ quædam efficiuntur inſulæ, Oceano* BIS EAS, *ut diximus,* AMBIENTE. Strabo hæc confirmat: Lib. I. Ὅτι δὲ ἡ οἰκουμένη νῆσός ἐστι, πρῶτον μὲν ἐκ τῆς αἰσθήσεως, καὶ τῆς πείρας λαμβάνομεν· πανταχῇ γὰρ ὅπη περ ἔξεστι τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς γῆς προελθεῖν, θάλατταν εὑρίσκομεν, ἣν δὴ καλοῦμεν Ὠκεανόν. *Quod omnis habitata tellus inſula ſit, primum quidem ſenſu & experientia docemur. Quacumque enim verſus licuit hominibus libuitque ad ultima terræ progredi, mare inventum eſt, quod Oceanum appellamus.* Ab omni, inquit, latere Oceano claudimur: & eſt ergo bifaria illa diviſio dicta: quam & poſtea ingerit, terramque, ut Macrobius, quadrifariam ſecat. Boethius hoc ipſum:

Lib. II. *Terræ quarta fere portio eſt, quæ à nobis cognitis animantibus incolatur.* A nobis cognitis? ita, quia à noſtro hoc quadrante, ſive Strabonis παραλλήλῳ, in alios acceſſus non eſt, vel ob zonam torridam, vel ob vaſta maria interiecta. Ut Veterum

rum plurimi quidem censebant. nam nostra hæc ætas refutavit, docuitque & coli Torridam, & adiri; itemque alios laterales tractus. Dixi, plurimos veterum: neque enim omnes censuere. & Posidonius Stoicus aperte (apud Cleomedem) disserit, τὸ ὑπὸ τ ἰσημερινὸν κλίμα διάκρασιν εἶναι: *clima sub Aequidiali temperatum esse. Nam*, inquit, *circa Tropicos, ubi Sol diutius moratur, non sunt loca inhabitata, cur sub Aequatore essent? Deinde, cum nox diei aqualis sit, spatium etiam refrigerandi satis amplum est, & imbres & venti erunt qui idem præstabunt: ergo habitabilis.* Vera dixit: sed nos, quod cœpimus, explicemus, & rem εἰκονισμῷ sive imagine illustremus.

[*Heic inserendum schema hemisphærii.*]

Ex adspectu hoc liquet, bene cum *Chlamyde* comparari, à Strabone, habitatam hanc nostram: & simul Senecæ veriloquium, *triplici sinu continuationem gentium scindi.* Triplici, inquam, pro cuiusque quadrantis ambitu: qui duos sinus ab oriente & occasu ad polum habet, tertiumque, ab oriente ad occasum. Liquet etiam Panegyristæ sensus, *Orbem quadrifariam duplici Oceano discerni.* Hæc

in parte nota veteribus erant (& ad sensum Strabo appellat:) in parte non erant. Parte dico Australi : de qua coniectura idem præsumebant. Macrobius : *Nec dubium est*, inquit, *in illam quoque Australis generis Temperatam, mare de Oceano similiter influere : sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseverat.* Ita igitur prisci: quid hodie? res non obscura est, allusisse verum, non attigisse prorsus antiquos. Neque enim sub Æquatore statim magnus ille Oceanus, neque directo mediam terram dividit: sed infra illum obliquus, præter Bonæ Spei promontorium versus Orientem cum fluxit, limite alio Magellani fretum perrumpit, & priori illi vastus occurrit. Ad polum etiam nostrum, id est, Septemtrionem, maria confluere utrimque, pæne compertum est. Batavi magno animo explorarunt, pernavigare tentarunt: glacies, & monstra, & frigora repulerunt. Sed ita, ut auras hauserint Indici illius sive Orientalis maris. Atque hæc, ut pleraque vera, vetus etiam opinio fuit. vel Orphei, qui dixit:

Κύκλον ἀκαμάτου καλλιῤῥόου Ὠκεανοῖο,
Ὅς γαῖαν πάντῃσι περίδρομος ἔχεται ἀμφιλίζας:
Indefessi orbem Oceani, pulchreque fluentis,

Verti-

Verticibus terram qui circumplectitur almam.

vel Homeri, quem ideo Ἀψόρροον Ὠκεανὸν, *Refluum Oceanum* appellasse volunt: ὡς εἰς ἑαυτὸν ὀρθούμενα, ἤγουν ἐπανιόντα, καὶ ἕτως ἑαυτὴν περικλείοντα τὴν γῆν: *tanquam in se impetu ruentem, & redeuntem, atque ita terram sibi includentem.* Hæc ad Senecæ mentem uberius dixi: poteram brevius, *triplicem sinum* esse, Mediterraneum, Arabicum, Persicum. Brevius, sed non verius. nam & plures sinus sunt, & pro diffusione Oceani manca & angusta dictio sit; sed neque *continuationem gentium* illi *scindunt.* Nonne navigantur? nonne & pedibus circumeuntur? Ita est. nec *Sinuum* vox aliquem moveat, quam & Macrobius laterali utrique Oceano tribuit, quia videlicet magni Oceani sunt recessus aut partes. Nescio an Varro non sic explicandus sit: quem Priscianus in *Orthographia* (imo *Cosmographia*, vel si ausim *Orbigraphia*) ita laudat: Eustath.

Ergo inter solis stationem, & sidera septem
Exporrecta iacet tellus, huic extima fluctu
Oceani, interior Neptuno cingitur ora.

Inter Tropicum, inquit, & Septemtrionem iacet terra nostra habitabilis, exterior Oceano Atlantico, interior Septem-

trionali. De altero Senecæ loco magis adfirmem, isto: *Hæc est terra, in qua regna disponitis: minima, etiam cum illis* UTRIMQUE *Oceanus occurrit.* Quomodo utrimque? à latere utroque, opinor, ad occasum & ortum: ubi terra habitata latissima est, & exporrigitur: sed mari utrimque superveniente dirimitur. Omittit enim de Australi & Septemtrionali parte, quam notum erat Torrida & Frigida zonis claudi. Pincianus, Censor eximius, legi volebat, *undecunque Oceanus incurrit.* Non mutem contra libros: aut si, *uterque* velim.

1 Quæst. in Præf.

DISSERT. XVIII.

De Terra. Matrem dici, & Animal. unde sustentetur firmeturque.

TERRA excipit, imum atque ultimum Elementorum. Dignitate aut situ ultimum: non usu, quod ad nos attinet, imo primum. Itaque mater & parens nobis dicitur: quid si & Deorum? quid si prima condita, & ex ea deinde alia? Stoici ipsi (apud Stobæum:) Ἀπὸ γῆς ἀρξασθαι τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρου. Ἀρχὴν δὲ σφαίρας τὸ κέντρον αὐτό. *A terra generationem Mundi cœpisse, tanquam à centro. nam initium Sphæræ centrum ipsum esse.* Itaque ex Materia illa aquea, ab Igne primo

mo expressum & secretum gravissimum elementum esse, Terram: atque hac, ut fundamento, posita, reliquum ordinem & orbem circumfusum. Ideo Statius magnifice ad eam:

---- *ô hominum divumque aterna creatrix,* Lib. VIII.
Quæ fluvios, silvasque, animasque, & semina Mundi
Cuncta, Promethæasque manus, Pyrrhæaque saxa
Gignis, & impastis quæ prima alimenta dedisti,
Mutastique viros, quæ pontum ambisq; vehisque.
----- *firmum atque immobile Mundi*
Robur inoccidui. te velox machina cœli
Aëre pendentem vacuo, te currus uterque
Circuit. ô rerum media, indivisaque magnis
Fratribus.

Ipse Seneca: *Terra & pars mundi, & Materia. Pars est mundi, ut cœlum. Ex illo deinde & ista, alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis dividuntur.* Materiam igitur interpretatur, quia alit: atque adeo Trismegistus *tres in ea naturas collocat, Ignis, Aquæ, & Terræ: ab una stirpe deductas.* ὅθεν, inquit, ἡ φύσις ὅλης Cap. XVI.

ὕλης πεπίσθαι εἰς ταμεῖον. καὶ ἀναδιδόναι μὲν αὐτῆς ἢ χορηγίαν, ἀνταπολαμβάνειν δὲ τὸν ἄνθρωπον ὕπαρξιν. *Vnde* OMNIS MATERIÆ PROMPTUARIUM *creditur: & donat quidem atque erogat alimenta, vicissim autem superne substantiam accipit.* Eadē Senecæ dicit, si pro Stoicorum mente capis. Magnifice etiam de ea, Hippocrates: Ἱερώτατον γῆς ἔδαφος. ἐξ ἧς ζῶα, καὶ φυτὰ, καὶ τροφαὶ, καὶ φάρμακα, καὶ τύχαι, καὶ ὁ πλοῦτος αὐτὸς ἀναφύεται. *Sacratissima terra sedes. è qua animali, & planta, & alimenta, & medicamenta, & fortuna atque opes ipsa gignuntur.* O magna & benigna mater! sed non libet in laudes eius ire: ad inceptum magis redire. Nam quod de primo eius ortu dixi, non omnes consentiunt: & Laertius *ultimam* videtur locare & gignere, inter Stoæ scita. Sic & Manilius:

In Epistol.

Vltima subsedit glomerato pondere tellus.

Quod autem in Trismegisto de *triplici in ea natura* erat: ratio & sensus dicunt, & mixta hæc, aut seorsim insita, in penetralibus videmus. Hæc caussa, cur aliqui cum *Corpore nostro* Terram comparent, ut Seneca: *Quia & Aquis, quæ vicem sanguinis tenent, & Ventis, quos nihil aliud quis quam Animam vocaverit, pervia est:* atque adeo subdit, fuisse, *quibus animal placeret esse terram.* An Pythagoricis?

Quæst. Vi. c. xiv.

ricis? nam ipse Pythagoras, apud Ovidium:

Nam sive est animal Tellus, & vivit: habetque
Spiramenta, locis flammam exhalantia multis. xv. Metamor.

Terræ igitur hæc dignitas: & de situ dixi, in medio esse, sed pendulam, & in se reductam: quo sustentante? quidam aquis volunt innatare: ut Thales. de quo Seneca: *Qua sequitur Thaletis inepta sententia est. ait enim, terrarum orbem aqua sustineri, & vehi more navigii, mobilitateque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere.* Quæst. 111. c. xiii. Eidem iterum hoc attribuit: *Thales totam terram subiecto iudicat humore portari, & innatare: sive illud Oceanum voces, sive mare magnum, sive alterius naturæ simplicem aquam.* Sunt qui è Sacris firmamentum petant: quia Psalmista scripsit, ὃς στερέωσεν τὴν γῆν ἐπὶ τὰ ὕδατα, *Qui fundavit terram super aquas.* Sed id verissime de mari dicitur, ut Damascenus explicat, undique circumfuso. Plures Aëre fulciri & attolli voluerunt. Lucanus: Lib. II. c. x.

----- dum terra fretum, terramque levabit
Aër.

Magnus Hippocrates: Πνεῦμα τῇ μὲν τὸ βάθος, ἡ δὲ γῆς ὄχημα, *Spiritus Luna fundamen-* Libro De Flatib.

II. Cap. V. *mentum, & terrâ vehiculum.* Plinius: *Aërem per cuncta rerum meabilem, totoq; confertum. huius vi ſuſpenſam, cum quarto aquarum elemento, librari medio ſpatio tellurem.* Sed alibi idem & alteram, verioremque cauſſam, tangit: *Mirantur* Ibid. c. LXV. *pendere terram, ac non cadere nobiſcum. ceu ſpiritus vis, mundo præſertim incluſi, dubia ſit; aut poſſit cadere, natura repugnante, & quo cadat, negante.* Natura eſt quæ repugnat, & ſiſtit, & tendere eam ad media ſui iubet. Ad media.

----- quia totus ab illa
Tantundem refugit Mundus, fecitque cadendo
* *Vndique, ne caderet. medium totius, & imum eſt.*

* *Nam undiq; in ſe cadit: ſicut in eam imbres.* Lib. I.

ut ingenioſe Manilius ſcripſit. & addit:

Nec vero tibi Natura admiranda videri
Pendentis terræ debet, cum pendeat ipſe
Mundus, & in nullo ponat veſtigia fundo.

Vi igitur ſua ſtat & Naturæ, nullo nixa. quod pulchre Iobus, ſacer vates: Ὁ ἱδρύσας γῆν ἐπ' οὐθενός. *Qui terram fundavit ſuper nihilum.* Et ipſa pæne eſt nihilum, univerſi comparatione, & velut punctum. O miſeri, cœlum adſpicite, & in terram deſpicite! *Punctum eſt illud, in*

Cap. XXVI.

quo

quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis: minima, etiam cum illis utrimque Oceanus occurrit.

DISSERT. XIX.

Stabilis ea, an moveatur? itemque de Novo orbe, sive America; an veteres gnari fuerint?

FINIVI de Elementis. AUD. Non mihi. de Terra duo sunt, quæ etiam quæram. Vetus unum, ecquid stare eam Stoici censeant, an moveri? Novum alterum, An novus hic noster, cognitus iis orbis? Nam hoc ultimum ego atque alii sæpe addubitamus. LIPS. Ad utrumque sic habe. Et prius quidem etiam Seneca vult excuti, *Vtrum* videl cet * *Mundus terra stante circumeat, an Mundo stante terra vertatur? Fuerunt enim qui dicerent, nos esse quos rerum Natura nescientes ferat: nec cœli motu fieri ortus & occasus, sed ipsos nos oriri & occidere. Digna res est contemplatione, ut sciamus in quo rerum statu simus: pigerrimam sortiti, an velocissimam sedem: circa nos Deus omnia, an nos agat.* Ait, *fuisse qui dicerent*. Qui illi? plures reperio. sed *primus Philolaus Pythagoricus dixit* (Laertius) πλὼ γᾶν κινεῖσθαι κύκλον, *terram moveri in orbem.* Addit tamen: εἰ δὲ Γ' κίνησιν συμπεπλεγμένην φασιν. *Alii tamen*

* *Cœlum.* VII. Quæst. c. II.

In Philolao. IV. Acad.

men Hicetæ Syracusio id tribuunt. Et de Hiceta, etiam Cicero: *Hicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, cœlum, Solem, Lunam, stellas, supera denique omnia stare censet: neque, prater terram, rem ullam in Mundo moveri. Atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, sed paullo obscurius.* At de Philolao quod Laertius, universe Plutarchus *Pythagoricis* adscribit, eosque *Terram non putare immobilem, sed esse in gyrum circa ignem suspensam.* additque de Platone, ut Cicero, *eadem iam senem sensisse*: quod Theophrasto auctore in vulgus manasse, idem alibi ostendit. Ubi & ex professo verba Timæi examinat, è quibus id colligebant. nam scripserat, Τὰς ψυχὰς εἰς τὴν γῆν καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὄργανα χρόνου, σπαρῆναι. *Animas in terram, & Lunam, & quæcumque alia temporis instrumenta, dissipari.* At quomodo terra, si quiescit, temporis instrumentum? Sed respondet ipse, & bellissime solvit: tu vide. Addit ibidem, *Aristarchum idem de Terra posuisse, Seleucum affirmasse*: sed & *Cleanthem Samium* alibi in hac parte ponit. Denique Leucippus sensit, τὴν γῆν ὀχεῖσθαι, περὶ τὸ μέσον διινυμένην. κῶμα δ' αὐτὴ τυμπάνου σχῆσιν ἔχειν. *Terram vehi, circa medium assidue versam. esse autem figura tympani.* Vides deliria. quomodo aliter appellem? aut quid in ista inqui-

In Numa.

In Quæst. Platon.

De facie in orbe Lunæ.

inquiram? etsi (tantus Paradoxorum amor est) etiam patrum ævo nobilis mathematicus hanc hæresim excitavit, sed cum ipso sepultum. Nostri stare consensu adfirmant: & cœlis motus suos relinquunt. Alterum quod quærebas, De novo Mundo, quem ante sæculum repertum, *Americam* ab uno inventorum appellamus, cum iniuria aliqua aliorum. Noruntne veteres? inquis. Nosse non dicam proprie, sed sciviſſe. Cum enim Australem orbem, nostro adversum adstruxerunt, & quattuor adeo Terræ partes sive insulas fecerunt (supra doctum:) quomodo non cogitatione novum orbem comprehenderunt? necessario illum, aut nullum. Cicero in Somnio: *Globum mundi duabus oris distantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, posita sub axe ad septem stellas, altera Australis, ignota nobis, quam vocant Graci* ἀντάξονα. Pomponius Mela: *Reliqua dua habitabiles, paria agunt anni tempora, verum non pariter. Antichthones alteram, nos alteram incolimus: illius situs ob ardorem intercedentis plaga* (Æquinoctialis) *incognitus: huius dicendus est.* Non possunt constantius aut certius dicere de altero, id est, novo orbe. Cicero ἀντάξονα appellatam ab opposito nobis axe dicit; Mela ἀντίχθονα, quasi adversam terram

terram. Est & in Platone profecto vetus & vera memoria magnæ *Atlantidis insulæ*, quam Asia & Africa ampliorem scribit: atque ita describit, ut mihi videatur locus dubitationi non esse, quin Novus orbis pars sint Platonicæ illius terræ. Nam primum facit locatque grandem illam insulam, ad fauces Gaditani maris: quæ longe lateque introrsum scilicet pateret: *& ex qua esset ὁπίζα τὸν ὁπὶ τὰς ἄλλας νήσους, ἐκ δὲ τῆς νήσου ὁπὶ τὴν κατὰ πᾶσαν ἤπειρον, πλοῦν ἔχει τὴν ἀληθινὸν ἐκείνην πόντον: gradus transitusque ad alias insulas: iterumque ex istis ad oppositam continentem, adiacentem mari, quod vero nomine sic appellamus.* Si hæc consideras & scrutaris: quid nisi dicit, magnam illam fuisse insulam statim ab Hispania, ubi nunc reliquiæ (nam illuvione periit) & velut fragmenta tot illa insularum sunt? Canariarum, Fortunatarum, & quas alias tota ora Africæ, & interior habet. *Ex illa autẽ*, inquit, *transitus in insulas.* Quas? eas quæ nunc etiam prætacent continenti, *Cubam, Hispaniolam, Iamaicam*, & plures. *At ex insulis in ipsam continentem.* Verissime. statim ex illis vel in Peruanum vastum tractum, vel in vastiorem Mexicanum transitur. Et *Continentem* appellat: etsi insula est, sed ita, quomodo nostra hæc pars à nobis habitata. Hæc magis totum Novum

In Timæo & Critia.

vum orbem nobis aperiunt & adferunt, quam illa Aristotelis in Admirandis traditio: *In mari extra Herculis columnas, insulam desertam inventam fuisse, silva nemorosam, fluviis navigabilem, fructibus uberem*, MULTORUM DIERUM *navigatione distantem, in quam crebro Carthaginienses commearint, & multi sedes etiam fixerint: sed veritos primores, ne nimis loci illius opes convalescerent, & Carthaginis labarentur, edicto cavisse, & pœna capitis sanxisse, nequis eo navigasse deinceps vellet.* Quod verum censeo de una aliqua novarum insularum: quia *multos dies* navigationi impendit: neque probabile igitur, Canarias, aut alias vicinas, fuisse. Et vero de hisdem terris, quis non Aviti declamatoris (apud Senecam) libens illa accipiet? *Fertiles in Oceano iacere terras*, ULTRAQUE *Oceanum rursus alia litora*, ALIUM *nasci* ORBEM. Clarius non potuit effari, aut designare. Clemens B. Petri discipulus in epistola quadam: *Oceanus, & Mundi qui* TRANS IPSUM *sunt*. Ita Hieronymus ex eo citat: & *Mundos* appellasse credo, magnitudinem indicantem. Quæ vel in notis mirifica: etsi tractus ille Australior, & trans Fretum Magellani, nondum innotuerit, nisi à præternavigantibus libatus. Noster Seneca (nam ille Tragœdiæ Medeæ certo auctor est)

Suasor. 1.

In c. 11. epist. ad Ephes.

est) de iis ipsis prædixisse videtur, pueris iam decantatum:

----- venient annis
Sæcula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphysque novos
Detegat orbes, nec sit terris
Vltima Thule.

Quod ille tamen proprie de Britannicis insulis intellexit, & in Claudii gratiam scripsit. Magis pro nobis, quod idem timet, & timendo adstruit: *Vnde scio, an nunc aliquis* MAGNÆ GENTIS IN ABDITO *dominus, fortuna indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes, ignotâ moliens? Vnde scio, hic mihi an ille ventus* * *bellum invehet?* Palam ostendit, magnos reges & gentes, ultra maria, ignotos esse. Illis ignotos, nobis noscendos: alibi etiam ab eo prædictum. *Multa venientis ævi populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tunc futuris, cum memoria nostri exoleverit, reservantur. Pusilla res Mundus est, nisi in illo quod quærat omnis Mundus habeat.* At vero Virgilius vaticinatur, etiam Romano imperio terras eas (neque enim de aliis ceperim) subiiciendas.

v. Quæ. 6. ult.

* *Indi occidui hæc evenerunt, ignarissimis Hispanorum.* VII. Quæst. c. XXXI.

VI. Aen.

----- iacet extra sidera tellus
Extra anni solisque vias, ubi califer Atlas

Axem

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Extra ſidera? qui poteſt? cœlo certe tegitur: ſed maiora ſidera accipe, aut planetas, qui intra Tropicos decurrunt. Ideo addit, velut interpretans, *extra anni & ſolis vias.* Ergo ultra ✻ κεκαυμένω, id eſt, Torridam, locat: nempe ἀντάζουσι illam nobis, & Temperatam, ut ſupra dictum. Nam de Atlante quod ſcribitur, non de illo Africæ intelliges, ſed de iſto quem Plato celebravit, & regnaſſe iis locis ſcribit. Eo, inquit, Auguſtus *Proferet imperium.* Eſtne factum? nugæ, & mella poetica: etſi Marinæus Siculus auctor, *repertum in Novo orbe nummum aureum veterem, cum effigie Auguſti: eumque Romam ad Pontificem, fidei ergo, miſſum per Ioannem Ruffum Epiſcopum Conſentinum.* O bellum impoſtorem aut ludionem, quiſquis nummum ibi abiecit! nam aliter repertum non eſſe, mihi quidem liquet, niſi ſi Genius hoc fecit. Illud magis mirum & fidum, quod Hiſpani ſcribunt, *in valle, quæ Cautem dicitur, in Chili provincia, opidum eſſe, quod Imperiale ab hac cauſſa nominant: quoniam in pleriſque domibus & portis reppererunt Aquilas bicipites formatas, ut hodie videmus in Romani imperii ſignis.* Et auget admirationem, quod nulla in iis locis avis biceps,

biceps, quam potuerint adumbrare. Non diſſimile, quod Ammianus notat in obeliſcis Ægyptiorum *ſculpta conſpici, volucrum ferarumque, etiam* ALIENI MUNDI, *genera multa.* Ignota ipſa, & noſtro huic orbi inviſa. Fuit igitur iam olim iſta pars Mundi, & auditione accepta, & ratiocinatione ſtabilita, etſi inſpectione fortaſſe non uſurpata. Non quidem ab Europæis: de Afris ambigo, & extrema ea regio huc tendit. AUD. At enim dixiſti ex Ammiano, de *volucribus & feris alieni mundi:* quæ vere diverſa à noſtro ſunt, & vix unum aliquod undique reſpondet. Quid ergo? nonne vel hoc argumentum eſt alicuius diverſi mundi, vere novi, & poſtea nati? LIPS. Non autumo. neque ſacræ litteræ indulgeant dubitare aut diſputare. Semel creavit Deus & produxit terram, animalia, & quidquid in ea vides. Mixtione poſſunt aliquæ diſpares ſpecies ſurgere, plane novæ non poſſunt. Unde ergo illic ea diverſitas? Dic, unde in Africa? unde in ultima Aſia? neque leones, tigres, elephantes Europa iſta gignit, aut vulgo alit. Cuique regioni, pro cœlo atque etiam ſolo & peculiari indole, ſua quædam Deus iam ab initio dedit & aſſignavit. Maior alia dubitatio. unde in hæc loca ſic diſſita, poſt diluvium & arcam illam Noachi, vel

Lib. XVII.

vel animalia illa vel ipsi homines advenerint? Si terra dices; facile id quidem. sed plerique putant (neque res adhuc aliter docuit) orbem illum cum nostro nusquam ad Septemtriones iungi. Superest ut mari. At quam vasta ea navigatio est? & quis olim tentavit aut perfecit, usu magnetis nondum reperto? quis etiam animalia illa & quidē noxia multa, transvexerit? Ea consideratio inclinat, imo pervincit, vere Platonem de Atlantide illa scripsisse, & finitimam Europæ atque Africæ fuisse, & facilem in eam transgressum. Divulsa postea aut mersa est: & tamen homines ibi aut animalia reliqua, quæ olim ab ea coniunctione illata. Sic censeo, & ad proprie Zenonia iterum pergo.

DISSERT. XX.

Vnus, an plures Mundi? idem an æternus? esse, & non esse.

ELEMENTA vidimus, & præcipua corporis huius membra: sed ipsum Corpus an *Vnum* sit, an item *Æternum*, quæramus. Varius enim philosophantium hic sensus: nostri Stoici, ἕνα κόσμον ἀπεφήναντο, ὃν δὴ καὶ τὸ πᾶν εἶναι φασι τὸ σωματικόν: *Vnum esse Mundum posuerunt, atque eum esse totum illud corporeum.* Postrema sensum habent, universam Materiam in eo absum-

abſumptam: nihil reliqui, niſi Vacuum illud eſſe. Nam Parmenides quidem Unum ſtatuebat: Stob. Phyſ. ἀλλ' ὀλίγον τὶ τῶ παντὸς μέρος· τὸ δ' λοιπὸν, ὕλαν· *ſed exiguam Vniverſi partem: reliquum autem, Materiam eſſe.* Itaque eius ſenſu ſuperfluebat Materia, vel ad plures mundos. Quos re ipſa ponebant & exſiſtere volebant ἀπείρους ἐν τῷ ἀπείρῳ: *infinitos in infinito*, Anaximenes, Anaximander, Archelaus, Xenophanes, Diogenes, Leucippus, Democritus, Epicurus. Atque huius diſcipulus Metrodorus imagine etiam utebatur ad probandum: Ἄτοπον εἶ ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα ἀσταχυν γεννᾶσθαι, καὶ ἕνα κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ· *Abſurdum eſſe, ut una ſpica in magno campo produceretur; & pariter, unus Mundus in infinito.* Plato etſi alibi unum ſtatuit & firmat; tamen vacillare videtur, & quinque numero admittere. Quod etſi aliter quidam interpretantur, nimirum ut orbes appellet Mundos *Terræ, Aquæ, Aëris, Ignis, & ſupremi denique Cœli*: tamen Plutarchus tueri conatur ſimpliciter de quinque totis integriſque Mundis. & diſſerta ei videre eſt, libello *De oraculorum defectu.* Noſtri veriores, & ab uno Deo unum producunt: atque eum πεπερασμένον, καὶ ζῶον, καὶ ἄϊδιον, καὶ θεόν: *finitum, & animal, & ÆTERNUM, & Deum.* Alia alias explicata: ſed *Æternum* ibi ponit Arius Didymus

mus (ex illo enim, apud Eusebium, sumpsi:) quomodo, si conflagratio sit, si etiam interitus ab aquis? Ipse distinctione expedit: *Dupliciter* enim dici *Mundum:* Lib. IV.

καὶ τὸ ἐκ πάσης τ ὑσίας τοιὸν, * καὶ τὸ τλὰ διακόσμη * Ita hæc ibi legenda. σιν τλὰ τοιαύτλω καὶ διάταξιν ἴχον. διὸ καὶ μὴν τλὰ σεσταέχειν ἀπόδοσιν ἀίδιον τ κόσμον εἶναί φασι· καὶ τ διακόσμησιν, γλνητὸν, καὶ μεταβλητόν. *& illud quod ex tota Natura tale exsistit; & illud, quod ornatum & constitutionem iam talem habet. ideo priore significatione, Mundum aternum dicunt; posteriore, natum, & mutabilem & periturum.* Philo Iudæus paullo aliter: Δύναται, καὶ Στοϊκὸς, ὁ μὴ πε κόσμος ἀίδιος, ὁ δέ πε φθαρτὸς λέγοιτ. φθαρτὸς μὲν, ὁ κατὰ διακόσμησιν· ἀίδιος δὲ, ὁ μὴ τ ἐκπυρώσεως παλιγγενεσίαις καὶ περιόδοις ἀθανατίζόμενος ἐδέποτε λήξουσις. *Potest, secundum Stoicos, Mundus aliquis aternus dici, & aliquis corruptibilis. Iste quidem, iuxta ornatum, ut nunc est; ille autem, qui post exustionem iterum nascetur iterumque, certis periodis, & nunquam desituris.* Aliter, inquam, postrema dicit: res & ratio eodem cadunt. Perit hic & ille Mundus igitur: & scitum hoc Stoicum Laërtius sic expressit. Ἀρέσκει δ αὐτοῖς καὶ φθαρτὸν εἶναι τ κόσμον, ἀπο γλνητὸν τ λόγῳ τ δι' ἀιδιότητος τοιμένον. ἔστι τὰ μέρη φθαρτά ὄντα, καὶ τὸ ὅλον· τὰ δ μέρη τ κόσμου φθαρτά· (εἰς ἄλληλα γὰρ μεταβάλλει·) φθαρτὸς ἄρα ὁ κόσμος. καὶ εἶτα ἐπιδεικτικὸν ὄντ τ ὅτι τὸ χεῖρον μετα- De immortal. Mundi.

παθολῆς, φθαρτόν ὅτι· γῆ ὁ κόσμος δι' ἧς αὐχμεῖται γῆ, καὶ ὑγροῦται). *Placet iis corruptibilem esse Mundum. quippe genitum ea ratione, qua solent sensibus percepta. Cuius etiam partes corruptioni obnoxiæ sunt, id & totum: partes autem Mundi tales: (nam invicem adsidue mutantur:) ergo & Mundus. Et amplius, si quid mutationem in deterius admittit, corruptibile est: facile Mundus: nam exarescit, & inundatur.* Rationes adiunctas vides. primam, quod *genitus sit*: & quidquid ortum habet, idem finem. Cui Plato (nam is immortalem constituit) sic occurit. In Timæo. ὅτι αὐτὸς μὲν φθαρτός ἐστιν, ἧς γέγονε· λυθήσεται μὲν οὖν, οὐδὲ τεύξεται θανάτου μοίρας, διὰ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. *ut sit mortalis quidem, qua genitus est; sed non solvetur, neque sortem mortis subibit, propter Dei voluntatem.* Significat, ita factum & conditum à Deo, ut ne pereat, & quæ eo ducunt, desint. Apuleius: De Dogm. Pla. *Ad hæc adtributa est ei perpetua iuventus, & inviolata valetudo. Eoque nihil præterea extrinsecus est relictum, quod corrumpere posset eius ingenium: & si supereſſet, non eum laderet. cum ita apud se ex omni parte compositus atque ordinatus foret, ut adversantia & contrariâ naturæ disciplinaque eius officere non possent.* Trismegistus (ut sæpe) hîc quoque Platonissat: Cap. VIII. Ὁ πατὴρ αὐτὸς ἑαυτῷ ἀΐδιος· ὁ δὲ κόσμος ἑαυτῷ ἀναγὸς

πατὸς ἀείζωος καὶ ἀθάνατος γέγονε. *Pater* (Deus) *ipse à se aternus: Mundus autem à Patre semper-vivens & immortalis est factus.* Altera Stoicorum ratio, *Quod partes Mundi corruptibiles.* Ita est, elementa docent, & ipse æther: quem tamen Aristoteles voluit exemptum. Nostri minime, sed hunc quoque pasci, minui, verti, in aërem solvi. Si quattuor elementa, si ea quæ ex his nata; ergo totus Mundus. Lucretius pariter concludit:

Principio, quoniam Terrai corpus, & Humor, Lib. v.
Auraruмque leves animæ, Calidique vapores,
E quibus hæc rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant:
Debet tota eadem Mundi natura putari.

Debet. nec Plato hoc reiiciat, nisi scuto iterum assumpto à Voluntate divina. Tertia ratio, quod *Mutationem in deterius admittit.* Verissime. *Quid enim* (ait noster) *mutationis periculo exceptum? non terra, non cœlum, non totus hic rerum contextus, quamvis Deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiiciet.* Sed addebat etiam Laërtius, *in deterius.* & pro Epist. LXXI.

exemplo : *exaresçit enim & inundatur.* Appoſite. duo exitia eum manent, ſive Aquæ, ſive Ignis : & utriuſque iamnunc ſigna alibi, & alias, mittit. Hic aquæ deficiunt, & ſiccitas & ſterilitas ſupervenit, ibi abundant, & bona terræ perdunt. Hęc velut via ad illa ducit. Plinium audi. qui ſcribit multa in dies minui, *conſumente ubertatem ſeminum Exuſtione, in cuius vices nunc vergat ævum.* Homines, atque alia, minora. quare? quia Exuſtio paullatim appropinquat, & ubertatem ſeminum abſumit. Idem in Ætna ignivomo notat: *Nec tantum*, inquit, *in illo Natura ſævit, Exuſtionem terris denuncians :* ſunt enim plures eiuſmodi montes: atque hæc omnia ſigna aut notæ in partibus, futuræ communis illius exuſtionis. Vides Plinium, in capitalibus dogmatis, bona fide Stoicum eſſe? Seneca claudat : *Quæcumq; vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus, carpentur, ac deſinent. Nulli non ſenectus ſua eſt.*

Lib. VII c. XVI.

II. cap. XVI.

Epiſt. LXXI.

DISSERT. XXI.

Dupliciter interit, Aqua & Igne. Primum, de Aqua, ſive Cataclyſmo.

SENECTUS, ergo & mors. Sed qua via mors? duplici, ut tetigi, Aquæ aut Ignis : ſive, Diluvii, & Exuſtionis.

Sed

Sed cum discrimine: quod illa prior animantium tantum, & frugum fructuumque sit, aut quæ in terra sata: hæc ultima, ipsius terræ, elementorum, & Mundi. Itaque magna hæc mors est, & omnium: illa minor, & quæ partes modo tangit. De utraq; ista Cicero: *Propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus.* In Somn. Scipionis. Quæ tamen pro Platonis sensu dicta modo vult Macrobius, ut crescens humor sive ignis, alter alterum vincat: *sed numquam tamen, seu eluvio, seu exustio, omnes terras aut omne hominum genus, vel omnino operiat, vel penitus exuret.* Lib. II. Plato ipse in Timæo, Ægyptium sacerdotem facit Solonem alloqui: *O Solon, Græci pueri semper estis, neque ulla vobis cana scientia. Quod ideo evenit, quia multa & varia hominum exitia fuerunt, eruntque. Maxima quidem, aut ignis combustione, aut aquæ inundatione evenire necessum est: minora, aliis quibusque casibus aut cladibus fieri.* Et addit, Ægyptum ab his duobus immunem, ideoque antiquissimarum illic rerum monumenta servari. Propius ad sensum Stoicum Aristoteles accesserit, si tamen ex vero Censorinus hoc ei adscripsit. *Est præterea Annus, quem Aristoteles Maximum potius,* De die natali.

tius, quam Magnum appellat. quem Solis & Lunæ vagarumque quinque ſtellarum orbes conficiunt, cum ad idem ſignum, ubi quondam ſimul fuerunt, una revertuntur. Cuius anni hiems ſumma, eſt Cataclyſmus, quam noſtri diluvionem vocant; æſtas autem Ecpyroſis, quod eſt mundi incendium. Nam his alternis temporibus mundus tum exigneſcere, tum exaqueſcere videtur.

* Dubitavi, an non *Ariſtocles* legendum, quem ex Euſebio diſco de Conflagratione ſcripſiſſe. Lib. 1. cap. ult.

* Ariſtotelem advocat: & ſane tale aliquid ille vir, ſed contractius, nec de Mundi mutatione, ſed partium aliquot terræ diſerte prodit. In Meteoris ſuper ea re diſſertio. & damnat reiicitque eos, qui ad Univerſum producunt. γελοῖον δ', inquit, διὰ μικρὰς καὶ ἀκαριαίας μεταβολὰς κινεῖν τὸ σύμπαν. *Ridiculum enim, ob leves parvaſque mutationes, movere Univerſum.* Sed, inquit, præſumendum, *quod hæc fiant temporibus fato aut natura definitis. Sicut in anni temporibus Hiems intervenit; ita in magna aliqua temporum converſione, magna Hiems accidit, & copia aquarum.* Dicas locum eſſe, quem Cenſorinus aſpexerit: etſi paullum à ſe auxit & ampliavit. De *Hieme* hic ſane comparatio. quæ & Senecæ placita, atque uſurpavit: *Inundatio, non ſecus quam Hiems, quam Æſtas, lege Mundi venit.* In eo diſſenſus, quod noſtri etiam totam terram hoc genere fati aut perdunt, aut novant. Seneca: *Inunda-*

III. Quæſt. c. XXIX.

Conſol. ad Marc. c. ult.

datio-

dationibus, QUIDQUID HABITATUR, *obducet: necabitque* OMNE *animal,* ORBE *ſubmerſo.* Idem, ubi ex profeſſo hoc tractat: *Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum* PARTES *terræ interire debuerint, abolerive* FUNDITUS TOTÆ, *ut de integro totæ, rudes, innoxiaque generentur, nec ſuperſit in deteriora magiſter.* Nam hunc finem ponebant; emendare & innovare. Itaque, ut idem ait, *non ſemper ea licentia undis erit, ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit, & rejectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo revocabitur. Omne animal ex integro generebitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus.* En, quam vere hæc noſtri: & quis non è Sacris libris hauſiſſe putet, & eventum & cauſſam? Ceterum de Inundatione, & quomodo ea fiat, belle & diſerte Seneca, fine libri tertii Quæſtionum: tu vide. Vetus autem & popularis hæc opinio de Diluviis, ac plura fuiſſe Plato aſſerit, etſi illud Deucalionis decantetur tantum: ſed & Novi nobis incolæ à maioribus ſic acceperunt. Pervani tradunt, *terras eas omnes aquis merſas latuiſſe; periiſſe homines, exceptis paucis, qui in lignea vaſa ſe recepe-*

Quæſt. III. c. XXIX.

Ibid.

Auguſt. Caſtra.

runt, velut naves: ibi commeatu provisō egisse, donec aquæ decrescerent, & abirent. quod indicio canum collegerunt: quos foras identidem emittebant, & cum madidi à natatu redirent, sciebant aquas supersse; cum denique sicci, deesse. At Mexicani, *quinque Soles ad hoc ævi luxisse. Et primum illum aquis periisse, unaq; cum eo homines, & quidquid in terris esset.* Hæc illi picturis & notis prodita ab antiquo habent: fidem Platonici diluvii, quod in Atlantide insula, & circa, evenisset. Heus, etiam illud obiter. in Censorino legi, *exigneſcere*, & *exaqueſcere*: quæ sunt ipsa Stoæ verba, quæ in Laertio supra & Græce erant, ἐξαυχμῶσθαι καὶ ἐξυδατῶσθαι.

Lapus Gomara.

DISSERT. XXII.

De Ignis interitu, qui Ecpyrosis dicta. Quando, Quomodo, Qua gratia fiat?

MINOREM mortem diximus, magnum Exitium videamus, ἐκπύρωσιν sollenniter iis dictam, Latine *Conflagrationem* sive *Exustionem*. Hanc illi eodem fine inducunt, purgandi, & effæta omnia instaurandi. Itaque non est proprie φθορὰ sive *Interitus*, sed μεταβολὴ, *mutatio*, ut Numenius apud Eusebium scribit. Οὐ γὰρ δὴ ἐν τῷ κόσμῳ, κατὰ τὰς περιόδους τὰς μεγίστας, ὁλομελὴς φθορὰς, κυρίως παραλαμβάνεσθαι τὴν φθορὰν,

ἐκὼν, οἱ τὴν εἰς πῦρ ἀνάλυσιν τῆς ὅλων διοικήσεως, ἣν δὴ καλοῦσιν ἐκπύρωσιν, ἀλλ' ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν μεταβολῆς χρῶνται τῇ φθορᾷ τῆς στοιχείας τῆς φθορᾶς.

Non enim in mundi interitu, qui secundum maximas conversiones fit, proprie interitum accipiunt illi, qui in Ignem omnia resolvi docent, quam vocant Exustionem: sed pro Mutatione secundum naturam, utuntur Interitus verbo. Itaque & in Seneca eam vocem sic accipies, Numenii quidem monito: *Mundo quidam* (Stoici) *minantur* INTERITUM: *& hoc universum, quod omnia divina humanaque complectitur, *si fas putas credere, dies aliquis dissipabit, & in confusionem veterem tenebrasque demerget.* Etsi revera, quidni interitus, cum prior forma tota occidit, nec nisi Materia manet? Sed Numenio hoc visum edicere, quia non idem, sed talis iterum Mundus gignitur, mox docendum. Ordine enim videbimus, *Quando, Quomodo, & Quo fine fiat.* Quando? Seneca respondet: *Cum Deo visum ordiri meliora, vetera finiri.* Deo, id est, Fato. Nam *Lege Mundi* (ea Fatum est) alibi scribit evenire. Ita Aristocles, apud Eusebium: κατά τινας εἱμαρμένους καὶ ἀφωρισμένους χρόνους ἐκπυροῦσθαι τὸν σύμπαντα κόσμον: *per fatalia quadam & definita tempora Mundum exardescere.* Quid Ovidius?

Consol. ad Polyb. init.

* Dat hoc Polybio, qui alterius fœdæ fuit.

III. Quæst. c. XXVIII. Ibidem c. XXIX.

est) de iis ipsis prædixisse videtur, pueris iam decantatum:

----- venient annis
Sæcula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphysque novos
Detegat orbes, nec sit terris
Vltima Thule.

Quod ille tamen proprie de Britannicis insulis intellexit, & in Claudii gratiam scripsit. Magis pro nobis, quod idem timet, & timendo adstruit: *Vnde scio, an nunc aliquis* MAGNÆ GENTIS IN ABDITO *dominus, fortuna indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes, ignota moliens? Vnde scio, hic mihi an ille ventus* * *bellum invehet?* Palam ostendit, magnos reges & gentes, ultra maria, ignotos esse. Illis ignotos, nobis noscendos: alibi etiam ab eo prædictum. *Multa venientis ævi populus ignota nobis sciet. Multa saculis tunc futuris, cum memoria nostri exoleverit, reservantur. Pusilla res Mundus est, nisi in illo quod quærat omnis Mundus habeat.* At vero Virgilius vaticinatur, etiam Romano imperio terras eas (neque enim de aliis ceperim) subiiciendas.

v. Quæst. 5. ult.

* *Indi occidui hæc evenerunt, ignarissimis Hispanorum.* VII. Quæst. c. XXXI.

----- iacet extra sidera tellus
Extra anni solisque vias, ubi califer Atlas

Axem

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Extra ſidera? qui poteſt? cœlo certe tegitur: ſed maiora ſidera accipe, aut planetas, qui intra Tropicos decurrunt. Ideo addit, velut interpretans, *extra anni & ſolis vias*. Ergo ultra ὑπερκαυμάτων, id eſt, Torridam, locat: nempe ἀντάξονα illam nobis, & Temperatam, ut ſupra dictum. Nam de Atlante quod ſcribitur, non de illo Africæ intelliges, ſed de iſto quem Plato celebravit, & regnaſſe iis locis ſcribit. Eo, inquit, Auguſtus *Proferet imperium*. Eſtne factum? nugæ, & mella poetica: etſi Marinæus Siculus auctor, *repertum in Novo orbe nummum aureum veterem, cum effigie Auguſti: eumque Romam ad Pontificem, fidei ergo, miſſum per Ioannem Ruffum Epiſcopum Conſentinum*. O bellum impoſtorem aut ludionem, quiſquis nummum ibi abiecit! nam aliter repertum non eſſe, mihi quidem liquet, niſi ſi Genius hoc fecit. Illud magis mirum & fidum, quod Hiſpani ſcribunt, *in valle, quæ Cautem dicitur, in Chili provincia, opidum eſſe, quod Imperiale ab hac cauſſa nominant: quoniam in pleriſque domibus & portis reppererunt Aquilas bicipites formatas, ut hodie videmus in Romani imperii ſignis*. Et auget admirationem, quod nulla in iis locis avis biceps.

biceps, quam potuerint adumbrare. Non diſſimile, quod Ammianus notat in obeliſcis Ægyptiorum *ſculpta conſpici, volucrum ferarumque, etiam* ALIENI MUNDI, *genera multa.* Ignota ipſa, & noſtro huic orbi inviſa. Fuit igitur iam olim iſta pars Mundi, & auditione accepta, & ratiocinatione ſtabilita, etſi inſpectione fortaſſe non uſurpata. Non quidem ab Europæis: de Afris ambigo, & extrema ea regio huc tendit. AUD. At enim dixiſti ex Ammiano, de *volucribus & feris alieni mundi*: quæ vere diverſa à noſtro ſunt, & vix unum aliquod undique reſpondet. Quid ergo? nonne vel hoc argumentum eſt alicuius diverſi mundi, vere novi, & poſtea nati? LIPS. Non autumo. neque ſacræ litteræ indulgeant dubitare aut diſputare. Semel creavit Deus & produxit terram, animalia, & quidquid in ea vides. Mixtione poſſunt aliquæ diſpares ſpecies ſurgere, plane novæ non poſſunt. Unde ergo illic ea diverſitas? Dic, unde in Africa? unde in ultima Aſia? neque leones, tigres, elephantes Europa iſta gignit, aut vulgo alit. Cuique regioni, pro cœlo atque etiam ſolo & peculiari indole, ſua quædam Deus iam ab initio dedit & aſſignavit. Maior alia dubitatio. unde in hæc loca ſic diſſita, poſt diluvium & arcam illam Noachi,

Lib. XVII.

vel

vel animalia illa vel ipſi homines advenerint? Si terra dices; facile id quidem. ſed plerique putant (neque res adhuc aliter docuit) orbem illum cum noſtro nuſquam ad Septemtriones iungi. Supereſt ut mari. At quam vaſta ea navigatio eſt? & quis olim tentavit aut perfecit, uſu magnetis nondum reperto? quis etiam animalia illa & quidē noxia multa, tranſvexerit? Ea conſideratio inclinat, imo pervincit, vere Platonem de Atlantide illa ſcripſiſſe, & finitimam Europæ atque Africæ fuiſſe, & facilem in eam tranſgreſſum. Divulſa poſtea aut merſa eſt: & tamen homines ibi aut animalia reliqua, quæ olim ab ea coniunctione illata. Sic cenſeo, & ad proprie Zenonia iterum pergo.

DISSERT. XX.

Vnus, an plures Mundi? idem an æternus? eſſe, & non eſſe.

ELEMENTA vidimus, & præcipua corporis huius membra: ſed ipſum Corpus an *Vnum* ſit, an item *Æternum*, quæramus. Varius enim philoſophantium hic ſenſus: noſtri Stoici, ἕνα κόσμον ἀπεφήναντο, ὃν δὴ καὶ τὸ πᾶν εἶναι φασι τὸ σωματικόν: *Vnum eſſe Mundum poſuerunt, atque eum eſſe totum illud corporeum.* Poſtrema ſenſum habent, univerſam Materiam in eo abſum-

abſumptam: nihil reliqui, niſi Vacuum illud eſſe. Nam Parmenides quidem Unum ſtatuebat: Stob. Phyſ. ἀλλ' ὀλίγον τι τῦ παντὸς μέρος· τὸ δ' λοιπὸν, ὕλαν· *ſed exiguam Vniverſi partem: reliquum autem, Materiam eſſe.* Itaque eius ſenſu ſuperfluebat Materia, vel ad plures mundos. Quos re ipſa ponebant & exſiſtere volebant ἀπείρους ἐν τῷ ἀπείρῳ: *infinitos in infinito*, Anaximenes, Anaximander, Archelaus, Xenophanes, Diogenes, Leucippus, Democritus, Epicurus. Atque huius diſcipulus Metrodorus imagine etiam utebatur ad probandum: Ἄτοπον εἴη ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα ἀσταχυν γεννᾶσθαι, καὶ ἕνα κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ· *Abſurdum eſſe, ut una ſpica in magno campo produceretur; & pariter, unus Mundus in infinito.* Plato etſi alibi unum ſtatuit & firmat; tamen vacillare videtur, & quinque numero admittere. Quod etſi aliter quidam interpretantur, nimirum ut orbes appellet Mundos *Terræ, Aquæ, Aëris, Ignis, & ſupremi denique Cœli*: tamen Plutarchus tueri conatur ſimpliciter de quinque totis integriſque Mundis. & diſſerta ei videre eſt, libello *De oraculorum defectu.* Noſtri veriores, & ab uno Deo unum producunt: atque eum πεπερασμένον, καὶ ζῶον, καὶ ἀΐδιον, καὶ θεόν: *finitum, & animal, & ÆTERNUM, & Deum.* Alia alias explicata: ſed *Æternum* ibi ponit Arius Didymus

mus (ex illo enim, apud Eusebium, sumpsi:) quomodo, si conflagratio sit, si etiam interitus ab aquis? Ipse distinctione expedit: *Dupliciter* enim dici *Mundum:* Lib. IV.

ϗ τὸ ἐκ πάσης τ ἑστίας ποιὸν, * ϗ τὸ τῷδε διακόσμη σιν τῷ τοιαύτῳ ϗ διάταξιν ἔχον. διὸ ϗ μὴ τῷ αϊδιον εἶναι ἀπόδοσιν τ κόσμον εἶναι φασι· ϗ τ διακόσμησιν, γένητὸν, ϗ μεταβλητόν. *& illud quod ex tota Natura tale exsistit; & illud, quod ornatum & constitutionem iam talem habet. ideo priore significatione, Mundum aeternum dicunt; posteriore, natum, & mutabilem & periturum.* Philo Iudæus paullo aliter: Δύναται ϗ, ϗ Στοϊκὸς, ὁ μὲν τις κόσμος ἀΐδιος, ὁ δέ τις φθαρτὸς λέγεσθ. φθαρτὸς μὲν, ὁ κατὰ διακόσμησιν· ἀΐδιος δὲ, ὁ μὴ τ ἐκπυρώσεως παλιγγενεσίας ϗ ἀφειδέσι ἀθανατιζόμενος ἐδίποτε λυσέσεως. *Potest, secundum Stoicos, Mundus aliquis aeternus dici, & aliquis corruptibilis. Iste quidem, iuxta ornatum, ut nunc est; ille autem, qui post exustionem iterum nascetur iterumque, certis periodis, & nunquam desituris.* Aliter, inquam, postrema dicit: res & ratio eodem cadunt. Perit hic & ille Mundus igitur: & scitum hoc Stoicum Laërtius sic expressit. Ἀρέσκει ϗ αὐτοῖς ϗ φθαρτὸν εἶναι τ κόσμον, ἅτε γένητὸν τῷ λόγῳ τῷ δι' ἀϊδιότητος νοεμένων. ἔστι τὰ μέρη φθαρτά ὄντα, ϗ τὸ ὅλον· τὰ μὲν μέρη τ κόσμου φθαρτά· (εἰς ἄλληλα γὰ μεταβάλλ') φθαρτὸς ἂν εἴη ὁ κόσμος. ϗ εἴπερ ἐπιδεκτικόν ἐστι τ ὅλου τὸ χεῖρον μετα- * Ita hanc ibi legendo.

De immortal. Mundi.

Digitized by Google

ταξολῆς, φθαρτόν ὄζι· ἐ ὁ κόσμος δί. ἐξαυχμ τας χδ, καὶ ἐξυδατῦ). *Placet ita corruptibilem eſſe Mundum. quippe genitum ea ratione, qua ſolent ſenſibus percepta. Cuius etiam partes corruptioni obnoxiæ ſunt, id & totum: partes autem Mundi tales: (nam invicem aſſidue mutantur:) ergo & Mundus. Et amplius, ſiquid mutationem in deterius admittit, corruptibile eſt: facit Mundus: nam exareſcit, & inundatur.* Rationes adiunctas vides. primam, quod *genitus ſit*: & quidquid ortum habet, idem finem. Cui Plato (nam is immortalem conſtituit) ſic occurit. ὅτι αὐτὸς μὲ φθαρτός ὄζιν, ἦ γέγονε· ἐ λυθήσεται ἦ, οὐδὲ τυ̃ξεται θανάτυ μοίρας, διὰ τ βέλησιν τ θεῦ. *ut ſit mortalis quidem, qua genitus eſt; ſed non ſolvetur, neque ſortem mortis ſubibit, propter Dei voluntatem.* Significat, ita factum & conditum à Deo, ut ne pereat, & quæ eo ducunt, deſint. Apuleius: *Adhac adtributa eſt ei perpetua iuventus, & inviolata valetudo. Eoque nihil praterea extrinſecus eſt relictum, quod corrumpere poſſet eius ingenium: & ſi ſupereſſet, non eum laderet. cum ita apud ſe ex omni parte compoſitus atque ordinatus foret, ut adverſantia & contraria naturæ diſciplinaque eius officere non poſſent.* Triſmegiſtus (ut ſæpe) hic quoque Platoniſſat: Ὁ πατὴρ αὐτὸς ἐαυτῦ ἀΐδιος· ὁ δὲ κόσμος υἱὸς τῦ ἀνθρώπου

In Timæo.

De Dogm. Pla.

Cap. VIII.

πατὸς ἀείζωος καὶ ἀθάνατος γέγονε. *Pater* (Deus) *ipse à se æternus: Mundus autem à Patre semper-vivens & immortalis est factus.* Altera Stoicorum ratio, *Quod partes Mundi corruptibiles.* Ita est, elementa docent, & ipse æther: quem tamen Aristoteles voluit exemptum. Nostri minime, sed hunc quoque pasci, minui, verti, in aërem solvi. Si quattuor elementa, si ea quæ ex his nata; ergo totus Mundus. Lucretius pariter concludit:

Principio, quoniam Terrai corpus, & Humor, Lib. v.
Auraruмque leves anima, Calidique vapores,
E quibus hæc rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant:
Debet tota eadem Mundi natura putari.

Debet. nec Plato hoc reiiciat, nisi scuto iterum assumpto à Voluntate divina. Tertia ratio, quod *Mutationem in deterius admittit.* Verissime. *Quid enim* (ait noster) *mutationis periculo exceptum? non terra, non cœlum, non totus hic rerum contextus, quamvis Deo agente ducatur. Non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu aliquis dies deiiciet.* Sed addebat etiam Laërtius, *in deterius.* & pro Epist. LXXI.

exemplo : *exareſcit enim & inundatur.* Appoſite. duo exitia eum manent, ſive Aquæ, ſive Ignis : & utriuſque iamnunc ſigna alibi, & alias, mittit. Hic aquæ deficiunt, & ſiccitas & ſterilitas ſupervenit, ibi abundant, & bona terræ perdunt. Hęc
Lib. VII c. XVI. velut via ad illa ducit. Plinium audi. qui ſcribit multa in dies minui, *conſumente ubertatem ſeminum Exuſtione, in cuius vices nunc vergat ævum.* Homines, atque alia, minora. quare? quia Exuſtio paullatim appropinquat, & ubertatem ſeminum abſumit. Idem in Ætna ignivomo
II. Imp. c. VI. notat: *Nec tantum*, inquit, *in illo Natura ſævit, Exuſtionem terris denuncians :* ſunt enim plures eiuſmodi montes: atque hæc omnia ſigna aut notæ in partibus, futuræ communis illius exuſtionis. Vides Plinium, in capitalibus dogmatis, bona fide
Epiſt. LXXI. Stoicum eſſe? Seneca claudat : *Quacumq; vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus, carpentur, ac deſinent. Nulli non ſenectus ſua eſt.*

DISSERT. XXI.

Dupliciter interit, Aqua & Igne. Primum, de Aqua, ſive Cataclyſmo.

SENECTUS, ergo & mors. Sed qua via mors? duplici, ut tetigi, Aquæ aut Ignis : ſive. Diluvii, & Exuſtionis.

Sed

Sed cum discrimine: quod illa prior animantium tantum, & frugum fructuumque sit, aut quæ in terra sata: hæc ultima, ipsius terræ, elementorum, & Mundi. Itaque magna hæc mors est, & omnium: illa minor, & quæ partes modo tangit. De utraq; ista Cicero: *Propter eluviones exustioneſque terrarum, quas accidere tempore certo neceſſe eſt, non modo non æternam, ſed ne diuturnam quidem gloriam aſſequi poſſumus.* In Somn. Scipionis. Quæ tamen pro Platonis sensu dicta modo vult Macrobius, ut crescens humor sive ignis, alter alterum vincat: *ſed numquam tamen, ſeu eluvio, ſeu exuſtio, omnes terras aut omne hominum genus, vel omnino operiat, vel penitus exuret.* Lib. II. Plato ipse in Timæo, Ægyptium sacerdotem facit Solonem alloqui: O *Solon, Græci pueri ſemper eſtis, neque ulla vobis cana ſcientia. Quod ideo evenit, quia multa & varia hominum exitia fuerunt, eruntque. Maxima quidem, aut ignis combuſtione, aut aquæ inundatione evenire neceſſum eſt: minora, aliis quibuſque caſibus aut cladibus fieri.* Et addit, Ægyptum ab his duobus immunem, ideoque antiquissimarum illic rerum monumenta servari. Propius ad sensum Stoicum Aristoteles accesserit, si tamen ex vero Censorinus hoc ei adscripsit. *Eſt præterea Annus, quem Ariſtoteles Maximum potius,* De die natali.

tius, quam Magnum appellat. quem Solis & Lunæ vagarumque quinque ſtellarum orbes conficiunt, cum ad idem ſignum, ubi quondam ſimul fuerunt, una revertuntur. Cuius anni hiems ſumma, eſt Cataclyſmus, quam noſtri diluvionem vocant; æſtas autem Ecpyroſis, quod eſt mundi incendium. Nam his alternus temporibus mundus tum exigneſcere, tum exaqueſcere videtur.

* Dubitavi, an non *Ariſtocles* legendum, quem ex Euſebio diſco de Conflagratione ſcripſiſſe. Lib. I. cap. ult.

* Ariſtotelem advocat: & ſane tale aliquid ille vir, ſed contractius, nec de Mundi mutatione, ſed partium aliquot terræ diſerte prodit. In Meteoris ſuper ea re diſſertio. & damnat reiicitque eos, qui ad Univerſum producunt. γελοῖον δ', inquit, διὰ μικρὰς καὶ ἀκαριαίας μεταβολὰς κινεῖν τὸ ὅλον. *Ridiculum enim, ob leves parvaſque mutationes, movere Vniverſum.* Sed, inquit, præſumendum, *quod hæc fiant temporibus fato aut natura definitis. Sicut in anni temporibus Hiems intervenit; ita in magna aliqua temporum converſione, magna Hiems accidit, & copia aquarum.* Dicas locum eſſe, quem Cenſorinus aſpexerit: etſi paullum à ſe auxit & ampliavit. De *Hieme* hic ſane comparatio. quæ & Senecæ placita, atque uſurpavit: *Inundatio, non ſecus quam Hiems, quam Æſtas, lege Mundi venit.* In eo diſſenſus, quod noſtri etiam totam terram hoc genere fati aut perdunt, aut novant. Seneca: *Inunda-*

III. Quæſt. c. XXIX.

Conſol. ad Marc. ult.

tio-

dationibus, QUIDQUID HABITATUR, *obducet: necabitque* OMNE *animal,* ORBE *ſubmerſo.* Idem, ubi ex profeſſo hoc tractat: *Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum* PARTES *terra interire debuerint, abolerive* FUNDITUS TOTÆ, *ut de integro tota, rudes, innoxiaque generentur, nec ſuperſit in deteriora magiſter.* Nam hunc finem ponebant; emendare & innovare. Itaque, ut idem ait, *non ſemper ea licentia undis erit, ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit, & rejectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: antiquus ordo revocabitur. Omne animal ex integro generebitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus.* En, quam vere hæc noſtri: & quis non è Sacris libris hauſiſſe putet, & eventum & cauſſam? Ceterum de Inundatione, & quomodo ea fiat, belle & diſerte Seneca, fine libri tertii Quæſtionum: tu vide. Vetus autem & populatis hæc opinio de Diluviis, ac plura fuiſſe Plato aſſerit, etſi illud Deucalionis decantetur tantum: ſed & Novi nobis incolæ à maioribus ſic acceperunt. Pervani tradunt, *terras eas omnes aquis merſas latuiſſe; periiſſe homines, exceptis paucis, qui in lignea vaſa ſe recepe-*

Quæſt. III. c. XXIX.

Ibid.

Auguſt. Carata.

runt, velut naves: ibi commeatu provisō egisse, donec aquæ decrescerent, & abirent. quod indicio canum collegerunt: quos foras identidem emittebant, & cum madidi à natatu redirent, sciebant aquas supersse; cum denique sicci, deesse. At Mexicani, *quinque Soles ad hoc ævi luxisse. Et primum illum aquis periisse, unaque cum eo homines, & quidquid in terris esset.* Hæc illi picturis & notis prodita ab antiquo habent: fidem Platonici diluvii, quod in Atlantide insula, & circa, evenisset. Heus, etiam illud obiter. in Censorino legi, *exigneſcere*, & *exaqueſcere*: quæ sunt ipsa Stoæ verba, quæ in Laertio supra & Græce erant, ἐκπυρωσιν καὶ ἐκδιαιτησιν.

Lupus Comara.

DISSERT. XXII.

De Ignis interitu, qui Ecpyrosis dicta. Quando, Quomodo, Qua gratia fiat?

MINOREM mortem diximus, magnum Exitium videamus, ἐκπύρωσιν sollenniter iis dictam, Latine *Conflagrationem* sive *Exustionem*. Hanc illi eodem fine inducunt, purgandi, & effæta omnia instaurandi. Itaque non est proprie φθορὰ sive *Interitus*, sed μεταβολὴ, *mutatio*, ut Numenius apud Eusebium scribit. Οἱ γὰρ ὅλου τοῦ κόσμου, κατὰ τὰς περιόδους τὰς μεγίστας, χρονικὰς φθορὰς, κυρίως παραλαμβάνουσι τὴν φθορὰν,

ἐκεῖ, οἱ τὴν εἰς πῦρ ἀνάλυσιν τῇ ὅλων διαμαρτίζοντες, ἵνα δὲ καλῶσιν ἐκπύρωσιν, ἀλλ' ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν μεταβολῆς χρῶνται τῇ φθορᾷ τῆς στοιχείας τῆς φθορᾶς. *Non enim in mundi interitu, qui ſecundum maximas converſiones fit, proprie interitum accipiunt illi, qui in Ignem omnia reſolvi docent, quam vocant Exuſtionem: ſed pro Mutatione ſecundum naturam, utuntur Interitus verbo.* Itaque & in Seneca eam vocem ſic accipies, Numenii quidem monito: *Mundo quidam* (Stoici) *minantur* INTERITUM: *& hoc univerſum, quod omnia divina humanaque complectitur, *ſi fas putas credere, dies aliquis diſſipabit, & in confuſionem veterem tenebraſque demerget.* Etſi revera, quidni interitus, cum prior forma tota occidit, nec niſi Materia manet? Sed Numenio hoc viſum edicere, quia non idem, ſed talis iterum Mundus gignitur, mox docendum. Ordine enim videbimus, *Quando, Quomodo, & Quo fine fiat.* Quando? Seneca reſpondet: *Cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri.* Deo, id eſt, Fato. Nam *Lege Mundi* (ea Fatum eſt) alibi ſcribit evenire. Ita Ariſtocles, apud Euſebium: κατά τινας εἱμαρμένας καὶ ἀφορισμένας χρόνους ἐκπυροῦσθαι τὸν σύμπαντα κόσμον: *per fatalia quadam & definita tempora Mundum exardere.* Quid Ovidius?

Conſol. ad Polyb. init.

* Dat hoc Polybio, qui alterius ſeculi fuit.

III. Quæſt. c. XXVIII. Ibidem c. XXIX.

Ecce quoque IN FATIS *reminiſcitur affore tempus,*
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Aliqui tamen ad *Magnum annum* referebant, ut in Cenſorino ſupra vidimus: & tangit Numenius, verborum aliquo defectu: * γίνεται, ἐπανελθοῦσα εἰς τὸν πρῶτον ἐνθέντα λόγον, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκείνῳ τῷ ποιᾷ ἑαυτὸν τὸν μίγνυσιν, καθ' ὃν ἀπ' αὐτῆς μόνης εἰς αὐτὴν πάλιν γίνεται ἡ ἀποκατάστασις. Verba, ut dixi, definiunt: tamen ſenſus aliquis apparet, *decurſu annorum, cum ſidera ad eumdem locum veniunt, Anaſtaſin*, id eſt, *Everſionem rerum fieri, atque id eſſe Magnum annum; iterumque poſt eam fieri Apocataſtaſim, ſive Redintegrationem rerum & Reſtitutionem.* Quis autem ille Magnus annus, & quot annorum millium, variant: in Iulio Firmico huic rei legi iſta. Diſputat de die Natali, ſive genitura Mundi. & negat *facili poſſe ratione concipi, aut explicari. Nec*, inquit, *eouſque ſe intentio potuit humanæ fragilitatis extendere, præſertim cum trecentorum millium annorum maior* ἀποκατάστασις, *hoc eſt, Redintegratio, per* Ἐκπύρωσιν, *aut per* κατακλυσμὸν, *ſpatio perficiatur. His enim duobus generibus Apocataſtaſis fieri conſuevit. namque Exuſtionem*

Lib. III

nem Diluvium sequitur. Nulla enim re alia poterant res exustæ renasci, nec ulla re alia ad pristinam faciem formamque revocari, nisi admixtiones atque concretus pulvis favillarum omnium genitalium seminum collectam conciperet fœcunditatem. De Magno anno illic vides (nam alia differo:) sane magno, & *trecentorum millium annorum*, si lectio est recta. Equidem * variant, ut dixi: & Macrobius, qui *Annum Mundanum* scite hunc appellat, ut communem nostrum illum, *Solarem*; Mocrobius, dico, *quindecim millibus* eum definit. Censorinus sententias plurium refert: sed duorum qui maxime augent, *Orphei*, *ad centum millia viginti*; *Cassandri*, *ad tricies sexies centena millia*. Bono animo simus. ἀπύζησιν non videbimus, istis quidem auctoribus: sed nec Firmico, in quo *triginta millium* legere aliquando volui, sed desisto. Nam & in Numenio est, hæc fieri κατὰ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας: *post periodos quasdam* MAXIMAS. In Didymo: περιόδους ἀπείρους: *periodos infinitas*. Quam vacuum autem, imo ineptum, ista definire, quæ nulla experientia aut ratio affirmet, aut indaget? Tam hercules, quam quod etiam cœli statum & signa notent, quibus hæc eventura. Chaldæorum ista vanitas; & *Berosus, qui Belum interpretatus est*, (ait Seneca) III. Quæst. c. XXIX.

* *Aliquid & in Stobæi Physic. vide.*

neca) *dicit cursu ista siderum fieri, & adeo quidem affirmat, ut Conflagrationi atque Diluvio tempus adsignet. Arsura enim terrena contendit, quando omnia sidera in Cancro convenient; inundationem futuram, cum eadem siderum turba in Capricornum convenerit.* Videsne? apposite. nam sunt hæc æstuantia, & hiemantia item signa. Seneca tamen haud plane
Ibid. reiicit; *sed rationem illam, quæ in conflagratione Stoicis placet, huc quoque transferendam putat. Sive animal est Mundus, sive corpus, natura gubernante, ut arbores, ut sata; ab initio eius usque ad exitum, quidquid facere, quidquid pati debeat, inclusum est. Vt in semine omnis futuri hominis ratio comprehensa est; & legem barbæ, & canorum, nondum natus infans habet: sic origo Mundi, non minus Solem, & Lunam, & vices siderum atque animalium, quam quibus mutarentur terrena, continuit.* Ad occultas, & ab æterno fatales causas, revocat: verecundius, veriusque. Initio verborum aliquid mutavi, & *Sive animal*, legi, non *Anima*, ut passim edunt: res ita vult, nec quisquã tam stolidus, qui *Mundum* animam esse dixerit, sed *Mundi*. At illud ambigitur, sitne sentiens Corpus, an Corpus tantum. Itaque in ipso Mundi conditu inclusum est, quandiu vigeat vivatque: ut in quo-

que

que animali. Sequitur, *Quomodo* hæc Conflagratio fiat. An ab æthereo illo igne? arqui innoxius est, & vitalis tantum. Respondeo, nec ab illo solo, nec sine illo. Sol & sidera calorem intendent, aër exardescet, humor absumetur, & quæ Natura antea temperabat, eadem exasperabit & extra legem mittet. Vis Senecam audire? *Cum tempus advenerit, quo se renovaturus Mundus exstinguat, viribus ista suis se cadent, & sidera sideribus incurrent, & omni flagrante materia, uno igne, quidquid nunc ex dispositio lucet, ardebit.* Et statim hæc fient, nec magno molimento. quia *nihil difficile est Naturæ, ubi in finem sui properat. Ad originem rerum parce utitur viribus, dispensatque se incrementis fallentibus: subita ad ruinam, & toto impetu venit. Quam longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus educatur, & adolescit? at quam nullo negotio solvitur? Vrbes constituit ætas, hora dissolvit. Momento fit cinis, diu silva.* Pulcherrime dicta, & capiunt me recitantem. Ergo ab Igne illud exitium, cuius indomita vis rebus est inclusa, tunc educenda. Philo Iudæus: Οἱ δὲ Στωϊκοὶ χρόνῳ τὸν κόσμον θνητὸν εἶπον, τὴν δὲ φθορὰς μηκέτι θεὸν φασιν, ἀλλὰ τῷ ὑπάρχειν ἐν τῇ ὕλῃ πυρὸς ἀκμάσαντος ἰσχύσαν, χείρων μαχαίρης ἀμείλικτος ἀναλύσασαν τὰ πάντα

Consol. ad Marc. cap. ult.

Sen. Quæst. III. c. XXVII.

De immortal. Mundi.

πάντα εἰς ἑαυτόν. *Stoici censent, Deum quidem causſam auctoremque generationis Mundi esse, at non interitus, sed eam quæ in rebus est insita Ignis potentiam, post longa temporum intervalla, omnia in se resolventem.* Deus, inquit, non est causſa. Secundaria & instrumentalis: esto. Quis ergo? Ignis incluſi rebus omnibus potentia, quæ tempore se exserit & vires capit, & omnia populatur, edit, & in alimentum sui vertit. Considera. tot illa astra & cœlorum orbes, ignes aut ignea; dii boni, quanto cetera elementa exsuperant? Quid in ipso mari, nonne calor & semina ignium? quid in terra, ipsis eius penetralibus, & super eam? Idem in aëre, in animantibus, stirpibus: ubique ignis: & ille, inquit Philo, paullatim augescens, omnia denique in se vertet. *In se*, optime. Ita Numenius: Ἀρέσκει δὲ τοῖς Στωϊκοῖς τὴν ὅλην οὐσίαν εἰς πῦρ μεταβάλλειν, οἷον εἰς σπέρμα. *Placet Stoicis omnem essentiam ac naturam in Ignem convertere, tamquam in semen.* Sed quem hunc Ignem? Æthereum & purum. observa. Mixtus est ille, qui vastabit; purus & à Materia paullatim reducendus ille, qui gignet denuo & formabit. Nam Materia secernetur, ut dicemus. Æthereum dixi: mecum Numenius. *Stoicis placet* ἐξαιρεῖν δὲ πάντα, κατὰ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας, εἰς πῦρ αἰθέριον ἀναλυόμενα

μένων πάντων: *omnia evanescere & perire, post longissima spatia, omnibus in æthereum ignem resolutis.* Sed omnia prius pereunt. omnia? ipsi Dii minores, Genii, Animæ, & quidquid est extra unum supremum Deum, id est, Iovem. Ita Seneca, solum hunc superesse facit, & *acquiescere sibi, resoluto,* inquit, *Mundo, &* DIIS IN UNUM *confusis.* Sane in unum, in ipsum Iovem. Plutarchus Cleanthem inducit dicentem, *Lunam, & sidera, & Solem perrire, Iovem autem* (desunt in Græco quædam, sed is sensus est) ἐξομοιοῦσθαι πάντα ἑαυτῷ, καὶ μεταβαλεῖν εἰς ἑαυτὸν: *adsimilare omnia sibi, & in ipsum se vertere.* Nam Iupiter scilicet est purior ille Ignis. Cicero etiam, de interitu hoc Deorum: *Stellas omnes, terram, mare, deos esse: fore tamen aliquando, ut omnis hic Mundus ardore deflagret.* Sed & alius Seneca:

Epist. IX.

De Cõ. Notio.

IV. Acad.

Cœli regia concidet,
Certos atque obitus trahet,
Atque OMNES *pariter* DEOS
Perdet mors aliqua & Chaos.

Hercul. Oet.

Igitur omnia in Ignem abeunt, rursumque ex Igne surgunt. Laërtius de Deo: ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγένητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν: *qui est incorruptibilis, & ingenitus, conditor huius Mundi, absumens in se omnem essentiam, rursumque*

sumque ex se generans. Quomodo autem idem perdat, & generet, videamus. Omnia iam Ignis, ut dixi, sed turbidus, materiæ mixtus, & fæculentus: tamen ignis: ideoque tenuis, & diffunditur, & totum hoc Mundi, qui fuit, spatium occupat, imo & Vacui extra eum regionem implet. Ita Stoici tradunt, & hoc etiam fine Vacuum ponunt. Plutarchus clarissime: τὸ σπέρμα λέγουσιν εἶναι τῆς κόσμου, καὶ μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν μεταβαλεῖν τὸν κόσμον εἰς βραχύτερον σῶμα τοῦ, καὶ ὅσον φύσιν ἔχοντα πολλὴν, καὶ τὸ κενὸν ὃ περισταλάμβάνοντα χώραν ἄπλετον, * ἐπιπωμβίνειν τῇ αὐξήσει. γίνεσθαι δὲ αὖθις, ὅταν χωρεῖν τὸ μέγεθος, καὶ συνοικειοῦσθαι, πλουμβίνης καὶ σωκαμβίνης πρὸς τὴν γένεσιν εἰς ἑαυτὴν τῆς ὕλης. *Ignem semen aiunt Mundi. & post Exustionem, mutare Mundum è corpore minore, habentem iam tumoris & amplitudinis multum, & Vacui regionem immensam occupantem, quæ ipsa angusta facta sit illo augmento. Rursumque cum gignitur Mundus, sensim abire & collabi magnitudinem. subeunte scilicet, cum generatio exsistit, & contrahente se in se ipsam Materies.* Vacuo igitur iam pleno, fit paullatim (Ratione administrante) depuratio. & *vertitur omnis substantia in Aërem, deinde in Humorem* (ex Laërtio ante docui:) *& tum Elementa & Mundus gignuntur.* Sed ita in Aquam omnia vertuntur, ut scire debeas excretum

De Cõmun. Not.

* *Ita hac lego.*

tum illum puriſſimum Ignem ſupereſſe: qui agat, moveat, & Materiam per ſe inertem animet. Philo notat, Stoicos hoc caute monuiſſe, ὅτι μὴ πάλιν ἐκπύρωσιν, ἐκλείπει ἐνίοις κόσμοις μίλτη δημιουργεῖσθαι, σύμπαντα μὲ τὸ πῦρ ἐκλείποντος· ποσὸν δέ τι ἀεὶ μοῖρα ὑπολείπεται. *quod poſt Exuſtionem, cum novus Mundus condi debet, omnis ignis non exſtinguitur: ſed aliquanta eius portio manet.* Cauſſam ſubdit: *Valde enim verebantur, ne omni eo interſtincto, maneret materies quieta, ignava, inepta condere, cum cauſſa motus non eſſet.* Aqua igitur poſt Ignem, ſed non ſine reliquo igne. Hoc eſt, quod κατακλυσμὸν ſive *Diluvium* Firmicus vocare videtur, in verbis quæ alio etiam fine ſupra dedi. Nam palam ait: *Ecpyroſin Cataclyſmus ſequitur: nulla enim re alia exuſta res poterant renaſci, nec ulla re alia ad priſtinam faciem formamque revocari, niſi *admixtiones, atque concretus pulvis favillarum omnium genitalium ſeminum conciperet facunditatem.* Non aliud equidem, vel è verbis, vel ex ratione addita colligo, quam converſionem illam in Aquam, Cataclyſmum ab eo dici: atque ita dilui pulverem, & mixtione humoris igniſque fœcundari. Satis de modo: tertium ſupereſt, *Quo fine?* Etſi nec id obſcurum è dictis: eſt enim idem ille purgandi & renovandi, qui in Diluvio fuit.

* Lega. admixtio eſſet.

Tollun-

Tolluntur mali, & mala aut vieta: boni & innoxii creantur, & pulchra iterum ac iuvenescens facies Mundi. Plutarchus, de Stoicis: *ὅταν ἐκπυρώσωσι τὸν κόσμον οὗτοι, κακὸν μὲν οὐδὲν ὑπολείπεται· τὸ δὲ ὅλον, φρόνιμόν ἐστι καὶ σοφόν. Cum mundum isti incenderint, mali nihil usquam relinquitur, sed universum est prudens, probum, sapiens.* Seneca: *Omne animal ex integro generabitur, dabiturque terris homo insciis scelerū, & melioribus auspiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt: cito nequitia surrepet.* Nova igitur omnia, an potius novata? neque enim alia facies Mundi erit, quam huius fuit: & eadem omnia, imo homines iidem, redeunt in orbem. Cicero: *Post inflammationem relinqui nihil, præter ignem. à quo rursum, ac deo, renovatio Mundi fieret,* IDEMQUE ORNATUS *oriretur.* Numenius apud Eusebium: *Καὶ πάλιν ἐκ τούτου αὐτὸν ὑπὸ πλείστων διακόσμησιν, εἶτα τὸ φρόνιμον ἰδεῖν: Iterumq; post ignem Mundum constitui & perfici,* QUALIS ANTEA *erat.* De ipsis etiam hominibus, Seneca: *Mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit. Veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret.* Vides παλιγγενεσίαν, sed alio quodam à Pythagoricis sensu. Atque has innovationes, iterationesque, æternas faciebant:

De Cōmun. Not.

III. Quæst. cap. ult.

II. De Nat. deor.

Epist. XXVI.

ciebant: τῶν τοιούτων περιόδων, ait Numenius ἐξ ἀϊδίου γινομένων ἀπαύστως: *talibus conversionibus periodisque ab æterno evenientibus*, INDESINENTER. Atque hoc est, quod Tatianus, vetus piusque scriptor, in iis damnat, non ipsam Inflammationem. Σῶμά τις εἶ λέγει θεόν; ἐγὼ δὲ ἀσώματον. ἄλυτον εἶ ἢ κόσμον; ἐγὼ λυόμενον. ἐκπύρωσιν ἀποδέχῃ καιρούς; ἐγὼ δὲ εἰσάπαξ. *Corpus aliquis Deum statuit? ego incorporeum Incorruptibilem Mundum? ego corruptibilem. Exustionem per vices temporum advenire? ego semel, & in universum.* Nam & Christianis proba hæc sententia, sed sic modificata. Adverſ. Gentes.

DISSERT. XXIII.

Christianos etiam huius sententiæ, sed divisæ, esse: item Epicureos, & Heraclitum ante omnes: neque omnes tamen Stoicos.

CHRISTIANIS, inquam. qui inflammandum, renovandumque Mundum agnoscunt, vel Divo Petro præeunte. *Cœli*, inquit, *qui nunc sunt, & terra, igni reservati in diem iudicii.* Iterumque: *Cœli magno impetu transibunt, elementa calore solventur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur.* Quod autem de Cœlis, *transire* modo dicit: mox tamen Epiſt. II. c. III.

mani-

manifesto etiam igne solvit & purgat. Οὐρανοὶ, inquit, πυρέμβροι λυθήσονται· *Cœli ardentes solventur.* etsi de superioribus cœlis, sunt inter Theologos qui controvertant. Sed iam olim, ut invidiosum, obiicitur Christianis in Minutio Felice: quod *cœlo & astris interitum denuntiarent.* Respondet Octavianus, iampridem Philosophos hoc fecisse. & *Stoicis*, inquit, *constans opinio est, quod consumpto humore Mundus hic omnis igneſcet. Et Epicureis de elementorum conflagratione, & Mundi ruina, eadem ipsa sententia est.* Ubi tamen, quod ait *Constantem Stoicis opinionem*: temperandum, & ad plures referendum est. nam fuerunt etiam, inter sectæ principes, qui abnegarent. Philo Iudæus: Βόηθος, καὶ Ποσειδώνιος, καὶ Παναίτιος, ἄνδρες ἐν τοῖς Στωϊκοῖς δόγμασιν ἰσχυκότες, ἅτε θεόληπτοι, τὰς ἐκπυρώσεις καὶ παλιγγενεσίας καταλιπόντες, ἐφ' ἑαυτῶν ἔδοσαν δόγμα τὴν ἀφθαρσίαν τῷ κόσμῳ παντὸς μυθολογικῆς. λέγεται δὲ καὶ Διογένης, νικηφόρος ὢν, συνυπογραψάμενος κατὰ τὸ σωτηρίως τοῖς ἐδόκει. *Boethus, & Posidonius, & Panætius, viri in Stoicis dogmatis primarii, tamquam à numine correpti, relictis Exustionibus, ad divinius dogma de immortalitate Mundi transfugerunt. Dicitur & * Diogenes, cum iuvenis esset, subscripsisse istis.* Quattuor ipse nominat, qui dissenserint: licet quintum ex Numenio addi. τοῦτο τὸ δόγμα, inquit, ἀπὸ

* Babylonius cognomento.

ὑπὸ τ αἱρέσεως οἱ πρῶτοι κ) ἀρχαιότατοι παρεσήκαντο, Ζήνων τε, κ) Κλεάνθης, κ) Χρύσιππος. τ μ δὲ τότε μαθητὴν κ) διάδοχον τ σχολῆς Ζήνων ἀφασιν ὑπάρχειν ἀεὶ τ ἐκπυρώσεως τ ὅλων. *Hoc dogma de Exustione primi & antiquissimi eius secta tenuerunt, Zeno, Chrysippus: & huius tamen discipulum, ac scholæ successorem, * Zenonem, aiunt dubitasse de Vniversorum hac conflagratione.* Quod autem in Philone de *Panatio* erat: etiam in Cicerone. *Eventurum nostri* (Stoici) *putant id, de quo Panatium addubitare dicebant, ut ad extremum omnis Mundus igneſceret.* Itemque Stobæo: Παναίτιος πυθανωτέραν νομίζει, κ) μᾶλλον ἀρέσκουσ ἑαυτῷ τ ἀϊδιότητα τῷ κόσμῳ, ἢ τ τ ὅλων εἰς πῦρ μεταβολήν. *Panatius probabiliorem censet, certe sibi magis probatam, Æternitatem mundi, quam eius in ignem commutationem.* Idem in Laërtio Græco, etsi aliter & contrario ab interprete versum. Erat autem in Minutio supra, etiam Epicureis hunc sensum esse. quod verum est: & putant Mundos singulos (infiniti iis sunt) ut animal quoddam esse, & variis rationibus interire. Sed discrimen etiam ponebant, plane cum Stoicis, etsi aliis verbis: *Summam* interire, *Summam summarum* manere æternam. Id est, διακόσμησιν sive Mundum hunc labi, at non κόσμον sive principia rerum, *Atomos & Inane.* Hoc discrimen

*Sidonium.

11. De Nat. deor.

sermo-

sermonis in Lucretio aliquoties occurrit, nec satis interpretibus observatum. De interitu autem, Lucretius:

Lib. II. *Sic igitur magni quoque circum mœnia Mundi*
Expugnata dabunt labem, putresque ruinas.

Et ex professo libro quinto poeta id probat. Ante autem omnes istos, Heraclitus id docuit: Laert. in Heracl. Ἕνα εἶναι κόσμον, γίνεσθαί τε αὐτὸν ἐκ πυρὸς, καὶ πάλιν ἐκπυροῦσθαι κατὰ περιόδους ἐναλλὰξ καὶ σύμπαντα αἰῶνα. *Unum esse Mundum, eumque ex igne factum, & rursus in ignem vertendum post aliquot periodos; idque, per vices, in omne ævum ita futurum.* Sunt germana Stoica, & ipsi auctorem illum sibi inscribant. Finivi, nisi placet adnotare, quosdam Christianorum nimis etiam hic fuisse Stoicos, & assiduam hanc exustionem renovationemque approbasse. Origines inter eos, qui, ut ait Epist. LX. Hieronymus, *Mundos esse innumerabiles* asserebat, *non iuxta Epicurum uno tempore plurimos, & sui similes; sed post alterius Mundi finem, alterius esse principium. Et ante hunc nostrum, alium fuisse, aliumq;*: Homil. IV. Haxaë. quæ talia Basilius etiam alibi ei obiectat.

DIS-

DISSERT. XXIV.

De Tempore adtextus. quid, & quam breve, aut nihil, sit: tenendum utiliter, & asserendum.

HABES pleraque, mi Auditor, quæ communiter ad Mundum: nam ad minora aut partita non imus. Tria tamen etiam considerari in eo solent, *Motus, Locus, Tempus.* In duobus prioribus vix est, aut leviter, ut Stoici ab aliis discedant: & siquid tale, ad Senecam nihil facere comperior, quem his Dissertationibus illustramus. De *Tempore* dicam, quod tamen originem habet ex Motu. Varro: *Status & Motus, duo. Quod stat, aut agitatur, Corpus; ubi agitatur, Locus; dum agitatur, Tempus; quod est in agitatu, Actio.* Et singulorum dat exempla: *Cursor, Stadium, Hora, Cursio.* Itaque plerique omnes qui Tempus definiunt, à Motu explicant, & hunc includunt. ut Aristoteles: μέτρον εἶναι κινήσεως, τὸ ἀριθμὸν κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον: *mensuram esse motus, & numerum secundum prius & posterius.* Ut Stoici nostri, quibus est διάστημα τοῦ κόσμου κινήσεως. quod Varro verbatim reddidit, *Intervallum mundi motus.* Is autem motus ab Solis & Lunæ cursu maxime innotuit, divisimusque in partes: id-

IV. de Ling. Lat.

V. de Ling. Lat.

eo

eo (ait idem Varro) *ab eodem tenore temperato Tempus dictum.* Utramque hanc tamen finitionem, Aristotelis dico & Stoicorum, Plutarchus carpit an cavillatur, in Quæstionibus Platonicis: quia hæc ab *accidente modo est*, inquit, *essentiam & vim temporis non promit.* Itaque Platoni magis adhæret, qui aiebat, χρόνον τῆς αἰῶνος εἰκόνα κινητὴν, καὶ τὸν τῆς ἀϊδιότητος ὁρισμὸν, ut in Laërtio legas. Et Apuleius vertit, *Tempus ævi esse imaginem. siquidem tempus movetur, & perennitas fixa & immota est natura.* Et est, ut Plutarchus vult, *Tempus, non cuiuscumque motus affectus aut accidens, sed causa, vis, principium omnia continentis symmetria & ordinis, qua Vniversi animata natura movetur: aut potius, motio illa, & ordo, & symmetria, Tempus dicitur.* Probat igitur Pythagoræ dictum interrogati, τί χρόνος; ὁ κόσμου ψυχὴ respondentis: *Quid Tempus, mundi anima.* Ista & plura Plutarchus, in tempore tibi videnda: nostri à re & natura magis abstrahunt, & circa eam dumtaxat ponunt. Itaque Chrysippus etiam definiebat, μέτρον τάχους τε καὶ βραδύτητος: *mensurã celeritatis & tarditatis.* Quę definitiones sensum nostrum de Tempore magis exprimunt, quam ipsum. Imo vero non nisi in nostra ratione & ratiocinatione quidam illud ponebant, quærebant-

De Deo. Plat.

Stob. Phys.

que

que An revera Tempus esset? Apud Senecam: *De Tempore uno vide quam multa quærantur. primum an per se aliquid? deinde, an aliquid ante Tempus sit, si Tempus cum mundo cœpit. An & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & Tempus?* En, primam quæstionem, An per se sit Tempus? Quod Epicurus negabat, asserebatque *accidentium accidens esse*, ut scribit Empiricus: & ipse Epicurus, τὸν δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητεῖται, ἀναφέροντες ὅτι τὰς βλεπομένας παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις. *Tempus non est quærendum, sicut nec cetera, quæ in Subiecto quærimus, referentes ea ad anticipationes quasdem à nobis ipsis visas.* De quorum tamen vero sensu, idem Empiricus aliquid volenti dicet. At Stoici esse, & quidem *per se intelligi.* Tamen idem *incorporeum esse: sicut Inane, & Locum.* Empiricus, itemque Laërtius: Εἶναι δὲ καὶ τὸν χρόνον ἀσώματον: *Esse & Tempus incorporeum.* Et de Incorporeo, alii consentiant: in Essentia vel Exsistentia Temporis, aliquid etiam nostri mutant. Nam videntur nullum Tempus statuere (ait Plutarchus,) cum Chrysippus dicat, *Præteritum & futurum non exsistere, sed substitisse* (οὐκ ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑφεστηκέναι:) *solum exsistere* τὸ ἐνεστὼς, *instans sive præsens. Ac id ipsum mox facit & distribuit, partim præsens, partim præteritum:*

Epist. LXXXVIII.

De Cõmun. Not.

ita nihil quod exſiſtat, relinquit. Talia Plutarchus: ipſa verba & veri ſenſus in Stobæanis exſtant. *Sicut Inane infinitum eſt, ita & Tempus omne utrimque eſſe. Nam & præteritum, & futurum, fine carere: præſens autem nullũ integrum tempus eſſe. Cum enim continua in infinitum ſecentur, tempus quoque ſectionem eamdem recipere. Igitur nullum, ſecundum perfectionem, tempus præſens eſſe, ſed late & craſſiore modo ita dici. Sed & ſolum præſens tempus exſiſtere (ὑπάρχειν:) præteritum & futurum ſubſiſtere quidem (ὑφιστάναι) ſed non exſiſtere, niſi ut prædicatum aliquod exſiſtere dicitur, merum accidens: ſicut Ambulare mihi adeſt, & exſiſtit, cum ambulo; iacente autem aut ſedente, non exſiſtit.* Primum ait, *Infinitum omne tempus utrimque eſſe.* Quod ita quidem cum aliis verti, & eſt in Græco, εἰς ἑκάτερα: fortaſſe tamen verius, *ad alterutrum* reddas: id eſt, ante aut poſt infinitum eſſe. Exempli cauſſa, Præteritum, anteriore parte tale eſt; Futurum, poſteriore: *utrumque tamen* (ut recte Poſidonius) *Præſenti finitur.* Quod autem de ipſo Præſenti eſt, *perfecte non exiſtere*: haud vane. nam revera eſt in aſſiduo fluxu, & *conſtat ex præterito aliquo & futuro* (ut idem Poſidonius) *ſed cum diſcrimine Nunc, quod tamen inſtar puncti eſt.*

Τὸ δὲ νῦν, καὶ τὰ ὅμοια, ἐπὶ πλάτει χρόνου, καὶ ἐχόμενα ἀπαρεμφάτου νοεῖσθαι: *Illud autem quod Nunc dicimus, large & laxe, non stricte & absolute intelligi.* Hæc vera sunt, & extra calumniam, probe accepta: neque diversa valde Aristoteles tradit. Noster etiam Seneca: *Præsens tempus brevissimum est, adeo ut quibusdam nullum videatur. In cursu enim semper est, fluit, & præcipitatur: ante desinit esse, quam venit.* Ovidius: Iv. Phy. c. x. & xi. De Brevit. vit. c. x.

Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu,
Non secus ac flumen. neque enim consistere flumen,
Nec levis hora potest.

Ita vere aliquis dixerit, non aliud esse Tempus, quam *Nunc fluens.* Altera quæstio in Seneca, *An aliquid ante Tempus?* Ita, sed id appellatur *Aevum.* Tempus autem non nisi cum motu incipit, eoque digesto ac ordinato. Nam & ante Mundum erat motus in materia, sed indeterminatus & confusus. Ergo Tempus, cum cœlo. Atque ex hac distinctione etiam tertiæ quæstionis solutio prompta est: in qua quæritur, *Quia aliquid fuit, an & Tempus fuerit?* Negamus, ubi sola Principia sunt, Tempus esse. Materiæ hoc non convenit: Deo autem Æternitas convenit. Ὁ πρῶτος (ait Damascenus)

τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς ἀϊδίοις ὁ αἰών.
Quod enim iis quæ Tempori subiecta sunt, est Tempus, id æternis illis est Ævum. Ar-
1. Adverſ. Marc. c. VIII. gute etiam Tertullianus: *Non habet Tempus Æternitas. omne enim Tempus ipſa eſt.* Sed, mi Auditor, quid argutamur? quid quærimus, ſit necne ſit; & dum quærimus, patimur elabi? O theſaurum, non ultra reperiendum! Fluit aſſidue, & nobis effluit: quod unum avariter habere debeamus, & nulla merce aut pretio permutare. Illic otio, illic alea, illic conviviolo perdimus: & quantum invaletudine, aut ſomno? Deus bone, cum recogito: undecim luſtra fui, quinque ex illis vixi? & quod vixi, ubi eſt? *Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus.* Modo in Iſcano puer luſiſſe videor, modo Bruxellæ primas ſcholas adiiſſe, modo Athi, Coloniæ, Romæ egiſſe: & à Batavis recens memoria eſt. *Punctum eſt quod vivimus*, ſed hoc punctum ſpecie quadam longioris temporis diviſimus, & Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuventutem, Senectutem fecimus; heu, ubi iſta, & quam in brevi ſunt? Abierunt prima, & tunc denique computamus & damnum taxamus, cum abierunt. Ah, vel tarde, non enim ſero, incipiamus æſtimare & amare, *cuius unius honeſta avaritia eſt.* Et illius brevitas,

Sen. ep. XLIX.

Ibid.

De Brevit. cap. II.

vitas, & noſtra fragilitas nobis occurrat: bene ponamus, hoc quidquid datur, *nec tunc vivere incipiamus, cum deſinendum eſt.* Ibid. c. 17.

----- currit mortalibus ævum, Silius.
Nec naſci bis poſſe datur.

Fac, & ad te abi.

I. Lipsi PHYSIOLOGIÆ STOICORUM Libri Tertii

Dissertatio Primâ.

Vestibulum & ingressus. De occupationibus aliquid, & inter eas quoque philosophandum.

AUD. Mi doctor, salve. LIPS. Tibi idem. quid tam mane? Sol lineam quartam vix tangit. AUD. At tua monitio heri excitavit, & huc misit. Meministin? aiebas Tempore utendum: labi id & fluere; nec fas lapsum unquam revocare. Pareo igitur, & uti fruique meditor, & primam quamque horam Bonæ Menti consecrare. Quid scio an cras, an à meridie licebit? Cum temporis illa velocitas animo obversatur, cum incerta hæc & insidiosa mortalitas: cur non properem? quem fututi temporis prædem accipio? *Dum differtur vita, transcurrit.* Sen. ep. LIPS. O vere, quid autem dum eripitur vita, an non transcurrit? Hoc nobis fit, quos

quos litteræ, sermones, aliæ curæ vel actiones assidue occupant: & vix seriis tempus est dare, nisi quod relinquitur in subsecivis. *Omnium occupatorum*, ait Annæus, *misera est conditio; eorum tamen miserrima, qui nec suis occupationibus laborant.* Credo eum de me scripsisse, aut in me certe competit: qui cum Livio Druso possim exclamare, *Vni nec à puero feriæ contigisse.* Mane surrexi? Ecce litteræ, respondе. Feci, ad alia me verto: puer, Est nobilis vir aut adolescens è Gallia, Germania, Sarmatia: vult salutatum. Ille autem & illi, libellis suis Amicitiæ symbolum inscriptum. Vix suspiravi, en è Belgis meis aliquem. Heus carmen aut libellum scripsi, lege. Quid etiam? censе, & emenda. Quid amplius? carmen aut elogium præscribe. Absolutum me censeo, alius: Mihi aut fratri, patri, amico epitaphium: domui aut arci, aræ, inscriptionem. Quid studiosos iuvenes & tui similes dicam? scis quam iis pateam. audire, respondere, dirigere, & in via ponere, quam rectam censeo, studiorum. Huius unius operæ minime inter omnes me pœnitet: & quid interest, voce an scriptione iuvem: nisi quod hæc ad plures fortasse venit? sed illa si ad pauciores, efficacius & fructuosius fortasse venit. Hæc fere vita mea est, & ferre inducor: De Brevit. vit. c. 12.

----- levius fit patientiâ,
Quidquid corrigere est nefas.

Fit etiam sapientia levius, quam pro meo modulo usurpo. Seneca exemplum mihi monitumque præbuit: *Cum*, inquit, *me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregavit, aut causſa ex officio nata.* Epist. LXII. Quid ergo? ad me subinde redeo, & in animo salutare aliquid, atque usui meo verso. Leviter atque obiter quidem: sed verso. Quis vetat cupienti, & in theatro solitudinem, & in solitudine theatrum esse? Utrumque tibi struxeris, animo & cogitationibus huc aut illuc missis. Aiunt apodes quasdam aves, à re dictas, esse: quæ cum longum aut firmum insistere non possint, (pedibus enim carent) tamen muro aut arbori adfixæ, aut in aëre suspensæ, quod satis sit quiescunt: imitari possumus, & agentes aliquid aut loquentes, animo interiungere, & serium quidpiam meditari. Cogitationibus bonis, etsi brevibus, semper est locus. Facio igitur, qua possum: sed quanto liberius atque uberius, cum vespere (morem meum nosti) licet mihi prodeambulare, & mœnia illa, agros, prata calcare? Tunc mihi in pascuum meum immissus videor, tunc vetera & nova ruminor atque agito, tunc Græciam & Latium, philologa & philo-

sopha

sopha lustro. Tunc, ut apud te fatear, libellos istos, siquid à me in publicum manat, fere concipio aut dispono: & styli operam, cum domum redii, addo. Quorsum ego ista? ut tibi quoque præeam, & vel inter turbas quietum esse suadeam, inter occupationes feriatum. Sicut medicus inter ægros sine sensu morbi sui agitat: sic inter nugatores serii, inter vanos graves esse conemur. Impediant nos fortasse, non mutent. A te, inquam, non abeas: aut statim certe ad te redi. ad te, id est, ad philosophiam, & animi illum interiorem cultum. Huic vacare (nihil excuses) etiam cum non vacas, licet. At ego nunc tibi, imo mihi: communis enim res dicenda, & mihi quoque discenda est, *Quid sit homo:* in qua notitia, illa etiam Dei & Virtutis fere est inclusa. Nam de ipso *Deo*, tum de *Mundo*, ut scis, diximus: Mundi igitur præstantissimum *Homo* sequitur. quem lustremus, & in eo nos illustremus.

DISSERT. II.

Hominem parvum Mundum esse: & breviter eius præstantia.

IURE autem statim à *Mundo*. quid enim aliud ipse *Homo*, quam *parvus* quidam *Mundus*? Philo Iudæus, ut commu-

Quis divin. action. heres.

ne verbum, rettulit: *Βραχὺ μὲν κόσμου ὁ ἄνθρωπος, μέγας δ' ἄνθρωπος ὁ κόσμος*: *Parvum Mundum Hominem esse; magnum Hominem, Mundum.* Macrobius idem,

II. In Som. c. XII.

totidem pæne verbis: *Physici Mundum, magnum Hominem dixerunt; & Hominem, brevem Mundum.* Quid ita? quia ut ille rectorem in se Deum habet, sic homo divinum animum. Quid amplius? omnia, quæ Mundus, fere habet: quattuor in se elementa; capitis quoddam cœlum; in eo flammantes oculos, ut stellas; ipsam formam rotundam, vel in matris utero; vel iam liber, cum brachia & pedes expandit. Lineæ enim ab extremis illis ductæ, faciunt iustum fere orbem. Quid, quod omnia quæ in Mundo sunt, ipse continet, & in capaci mente gestat? Ita est: solus homo scientiam omnium & amat, &, si vult, habet. Quid ei clausum est? cœlos penetrat, & Deum ac divina mente adit. Manilius scite:

Lib. IV.

---- quid mirum, noscere Mundum
Si possunt homines, quibus est & Mundus in ipsis:
Exemplumque Dei quisque est in imagine parva?

Cap. X.

Itaque Trismegistus *prolem Mundi*, id est, Mundum alterum, Hominem facit. Τίνος ὁ μὲν κόσμος θεοῦ υἱὸς, ὁ δ' ἄνθρωπος κόσμου ἔκγονος: *Est Mundus quidem Dei filius, Mundi autem*

tem ſoboles Homo. Imo verum ſi dicimus, nos Dei filii, & velut proximi ab illo ſumus. Seneca: *Ita eſt: cariſſimos nos dii immortales habuerunt, habentque: & qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocaverunt. Magna accepimus, maiora non cepimus.* O aurea verba & ſenſa! Proximos ab ipſis? ita. Triſmegiſtus: Διὸ τολμητέον ἔζιν, ἢ μὲ ἄνθρωπον θνητὸν, εἶναι θεὸν ἀθάνατον. ἢ ὃ ἐρώνιον εἶναι θεὸν ἀθάνατον ἄνθρωπον: *Quapropter audendum eſt dicere, Hominem terrenum, eſſe Deum mortalem; Deum cœleſtem, eſſe hominem immortalem.* Præfatur audaciam. & ſiquid ſupra verum, non longe à vero. Idem iterum attollit: Ὁ μὲν ἄνθρωπος, ζῶόν ἔζι θεῖον, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐ συγκρίνεται θνητείοις, ἀλλὰ τοῖς ἐν ἐρανῷ ἄνω λειτουργοῦσι θεοῖς. μᾶλλον ὃ, εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν τὸ ἀληθὲς, καὶ ὑπὲρ ἐκείνους ἔζιν ὁ ὄντως ἄνθρωπος· ἢ πάντως γε ἰσοδυναμοῦσιν ἀλλήλοις. *Homo animal eſt divinum, aliisque animantibus non confertur, ſed iis qui ſurſum in cœlo Dii dicuntur. Imo vero, ſi verum libere dicendum eſt, etiam ſuper illos eſt is, qui vere homo eſt: aut certe pari cum iis æſtimatione.* Euge, attollere, ſed cum modeſtia. & pietatem ac Deum ſi colis, (is *vere Homo* eſt, in Mercurio) ad beatos Genios, aut ſupra eorum quoſdam, aſcēdē. Colis, inquam. nam, ut recte Cicero, *Deus hominem, quaſi contemplatorem*

De Benef. VII. c. XXIX.

Cap. X.

Ibid.

1. Tuſc.

cœli ac Deorum, IPSORUMQUE CULTOREM *fecit: & hominis utilitati agros omnes & maria parentia.* Iure ait, omnia nobis parere, & servire. Quid clarius? terras habitamus, aramus, peragramus: ipsa maria, indomitum elementum, domamus: bestiis ferisque omnibus legem & imperium damus.

Manil. 1. *Quis dubitet post hac hominem coniungere cœlo?*
Eximiam natura dedit linguamque, capaxque
Ingenium, volucremque animum. quem denique in unum
Descendit Deus atque habitat, IPSUMQUE REQUIRIT.

Multæ hominis dotes, & prærogativæ: tangit quasdam, sed extrema an non à divino instinctu sunt? Dicat suo ille sensu, nostro verissima sunt: Deus in nobis habitat, *Templum* eius sumus: Deus hominem requirit, *Delicia* eius sumus. Denique, ait Plato, In Minoë. πάντων ἱερώτατον, ἄνθρωπος ἀγαθός. *Res omnium sanctissima, vir bonus.*

DIS-

DISSERT. III.

Noſce te ipſum, hoc ſine utiliter edictum.

SED alibi etiam de hac præſtantia, cum de Animo videbimus: nunc, quod præmiſi, homo eminet, & Deum in parte refert, quia ſolus cupiens ſcientiarum, & capax. *In tanta animantium varietate*, ait Cicero, *homini ſoli cupiditas ingenerata eſt cognitionis & ſcientiæ.* Ideo Iure φῶτα, id eſt, *Lumen*, Græci dixerunt: quia odit ignorantiæ tenebras, noſſe & noteſcere vult, ſcire & ſciri. Atquin ante omnes ſcientias, una ei neceſſaria ſui. Infera ac ſupera ſcrutare; II. Acad. in Fragm.

----- *nil tibi prodeſt*
Aërias tentaſſe domos, animoque profundum
Percurriſſe polum, hoc niſi noris.

Huc te verte, ad te, inquam. Seneca noſter: *Hoc iubet illa Pythicis oraculis adſcripta vox*, NOSCE TE. Vox merito adſcripta oraculis: & quæ à Deo eſt, aut certe non ſine Deo. Ab ipſo eſſe, indicat Seneca: & alii item volunt, *Chiloni roganti, quid optimum eſſet? reſponſum hoc ab Apolline*, γνῶθι σαυτόν· *Noſce te ipſe.* Alii tamen *Phemonoës*, alii *Phanotheæ*; quidam *Thaletis*, *Biantis*, *aut Chilonis* etiam vocem adfirmant. Cuiuſcumque, emiſit Conſol. ad Marc. c. 11. Porph.

Deus

eo (ait idem Varro) *ab eodem tenore temperato Tempus dictum.* Utramque hanc tamen finitionem, Aristotelis dico & Stoicorum, Plutarchus carpit an cavillatur, in Quæstionibus Platonicis: quia hæc ab *accidente modo est*, inquit, *essentiam & vim temporis non promit.* Itaque Platoni magis adhæret, qui aiebat, χρόνον εἶναι αἰῶνος εἰκόνα κινητὴν, καὶ τῷ ἀριθμῷ φθεγκτὴν, ut in Laërtio legas. Et Apuleius vertit, *Tempus ævi esse imaginem. siquidem tempus movetur, & perennitas fixa & immota est natura.* Et est, ut Plutarchus vult, *Tempus, non cuiuscumque motus affectus aut accidens, sed caussa, vis, principium omnia continentis symmetria & ordinis, qua Vniversi animata natura movetur: aut potius, motio illa, & ordo, & symmetria, Tempus dicitur.* Probat igitur Pythagoræ dictum interrogati, τί χρόνος; ἡ κόσμου ψυχὴ respondentis: *Quid Tempus, mundi anima.* Ista & plura Plutarchus, in tempore tibi videnda: nostri à re & natura magis abstrahunt, & circa eam dumtaxat ponunt. Itaque Chrysippus etiam definiebat, μίτρον τάχους τε καὶ βραδύτητος: *mensurã celeritatis & tarditatis.* Quę definitiones sensum nostrum de Tempore magis exprimunt, quam ipsum. Imo vero non nisi in nostra ratione & ratiocinatione quidam illud ponebant, quærebant-

De Deum. Plat.

Stob. Phys.

que

que An revera Tempus esset? Apud Senecam: *De Tempore uno vide quam multa quærantur. primum an per se aliquid? deinde, an aliquid ante Tempus sit, si Tempus cum mundo cœpit. An & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & Tempus?* En, primam quæstionem, An per se sit Tempus? Quod Epicurus negabat, asserebatque *accidentium accidens esse*, ut scribit Empiricus: & ipse Epicurus, τὸν δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀναφέροντες ὅτι τὰς βλεπομένας παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις. *Tempus non est quarendum, sicut nec cetera, quæ in Subiecto quærimus, referentes ea ad anticipationes quasdem à nobis ipsis visas.* De quorum tamen vero sensu, idem Empiricus aliquid volenti dicet. At Stoici esse, & quidem *per se intelligi.* Tamen idem *incorporeum esse: sicut Inane, & Locum.* Empiricus, itemque Laërtius: Εἶναι δὲ καὶ τὸν χρόνον ἀσώματον. *Esse & Tempus incorporeum.* Et de Incorporeo, alii consentiant: in Essentia vel Exsistentia Temporis, aliquid etiam nostri mutant. Nam videntur nullum Tempus statuere (ait Plutarchus,) cum Chrysippus dicat, *Præteritum & futurum non exsistere, sed subsistitisse* (οὐκ ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑφεστηκέναι:) *solum exsistere* τὸ ἐνεστὼς, *instans sive præsens. Ac id ipsum mox facit & distribuit, partim præsens, partim præteritum:*

Epist. Lxxxvi ii.

De Cõmun. Not.

ita nihil quod exſiſtat, relinquit. Talia Plutarchus: ipſa verba & veri ſenſus in Stobæanis exſtant. *Sicut Inane infinitum eſt, ita & Tempus omne utrimque eſſe. Nam & præteritum, & futurum, fine carere: præſens autem nullũ integrum tempus eſſe. Cum enim continua in infinitum ſecentur, tempus quoque ſectionem eamdem recipere. Igitur nullum, ſecundum perfectionem, tempus præſens eſſe, ſed late & craſſiore modo ita dici. Sed & ſolum præſens tempus exſiſtere* (ὑπάρχειν:) *præteritum & futurum ſubſiſtere quidem* (ὑφιστάναι) *ſed non exſiſtere, niſi ut prædicatum aliquod exſiſtere dicitur, merum accidens: ſicut Ambulare mihi adeſt, & exſiſtit, cum ambulo; iacente autem aut ſedente, non exſiſtit.* Primum ait, *Infinitum omne tempus utrimque eſſe.* Quod ita quidem cum aliis verti, & eſt in Græco, εἰς ἑκάτερα: fortaſſe tamen verius, *ad alterutrum* reddas: id eſt, ante aut poſt infinitum eſſe. Exempli cauſſa, Præteritum, anteriore parte tale eſt; Futurum, poſteriore: *utrumque tamen* (ut recte Poſidonius) *Præſenti finitur.* Quod autem de ipſo Præſenti eſt, *perfecte non exiſtere*: haud vane. nam revera eſt in aſſiduo fluxu, & *conſtat ex præterito aliquo & futuro* (ut idem Poſidonius) *ſed cum diſcrimine Nunc. quod tamen inſtar puncti eſt.*

Τὸ δὲ νῦν, καὶ τὰ ὅμοια, ἐν πλάτει χρόνου, καὶ οὐχὶ κατ' ἀκριβασμὸν νοεῖσθαι: *Illud autem quod Nunc dicimus, large & laxe, non stricte & absolute intelligi.* Hæc vera sunt, & extra calumniam, probe accepta: neque diversa valde Aristoteles tradit. Noster etiam Seneca: *Præsens tempus brevissimum est, adeo ut quibusdam nullum videatur. In cursu enim semper est, fluit, & præcipitatur: ante desinit esse, quam venit.* Ovidius: Iv. Phy. c. x. & xi. De Brevit. vit. c. x.

Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu,
Non secus ac flumen. neque enim consistere flumen,
Nec levis hora potest.

Ita vere aliquis dixerit, non aliud esse Tempus, quam *Nunc fluens.* Altera quæstio in Seneca, *An aliquid ante Tempus?* Ita, sed id appellatur *Ævum.* Tempus autem non nisi cum motu incipit, eoque digesto ac ordinato. Nam & ante Mundum erat motus in materia, sed indeterminatus & confusus. Ergo Tempus, cum cœlo. Atque ex hac distinctione etiam tertiæ quæstionis solutio prompta est: in qua quæritur, *Quia aliquid fuit, an & Tempus fuerit?* Negamus, ubi sola Principia sunt, Tempus esse. Materiæ hoc non convenit: Deo autem Æternitas convenit. Ὁ πρῶτος (ait Damascenus)

τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς ἀϊδίοις ὁ αἰών.

Quod enim iis quæ Tempori subiecta sunt, est Tempus, id æternis illis est Ævum. Argute etiam Tertullianus: *Non habet Tempus Æternitas. omne enim Tempus ipsa est.* Sed, mi Auditor, quid argutamur? quid quærimus, sit necne sit; & dum quærimus, patimur elabi? O thesaurum, non ultra reperiendum! Fluit assidue, & nobis effluit: quod unum avariter habere debeamus, & nulla merce aut pretio permutare. Illic otio, illic alea, illic convivio lo perdimus: & quantum invaletudine, aut somno? Deus bone, cum recogito: undecim lustra fui, quinque ex illis vixi? & quod vixi, ubi est? *Infinita est velocitas temporis, quæ magis apparet respicientibus.* Modo in Iscano puer lusisse videor, modo Bruxellæ primas scholas adiisse, modo Athi, Coloniæ, Romæ egisse: & à Batavis recens memoria est. *Punctum est quod vivimus*, sed hoc punctum specie quadam longioris temporis divisimus, & Pueritiam, Adolescentiam, Iuventutem, Senectutem fecimus; heu, ubi ista, & quam in brevi sunt? Abierunt prima, & tunc denique computamus & damnum taxamus, cum abierunt. Ah, vel tarde, non enim sero, incipiamus æstimare & amare, *cuius unius honesta avaritia est.* Et illius brevitas,

1. Adverſ. Marc. c. VIII.

Sen. ep. XLIX.

Ibid.

De Brevit. cap. III.

vitas, & noſtra fragilitas nobis occurrat: bene ponamus, hoc quidquid datur, *nec tunc vivere incipiamus, cum deſinendum eſt.* Ibid. c. 1v.

----- currit mortalibus ævum, Silius.
Nec naſci bis poſſe datur.

Fac, & ad te abi.

I. LIPSI PHYSIOLOGIÆ STOICORUM LIBRI TERTII

DISSERTATIO PRIMA.

Vestibulum & ingressus. De occupationibus aliquid, & inter eas quoque philosophandum.

AUD. Mi doctor, salve. LIPS. Tibi idem. quid tam mane? Sol lineam quartam vix tangit. AUD. At tua monitio heri excitavit, & huc misit. Meministin? aiebas Tempore utendum: labi id & fluere; nec fas lapsum unquam revocare. Pareo igitur, & uti fruique meditor, & primam quamque horam Bonæ Menti consecrare. Quid scio an cras, an à meridie licebit? Cum temporis illa velocitas animo obversatur, cum incerta hæc & insidiosa mortalitas: cur non properem? quem futuri temporis prædem accipio? *Dum differtur vita, transcurrit.* Sen. ep. 1. LIPS. O vere, quid autem dum eripitur vita, an non transcurrit? Hoc nobis fit, quos

quos litteræ, sermones, aliæ curæ vel actiones assidue occupant: & vix seriis tempus est dare, nisi quod relinquitur in subsecivis. *Omnium occupatorum*, ait Annæus, *misera est conditio; eorum tamen miserrima, qui nec suis occupationibus laborant.* Crēdo eum de me scripsisse, aut in me certe competit: qui cum Livio Druso possim exclamare, *Vni nec à puero feriæ contigisse.* Mane surrexi? Ecce litteræ, respondē. Feci, ad alia me verto: puer, Est nobilis vir aut adolescens è Gallia, Germania, Sarmatia: vult salutatum. Ille autem & illi, libellis suis Amicitiæ symbolum inscriptum. Vix suspiravi, en è Belgis meis aliquem. Heus carmen aut libellum scripsi, lege. Quid etiam? censē, & emenda. Quid amplius? carmen aut elogium præscribe. Absolutum me censeo, alius: Mihi aut fratri, patri, amico epitaphium: domui aut arci, aræ, inscriptionem. Quid studiosos iuvenes & tui similes dicam? scis quam iis pateam. audire, respondere, dirigere, & in via ponere, quam rectam censeo, studiorum. Huius unius operæ minime inter omnes me pœnitet: & quid interest, voce an scriptione iuvem: nisi quod hæc ad plures fortasse venit? sed illa si ad pauciores, efficacius & fructuosius fortasse venit. Hæc fere vita mea est, & ferre inducor:

De Brevit. vit. c. 12.

----- *levius fit patientia,*
Quidquid corrigere est nefas.

Fit etiam sapientia levius, quam pro meo modulo usurpo. Seneca exemplum mihi monitumque præbuit: *Cum*, inquit, *meis amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregavit, aut causſa ex officio nata.* Quid ergo? ad me subinde redeo, & in animo salutare aliquid; atque usui meo verso. Leviter atque obiter quidem sed verso. Quis vetat cupienti, & in theatro solitudinem, & in solitudine theatrum esse? Utrumque tibi struxeris, animo & cogitationibus huc aut illuc missis. Aiunt apodes quasdam aves, à re dictas, esse: quæ cum longum aut firmum insistere non possint, (pedibus enim carent) tamen muro aut arbori adfixæ, aut in aëre suspensæ, quod satis sit quiescunt: imitari possumus, & agentes aliquid aut loquentes, animo interiungere, & serium quidpiam meditari. Cogitationibus bonis, etsi brevibus, semper est locus. Facio igitur, qua possum: sed quanto liberius atque uberius, cum vespere (morem meum nosti) licet mihi prodeambulare, & mœnia illa, agros, prata calcare? Tunc mihi in pascuum meum immissus videor, tunc vetera & nova ruminor atque agito, tunc Græciam & Latium, philologa & philo-

Epist. LXII.

sopha

sopha lustro. Tunc, ut apud te fatear, libellos istos, siquid à me in publicum manat, fere concipio aut dispono: & styli operam, cum domum redii, addo. Quorsum ego ista? ut tibi quoque præeam, & vel inter turbas quietum esse suadeam, inter occupationes feriatum. Sicut medicus inter ægros sine sensu morbi sui agitat: sic inter nugatores serii, inter vanos graves esse conemur. Impediant nos fortasse, non mutent. A te, inquam, non abeas: aut statim certe ad te redi. ad te, id est, ad philosophiam, & animi illum interiorem cultum. Huic vacare (nihil excuses) etiam cum nota vacas, licet. At ego nunc tibi, imo mihi: communis enim res dicenda, & mihi quoque discenda est, *Quid sit homo:* in qua notitia, illa etiam Dei & Virtutis fere est inclusa. Nam de ipso *Deo*, tum de *Mundo*, ut scis, diximus: Mundi igitur præstantissimum *Homo* sequitur. quem lustremus, & in eo nos illustremus.

DISSERT. II.

Hominem parvum Mundum esse: & breviter eius præstantia.

IURE autem statim à *Mundo*. quid enim aliud ipse *Homo*, quam *parvus* quidam *Mundus*? Philo Iudæus, ut commu-

Quis divin. action. heres.

ne verbum, rettulit: Βραχὺ μὲν κόσμου ὁ ἄνθρωπος, μέγας δ' ἄνθρωπος ὁ κόσμος ἐστί: *Parvum Mundum Hominem esse; magnum Hominem, Mundum.* Macrobius idem,

II. In Som. c. XII.

totidem pæne verbis: *Physici Mundum, magnum Hominem dixerunt; & Hominem, brevem Mundum.* Quid ita? quia ut ille rectorem in se Deum habet, sic homo divinum animum. Quid amplius? omnia, quæ Mundus, fere habet: quattuor in se elementa; capitis quoddam cœlum; in eo flammantes oculos, ut stellas; ipsam formam rotundam, vel in matris utero; vel iam liber, cum brachia & pedes expandit. Lineæ enim ab extremis illis ductæ, faciunt iustum fere orbem. Quid, quod omnia quæ in Mundo sunt, ipse continet, & in capaci mente gestat? Ita est: solus homo scientiam omnium & amat, &, si vult, habet. Quid ei clausum est? cœlos penetrat, & Deum ac divina mente adit. Manilius scite:

Lib. IV.

---- quid mirum, noscere Mundum
Si possunt homines, quibus est & Mundus in ipsis:
Exemplumque Dei quisque est in imagine parva?

Cap. X.

Itaque Trismegistus *prolem Mundi*, id est, Mundum alterum, Hominem facit. Τίνος ὁ μὲν κόσμος θεοῦ ἐστὶ υἱός, ὁ δὲ ἄνθρωπος κόσμου ἔκγονος: *Est Mundus quidem Dei filius, Mundi autem*

tem ſoboles Homo. Imo verum ſi dicimus, nos Dei filii, & velut proximi ab illo ſumus. Seneca: *Ita eſt: cariſſimos nos dii immortales habuerunt, habentque: & qui maximus tribui honos potuit, ab ipſis proximos collocaverunt. Magna accepimus, maiora non cepimus.* O aurea verba & ſenſa! Proximos ab ipſis? ita. Triſmegiſtus: Διὸ τολμητέον ὄζιν, ἢ μὲ ἄνθρωπον θνητὸν ὄντα, ἴσ τὸν θεὸν ἀθάνατον. ἢ ὃ ἐρώνιον ἴσ τὸν ἀθάνατον ἄνθρωπον: *Quapropter audendum eſt dicere, Hominem terrenum, eſſe Deum mortalem; Deum cœleſtem, eſſe hominem immortalem.* Præfatur audaciam. & ſiquid ſupra verum, non longe à vero. Idem iterum attollit: Ὁ μὲν ἄνθρωπος, ζῶόν ὄζιν θεῖον, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐ συγκρίνεν τὴν ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ τοῖς ἐν ἐρανῷ ἄνω λειτουργοῦσι θεοῖς. μᾶλλον ὃ, εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν τὸ ἀληθὲς, καὶ ὑπὲρ ἐκείνους ὄζιν ὁ ὄντως ἄνθρωπος· ἢ πάντως γε ἰσοδυναμοῦσιν ἀλλήλοις. *Homo animal eſt divinum, aliisque animantibus non confertur, ſed iis qui ſurſum in cœlo Dii dicuntur. Imo vero, ſi verum libere dicendum eſt, etiam ſuper illos eſt is, qui vere homo eſt: aut certe pari cum iis æſtimatione.* Euge, attollere, ſed cum modeſtia. & pietatem ac Deum ſi colis, (is *vere Homo* eſt, in Mercurio) ad beatos Genios, aut ſupra eorum quoſdam, aſcēde. Colis, inquam. nam, ut recte Cicero, *Deus hominem, quaſi contemplatorem* 1. Tuſc.

De Benef. VI. c. XXIX.

Cap. X.

Ibid.

cœli ac Deorum, IPSORUMQUE CULTOREM *fecit: & hominis utilitati agros omnes & maria parentia.* Iure ait, omnia nobis parere, & servire. Quid clarius? terras habitamus, aramus, peragramus: ipsa maria, indomitum elementum, domamus: bestiis ferisque omnibus legem & imperium damus.

Manil. II.

Quis dubitet post hæc hominem coniungere cœlo?
Eximiam naturæ dedit linguamque, capaxque
Ingenium, volucremque animum. quem denique in unum
Descendit Deus atque habitat, IPSUMQUE REQUIRIT.

Multæ hominis dotes, & prærogativæ: tangit quasdam, sed extrema an non à divino instinctu sunt? Dicat suo ille sensu, nostro verissima sunt: Deus in nobis habitat, *Templum* eius sumus: Deus hominem requirit, *Delicia* eius sumus. Denique, ait Plato, πάντων ἱερώτατον, ἄνθρωπος ἀγαθός. *Res omnium sanctissima, vir bonus.*

In Minoë.

DISSERT. III.

Nosce te ipsum, hoc sine utiliter edictum.

SED alibi etiam de hac præstantia, cum de Animo videbimus: nunc, quod præmisi, homo eminet, & Deum in parte refert, quia solus cupiens scientiarum, & capax. *In tanta animantium varietate*, ait Cicero, *homini soli cupiditas ingenerata est cognitionis & scientiæ.* Ideo Iure φῶτα, id est, *Lumen*, Græci dixerunt: quia oditignorantiæ tenebras, nosse & notescere vult, scire & sciri. Atquin ante omnes scientias, una ei necessaria sui. Infera ac supera scrutare; II. Acad. in Fragm.

----- *nil tibi prodest*
Aërias tentasse domos, animoque profundum
Percurrisse polum, hoc nisi noris.

Huc te verte, ad te, inquam. Seneca noster: *Hoc iubet illa Pythicis oraculis adscripta vox*, NOSCE TE. Vox merito adscripta oraculis: & quæ à Deo est, aut certe non sine Deo. Ab ipso esse, indicat Seneca: & alii item volunt, *Chiloni roganti, quid optimum esset? responsum hoc ab Apolline*, γνῶθι σαυτόν· *Nosce te ipse.* Alii tamen *Phemonoës*, alii *Phanotheæ*; quidam *Thaletis*, *Biantis*, *aut Chilonis* etiam vocem adfirmant. Cuiuscumque, emisit Deus Consol. ad Marc. c. XI. Porph.

Deus, aut immisit: ---- *è Cœlo descendit, γνῶθι σαυτόν.* Et constat sane inscriptum fuisse in vestibulo atque aditu templi Delphici, ante ipsa *ἀδυτα τήεια*, ubi ingressuri se adspergebant aut lavabant: una cum dicto altero, *μηδὲν ἄγαν, Nequid nimis.* Conspirat enim utrumque, ait Plutarchus: & in illo hoc continetur, ac modestia præcipitur, ut iam videbis. Ad sensum enim dicti venio, magni, ardui, & quod legant sive audiant multi, non intelligant; nec qui intelligunt, præstent. Nam ut Ion poëta,

Ex Porphyr.

Consol. ad Apollon.

Τὸ γνῶθι σαυτὸν, τοῦτ' ἔπος μὲν ἐ μέγα,
Ἔργον δ' ὅσον, Ζεὺς μόνος ἐπίσταται θεῶν.

Hæc, Nosce te ipsum, dictio quidem est brevis,
Sed tanta res, quam Iuppiter solus sciat.

Ita est, fatemur: *Solus plene se novit Deus:* sed homini usque aliquo pertingere licet, & pro ingenii modulo se capere ac scire. Quis sensus igitur? à contrario Plato indagat, & assequitur. *Nam triplex est*, inquit, *sui ignorantia, in Opibus, in Corpore, in Animo*: triplex igitur & scientia, in illis iisdem. Opes tuas vides, & omnia hæc externa? nec tua vides: abeunt, veniunt, ludicrum, aut potius ludibrium quoddam, Fortunæ.

In Philebo.

Ὦ 's ὅτι τὶς ἐλάμβαν' ἀνάξιν παῖς ἄξιν θαλάσσης;

Or

Ὡς δ' ὅτε παῖς ἀθύρματα, νηπίη τίσιν
Ἀλλ' αὖθις σωρόν θ' ἅμα πάσι καὶ ἀθύρσας.

Vt puer undiſoni ludens ad litora ponti,
Colligit in cumulum, & varie deformat arenas,
Mox manibus pedibusque ea ſubruit, ac confundit.

ſic illa Dea ſtruit, donat, recipit omnes has opes. Opes tantum? honores etiam: &

Summum ad gradum cum claritatis venerus, Laberius.
Conſiſtes ægre, & quam deſcendas, decides.

Itaque hæc noſce: & quid ſequitur? non attollere in iis, ſed σωφρόνει. Σωφρόνει, inquam, id eſt, modeſte age & ſenti: quod quidam præcipue ſubiectum voluerunt huic dicto. Sed altera ſcientia partem tui ſpectat, Corpus. Ab eo, quid eſt homo? *quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile: iactatu, non tempeſtate opus eſt, ut ſolvaris.* Sen. ad Mar. c. xi. Quid eſt homo? *lucerna in vento poſita.* Epicter. Plin. vii c. vii. Quid eſt homo? qui ab ipſo *lucerna odore perire potuit, à quo plerumque abortus.* Noſce, noſce, & σωφρόνει. Huic *uni animalium ambitio, uni avaritia, uni immenſa vivendi cupido, uni ſuperſtitio.* Ibid. c. i. Iterum dicam, noſce & σωφρόνει. At iam tertia, & præcipua ſcientia, Animum tangit. Noſce, ſed à pulcherrima illa & divina

Cic. in Sonio. divina tui parte. Parte? imo toto. *Nec enim tu is es, quem forma ista declarat; sed Mens cuiusque, is est quisque: non ea figura, quæ digito demonstrari potest.* Philo Iudæus: Quod deterius meliori insidietur. Ἄνθρωπος, ὁ τὸ διφυὲς ζῷον, ἀλλὰ τὸ τῆ ψυχῆς ἄρειον εἶδος, ὁ Νοῦς ἢ Λόγος κέκληται. *Homo, non illud biforme animal, sed pars optima Animæ, quæ Mens & Ratio dicitur.* Est profecto ita. duplex in nobis homo, Cap. 1x. ut Termaximus ait, ὁ μὲν ὑλικὸς, ὁ δ' οὐσιώδης. *Vnus Materialis, alter Essentialis:* atque iste vere Homo est, Princeps alterius, ductor, & rector. Mancipium est, inquam, pars altera: & homo quoque, si quis eam colit. Diogenes ille Canis scitissime olim, cum aliquando, *Heus, homines, adeste,* dixisset: & concursus factus esset: baculo abegit omnes, addens, Ἀνθρώπους γὰρ ἐκάλεσα, οὐ κρέμματα· *Homines enim advocavi, non purgamenta,* non hæc mancipia. Pars illa est, quæ eminet, quæ sola ab animantibus brutisque distinguit. Sen. Nam *valet? & leones. formosus est? & pavones. velox est? & equi. ut non dicam, in his omnibus vincitur.* Unum ergo Hominis & proprium bonum, Ratio: quæ noscenda, & colenda est. Neque enim, ut Homericus ille Laërtes, hortum, agros, domum, omnia curabat, se neglecto: sic nos oportet corpori & externis mancipari, animi securos. Imo vero *Te*

nosce.

noſce. Et nimirum *hanc vim habet præceptum Apollinis*, ait Cicero, *quo monet, ut ſe quiſque noſcat. Non enim præcipit, ut membra noſtra, aut ſtaturam figuramve noſcamus:* NEQUE NOS CORPORA SUMUS: *neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cum igitur, Noſce te, dicit, hoc dicit, Noſce animum tuum. nam corpus quidem quaſi vas eſt, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te.* Attende, & fac. Sed quomodo, inquies, noſcam animum? illum occultum, illum ſenſibus ſubductum? Ipſo animo. Sicut oculum non niſi oculus videt, ſed in ſpeculo: ſic ſeſe animus, quodam reflexu. In ſe igitur intueatur: μάλιστα, inquit Plato, εἰς τοῦτον τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐγγίνεθ' ἡ ψυχῆς ἀρετὴ, σοφία: *& maxime in eum locum, in quo ineſt virtus Animi, Sapientia.* Is locus eſt Mens ſive Ratio: & quęri illic Sapientiam vult, atque inveniri: Sapientiam, id eſt, Virtutem. Nam animum qui adibit & conſulet, videbit & diſcet *aliquid ſe habere divinũ; ingeniumque in ſeſuum, ſicut ſimulacrum aliquod, dedicatum putabit: tantoque munere deorum ſemper dignum aliquid & faciet, & ſentiet.* Itaque ab hac notitia, contemptus aliarum rerum, æſtimatio unius Virtutis ſequetur: ad quam factum ſe ſciet, per quam beatum ſe fore iudicabit. Denique

1. Tuſc.

1. Alcibiade.

nique ad Deum per hanc ibit: ut pulchre
Ad Iuſtinianum. Agapetus. Ὁ γὰρ ἑαυτὸν γνοὺς, γνώσεται θεόν. θεὸν δὲ ὁ γνοὺς, ὁμοιωθήσεται θεῷ. ὁμοιωθήσεται δὲ θεῷ, ὁ ἄξιος γεγόμενος θεοῦ. ἄξιος δὲ γένοιτο θεοῦ, ὁ μηδὲν ἀνάξιον φρονῶν θεοῦ, ἀλλὰ φρονῶν μὲν τὰ ἀυτοῦ, λαλῶν δὲ ἃ φρονεῖ, ποιῶν δὲ ἃ λαλεῖ. *Nam qui ſe novit, Deum noſcet. Deum noſcens, Deo aſſimilabitur: aſſimilabitur, qui Deo dignus erit: dignus erit, qui nihil Deo indignum admittit, ſed cogitat quæ Dei ſunt, & quæ cogitat loquitur, & quæ loquitur, facit.* Pulchra gradatio, & ex vero deprompta. Nemo ſe, ſine Deo, novit; & in ſe, Deum. Tum amor aſſimilandi, ad cuius imaginem facti ſumus: id niſi per Virtutem non fit: hanc igitur amplectimur, & cum ea Deum & divina amamus, loquimur, operamur. Facite, mortales,
Ex Epict. Diſſert. lib. I. VOS NOSCITE. *Ecce ad Olympia proficiſcimini, ut Phidiæ ſtatuam videatis: & non magis cura habebitis, ut vos ipſos videatis, qui & quales ſitis?*

DISSERT. III.

De primo Hominis ortu, variantes ſententiæ. Stoicorum approbata, & explicata.

EAMUS ergo ad Hominem, mi Auditor: vel quia ordo, vel quia utilitas tanta eo vocat. Et quidem totum videamus,

mus, ab ipso ortu. Unde enim primus Homo? primariæ hic duæ sententiæ, Non ortum esse, & ortum. Primi æternum faciunt, cum ipso Mundo: alteri initium dant, sed alii aliud: atque ista omnia Censorini uberibus verbis commode proponam. Ait igitur: *Prima, & generalis quæstio, inter antiquos Sapientia studiosos versata est, quod, cum constet, homines, singulos ex parentum seminibus procreatos, successione prolis multa sæcula propagare; alii semper Homines fuisse, nec unquam nisi ex hominibus natos, atque eorum generi caput exordiumque nullum exstitisse arbitrati sunt.* Hæc primorum ecce sententia: quæ magnos auctores habet, ut addit, Pythagoram, Ocellum Lucanum, Archytam Tarentinum, omnesque adeo Pythagoricos: sed & Platonem cum antiqua Academia: denique Aristotelem, Theophrastum, & Peripateticorum totam scholam. Idem de animalibus aliis: ideoque frustra quæri, *nec posse reperiri, Avesne ante, an Ova generata sint; cum & Ovum sine Ave, & Avis sine Ovo gigni non possit. Ita & omnium, quæ in sempiterno isto Mundo semper fuerunt, futuraque sunt, aiunt Principium fuisse nullum: sed orbem esse quemdam generantium nascentiumque, in quo uniuscuiusque generis initium simul & finis esse videatur.* De die natali.

Ista

Ista quidem Æternitatis defensores, non sine iniuria illius Æterni: qui, si nihil fecit aut condidit, quæ dignitas, potestas, bonitas erit? Sed neque facile cogitare est, animantes omnes æternas; ut fragile hoc ac mortale, nulli ortum aut initium sui inscribat. Alios igitur audiamus, & in iis Porticum nostram. *Nam qui homines aliquos primigenios*, ait iterum Censorinus, *divinitus, naturave, factos crederent, multi fuerunt: sed aliter atque aliter in hac existimatione versati. Nam ut omittam, quod fabulares poëtarum historiæ ferunt, primos Homines aut Promethei molli luto formatos, aut Deucalionis Pyrrhæque duris lapidibus esse natos: quidam ex ipsis Sapientiæ professoribus, nescio an magus monstruosas, certe non minus incredibiles rationum suarum proferunt opiniones. Anaximander Milesius, videri sibi ex Aqua Terraque calefactis, exortos esse sive pisces, sive piscibus similia animalia. in his Homines concreviisse, fœtusque ad pubertatem intus retentos, tunc demum ruptis illis, viros mulieresque, qui se iam alere possent, processisse. Empedocles autem, primo membra singula, ex terra quasi prægnate, passim edita, deinde coiisse, & effecisse solidi Hominis materiam igni simul & humori permixtam. Hæc eadem opinio etiam in Parmenide vel * in Ste fuit, pauci-*

pauculis exceptis, ab Empedocle dissensis. Democrito vero Abderitæ, ex Aqua limoque, primum visum est Homines procreatos. Nec longe secus Epicurus. is enim credidit, limo calefacto uteros, nescio quos, radicibus terræ cohærentes, primum increvisse: & infantibus ex se editis, ingenitum lactis humorem Naturam ministrantem præbuisse: quos ita educatos & adultos genus hominum propagasse. Zeno Cittieus, Stoicæ sectæ conditor, principium humano generi ex novo Mundo constitutum putavit, primosque homines ex solo adminiculo divini ignis, id est, Dei providentia, genitos. Denique etiam vulgo creditum est, quarundam gentium principes terrigenas esse, ut in Attica, & Arcadia, Thessaliaque, eosque Autochthonas vocari. Septem sententias hic habes, valde aut leviter dissonas: è quibus prima Poëtarum est, qui è luto aut lapidibus formant, idque humana opera. Fabellæ notæ. Altera est Anaximandri, qui ex Aqua & Limo format: hactenus haud pessime: sed quod in pisces primo, & è piscibus in homines, id monstrum aut delirium sapit. Et vero apud Plutarchum alia est Anaximandri sententia: ἐν ὑγρῷ γιγνηθῆναι τὰ πρῶτα ζῶα, φλοιοῖς ἀσπιχόμενα ἀκανθώδεσι· *in Humido nata prima animalia, corticibus quibusdam spineis circumdata: iisque ruptis, cum maturum* v. De plac. c. XVIII.

turum esset, prodiisse. Hoc colorem aliquem magis habeat, & cum sententia assideat, quæ ex arboribus homines educit, mox dicenda. Tertia Empedoclis, qui è Terra, sed, ut Censorinus ait, membratim, nec statim totos. Varronis fragmentum huc facit: *Empedocles ex terra homines natos facit, ut blitum.* Addit Censorinus, *eam opinionem etiam in Parmenide, vel* in Ste fuisse.* Corruptum liquet: an facimus, *vel in Zenone*? Certe Zeno Eleates censuit (Laërtius auctor) γίνεσθαι ἀνθρώπους ἐκ γῆς τὸ πρῶτον: *ortum hominum è terra esse*. Posset etiam legi: *Parmenide, & Veliate Zenone*. Quarta sententia Democriti, ex Aqua & Limo: quæ refert illam Anaximandri, sed à fronte. Lactantius super ea: *Democritus ait, homines, vermiculorum modo, effusos de terra, nullo auctore, nullaque ratione*. Quinta Epicuri, qui ex Limo item, sive Terra. Lucretius:

Nonius in Blitum.

Lib. VII. c. VII.

Lib. II. *Haud, ut opinor, enim mortalia sæcla superne*
Aurea de cœlo demisit funis in arva.
Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit, ex se.

Sed quomodo? ex *Veteris* quibusdam terræ affixis, ait Censorinus. Quod ita etiam Lucretius:

Lib. V. *Crescebant uteri terræ radicibus apti:*

Quos

Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum, fugens humorem, auraſque petiſſens,
Convertebat ibi Natura foramina terra,
Et ſuccum venis cogebat fundere apertis
Conſimilem lactis.

Putavit ille & Uteros & ova ante animantes fuiſſe: ut eſſet ſcilicet è quo ſurgerent, & in quo creſcerent: ad exemplum fæturæ hodiernæ. Nam & de Avibus canit:

Ova relinquebant, excluſa tempore verno,
Folliculos ut nunc teretes æſtate cicuda.

Ad quam opinionem Lactantius reſpexit: *Aiunt, certis converſionibus, & aſtrorum motibus, maturitatem quamdam exſtitiſſe animantium ſerendorum. itaque terram novam, ſemen genitale retinentem, folliculos quoſdam ex ſe, in Vterorum ſimilitudinem, protuliſſe.* Etſi primo verba Ciceronis mutuatur & aptat, ſed in alteram & Stoicorum ſententiam prolata, ut dicam. Nam ſexta iam Zenonis noſtri, in Cenſorino erat, qui *ex ſolo adminiculo ignis, id eſt, Dei Providentia, gignit.* Pia & vera ſententia. Deus ſolus auctor humani II. Cap. XII.

mani generis, conditorque. Cicero ut
1. De Legib. Stoicus: *Hoc animal providum, ſagax, multiplex, quem vocamus Hominem, præclara quadam conditione* GENERATUM *eſſe à* SUMMO DEO. Et crebrum in Stoicis, Deum patrem & genitorem noſtrum eſſe. Sed in modo tamen gignendi, aliquid abeunt à libris noſtris Sacris. Nam
Ibid. illi volunt, (apud Ciceronem) *Perpetuis curſibus, converſionibus cæleſtibus, exſtitiſſe quamdam maturitatem ſerendi generis humani: quod ſparſum in terras atque ſatum, divino auctum ſit animorum munere.* Curſus illi perpetui, referendi ad periodos exuſtionis & innovationis mũdanæ: ac tum *maturitatem* (alii tamen *materiam* legunt) fuiſſe generis humani novi ſerendi. Id autem *in terras ſparſum ac ſatum*, id eſt, in Materia prima comprehenſum; eaque iam craſſiore & animationi patata, animum ab Igne adveniſſe, & Deo. Ovidius:

2. Metam. *Sanctius his animal, mentiſque capacius altæ*
Deerat adhuc, & quod dominari in cetera poſſet:
Natus homo eſt. ſive hunc DIVINO SEMINE *fecit*
Ille opifex rerum, mundi melioris origo;
Sive recens tellus, ſeductaq; nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat ſemina cœli.

Prior

Prior ſententia eſt Stoica. & * ſupra abunde diximus, Ignem velut ſemen eſſe omnium, & in ſe continere ſingulorum rationes ſeminales, Providentia educente. Seneca: *Ad initia deinde rerum Sapiens redit, & æternam Rationem * toti inditam, & vim omnium* SEMINUM, *ſingula proprie figurantem.* Cicero iterum ad hanc Stoicorum rationem adſpiciens, & in Cottæ perſona reiiciens: *Semina Deorum decidiſſe de cœlo putamus in terras, & ſic homines patrum* (id eſt Deorum) *ſimiles exſtitiſſe? Vellem diceretis: Deorum cognationem agnoſcerem non invitus.* Ultima ſententia Vulgi. qui ſponte alibi è Terra exſtitiſſe homines cenſuit, ut in Arcadia atque alibi. Neque è Terra tantum, ſed Arboribus, aut Rupibus, ſaxiſque. Homerus adſpexit, cum Penelope ad Ulyſſem:

*Lib. II Diſſert. VII.

Epiſt. XC.

* Id eſt. Mũdo.

1. De Nat. deor.

Ἀλλὰ σὺ μοι εἰπὲ πὰν γένος ὅπποθεν ἐσσί. Odyſſ. τ.
Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἐσσὶ παλαιφάτου, ἐδ' ἀπὸ πέτρης.

At iam tu mi effare tuum genus, atque parentes.
Nam neque fatidica quercu ſatus es, neque ſaxo.

Et uberrime Statius exſequitur:

Arcades huic veteres, aſtris lunaque priores, Lib. IV.
Agmina fida datis. nemorum quos ſtirpe rigenti

Fama ſatos, cum prima pedum veſtigia tellus
Admirata, tulit. nondum arva, domuſque, nec urbes,
Connubiique modus: Quercus Laurique ferebant
Cruda puerperia, ac populos umbroſa creavit
Fraxinus, & fata viridis puer excidit orno.

Vides iam igitur originem noſtri, pro aliorum, & noſtro ſenſu. AUD. Video, aliquid tamen requiro. In iſta origine Stoica, quis aluit infantem natum, quis educavit? Nec enim alius alium, cum omnes opis eiuſdem indigi eſſent. LIPS. Negamus eguiſſe: male hoc ſumis. Rationem, ſive Providentiam, nonne architectam dedimus? illa ſcivit perfectum hominem faciendum, aut fruſtra iri factum. Macrobius hoc vere: *Natura* (id eſt Deus) *primum ſingula animalia* PERFECTA *formavit: deinde perpetuam Legem dedit, ut continuaretur procreatione ſucceſſio. Perfecta autem in exordio fieri potuiſſe, teſtimonio ſunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta naſcuntur: ut in Ægypto mures, & aliis in locis rana, ſerpenteſque.* Similia Plutarchus, à quo Latinus iſte hauſit. Fruſtra igitur Ovum, Uterum, & talia

VII. Saturn. c. ult.

II Quæ. Conviv. l. c. IV

præ-

præstruunt : & fides iam dictis à divino Moyse etiam esto, qui Hominem & Animalia sic format.

DISSERT. V.

Homines primi an maiores, & paullatim deinde minores? atque obiter an Gigantes?

SED quæri cum caussa etiam aliud potest. Primi illi homines, in primo & vegeto Mundo, an non ipsi magis vegeti, & membris corporibusque grandiores? Ratio suadere videtur. quia plena omnia tunc virium & spirituum, alimenta valida, & è corpore bene habito atque integro illi partus. Videmus in terra, quæ novatur & segeti primum proscinditur: videmus in tumida virginitate, robustiora quæ nascuntur. Nuper in novo orbe, cum Hispani arbores suas & fruges severunt, incredibile quantum adoleverint: & poma fructusque supra communem modum tulerunt. Addo, quod vetus & passiva valde hæc opinio, ac Græci, Barbari, ipsæ Sacræ litteræ magnos quosdam homines, sive Gigantes adstruxerunt. Hoc de animo tantum magnis, superbis, impiis interpretantur quidam. scimus: sed testimonia profecto aliorsum ire, à pudore abeat, qui neget. Non diffundor,

neque extra Porticum meam ſpatior: aliquid tamen in Seneca etiam reperio, quod huc ducat. De primis illis hominibus, negat Sapientes natos: *Non tamen negaverim*, addit, *fuiſſe alti ſpiritus viros, & ut ita dicam, à diis recentes. Neque enim dubium eſt, quin meliora Mundus nondum effætus ediderit.* Meliora dicit, non maiora: & tamen de robore etiam ſubdit. *Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata.* Philo Iudæus apertius: Τοιοῦτος μὲν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν γενέσθαι μοι δοκεῖ, τάς τε νῦν ὄντας, καὶ τοὺς πρὸ ἡμῶν, διενεγκόντα ἅπαντας. *Talis mihi primus Homo videtur factus, & corpore & animo reliquos omnes, qui vel nunc ſunt, vel ante fuerunt, excelluiſſe.* Addit rationes duas. *Illum enim Deus condidit, nos ex hominibus gignimur. quanto autem melior maiorque auctor, tanto & opus oportuit. Deinde quidquid viget, ſeneſcente & effato melius eſt, ſive animal, ſive planta, ſive fructus, ſive aliud eorum quæ in Natura ſunt. Itaque par eſt, primum illum Hominem, robur & vigorem exſtitiſſe totius noſtri generis:* τοὺς δὲ ἑπόμενα μηκέθ' ὁμοίως ἰσχυρίσασθαι, τὴν δὲ καθ' ἑκάστην ἀμαυροτέρας ἀεὶ τάς τε μορφὰς καὶ τὰς δυνάμεις λαμβανόντων. *at ſecutos deinde haud ita viguiſſe, per ætates & ſucceſſiones, deteriores ſemper*

Epiſt. xc.

De Mũdi opificio.

semper forma & viribus factos. Varro hoc ipsum: *Nisi si, ut Homerus opinatus est, vastiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum: & nunc, quasi iam Mundo senescente, rerum atque hominum decrementa sunt.* Ubi quod de Homero est, liquet sæpius ab illo usurpatum: In Agell. Noctib. III. cap. x.

Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι·

Qualia nunc hominum producit corpora tellus:

ut Virgilius vertit. Sed missis poëtis, Plinius etiam censuit, *In plenum cuncto mortalium generi minorem in dies mensuram fieri, raroſque parentibus proceriores: consumente ubertatem seminum Exustione, in cuius vices nunc vergat ævum.* Ad senium velut Mundi refert: quod Tremellius pariter ad Terram sterilescentem aptat, etsi Columella dissentiente. *Tremellius*, inquit, *falso credidit, parentem omnium Terram, sicut muliebrem sexum, anili iam ætate confectam, progenerandis esse fœtibus inhabilem.* Epicurei in eodem sensu. Lucretius: Cap. I. Lib. II.

Iamque adeo affecta est ætas, effœtaque tellus. Lib. II.

Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit

Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.

Quando dedit? olim:

Lib.v. ---- *cum plura coörta,*
Et maiora, nova tellure, atque æthere adulto.

Lib.iv. c.v. Enimvero & in Hebræorum libris est, quod firmet. Esdras: *Interroga eam quæ parit, & dicet tibi. Dices enim ei, Quare quos peperisti nunc, non sunt similes his, qui ante te, minores statura? Et dicet tibi ipsa: Alii sunt, qui in iuventute virtutis nati sunt, & alii qui sub tempore senectutis, deficiente matrice, sunt nati. Considera ergo & tu, quoniam minori statura estis præ his, qui ante vos: & qui post vos, minori quam vos: quod* SENESCENTES *creaturæ, & fortitudinē iuventutis prætereuntes.* Quę tamen dictio & ratio si vera, & ab ævo in ævum Homines minores: quid causſæ, quin iam Pygmæi, & minus, simus? Atqui constat nos à bis terque mille annis parum aut nil mutasse, & populari aliqua præsumptione illa, non veritate scripta. Quod ad Gigantes autem, fuisse aliquando, & apud varios, omnium fere gentium historiæ aut traditio testantur: & reliquię ac monumenta heri & nuper, in Novo etiam orbe, certissime visa. Neque id ratio abnutat.

DISSERT. VI.

E Semine Homines propagari; & illud definitum. Viri genitabile habent, non item fœmina; & de vi Spiritus.

SED primi igitur homines à Deo & Providentia conditi: secuti, generatione propagati. Generatio autem, per Semen. Quid igitur Semen? communiter ita Stoici definiunt: Σπέρμα, τὸ οἷόν τε γεννᾶν τοιαῦτα, ἀφ' οἵου ἐγένετο αὐτὸ ἀπεκρίθη. *Quod potens sit generare talia, à quali & ipsum secretum sit.* Id est, quod gignit similia illis, à quibus ipsum genitum & avulsum. Non est igitur ipsum simile, nisi potentia: & ideo Varro argute derivat, *Semen, quod non plane id quod inde:* quasi dicat à *Semi* dictum, quod aliquomodo tale, non prorsus. Etsi vera, puto, derivatio erat à *Sero*, quasi *Serimen*. Hæc de omni Semine: at de Humano peculiariter, ista in Zenoniis scitis. Ἀνθρώπου σπέρμα, ὃ μετίσιν ὁ ἄνθρωπος, μετ' ὑγρᾶς συσπορᾶς τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσιν, καὶ μάλιστα τῷ ἡγεμονικῷ λόγῳ. Εἶναι δὲ αὐτὸ Χρύσιππός φησι πνεῦμα κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰς ἡλίῳ καταβαλλομένων σπερμάτων· ἃ παλαιωθέντα ἐκεῖ φύεται, ὡς δῆλον διαπνευστικῆς αὐτοῖς τῆς ὑλώδους. Καὶ ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων αὐτὸ φασι καταφέρεσθαι οἱ περὶ τὸν Σφαῖρον. πάντων γὰρ ἐν ἡμῖν γονιμικὸν εἶναι τῶν σωμάτων μέρος. τὸ δὲ τῆς

Laert. in Zenon.

Laert. ibid.

θηλείας ἄγονον δοκοφάνον τας, ἀτιτόν τι τῆ, ϗ ὑλίγον, ὑδατῶδες. *Hominis Semen, quod ipse emittit, cum Humido miſceri Animæ partibus, ſecundum mixtionem rationis progenitorum. Eſſe id Chryſippus ait Spiritum, quod ad eſſentiam. idque apparere ex ſeminibus in terram iactis, quæ vetera non gignunt: ſcilicet exſpirata iam illa vi & facultate. A totis corporibus id defluere Spharus dicit: ideoque & omnes corporis partes gignere. Mulieris autem ſemen infacundum eſſe, utpote Spiritu non intenſum, & modicum item, & aquoſum.* Hæc Stoici breviter: illuſtremus. Ait, *cum Humido mixtum Animæ partibus eſſe.* Omnibuſne Animæ partibus? non opinor, ex noſtrorum ſenſu: non certe Rationali, quæ poſtea, & aliunde, accedit. Mox videbimus. Sed Stoici partes animæ octo faciunt: reliquas licet Semini inſeras, hac excepta. *Secundum mixtionem rationis progenitorum.* Obſcuriuſcula mihi iſta, nec ſcio an ſincera, aut plena. Numenius quidem in Euſebio, uberius iſta profert, ut Zenonis verba: Σπέρμά φησιν ὁ Ζήνων εἶ, ὃ μὲθ ὑπὸ ἀνδρὸς μεθ' ὑγρᾶς, ψυχῆς μέρος ϗ ἀπόπνευσμα, τῆ πνεύματος τῆ τῆ γεννῶντων κίρασμα, ϗ μίγμα τῆ τῆς ψυχῆς μερῶν συλλελημθός· *Semen ait Zeno eſſe, quod vir emittit cum Humido, Animæ parte & avulſionem, ſeminis progenitorum temperiem, & mixturam occultam Animæ partium.*

tium. Quæ clara ſunt, aut erunt è dicendis: & pergo. Ait, *Eſſe Spiritum.* Non ſolum quidem: Humor adeſt: ſed vim & efficaciam gignendi in Spiritu ponit, eumque velut Seminis eſſentiam ac naturam. Argumentum à ſeminibus in terram actis: an humanis? (quia de Homine loquitur) & maſturbatores fœda re & nomine intelligit? an de frugum ſeminibus ſimplicius capi, quæ veteraſcentia pleraque ſcimus non gignere, Spiritu exhauſto aut vaneſcente. Spiritui igitur tribuunt etiam in Homine, à ſimili. Seneca: *Conſideremus quam ingentem vim per occultum agant parvula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſura lapidum vix locum inveniat, in tantum convaleſcunt ut ingentia ſaxa diſtrahant, & monumenta diſſolvant. Hoc quid eſt aliud, quam* INTENSIO SPIRITUS, *ſine qua nil validum, & contra quam nil validius eſt?* Hoc adſpectu, credo, dicebant (quod Plutarchus miratur, & damnat) τὸ σπέρμα πλεῖον εἶναι ἢ μεῖζον, ἢ τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτοῦ; *Semen amplius & grandius eſſe, quam quod ex eo gignitur:* non modulo aut quantitate, ſed efficacia. Quanquam & modulo in quibuſdam: ut in Igne, poſt conflagrationem; qui eſt Semen mundi. Ab hac cauſſa (Spiritu, dico) & φύσις dicta videtur Stoicis, ὡς ἐκ φύσεως ἔσα, *Natura, quod ſit in*

II Quæ. c. VI.

De Cõmun. Not.

in ſpiritibus & inflationibus, & diffuſio proportionum ac numerorum. Eſt igitur ſemen *Spiritus*: iſte ipſe, *corpus Zenoni*, ait Plutarchus: Ψυχῆς γδ εἶναι ἀπόσπασμα, *Animæ enim particulam avulſam eſſe.* Animæ, non totius: ſed eius partium, ut ante. Epicurus non diſſimiliter dixerat: Σπέρμα, τῦ σώματος καὶ ψυχῆς ἀπόσπασμα. *Semen, corporis & animæ detractam partem.* Pergit Laërtius: *A totis corporibus defluere.* Et cauſſa additur: nam & tota corpora format, ſed & vitia, aut dotes partium, ſæpe effingit. Triſmegiſtus: ὅταν ἡ γένεσις ἀποθησαυρίζῃ γόνον, συμβαίνῃ πως ἐκπνέῖν ἐκ τῦ σώματος ὅλε μελῶν ἐσίαν τινὰ, κατὰ θείαν ἐνέργειαν, ὡς τῦ ἐκεῖ ἀνθρώπε γινομένε. *Cum generatio ſemen ſeponit, evenit ut ex omnibus corporis partibus eſſentia quædam influat & inſpiret, divina operatione, ut in hominis fit ortu.* Inſpirationem ſive Spiritum etiam ibi notes; & ſapienter additum, de *operatione divina*, quæ profecto ortui & productioni omni inſerenda eſt. Illa in occulto adminiſtrat pleraque, & diſponit. De Semine autem *à toto corpore*, etiam Polybius in libello περὶ γονῆς, & Hippocrates pluribus locis conſentiunt: itemque Democritus. Ἀφ' ὅλων, inquit, σωμάτων καὶ τῶν κυριωτάτων μερῶν ὁ γόνος. *A totis corporibus, & præcipuis partibus, genitura.* Itaque idem *Venerem* (apud Plinium) *damnavit.*

v. De Plac. c. iv.

In Stob. Phyſ.

Lib. xx. iii. Cap. vi.

ut

ut in qua homo alius exſiliret ex homine. Hinc debilitas & languor ab illo cœtu, etiam animi remiſſio, ſpiritibus ſcilicet exhauſtis. Etſi Tertullianus, qui traduci Animam vult, in argumentum hoc ſibi vertit. *In illo ipſo*, inquit, *ultimæ voluptatis æſtu, quo genitale virus expellitur, nonne aliquid de Anima quoque ſentimus exire, atque adeo marceſcimus & devigeſcimus, cum lucis detrimento?* Vertit, inquam: de Rationali tamen parte, haud iuſte. Porro Laërtius: *Mulieris ſemen infœcundum.* Quidni? Spiritu enim caret, & ἄτονον eſt, ut addit. Cenſorinus hoc ipſum Stoicis quoque adſcribit: *Illud etiam ambiguam inter auctores facit opinionem, utrumne ex Patris tantummodo ſemine partus naſceretur, ut Diogenes, & Hippon, Stoicique ſcripſerunt: an & id ex Matris, quod Anaxagoræ, & Alcmæoni, nec non Parmenidi, Empedoclique, & Epicuro viſum eſt* Licebit Pythagoram & Hippocratem his ultimis accenſere. At Stoicis Plutarchus Ariſtotelem adiungit: Ἀριστοτέλης καὶ Ζήνων τὸ θῆλυ ὕλην μὲν ὑγρὰν παρέχεσθαι, οἱονεὶ ἱδρῶτα τῆς συγγυμνασίας ἐξιόντα, καὶ μὴ σπερματικόν. *Ariſtoteles & Zeno aiunt, mulierem materiam aliquam humidam eiicere, tanquam à colluctatione illa ſudorem, ſed non ſeminalem aut prolificam.* Tamen aliter iterum de Ariſtotele Lactantius: *Var-* De Anima c. XXVII.

De opific.c.xii *Varro & Aristoteles aiunt, non tantum maribus inesse semen, verum & fœminis: & inde plerumque matribus similes procreari. Sed earum semen Sanguinem esse purgatum.* Non miror distrahi: nam ipse Aristoteles videtur in scriptis vacillare. Tamen veritas est, quod ipsum Semen non habent, nec donat Aristoteles: sed eius vice menstruum puriorem Sanguinem (quod etiam in Lactantio) fotum virili semini & alimentum. Addit Laërtius: *Modicum & aquosum.* Ita, de illo quasi sudore, ut Zeno dicebat, sive lentore, quem in lucta emittunt: non ita de sanguine menstruo. Satis de Semine. è quo fœtus fit, & tempore figuratur: qua serie, aut ordine? *Empedocles*, ait Censorinus, *quem in hoc Aristoteles secutus est, ante omnia Cor iudicavit increscere, quod hominis vitam maxime contineat: Hippon vero caput, in quo est animi Principale: Stoici una totum infantem figurari dixerunt, ut una nascitur aliturque.* De Aristotele, verum est: & *Cor primo* format, etsi & *Iecur* una iungat. De capite autem, Lactantius mavult, & cum Hippone sentit. Stoicos nostros quis adiuvat? nescio, & vereor ut inspectio & experimenta damnent.

III. De Par. Anim. c. IV.

DIS-

DISSERT. VII.

Semen tamen corpus modo Stoicis producere, & Animæ receptaculum parare. ipsam extrinsecus insinuari, idque post Partionem.

SEMEN itaque caussa Hominis: an totius? an & Animam ex illo ducimus, haurimusque? Vetus quæstio, & ad nostrum pæne ævum agitata. Quid autem hic Stoici? aliunde, non ab eo petunt. Id verius certiusque, etiam pro Senecæ mente, quam quod Tertullianus, pertinax traductionis & propaginis defensor, ipsũ Senecam eo trahit. *Concludimus*, inquit, *omnia naturalia Animæ, ut substantiva eius, ipsi inesse, & cum ipsa procedere atque proficere, ex quo ipsa censetur. Sicut & Seneca sæpe noster: Insita sunt nobis omnium artium & ætatum semina, magisterque ex occulto Deus producit ingenia. ex seminibus scilicet insitis, & occultis per infantiam, quæ sunt & intellectus.* Sed, ô magne vir, vere trahis. Seneca non dicit, ab initio insita, à conceptu ingenita: sed insita à prima nativitate intelligit, cum Anima ipsa. Itaque caute & restricte etiam alibi loquitur: attende. *In Semine omnis futuri hominis ratio comprehensa est. Et legem barbæ, & canorum,* NONDUM NATUS

De Anima, cap. XX.

Exstat IV. De Benef. c. VI.

I II. Quæst. c. XXIX.

TUS *infans habet*: TOTIUS *enim* CORPORIS *& ſequentis ætatis, in parvo occultoque lineamenta ſunt*. Hic ſane de ipſo Semine: ſed quid continet & includit? *legem barbæ, & canorum, & totius corporis lineamenta*. De Ratione & Animo, nullum verbum. Enimvero tu ipſe, Stoicos alio divertiſſe, oſtendis palam. *Sunt*, inquis, *qui præſumunt*, NON IN UTERO *concipi Animam, nec cum carnis figulatione compingi atque produci, ſed & effuſo iam partu, nondum vivo infanti* EXTRINSECUS *imprimi. Cæterum ſemen ex concubitu, muliebribus locis ſequeſtratum, compingueſcere in* SOLAM SUBSTANTIAM CARNIS: *eam editam, & de uteri fornace fumantem, & calore ſolutam, ut ferrum ignitum, & ibidem frigidæ immerſum, ita aëris rigore percuſſam, &* VIM ANIMALEM *rapere, & vocalem ſonum reddere. Hoc* STOICI *cum Æneſidemo, & ipſe interdum Plato.* Poteſt clarius edici de Stoico ſenſu? In Utero *nil niſi carnem* compingi, Animam *extrinſecus imprimi*, idque *effuſo iam partu*: & cetera, minime dubia aut implexa. Quid Lactantius, ſatis diligens talium? *Pythagorici & Stoici cum timerent argumentum illud, quo colligitur, neceſſe eſſe ut occidant Animæ cum corporibus, quia cum corporibus naſcuntur: dixerunt*, NON NASCI *Animas*,

Cap. xxv. De Anima.

Lib. III cap. x. VIII.

ſed

ſed INSINUARI *potius in corpora.* Utitur Inſinuandi voce appoſita, qua aliquoties Lucretius, in Stoicis refutandis. nam illos maxime intelligit, cum ſtudioſe hanc ſententiam repellit. Inter alia:

Praterea ſi immortalis natura Animai Lib. III multis verſibus.
Conſtat, & in corpus naſcentibus inſinuatur:
Cur ſuper anteactam ætatem meminiſſe nequimus?

Iterum:

Quod ſi forte putas EXTRINSECUS *inſinuatam*
Permanare animam nobis per membra ſolere.

Tertio:

Nec tamen eſt, ut iam perfectis inſinuetur
Corporibus.

Ex quibus liquet, dixiſſe acres Epicureorũ hoſtes Stoicos, Animam aliunde advenire in corpus, nec cum eo igitur perire. Plutarchus item clariſſime: Τὸ βρέφος ἐν τῇ γαστρὶ φύσει τρέφεσθαι νομίζει (Χρύσιππος) καθάπερ φυτόν. ὅταν δὲ τυχθῇ ψυχρέμφυτον ὑπὸ τοῦ ἀέρος καὶ στερέμνιον, τὸ πνεῦμα μεταβάλλειν, καὶ γίνεσθαι ζῷον. ὅθεν ἀποτρόπαιον τὸν ψυχρὸν ἀνομάσθαι, παρὰ τὴν ψύξιν. *Chryſippus cenſet fatum in utero ali, ut plantam. Cum autem in lucem editus eſt, frigefactum ex aëre & induratum, mutare Spiritum, & fieri Animal.* Imo longius ibant, De Pugnis Stoic.

ibant, & partem Uteri faciebant fætum.

v. De Plac. c. xv. Idem Plutarchus: Πλάτων ζῶον τὸ ἔμβρυόν φησι. καὶ γὰρ κινεῖσθαι ἐν τῇ μήτρᾳ καὶ τρέφεσθαι. Οἱ Στωϊκοὶ, μέρος εἶναι αὐτὸ τῆς μήτρας, οὐ ζῶον. ὥσπερ γὰρ τοὺς καρπὸς μέρη τῶν φυτῶν ὄντας τοὺς πεπαινομένους ἀποῤῥεῖν, ἕτω καὶ τὸ ἔμβρυον. *Plato ait, Fatum in utero, Animal esse. nam & moveri ibi, & ali. Stoici, partem esse ipsius uteri, non animal. & sicut fructus arborum partes dicimus, videmusque maturos decidere; sic & fatum.* Liquet igitur de sententia, non item de veritate. Nam Tertullianus fortiter hæc refutat, atque idem Plutarchus. Quid tamen? de adventu ipso & insinuatione, haud falso; & gaudeo gratulorque hic quoque Christianis accedere: de tempore, scio controverti. Iam olim quid m. nam Hippocrates (in Stobæanis eclogis) *statim à formato semine*, Animam admittit: Porphyrius (quod mirere in Platonico) prorsus ut nostri, ἐν τῇ πρώτῃ ἀποκυήσει τῆς τικτομένης, *in prima statim editione nati infantis. Alia etiam est opinio, quæ plures statuit facultates aut Naturas animæ, opportuno dein tempore, aliam alias advenire, prout corpus idoneum aptumq; factum. Primum igitur* * *Naturam accipere, deinde Sentientem vim, tum Appetitum, tum Rationalem animam, denique Intellectualem.* In postrema sententia sunt qui Aristotelem velint accensere, nescio an volentem.

* Id est, vegetationem, & vitam.

lentem. Sed inter ipsos Theologos olim dissidium, innata Anima, an ingressa. Innatam Tertullianus, ut dixi, ubertim approbat, *& in ipso, & ex ipso seri hominem, & vivum esse à primordio Semen.* Multi cum illo Latini: exserte etiam inter Græcos Gregorius Nyssæ antistes. *Posterio rem esse*, inquit, *originem animarum, ipsasque recentiores esse corporum constitutione*, NEMO SANA MENTE PRÆDITUS *in animum induxerit. cum manifestum sit, quod nihil ex inanimis vim in sese habeat movendi, itemque crescendi. At eorum qui in utero aluntur, neque augmentum & incrementum, neque de loco ad locum motus controversus est. Relinquitur ergo ut censeamus, unum & idem Animæ & Corporis constitutionis principium esse. Ac quemadmodum terra si surculum ab radice avulsum acceperit, arborem inde efficit, non ipsa vim augendi iniiciens, sed incrementi dumtaxat materiam atque subsidium impartiens: ita dicimus etiam id quod ex homine avellitur* (Semen) *ad hominis sationem, ipsum quoque aliquomodo* ANIMAL *esse, ex animato animatum.* Plura addit, & omnes Animæ facultates in Semine esse, occultas tamen, & in tempore atque ordine educendas. Sententia erat quam tueri posses, nisi Ecclesia & puriores Theologi iam aliter credi con-

De Anima & Resurr.

sen-

ſenſiſſent: pareamus. AUD. Non lubet in iſta velut adyta penetrare: tamen unum valide poſſit obiici. Si traducitur Anima & propagatur: cur mea parentum melior, ſubtilior? referre enim eas debebat, ut ſurculus arborem, ut fructus ſemen. LIPS. Hippocrates iam olim reſpondit, *Animam non mutari, ſed corporum temperamentum:* & pro eo igitur, atque ut organa ſunt, Animam magis minuſve ſe exſerere, & ſplendere. Tertullianus autem hoc amplius, Deum, aut miniſtros eius adhibet. & *omnem*, inquit, *hominis in utero ſerendi, ſtruendi, fingendi, paraturam aliqua utique poteſtas, divinæ voluntatis miniſtra*, MODULATUR, *quamcumque illam rattionem agitare ſortita.* Bene, bene. Deus adeſt, diſponit, addit, demit, utcumque illi viſum. At contra Stoicos ſimile obiiciatur, Quomodo liberi mores ſæpe & indolem parentum referant, ſi in ſemine hæc non fuerunt? Chryſippus reſpondit, iſta quoque à temperie ſimili corporum provenire, quibus Anima affici aut infici poſſit.

Lib. I. de Dieta.

Cap. XXVII.

DIS-

DISSERT. VIII.

E Cœlo & Æthere Animum advenire, à Stellis, ab ipso Deo: & pluscula sublimiter, ac nimis, à Stoicis dicta.

ITAQUE advenire Animam Stoici voluerunt: & quidem sub ipsum partum. Unde autem? Hæc & plura semper Animo exsequi, animus est: sed qua serie aut dispositu melius, quam illo quem Seneca (ei hanc operam damus) præivit? Nam scribit alibi: *Innumerabiles deinde quæstiones sunt de Animo. Vnde sit? Qualis sit? Quando esse incipiat? Quamdiu sit? An aliunde alio transeat, & domicilium mutet? Vtrum corpus sit, an non sit? Quid facturus sit, cum per nos facere aliquid desierit? An obliviscatur priorum, & illic nosse se incipiat, postquam de corpore abductus in sublime secessit?* Ecce tibi octo quæstiones capitales: & sub manu aliæ emergent fortasse, sed ad hæc velut signa revocandæ & disponendæ. Ingens opus: sed stringam, disputationum fere exsors, & sententiam Stoicam posuisse atque aperuisse contentus. Deus autem, & tuus favor, ille iuvabit, hic adspirabit. Certe à Deo initium. *Vnde* enim *Animus?* à cœlo, ex æterno illo igne, è siderum natura, & sine circuitu à Deo ipso. O dignitatem Epist. LXXXVIII.

tem noſtram! ſed vereor, imo ſcio, nimis auctam: tamen ipſos audiamus. Seneca: *Animus, ſi primam eius originem inſpexeris, non eſt ex terreno gravique concretus corpore, ex illo caleſti Spiritu deſcendit.* Iterùm: *Animus humanus ex iiſdem, quibus divina conſtant, ſeminibus.* Divina, id eſt, ſidera & ſtellæ. Seneca: *Hominem divini Spiritus eſſe partem, ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco hæſiſſe.* Ait ſcintillas *ſacrorum*: quin verius, *aſtrorum*? atque ita lege. Cicero: *Hominibus Animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis.* Plinius: *Quo nemo magis probaverit cognationem cum homine ſiderum, Animaſque noſtras partem eſſe cœli.* Firmicus: *Quare cum ſimus cum ſtellis quadam cognatione coniuncti, non debemus eas, ſacrilegis diſputationibus, propriis privare poteſtatibus.* Cognati ita, ex iiſdem ſeminibus, & eſſentia: atque adeo pars Deorum. Epictetus: Αἱ ψυχαὶ μέρη ἐσμὲν ἀπολελυμέναι καὶ συναφεῖς τῷ θεῷ, ἀπ' αὐτοῦ μέρη ὄντα, καὶ ἀποσπάσματα. *Animæ ita illigatæ & coniunctæ Deo ſunt, ut particulæ ſint eius, & decerptæ.* Cicero: *A natura Deorum hauſtos animos, & delibatos habemus.* Alibi: *Humanus Animus decerptus ex Mente divina.* Manilius:

Ad Hel. c. vi. Ibid.

De Vit. beat. c. xxii.

In Sōn. Scip. ii. cap. xxvi.

Lib. i.

i. Diſſe. c. xiv.

i. De Divina. v. Tuſc.

Quis

Quis cœlum posset, nisi cœli munera nosset,
Et reperire Deum, nisi qui PARS *ipse Deorum est?* Lib. II.

Inde magnificæ illæ voces Senecæ: *Quid est autem, cur non existimes in eo divini aliquid exsistere, qui Dei pars est?* Et magis: *Miraris hominem ad Deos ire? Deus ad homines venit, imo, quod propius est, in homines venit.* Iterumque: *Prope est à te Deus, tecum est, intus est.* Unde hæc talia? quia persuasum iis, à Deo, id est, Mundi anima, animam hanc esse. Laërtius: τῆς τοῦ ὅλου ψυχῆς μίαν εἶ) τὰς ἐν τοῖς ζώοις· *Animæ Vniversi partes, esse animantium Animas.* Omniumne animantium? omnium: sed aliæ aliis magis participant, ut sunt corpora & instrumenta. Est Socraticum: *Mundi animam, fontem animarum omnium esse.* Sed illam, quæ Ratione uteretur, cognatam & participem, imo iam partem divinitatis esse. Plutarchus: ἡ δ' ψυχὴ μεταχθεῖσα τὸ ἡγεμονικὸν, οὐκ ἔρχεται ὅξι τῶ θεῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρος· ἐξ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ, γέγονεν. *Animamentis & ratiocinationis consors, non opus solum Dei, sed &* PARS *est; neque ab ipso, sed ex ipso est facta.* Enimvero etiam aliæ (hac ratione) partes Dei, id est, Mundanæ animæ: sed ista scilicet eximie, & quæ proxime vim naturamque eius referret. AUD.

Epist. XCII.

Epist. LXXIV.

Epist. XL.

In Zen.

Apul. De Dogm. Plat.

Quæst. Platon.

Abhor-

Abhorreo audire hæc talia. Ante didici, Deum conditorem hominum esse, Animas advenire & insinuari, idque eius opera: nunc cognatas, partes, & Deum ipsum esse? iterum abhorreo. LIPS. Gaudeo. & magnitudinem Dei qui libat tantum, & nostrum istud imbecillum & tenue; ridebit profecto & exsibilabit eas voces. Tamen corpus hoc totum Mundi communicare ita antiquis placuit, & nos velut membra eius facere ac partes.

Epist. xcii. Seneca: *Totum hoc quo continemur, & unum est, & Deus est: & socii eius sumus, & membra.* Nec Stoici hæc tantum, aut

Cap. x. Platonici: ecce Trismegistus: Ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς τὰ σύμπαντος σώματα αἱ ψυχαί εἰσιν. *Ab una Universi Anima omnes Animæ exsistunt & promanant.* Ab ipsa, inquam, Dei essentia:

Cap. xii & clare idem. Ὁ νοῦς οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος τῆς οὐσιότητος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἁπλωθείς, καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς. *Animus, sive Mens, non est quidem abscisus ab essentia Dei, sed quasi diffusus & extensus, sicuti Solis splendor.* Vult, sicut lumen à Sole diffunditur, sine Solis imminutione aut noxa; sic Animas ab illa magna, absque eius intertrimento. Diffundi autem, ut vasculum cuiusque capax & admissionale est. Ita Philo Iu-

Quod deter. potiori insid. dæus: Ἄνθρωπον εἶναι τῆς θείας καὶ εὐδαίμονος ψυχῆς ἀπόσπασμα ἢ ἀπορροήν. *Mentem humanam esse divinæ & beatæ Animæ particulam,*

lam, ſed indiviſibilem. Et addit: ὁ γὰρ τέμνεται ἐδὲν τῶν θείων κατ' ἀπάρτησιν, ἀλλὰ μόνον ἐκτείνεται. *Non enim revera, quidquid divinum eſt, ſcinditur, ſed dumtaxat protenditur ac dilatatur.* Hæc ita ſententia veterum, & verba fortaſſe ſupra ſententiam elata ac ſuperba: quid tamen eſt? Adeo divina res Anima & præſtabilis, ut Chriſtiana luce ac veritate fuerint, qui ſic eam honeſtarint, an dehonſtarint? Manichæi, Priſcillianiſtæ, Marcionitæ, atque id genus erronum, *de propria Dei ſubſtantia Animam formabant.* Quidam Tertullianum eo trahunt, quia ſcripſerit, in illud Lucæ: *Reddite quæ ſunt Dei Deo.* Hominem igitur reddi iubet creatori, *in cuius imagine, & ſimilitudine,* & NOMINE, & MATERIA *expreſſus eſt.* Ecce, *Nomine*: ergo Deus eſt? ecce *Materia*: ergo è Deo? Sed nempe ſermones hi tales, ad normam aliorum reducendi atque examinandi ſunt: & altius aliquid, pro re nata, interdum dicunt, non capiendum ut dicunt. Ipſe abdicat: *Intellige*, inquit, *adflatum* (ad verba Geneſeos adſpicit) *minorem Spiritu eſſe, etſi de Spiritu accidit: ut auram eius, non tamen Spiritum. nam & aura vento rarior eſt, etſi de vento aura, non tamen ventus aura. Capit etiam imaginem Spiritus dicere flatum.* Omnino ita eſt. Deus aliquid Spiritu inflavit

IV. Adverſ. Marc. c. XXXVII.

Adverſ. Marc. II cap. IX.

in

in hominem, non ipsum; similem sibi, non se fecit. Atque ita Ambrosii etiam illa mitiganda: *Anima rationabilis substantia, divinus Spiritus est.* Minime. sed aliquid vicinum, & multum ab eo trahens. Lactantii verbis utar, *Animam nescio quid esse Deo simile.* Quem ipsum tamen calumnioſe, vir multa insignis, adspergit hac suspicione *ὁμουσίας: quia scripserit: *Ficto corpore, spiravit ei Animam de vitali fonte Spiritus sui, qui est perennis.* Sunt verborum captendulæ: iam docui: abite. Multa hic occulta, aut dubia, fateor: & cum Augustino olim, *sine periculo origo Animæ latet: hactenus tamen, ut non eam particulam Dei esse credamus, sed creaturam.* Et iam vides, Stoicis *Vnde sit Anima:* è cœlo, à Deo, ipsam Deum. Elata & vana sunt: illa modestiora, *cognationem nobis cum Deo esse; & magis, Dei filios esse.* Aliquid, inquam, divini in nobis: & facti eius instar ab illo patre, atque etiam adoptati sumus. *Ego dixi, Dii estis* (in Sacris) *& filii excelsi omnes.* Quid Seneca? *Inter Deum ac bonum virum necessitudo est, & similitudo.* itemque: *vir bonus, vera eius progenies.* O utilis cogitatio! Εἰ τὸ πρόσωπα τούτῳ συμπαθῆσαι καὶ' ἀξίαν δώσαμεν, ὅτι γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντες προσηγμένως, καὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἐστὶ τῶν τ' ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν, εἶμαι ὅτι οὐδὲν ἀγλωνὶς, οὐδὲ ταπεινὸν.

* *Vni-essentia.*

Lib. de Noë & arca, c. xxv.

Epist. ad Optat. Milev. & adde De Civ. xiv. c. ult.

De Provid. c. i.

Epictet. 1. Diss. c. iii.

τα πειν ὲν, ἐ δυμηθήσοιτας ἀεὶ ἰαυτῶ. *Siquis huic doctrinæ affici & inhærere pro dignitate poſſit, quod facti à Deo omnes primario ſimus, & ille ſit pater hominum ſimul ac geniorum: opinor profecto, quod nihil humile aut abiectum de ſe ipſo homo cogitare aut diſponere poſſet.* Ecce enim ſi Cæſar aut Rex te adoptaſſet, quis ſupercilium tuum ferret? cum autem Dei ſis filius, non quæ Deo digna ſunt cogitabis? Hoc faciamus, & ad optimum hunc finem non optime ſemper dicta vertamus.

DISSERT. IX.

Ipſum itaque Animum æthereum Ignem eſſe, ſimul etiam Spiritum.

ET primam Quæſtionem iam expunximus, *Vnde eſſet:* altera excipit, *Qualis ſit?* Difficilis. Nam *habere nos Animum, cuius imperio & impellimur, & revocamur, omnes fatebimur: Quid tamen ſit Animus ille, rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quam Vbi ſit.* Annæum noſtrum audis, ignorantiam profitentem? adde Tullium: *Anima ſit Animus, igniſne, neſcio: nec me pudet, ut iſtos, fateri neſcire, quod neſciam.* Tale Heraclitus, in Laertio: * Λέγε δὲ ἡ ψυχῆς πέρι, Ἐ πίσον ὁδὸς ἐκ ἂν ἐξεύροιτο πᾶσαν ὁπορεύόμενος ἐδόν, ὕτω βαθὺν λόγον ἔχει. De *Anima,*

Nat. quæſt. VII. c. XXIV.

I. Tuſc. * *Simili aliqua ſenſu hæc reformanda, in Græcis*

nima, omittendum. quia nemo reperiet, etiamsi omnem viam ineat: adeo profundam eam rationem esse. O caliginem! ô miseriam! illud, quo cetera noscimus, ipsum nescimus. Quid tamen Stoicis visum, videamus. Seneca noster audacter

Epist. 1. definit: *Quid est aliud Animus, quam quodammodo se habens Spiritus?* Quod Græce fuisse arbitror, πνεῦμά τι ποιόν. Est *Spiritus*: & Latinis vox hoc insonat, *Anima*: παρὰ τὸ ἄνεμον, qui ventus est & flatus. Placuit

De Anima, c. v. Tertulliano hoc istud: & *Stoicos*, inquit, *allego, qui Spiritum dicunt Animam, pæne nobiscum: quia proxima sunt Flatus, & Spiritus.* Nam & Christiani è Mosaicis libris πνοὴν, sive Spiritum, adfirmant: etsi

De Civ. xiv. c. xxiv. πνεῦμα Augustinus haud velit, & distinguit. Est igitur Spiritus, sed talis. Qualis autem? clarius hoc Zeno & Posidonius, in Laërtio: πνεῦμα ἔνθερμον εἶναι ψυχὴν, *Spiritum calidum, esse Animam.* In Stobæanis: τὸ δὲ συμφυὲς πνεῦμα ἡμῖν ἔνθερμον, ψυχὴν ἡγοῦνται. *Congenitum nobis calidum Spiritum, censent Animam.* Duo igitur

Libro, Quod animi mores, sequatur corporis tēperiem. in ea, Spiritus, & Calor: quod etiam Galenus tradit: & Stoicis non aliud Animam esse quam κρᾶσιν ἐν συμμετρίᾳ γινομένης ἀερώδους καὶ πυρώδους οὐσίας. *temperiem, cum proportione constat aërea & ignea substantia.* Sane Aërem ibi esse, res iis dicebat. quia hunc reciprocamus viventes: &

absque

absque eo nec est vita. Itaque Varro definiebat: *Anima est Aër conceptus ore, defervefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffusus in corpus.* Sed tamen non est is propria natura aut præcipua Animæ: sed est velut vehiculum, aut corpus purioris illius Ignis, quo hæc constat. Cicero: *Omnia vestri* (Stoici,) *Balbe, solent ad Igneam naturam referre, Heraclitum, opinor, secuti: quem ipsum non omnes interpretantur uno modo. Vos autem ita dicitis, omnem vim esse Ignem. itaque & animantes cum calor defecerit, interire; & in omni natura rerum id vivere, id vigere, quod caleat.* Varro prorsus Stoice: *Animalium semen, Ignis: qui Anima, & mens. qui calor è cœlo, quod hic innumerabiles, & immortales ignes.* Itaque

Apud Lactant. De Opific. c. XVII.

III. De Nat. deor.

IV. De L.L.

Istic est de cœlo sumptus ignis, isque
* *Mentis est.*

* Antique, pro *Mens.*

Ab hac excellentia Cicero: *Zenoni Stoico Animus Ignis videtur:* non tamen solus, sed cum hac Spiritus velut veste. Ita Trismegistus appellat, etsi subtilius, & alia quadam distinctione: Ἔνδυμα τῆς μὲν νοὸς τὸ ψυχὴν, τῆς δὲ ψυχῆς τὸ σῶμα· *Vestem esse Mentis quidem Animam, Animæ ipsum Spiritum.* Nec plura addo, & de cælesti isto Igne, atque *intelligente*, è prioribus iam clara.

I. Tusc. Cap. X.

Animam à partu Stoicis venire: sed verius nobis, à formatione fœtus.

TERTIA Quæstio, *Quando esse incipiat?* quam tamen opportune iamante, de Semine, profligavi aut affeci. Stoicis quidem à partu esse incipit: nec ante Homini animalis illa vita; quam Græci ζωὴν quoque vocarunt, παρὰ τὸ ζῆν, & *à fervore* illo Ignis. Hæc docui: quid tamen Iamblichus? monstra Stoicis affingit, si vere ex eo Stobæus. Οἱ δὲ Στοϊκοὶ λέγουσιν, ὅτι οὐθὲς ἐμφύεται ἅμα λόγον, ὕστερον δὲ σωματοειδὴς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ φαντασιῶν, περὶ δεκατέσσαρα ἔτη. *Stoici dicunt, non statim Rationem inseri, verum postea à sensibus & imaginationibus colligi, circa annum decimumquartum.* Hæc parum fideliter adscribi arbitror, si de ipsa Ratione capis: si de Usu eius perfectiore, haud negem. Obscuratur enim in ipsa infantia, & ut sol quidam, per nubila & nubes ægre perrumpit. Germana eorum sententia, à partu insinuari. Tangit, & spernit Lactantius: *Anima* (inquit contra Varronis datam finitionem) *non est aër ore conceptus: quia multo prius gignitur Anima, quam concipi Aër ore possit. Non enim* POST PARTUM *insinuatur in corpus, ut quibusdam philosophis* (nempe Stoicis) *videtur,*

In Physic.

De Opific. c. VII.

sed

ſed poſt conceptum protinus, cum fœtum in utero neceſſitas divina FORMAVIT. Vides illam poni & reiici; aliam ſupponi, quam probam cenſet, *poſt conceptum inſinuari:* quando? cum *fœtum Deus formavit.* Optime. & Theologi noſtri ſic hodie cenſent, formatis principalibus membris, hepate, corde, cerebro, domicilium iam Animæ rationali aptum eſſe, & in id venire. Hieronymus: *Figurato corpore, ſtatim creari & immitti.* Creari? ita, à Deo: & exemplo Angelorum, de nihilo. In Ruffini verbis, quem ille ſanctus vir oppugnat, lego pluſculas ſententias, compendio recitatas. *De Anima, fateor me apud quamplurimos tractatorum diverſa legiſſe. Legi quoſdam, dicentes quod pariter cum corpore, per humani corporis traducem, etiam Animæ diffundantur. quod puto inter Latinos Tertullianũ ſenſiſſe, vel Lactantium, fortaſſis & nonnullos alios. Alii aſſerant, quod formatis in utero corporibus, Deus cottidie faciat Animas & infundat. Alii factas iam olim, id eſt, tunc cum omnia creavit Deus ex nihilo, nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in corpore. Hoc ſentit & Origenes, & nonnulli Græcorum. Ego vero cum hæc ſingula legerim, Deo teſte dico, quia uſque ad præſens certi & definiti aliquid de hac quæſtione non teneo.* Præmittit de traduce Animæ: & Lactantium ibi numerat,

Adverſ. Ruff. apol. II.

Ibid.

merat, falso. Liquet ex loco, quem ad-
De Opif. c. XIX duxi: & magis ex isto: *Vtrum anima ex patre, an ex matre, an vero ex utroque generetur? Sed ego de meo iure, ab ancipiti vindico: nihil enim ex his tribus verum est. Corpus ex corporibus nasci potest, quoniam confertur aliquid ex utroque: de Animis Anima non potest, quia ex re tenui & incomprehensibili nihil potest decedere. Itaque* SERENDARUM *Animarum ratio* UNI AC SOLI DEO *subiacet.*

Denique caelesti sumus omnes semine oriundi,
Omnibus ille idem pater est:

ut ait Lucretius. Nam de mortalibus non potest quidquã nisi mortale generari. Falso igitur Lactantius accensetur: de Tertulliano, nimis verum. & licebat, Pompeium, Apollinarem, alios addere, ac verbis Hieronymi, *maximam partem Occidentalium.* Claudamus, cum eodem Lactantio: *Non à parentibus dari Animas, sed ab uno eodemque omnium Deo Patre, qui legem rationemque nascendi* TENET SOLUS, *siquidem solus efficit.*

DISSERT. XI.

Eam longævam, non Æternam iisdem: neq; omnes etiam. & trepide aut ambigue loqui.

AT nos etiam in tenebris istis pergamus, ut sic dicam, micare. Quarta enim

enim quæstio, *Quamdiu sit?* digna quæ tractetur: atque utinam Stoici in capitali ista re veraces & recti! Tangunt tamen, & diuturnas Animas faciunt, si non immortales. Diuturnas. & ideo concepit verba Seneca, *Quamdiu sint?* Non rogat, an semper sint post fatum; an non sint ἁπλῶς: sed *quamdiu.* Hoc ita obscure Laërtius: τὴν ψυχὴν μὴ θάνατον ἐπιμένειν· φθαρτὴν δὲ εἶναι. *Animam à morte permanere: mortalem tamen esse.* Noster Seneca ambigue sæpe hic loquitur, & aliquando ad æternitatem accedit, recedit. Accedit. ut: *Cogitemus ergo, cito nos eo perventuros, quo illum* (mortuum) *perveniſſe mæremus. Et fortaſſe (si modo ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt.* Iterum: *Dies iſte, quem tanquã extremum reformidas, æterni natalis eſt.* Alibi: *Animus æternitatis ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumq; eſt omnibus ſæculis, vadit.* Plura talia notes: ſed & in quibus recedit. ut: *At ego mortem diu expertus ſum. Quando? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe: id quale ſit, iam ſcio. Hoc erit poſt me, quod ante me fuit.* Palam sentit, quod Plinius: *Omnibus à ſupremo die eadem, quæ ante primum: nec magis à morte ſenſus ullus, aut corpori, aut Animæ, quam ante natalem.* Quem sunt, qui hoc argumento Epicureum faciunt: vane.

In Zen.

Epiſt. LXIII.

Epiſt. CII.

Lib. VII, c. LV.

Quidni enim & Seneca talis sit? nam ille
Ad Mar. c. XIX. iterum: *Mors nos in illam tranquillitatem, in qua ante quam nasceremur iacuimus, reponit.* Euripides hæc ipsa:
Troad. Τὸ μὴ γενέσθαι τῷ θανεῖν ἴσον λέγω·
Non esse natum, & mortuum esse, idem puto.

Denique alibi Seneca conqueritur, *Æternitatem animorum promitti magis à magnis viris, quam probari.* Audis dicentem, negantem, dubitantem? Omnia tamen in eamdem viam sententiæ veniunt, à me dictæ, à Cicerone adfirmandæ. *Stoici*, inquit, *usuram nobis largiuntur, tamquam cornicibus: diu mansuros aiunt Animos; semper, negant.* Quamdiu igitur? ad Ecpyrosin illam, sive Conflagrationem: cum omnia resolvuntur, & ad initia sua revertuntur. Animæ igitur tunc omnes iterum ad Mundi Animam, id est, ad Iovem: qua mente Æternæ aliquando dicuntur. Seneca Cordum loquentem in-
Consol. ad Marc. cap. ult. ducit, mortuum, & inter Heroas: *Nos quoque felices Animæ, & aterna sortitæ, cum Deo visum erit iterum ista moliri, labentibus cunctis, & ipsi parva ruinæ ingentis accessio, in antiqua elementa vertemur.* Tale in Epictetо: *Deus*, inquit, *cum*
XII. Differt. c. XIII. *necessaria tibi eripit, victum, vestem; sensus istos, receptui nempe canit, ianuam aperit, & venire te iubet.* ὦ, εἰς ἐστὶν δ' ἀνὴρ, ἀλλ'

ὅθεν ἐχθές, εἰς τὰ φίλα ἡ συγγενῆ, εἰς τὰ στοιχεῖα. *Quo? non ad aliquid grave, ſed ad illa è quibus ortus es, ad amica & COGNATA, ad elementa.* Cognata illa & amica, intelligit maxime aſtra. Et ſane rarus ipſe Epictetus eſt, alias ſublimis, in immortalitate aut & longævitate animorum adſtruenda: quid adſtruenda? vix tangenda. Nimirum inter Stoicos ipſos controverſa ea res, nec conſenſu recepta. Panætius, apud Ciceronem, *interire Animas* arbitratur: & Laërtius aliam etiam ſententiæ diviſionem oſtendit. Κλεάνθης μέν, inquit, πάσας ὑπομενούσας φασὶ, μέχρις ἐκπυρώσεως. Χρύσιππος δὲ τὰς τῶν σοφῶν μόνας. *Cleanthes omnes permanere ait, uſque ad conflagrationem Mundi; Chryſippus, ſolas Sapientum.* Et Seneca, in verbis ſupra, eo inclinare videtur (ad Chryſippum dico) cum ſcribit, *felices Animas æterna ſortitas:* non igitur omnes. Tacitus apertius: *Si, ut ſapientibus placet, non cum corpore exſtinguuntur magnæ Animæ.* Nota magnas: minutæ igitur & fatuæ pereunt, aut non diu manent. Palam ita Numenius, in Euſebio, de noſtris: Τὸν δὲ ψυχὴν ζωγονητόν τε, καὶ φθαρτόν. ὡς οὐδὲν δεῖν τοῦ σώματος ἀπαλλαγῆναι φθείρεσθαι, ἀλλ' ὀλιγόχρονόν τινας χρόνους καθ' ἑαυτόν. τὸν μὲν τοῦ παντὸς δημιουργὸν, μένειν τε εἰς αἰῶνα ἀναλύσεως τε πάντων. τῶν δὲ ἀφρόνων, ἐφ' ὅσους τινὰς χρόνους. *Animam natam, & mortalem eſſe. non*

1. Tuſc.

In Agricola.

ſtatim tamen interire, ſed manere apud ſe ipſam. Sapientum quidem, uſque ad conflagrationem omnium: ſtultorum, ad breve aliquod tempus. Imo vero genere quodam fati exſtinguuntur etiam meliores: puta, ſi pondere aut mole magna, una cum corpore obruuntur. Seneca: *Quid interest, utrum ſuper aliquem vigiliarium ruat, an mons, an turris? Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamvis utraque æque mortifera ſit. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant, Animam hominis magno pondere extriti, permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber.* Mira ſententia, ſed cui origo & firmamentum à ſcito, quod Anima ſit corpus: itaque pati eadem, quæ corpus, & affligi, ac diſſipari, ſolvi. Alibi ſuper hac ſententia legere haud nunc memini: niſi in Statio, qui docte (ut multa) verſibus inſeruit, iſtis.

Epiſt. LVII.

Thebaid. VI.

---- latet intus, monte ſoluto
Obrutus, ac penitus fractum obductumque cadaver
Indignantem Animam propriis non reddidit aſtris.

Loquitur de auri ſcrutatore, qui terras & colles ſubit, earumque ſubito lapſu obruitur: nec Animam poteſt ad ſidera emittere, preſſam ſic & obtritam. Veteres & novi Scholiaſtæ ſilent. An non ſimile autem

tem in Aquis, ubi profundo merſantur? Servius dicat in Virgilium: cum inſtante naufragio, *Ingemit Æneas: non propter mortem*, inquit, *ſed propter mortis genus. grave eſt enim, ſecundum Homerum, perire naufragio, quia Anima eſt ignea, & exſtingui videtur in mari.* Quod idem Syneſius notat, & Homeri verſum adducit: 1. Aen. III. Epiſt.

Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν ἐπεὶ πίεν ἅλμυρον ὕδωρ·

Aiax diſperiit, poſtquam bibit æquoris undam.

Quaſi plane ab Anima etiam periiſſet: argumento tamen parum firmo. Seneca ipſe eodem adſpexiſſe videtur, ubi ſævitiam Caii exagitat, qui morituris os pannis conſciſſis farciebat: *Quæ iſta ſævitia*, inquit, *eſt? liceat ultimum ſpiritum tradere* (ſic lego:) *da exituræ Animæ locum.* Sed populariter ea dicuntur: ipſe diversũ ſentit, & Stoicos adeo ſuos hic dãmnat. Nam relata ſententia illa, de Obtritione, addit: *Qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo urgetur: quemadmodũ aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem: ſic Animus, qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus affligitur, erumpit.* Hæc veriora, quam priores illæ * λαπίαις. Sed heus, incidit male omiſſum, ex II. De Ira. cap. X. X. Epiſt. LVII. * Ineptiæ, deliria.

Dionysio Alicarnassæo: quem, vel hoc argumento, Stoæ vindicabo. Ait super hoc scito, in sua persona, ubi de Marcio Coriolano infeliciter exstincto: *Si igitur soluta corpore Anima etiam interit, haud video quomodo beatos dicam, qui nullo ex Virtute fructu, ob ipsam etiam pereunt.* Lib. VIII. Tum addit membrum alterum: Εἰ δ' ἀφθαρτοι μέχρι τοῦ παντὸς τυγχάνουσιν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν ἔσαι, καθάπερ οἴονται τινες, ἢ χρόνον, μὴ τὸ ἀπαλλαγὲν τινα τοῦ σωμάτων, ἐνδιαμένουσι, μάκιστον μὲν αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἐλάχιστον δ' αἱ τῶν κακῶν, ἀποχρῶσα τιμὴ φάνοιτ' ἂν τοῖς ἀρετὴν ἀσκοῦσι. *Sin autem incorruptibiles in perpetuum Animæ, ut quidam censent; aut tempus aliquod, post solutionem corporum, permanent: longissimum quidem, bonorum virorum; brevissimum, malorum: sufficiens honos habetur Virtutis cultoribus.* Stoicis igitur manet sic Anima: ubi, & quid faciat, mox docebo.

DISSERT. XII.

De migratione Animarum in corpora. Plures ita sensisse, non tamen Stoicos.

NAM Senecæ ordinem insisto, & Quæstio quinta excipit, *An aliunde alio transeat, & domicilium mutet?* Si manet, inquit: an, si forte, cum Pythagoricis, de corpore in corpus migrat? Eodem sensu quærit alibi: *Ego nesciam, unde descenderim? semel hæc mihi videnda sint,* Epist. LXV.

an

an ſæpe? Sæpe enim; ſi reditus eſt, &, ut Tertullianus appellat, *recidivatus animarũ.* Et Pythagoreos, imo & Platonicos ſic ſenſiſſe, decantatum eſt: an & Stoicos addam? Volunt aliqui veterum. ut Lactantius: *Supereſſe Animas poſt mortem, Pythagorici & Stoici dixerunt: eaſque non naſci, ſed inſinuari in corpora, & de aliis in alia migrare.* Item Damaſcenus: *Stoici corpus occidere, animum à corpore in corpus migrare volunt.* Tamen hæc aſſertio mihi anceps, & apud idoneos auctores tale nihil, imo contra, lego. Nam Animæ illis ad cœlos abeunt, & ſociantur aſtris, mox videndum. De remigratione, nuſquam verbum: niſi hoc intelligunt, ex eadem Univerſi Anima iterum alias Animas fieri, & ſic orbe quodam immitti: imo eaſdem etiam, poſt Mundi innovationẽ. Sed longe hæc ab illa Pythagorica μετεμψυχώσει: quę eſt de corpore in corpus trãſitio, & cur non Latine *Tranſanimatio?* De qua & Platonici multa, vulgata aut obvia: quid veteres noſtri Galli? in eodem ſenſu fuerunt. An à Pythagora Druides hauſerint, neſcio; an potius ipſe ab illis: nam auctores habeo, *Gallos eum audiiſſe & Brachmanas.* Gallorum quidem hoc dogma. Cæſar: *Non interire Animas, ſed ab aliis poſt mortem tranſire ad alios.* Lucanus ad ipſos Druidas:

Lib. III c. XVIII

De Hæreſ.

Clem. 1. Strõ. Lib. VI.

---- vo-

Lib. I. ---.. *vobis auctoribus, umbræ*
Non tacitas Erebi ſedes, ditiſq; profundi
Pallida regna petunt: regit idem ſpiritus artus

Orbe alio, longæ, canitis ſi cognita, vitæ.

In Celtico. Sed & Germanis adſcribit Appianus: τοὺς δὲ ἄγχιστοι, καὶ ἥκιστα τόλμαι θρασύτατοι, καὶ θανάτου καταφρονηταὶ, διὰ ἐλπίδα ἀναβιώσεως. *Moribus feri, audacia promptiſſimi ſunt, & mortis contemptores, ob ſpem ſecundæ iterum vitæ.*

In Cæſaribus. Iulianus Cæſar, etiam Getis: quibus *Xamolxim, qui apud eos colitur, hanc opinionem inſeviſſe* ſcribit. Itaque iidem vitæ prodigi, οὐκ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ μετοικίζεσθαι νομίζοντες, *non mori, ſed migrare ſe exiſtimantes.* Simile novelli aliquot Indi. Quin Iudæi poſteriores hoc errore perfuſi: quod

In Dialogo. Iuſtinus Martyr notat, & Thalmudiſtæ profitentur. A qua cauſſa in Sacris noſtris libris opinati ſcribuntur, *Chriſtum eſſe aut Ieremiam, aut Eliam.* Ipſi Chriſtiani aliqui ſic dementaverunt, Carpocrates, & Origenes: etſi iſte magis ad Platonicos aſcenſus, & deſcenſus, ivit. Sed non Stoica omittamus, ad illa eamus.

DISSERT. XIII.

Animam corpus Stoicis eſſe, itemque Tertulliano.

QUÆREBAT enim ſexto loco Seneca, *Vtrum corpus ſit, an non ſit?* Omnino eſt

est ipsi, & Stoicis: est enim Spiritus. Laërtius: Ψυχὴ πνεῦμα ἐστι, διὸ καὶ σῶμα ἐστι. *Animam Spiritum, ergo & corpus esse.* Sed, ut Chrysippus ait, ἀραιότερον καὶ λεπτομερέστερον, *rariore & tenuiore filo:* adeo *ut præ ipsa tenuitate* (Tertulliani verba) *de fide corporalitatis periclitetur.* Est tamen. & ipse ille doctus Afer (in multis Stoicus) ita non sentit solum, sed prodit & propugnat. Ipsum, si vis, vide, & Stoicorum (eos nominatim allegat) exposita argumenta. Hoc ita soli Stoici & Epicurei, præter auctores veterum sectarum, quibus incorporea visa: etiam Pythagoræ, ut Plutarchus ait, etsi discipuli eius, qui *Aëreum aliquid* statuebant, corpus fecerunt. Non tamen omnes: & *Sextus pater ac filius* (Senecæ laudati, & Italicæ illius sectæ) *hanc super omni Anima tulere sententiam: Incorporalis, inquiunt, omnis est Anima, & illocalis atque indeprehensa vis quædam, quæ sine spatio capax, corpus haurit & continet.* Ista in Claudiano Mamerto legas, qui tres de Animæ statu libros scripsit, dici non potest, quam eruditos, elegantes, & subtiles. Veteres omnes in hoc tractatu æquat, aut vincit. Et est revera incorporea Anima: ac Stoicos iam olim refutavit Plotinus, in scripto: Ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἀσώματον οὖσαν εἶναι τὴν ψυχήν. *Quod non possit corporea esse Anima:* cuius excerpta pluscula

Apud Plutar. De pugnis.

Plut. IV De Plac. c. II. & III.

Lib. II. I. II.

in

in Eusebio habes. At dices. Si corpus Stoicis, qua figura igitur aut circumscriptione? Per se quidem sphærica, opinor: quæ Mundi est, & astrorum: atque ipsa delibata ex astris. In corpore autem, figuram scilicet eius sequitur, cujus membra omnia implet. Ideo Tertullianus universe Humanam ei formam adsignat:

De Anima, c. IX. *Effigiem*, inquiens, *Animæ non aliam, præter humanam; & quidem eius corporis, quod unaquæque circumtulit.* Nota circumtulit: ergo & post mortem talis. Caussam etiam addit: *Recogita enim cum Deus suffla sset in faciem hominis flatum vitæ; totum utique per faciem statim flatum illum in interiora transmissum, simulque divina aspiratione densatum, omni intus linea expressum esse, quam densatum impleverat, & velut in forma gelasse. Inde igitur & corpulentia Animæ ex densatione solidata est, & effigies expressione formata.* Quod ad caussam; tota est Stoica, & frigus, gelationem, densationem miscet, corporeæ Animæ formandæ, & efformandæ.

DISSERT. XIV.

Vbi Anima separata? & quid agat? In Lunæ orbe, aut circa esse, ac contemplari.

*Lib. II Dist. IV. SED illa è * superioribus lucem suam, si attendisti, habent: si non, actum non ago, & æstu isto disputationum evolve-

volvere me pergo. Erat enim ſeptima, *Quid facturus ſit Animus, cum per nos facere aliquid deſierit?* Sententia eſt; Quid faciet Animus, ſolutus & à nobis liber? Duo hic videnda: & Ubi ſit, & Qua ſorte aut occupatione. Ubi? quærit hoc ipſũ alibi Seneca, & avet diſcere: *Neſciam quo hinc iturus ſim? quæ ſedes exſpectet Animam ſolutam legibus ſervitutis humanæ?* Dicam ego hoc tibi, è patris tui libris? Apud eum Arellius Fuſcus: *Animus divina origine hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors, oneroſi corporis vinculis exſolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera recurrit.* Dicam è tuis? *Revertieo unde veneris, quid grave eſt?* Atqui venimus (ante doctum) è cœlo. Ideo Manilius:

Epiſt. Lxv.

Suaſor. VI.

De Trãquil. c. XI.

An dubium eſt, habitare Deum ſub pectore noſtro,
In cælumque redire Animas, cæloque venire?

Tamen diſtinctius paullo hoc dicendum eſt, ex Stoicorum ſcitis: quæ Tertullianus propagavit. *Apud Platonem*, inquit, *in Ætherem ſublimantur Animæ ſapientes; apud Arium, in Aërem; apud Stoicos, ſub Lunam.* Vide. Plato altius tollit, in ipſum Ætherem, & inter ſidera locat: Stoici, modeſtius, iuxta illum, & proxime à Luna. Ergo cum Ario, in Aëre, ſed ſupremo. Iterum Tertullianus: *In Æ-*

De Anima. cap. LIV.

there

there dormitio noſtra, cum Platone; aut circa Lunam, cum Endymionibus Stoicorum. Ridet ſcite. ſed etiam Cicero hanc ſententiam expreſſit, ut Stoicam: 1. Tuſc.

Neceſſe eſt, Animus, quo nihil eſt velocius, ita feratur, ut penetret & dividat omne cœlum hoc, in quo nubes, imbres, ventiq; coguntur. quam regionem cum ſuperavit Animus, naturamque ſui ſimilem contigit, & agnovit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore Solis temperato, ignibus inſiſtit, & finem altius efferendi ſe facit. Cum enim ſui ſimilem & levitatem, & calorem adeptus eſt, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem movetur: eaque ei demum naturalis eſt ſedes, cum ad ſui ſimile penetravit. in quo nulla re egens, aletur & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur & aluntur. Palam dicit, regionem turbidam Aëris permeare, in ſuperiore ſiſtere, cum naturæ ſimili, id eſt, Ætheri (cuius à Luna initium) appropinquat aut eſt mixtus. Lucanus pariter:

Lib. IX.

Quodque patet terras inter, calique meatus,
Semidei manes habitant: quos ignea Virtus
Innocuos vita, patientes ÆTHERIS IMI
Fecit, & aternos Animam collegit in orbes.

In

In *Æthere imo* ponit, circa Lunam: nec omnes, sed virtute præstantes. Plinius ab hac mente: *Sed & tu, pater Traiane, si non sidera, proximam tamen sideribus obtines sedem.* Adulatio Principes ipsos, sed consecratos, superiori cœlo, & inter Deos, asserebat: at tu, inquit, Principis nostri pater, inter Heroas agis & Sapientum animas, iuxta sidera, & in aëre illo supremo: aut & ipso Æthere, sed imo. Ab hac mente fortasse, quod Lunæ populos suos quidam etiam è Stoicis dabant: de quo * ante memini dixisse. Sed observa, de Sapientum Animis hæc dici tantum: de stultorum & rudium, alia sententia est, quam Tertulliano item ferimus acceptã. Nam cum in prioribus verbis edidisset, *Sapientes Animas* ad Lunam evehi: addit: *Quos quidem* (Stoicos) miror, quod *Imprudentes Animas circa terram prosternant, cum illas à Sapientibus, multo superioribus, erudiri affirment.* Dogma igitur. Sapientum attolli, vulgarium versari & volvi circa terram; donec ab illis Sapientibus edoctæ, & vitiis purgatæ, item subvolarent. Non alibi legi, de Stoicis quidem: etsi Platonis similes ascensus & gradus scio, sed non cum hac disciplina. Quã idem ille Afer naso suspendit: &, *Vbi*, inquit, *erit Schola regio, in tanta distantia diversoriorũ? qua ratione discipula ad magistras*

In Pan. neg.

* Lib. II supra Differt. XII.

giſtras conventabunt, tanto diſcrimine invicem abſtractæ? Quis autem illis poſtumæ eruditionis uſus ac fructus, iamiam, conflagratione perituris? In Seneca noſtro hæc diſcrimina non ſic reperio: unum locum, ubi leviter tangit. Ait ad Marciam: *Integer ille, nihilq; in terris relinquens,* PAULLUMQUE SUPRA NOS COMMORATUS, DUM EXPURGAT INHÆRENTIA *vitia, ſitumque omnis mortalis ævi excutit, deinde ad* EXCELSA *ſublatus, inter felices currit Animas: excipitque illum cœtus ſacer, Scipiones, Catoneſque. Pater tuus* (Cremutius Cordus,) *Marcia, illic nepotem ſuum applicat ſibi,* & VICINORUM SIDERUM *meatus docet.* Examinata enim huc faciunt: & purgari in imo aëre (quippe adhuc adoleſcentem, nec plenæ Sapientiæ) filium oſtendit: tum aſcendere, & *vicinum ſideribus* (non inter ipſa) fieri ac ferri. Alibi non ſic exacte, & Diis ipſis miſcere videatur. Ut in epiſtola quadam: *Cum venerit dies ille, qui mixtum hoc divini humanique ſecernat; corpus hoc ubi inveni relinquam, ipſe me* DIIS *reddam.* Iterumque alibi, indefinite vel ambigue, quod ad locum: *Fruitur nunc* (frater tuus mortuus) *aperto & libero cœlo: ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum,* QUISQUIS ILLE EST, *qui ſolutas vinculis Animas beato recipit ſinu: & nunc libere vagatur,*

Cap. XXV.

Ad Polyb. c. XXVIII

gatur, & omnia rerum Naturæ bona, cum ſumma voluptate, perſpicit. Ubi poſtremis etiam verbis vides, quid cenſuerint egiſſe Animas, ſic in excelſo ſitas. Nimirum contemplatione (ſuaviſſimo paſtu Animorum) ſe occupaſſe & oblectaſſe; ac ſupera ex vicino, & ima ex alto, luſtraſſe ac pervidiſſe. Itaque *in arcana Naturæ penetrat*, (ut Seneca alibi) *& ſcrutatur cæleſtium cauſſas, & in profunda terrarum permittere aciem iuvat*. Sed ibidem profecto, *ſideribus intermiſcet*, & in *cæleſti arce* collocat, ſicut & in epiſtola CII. extrema: quod Platonicum magis, quam Stoicum ſcito. Nam illi pandebant ipſum Æthera ſapientibus: & in via adeo lactea collocabant. Sed & hi ſua diſcrimina ſedium habebant, & quaſdam magis imas: non noſtro inſtituto nunc referendas. Plutarchus, *De facie in orbe Lunæ*, ſub finem; Macrobius in Scipionis Somnium; Stobæanæ utræque Eclogæ; & ipſe Plato ubertim ſuppeditabunt cupienti. Abſolvi hoc ſeptimum ſpatium. pergo. AUD. Imo ſiſte, & hoc addoce. Sapientum ſi in felicibus altiſque locis: quid Inſipientium? nihil iis pœnæ aut mulctæ? Si ſuperi; nulli inferi ſunt? LIPS. Iam dixi, purgari, & erudiri: ſed de Incipientibus aut bonæ ſpei & profectus hoc acceptum: de peſſimis, quæ ratio eſt? Pereant, aut certe vapulent.

Ad Marciam, c. XXV.

Ter-

Cap. LIX. Tertullianus, de Stoicis: *Reliquas Animas* (non eruditas, aut erudiendas) *ad inferos* Lib. VII c. VII. *deiiciunt.* Lactantius: *Esse inferos, Zeno Stoicus docuit, & sedes piorum ab impiis esse discretas: & illos quidem, quietas ac delectabiles incolere regiones; hos vero luere pœnas in tenebrosis locis, atque in cani voraginibus horrendis.* Seneca noster aliquid Epist. CXVII. tangit: *Cum de Animarum immortalitate loquimur, non leve momentum apud nos habet Consensus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac persuasione publica.* Publica, sed non propria tamen: & ipse abdicat ac spernit. Ut ad Cap. XIX. Marciam: *Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec oblivionis amnem, nec tribunalia, nec reos. Luserunt ista poëtæ, & vanis nos agitavere terroribus. Mors omnium dolorum & solutio est, & finis: ultra quam mala nostra non exeunt.* Idem Epictetus: *Nullus Orcus est,* III. Dissert. C. XIII. *nullus Acheron, nullus Cocytus, nullus Pyriphlegethon, sed omnia plena sunt Deorum & Geniorum.* At cum isti sic negant, imo pernegant; an dissentiunt igitur à capite suo Zenone? Non arbitror: neque Zenonem aliud sensisse, quam circa terram in cæno & sordibus volutari, contrarium naturæ igneæ, atque hos inferos esse. La-

ctantii

ctantii verba inſpecta hoc dicent. Tamen mirum, & nobis notandum eſt, pleroſque omnes veterum, imo pleraſque omnes gentium, aliquid de Inferis ſcriptione, aut opinatione, libaſſe. Triſmegiſtus aperte, in his quæ exſtant, inſperſit: & de eo Tertullianus: *Mercurius Ægyptius dicit, Animam digreſſam à corpore, non refundi in Animam univerſi: ſed manere determinatam, uti rationem, inquit, patri reddat eorum, quæ in corpore geſſerit.* Platonem omitto: res nota eſt: Indos & Brachmanas illi addo, quos Strabo ſcribit eadem fere Platoni, ὡσεί τι ἀφθαρσίας ψυχῆς, καὶ τὰ κατ' ᾅδου κρίνοντι, *de immortalitate animæ, & de iudiciis apud inferos,* ſenſiſſe. Et vere Empiricus, *De inferis, ſicut de Diis, omnes homines habere communem notionem.* Cap. x. & in Stobæanis. Lib. xv

DISSERT. XV.

De Reminiſcentia Animæ, aut Memoria, cum à Corpore abivit.

METAM video, imo iam tango. & ultima quæſtio, *An obliviſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit?* Nihil hic de Reminiſcentia Platonis, quæ in terris locum habet: ſed dubitatio eſt de ſublimi iam Anima: an illic memoriam priorum habeat; an in ſe acquieſcat, obli-

ta

ta priorum? Definite ſuper ea re nihil repperi: in Seneca tamen, ad Marciam, *agnitio aliorum* ponitur, & quod *cœtus ſacer, Scipiones Catonoſq; Cremutium excipiunt; ipſe ſuum nepotem.* Sed idem alibi, eadem omnia fore *quæ ante Natalem*, non ſemel dixit: ergo ignorantia aut oblivio vilium iſtarum rerum, & cura ac meditatio meliorum. Teſtimonia igitur ambigua ſunt, aut deficiunt: rationem ſi vides, credam pro aiente parte eſſe, id eſt, reminiſci & ſcire. Si enim ab Anima mundi huc avulſæ venerunt, atque ea omniſcia; retinent in ipſo corpore notiones eas & ſcintillas: atque ita Plato μαθήσεις ἀναμνήσεις haud abſurde dixit: *Diſcentias* (cum Tertulliano vertam) *reminiſcentias eſſe.* Quidni igitur eadem divinitas & ſcientia poſt corpus? Nec facit, ſi viles curas dicas: cogitant talia, non iam curant, & ſuis quæque pretiis pendunt. Ad ſummam, Stoicos non alienos ab hac ſententia fuiſſe, Iulius Firmicus mihi adſuadet, filius eorum aſſecla & ſatelles. *Animus*, inquit, *ſuæ originis ac ſeminis conſtantiam retinens, omnia quæ difficilia atque ardua putantur, facile divinæ mentis inveſtigatione conſequitur. Quis in cœlo iter maris vidit? quis attitru lapidum ſcintillam latentis ignis excuſſit? quis poteſtates cognovit herbarum? cui ſe tota natura Divinitatis oſtendit,*

Cap. xxv.

De Anima, c. xxiii

Lib. i. Aſtron.

ſtendit, & prodidit, niſi Animo, qui ex caleſti eſt igne profectus? Ipſe computos tradidit, ipſe Solis ac Lunæ, ac ſtellarum curſus, regreſſus, ſtationes, ſocietates, augmenta, ortus occaſuſque monſtravit: & infragilitate terreni corporis conſtitutus, brevi maieſtatis ſuæ RECORDATIONE, *hæc omnia ut traderet,* NON DIDICIT, SED AGNOVIT. Vides Platonica hæc eſſe: nec ego video quid (poſito illo principio originis) poſſit obduci. Meminiſſe igitur priorum concludamus, & ſine ſenſuum aut inſtrumentorum opera ſcire. Dionyſius Halicarnaſſæus etiam curare nos & noſtra Animas facit, atque adeo vota ſuſcipere pro nobis. *Εἴ τις ἄρα τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς, ἀπολυθείσας τοῦ σώματος, ὑποδέξεται τόπος, ἐχ ὃ κατα χθόνιος καὶ ἀφεγγὴς ὑποδέξεται πλὴν ἐμοὶ, οὐδὲ τὸ λεγόμενον Λήθης πεδίον, ἀλλ' ὁ μεθέριος καὶ καθαρὸς αἰθὴρ, ἐν ᾧ σοὶ ἐκ θεῶν φασὶ τὰς οἰκείν λόγος. οἷς διαγέλλεσθαι τὸ σὸν εὐσεβὲς, καὶ τὰς σὰς χάριτας, αἷς αὐτῶν ἐπόμνησας, ἀεί τινας αἰτήσεται σοὶ παρὰ θεῶν ἀμοιβὰς καλάς. Siquis locus Animas corpore ſolutas excipiat; non ille ſubterraneus & caliginoſus meam capiet, nec Oblivionis qui dicitur campus, ſed ille ſublimis & purus Aether, in quo Deorum filios & Heroas ponunt. quibus illa pietatem tuam renunciabit, & gratiam ſibi honoremque habitum, proque iis ſemper à Diis petet mercedem tibi & præclara præmia.* Quæ poſtrema, quis

abnuet ad ſcita religionis noſtræ eſſe? Nec ultra inſiſto, quia Senecæ hæc alibi intacta.

DISSERT. XVI.

Diviſio Animæ Varronis, & ea breviter explicata.

FINIVI etiam Quæſtiones ſuper Animo, quas propoſuit: alia pauca, magis illuſtrando, dicam. Animus etſi uniforme quid & ſimplex eſt, tamen *Partes* (ſic Stoici & Platonici appellant) ſive *Facultates* (δυνάμεις Ariſtoteli) ſive, ut ſcite Varro, (quid autem ille non ſcite?) *Gradus* diſtinctos quoſdam habet. Hos alii atque alii aliter dividunt: Varro hoc modo. Digna enim verba eius dari, quæ Hipponis antiſtes libris ſuis conſignavit, & conſervavit. *Varro in libris, de Diis, ſelectis, tres eſſe affirmat Animæ Gradus, in omni univerſaque Natura. Vnum, qui omnes partes corporis, quæ vivunt, tranſit: & non habet Senſum, ſed tantum ad Vivendum * Valitudinem. Hanc vim in noſtro corpore permanare dicit ad oſſa, ungues, capillos: ſicut in Mundo arbores ſine Senſu aluntur, & creſcunt, & modo quodam ſuo vivunt. Secundum Gradum dicit, in quo eſt Senſus. hanc vim pervenire in Oculos, Aures, Nares, Os, Tactum. Tertium Gradum Animæ eſſe ſummum, qui vocatur Animus, in quo Intelli-*

De Civ. Dei VII c. XXIII

* Potentiã.

Intelligentia præeminet: hoc, præter Hominem, omnes carere mortales. In qua, quoniam homines Deo videntur esse similes; hanc partem Animæ Mundi, dicit Deum, in nobis autem Genium vocari. Sic ergo & in Anima Mundi tres gradus instituens, unam eius partem dicit esse Lapides & Ligna, & hanc Terram quam videmus, quo non permanat Sensus: ut ossa, & ungues Dei. Solem vero, Lunam, stellas, quæ sentimus, quibusque ipse sentit, Sensus esse eius: Aethera porro, Animam eius: cuius vim, quæ pervenit in astra, facere Deos. & per eam, quod in Terram permanat, Deam Tellurem; quod autem in mare atque Oceanum, Deum esse Neptunum. Pulchra ista, pro veteri philosophia: & quæ talia merito desiderium suscitant scriptorum Varronis, quę pessimo publico perierunt. Sed lustremus, & adeamus. *Gradus* appellat, à præstantia; & quia alia facultas aliam, quasi ascensu quodam, excedit. *Partes* qui dicunt, parum proprie loqui videntur. quia *Pars est, quæ subiecto, forma, & functione ab alia parte differt: at Facultas in eodem subiecto est, & plures esse possunt, quantitate tamen non discreta. Sicut pomi facultates omnes in uno cernuntur; partes alia alibi existunt.* At excusantur qui sic locuti, quia etsi *per se quidem Anima partibus careat, tamen corpori* Porphyr. apud Stob. ibid.

partibus constanti est indita, ac varias eius partes variis functionibus occupat, & eo respectu Partes habet. Neque enim eadem functio caput tenet, & pectus, & iecur. Sed his omissis, Varro igitur tres Gradus fecit: Peripateticorum etiam ritu. Unum *Vitæ* tantum. quem θρεπτικὸν Græci, *Alentem* Plinius, hodie *Vegetantem* dicunt. Hunc ipsum *in Mundo* (melius fortasse *Mundi*, nempe corpore) ponit: & arbores, plantas, ac talia includit. Nam perseverat in hac comparatione Animæ Mūdi, cum Anima Hominis, & utrobique paria ostendit. Tertius autem Gradus Animæ, inquit, *est summus, qui Animus vocatur.* Notemus discrimen inter Animam, & Animum, quod fere priscis Latinis fuit. Nam illa est, qua vivimus, ac sentimus: iste, quo intelligimus sapimusq;. Itaque bestiis haud temere veteres dabant. Attius apud Nonium:

Sapimus Animo, fruimur Anima: sine Animo
Anima est debilis.

Lib. III. Distinguunt & Epicurei, ac Lucretius pulchre Animum velut *pupulam oculi*, id est, Animæ, facit. Ipsum hoc Philo: De Mundi opific. Ἀνθρώπῳ τὸν θεῖον ἐξαίρετον ἐδωρήσατο, ψυχῇ τὴν ψυχὴν, καθάπερ κόρην ὀφθαλμοῦ. *Homini Animum eximium dedit, aliam Animæ animam, & velut pupulam in oculo.* Est quod Home-

Homerus (ut Plato notat) ψυχὴν κέαρ dixit, *cor Animæ*: sicut Latini *Mentem Animi* sæpe, & sæpissime *Mentem*, Græcum illud Νοῦν exprimentes. Lactantius: *Non est idem Mens & Anima. aliud est enim quo vivimus, aliud quo cogitamus.* Sed pergit Varro, isto Animo *omnes carere mortales*: intellige, brutas Animantes. Amplius, hunc Animum in Mundi Anima, Deum esse & dici: *in nobis, Genium.* De *Genio* isto in * Manuductione, si memoria tenes, adfatim à nobis dictum, & Varronis hunc locum iunge. Reliqua in Varronianis lucem à se habent. In Theæteto. Lib. VII. *Lib. II Divers. XII.

DISSERT. XVII.

Alia Stoicorum divisio uberior, itemque Senecæ, utraque explicata.

AT vero Stoici aliter & plenius multo dividunt: quorum sententias (nam & inter se leviter differunt) quia Tertullianus summatim rettulit, eius verba audies, tum nostram interpretationem. Ait: *Dividitur Anima in partes nunc in duas à Platone, nunc in tres à Zenone, nunc in quinque & in sex à Panætio, & in septem à Sorano, nunc in octo penes Chrysippum, etiam in novem penes Apollophanem, sed & in decem apud quosdam Stoicorum, & in duas amplius apud Posidonium, qui à duobus exorsus titulis, Principali* De Anima. c. XIV.

quod aiunt ἡγεμονικὸν, & Rationali quod aiunt λογικὸν, in duodecim exinde prosecuit. Ita in alias ex aliis Species dividunt Animam. Huiusmodi autem non tam Partes Animæ sunt, quam Vires, & Efficacia, & Opera: sicut de * *quibusdam & Aristoteles iudicavit.* Semina vides, quæ in multam & uberem messem surgant, si colere lubeat & evocare. Levi manu fiat, & qua utile nobis aut opus. Primum, *dividitur à Platone in duas.* Etiam in tres creberrime: sed Plutarchus utrumque dicet, qui fiat. *Pythagoras & Plato, summaria quadam ratione Animam statuunt bipertitam, Rationalem & Irrationalem: at pressius & accuratius, tripertitam. nam Irrationalem illam iterum dividunt in Irascentem & Concupiscentem.* Addit, *in tres à Zenone.* Doctissimus Pamelius ambigit an non *à Varrone.* nam Stoici, inquit, octo eas fecerunt. Quod verum est in Physica illa, ut sic dicam, & pro natura tota Animæ, divisione: at ubi Moralis res præ manu, tres etiam partes faciebant cum Platone, *Rationalem, Irascentem sive Animosam, & Concupiscentem.* E Seneca mox videbis. Porro, *in quinque & in sex à Panatio.* Idem Pamelius, ambigit an non vox desiat, scribendumque, *in quinq; ab Aristotele.* Et fateor hunc interim sic divisisse: sed quis de Panætio firmiter etiam

* Vegetāte Sentiēte Rationali.

IV. De Plac. c. IV.

iam abnuat, cuius scripta non exstant? Potuit in variis libris variasse, & modo quinque, aliquo adspectu aut caussa, modo sex posuisse. De senario numero est in Nemesii Antistitis libello De Anima: *Zeno Stoicus*, inquit, *octonarum partium* Cap. xv. *Animam esse censet, partiens eam in Principem facultatem* (τὸ ἡγεμονικὸν,) *in quinque Sensus, & Vocis mittendæ, Procreandique vim. Panætius* (male editur *Panatus*) *philosophus edendæ Vocis facultatem, motionis eius quæ per se Animalia cientur, partem esse vult: & quidem rectissime. Procreatricem vero, non Animæ, sed Naturæ partem.* Duas ergo de octo tollit, sex relinquit. Pergit Tertullianus, *in septem à Sorano.* Nihil ultra scio, aut legi. *In octo penes Chrysippum.* Imo & Zenonem, ut supra Nemesius, & communiter omnes Stoicos. Laërtius: Μέρη τ' ψυχῆς λέγεσι ὀκτώ. τάς τε αἰσθήσεις, καὶ τοῦ ἐν ἡμῖν σπερματικοὺς λόγους, καὶ τὸ φωνητικόν, καὶ τὸ λογιστικόν. *Partes Animæ octo dicunt. quinque Sensus, Seminalem in nobis vim, Vocalem, & Ratiocinantem.* Varro, ut solet, Stoice: *Anima divisa in octo-* VIII. De Ling. Lat. *nas partes. quinque quibus sentimus, sextam qua cogitamus, septimam qua progeneramus, octavam qua vocem emittimus.* Cogitandi verbo in λογιστικῷ utitur: quia proprie Latinis *Cogitare* est plura in unum cogere & velut ratiocinari: & *Cogitatio-*

tio διάνοια, non solum *νόημα*. Amplius, *In decem apud quosdam Stoicorum* Quos credo addidisse, *Alendi & Movendi vim.* Denique, *in duas amplius apud Posidonium.* Quæ istæ, nescio: suspicor tamen addidisse *Irascentem*, *& Concupiscentem*: atque ita ad eum numerū veniſſe. In Seneca nostro divisio est nulli harum consona, sed miscella. Ad Lucilium suum: *Inter me teque conveniat, in Animo esse partes ministras, per quas Movemur, Alimurque, propter ipsum Principale nobis datas. In hoc Principali est aliquid Irrationale, & Rationale. Illud huic servit.* Et post pauca: *Irrationalis pars Animi duas habet partes. alteram animosam, ambitiosam, impotentem, positam in Affectionibus; alteram humilem, languidam, Voluptatibus deditam.* Ecce septem hæ sunt partes, *Movendi, Alendi, Ratiocinandi: tum Rationalis, Irrationalis*: iterumque sub ista, *Irascens, Cupiensque*. Sed quid ita duas partes ministras nominat, *Movendi, & Alendi?* Non est Stoicum: atque adeo in octona illa divisione neutra harum inserta. Sed credo alios, ut tetigi, fecisse: & Seneca obiter nunc, & ut in exemplum nominat, aliis omissis. Cur autem Stoici non inseruerint, puto factum, quod Naturæ istas & viribus Seminis tribuebant, ab Animo abiungebant. *Ministræ* autem

Epist. xcii.

autem partes bene in bonis libris scribuntur, non *mista*: quia, ut ait, ob ipsum Principale sunt datæ. Ita Stoici, apud Stobæum: Τὸ ἡγεμονικὸν ἄρχοντος χώραν ἔχειν, τὰ δ' ἄλλα μέρη ἐν ὑπηρέτου τάξει ἀποδίδοσαν· *Principale imperantis vice fungi, reliquas partes in ministri loco quamque ducebant.* Est deinde in Seneca, alteram partem, *Affectionibus deditam*: intelligit τὸ θυμικὸν, *Animosum illud & Irritabile*, quod aliter τὸ παθητικὸν Græci dicunt, *in Affectionibus positum*, ut noster expressit. Facit & alteram, *Voluptatibus deditam*: τὸ ἐπιθυμητικὸν scilicet, quod *Concupiscens* nominamus. Sed notæ utriusque bellæ: una, inquit, *animosa, impotens est*; altera *humilis, languida.* Philo Iudæus scita imagine hoc illustret. *In Anima nostra*, ait, *Equi sunt, & Auriga vel Adscensor. Equi duo, Irascens & Concupiscens: ille velut mas, hæc famina. Ille gestiens, solutus & liber esse vult; iste servilis, humilis, vafritie gaudens, domi desidet & pascitur, sed & pascit devoratque.* (Græce hoc argute, οἰκόσιτος, καὶ οἰκοφθόρος.) *Aurgia autem Animus est, si Prudentiam quidem & Rationem audit: si non audit, adscensor tantum sive ἀναβάτης.* Pulchre sane. Si equos hos duos regimus, & Rationis fræno domamus; Aurigæ sumus, digni hoc nomine, & per rectam viam ad optimum Finem imus: sin aliter,

De Agricultura.

Adſcenſores tantum. ſedemus in vehiculo, ſed imperiti regere, &

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

DISSERT. XVIII.

Principale Animæ Quid, & Vbi ſit? in Corde Stoicis poni.

ABSOLVI de Partibus: niſi quod explicatius aliquid de ἡγεμονικῷ dicendum videtur, quod *Principale* Seneca vertit: Cicero autem *Principatum*. Ita enim alibi: *Principatum id dico, quod Græci* ἡγεμονικὸν, *quo nihil in quoque genere nec poteſt, nec debet eſſe præſtantius*. Prima igitur & præcipua pars, eſt *Principale*: quam lubet & expedit Plutarchi etiam verbis, pro ſenſu Stoico, magis revelare. Οἱ Στωϊκοὶ φασιν εἶναι τῆς ψυχῆς τὸ ἀνώτατον μέρος τὸ ἡγεμονικὸν, τὸ ποιοῦν τὰς φαντασίας, καὶ τὰς συγκαταθέσεις, καὶ ἀκαταθήσιας, καὶ ὁρμὰς, καὶ τοῦτο λογισμὸν καλεῖσι· *Stoici inquiunt, Animæ ſupremam partem, Principale. id quod facit imaginationes, aſſenſiones, ſenſus, & appetitiones: atque id Ratiocinationem appellant.* Addit (nam Græca non opus conſignare:) *ab iſto Principali ſeptem partes reliquas Animæ enatas eſſe ac protenſas, ut è* * *polypode cirros. Ex his Viſum, eſſe Spiritum qui à principe parte ad Oculos pertingit: auditum, Spiritum qui ab eadem ad Aures: ſic de Senſibus reliquis.*

11. De Nat. deor.

IV. De Placit. c. XXI.

* Piſcis, qui Latine Multipes.

liquis. Semivitalem autem partem, esse Spiritum qui à Principatu ad genitales meatus permeat. Vocalem, Spiritum qui ab eodem ad fauces & linguam. In istis nota de *Spiritu* ubique dici: scilicet, quia ipsa Anima *Spiritus* iis est: eoque adspectu & *Vocalem & Seminalem vim* (aliter Panætio visum) ad Animum pertinere. Nota amplius, λογισμὸν, id est, *Ratiocinationem*, sive cum Varrone *cogitationem*, Principale dici: non autem ipsum λόγον sive Rationem. quia illa pars & *Rationale* continet & *Irrationale*. Adsensus enim in ea, & iudicia, sed non semper recta; depravante opinione & corpore verum illud rectumque, quod à cælo habet. Est igitur λογικὸν sive *Rationalis*, cum recta ratione utitur; est ἄλογος sive *Irrationalis*, cum Errore. Ut verbo absolvam, non aliud ille Stoicorum λογισμὸς, quam aliorum Νοῦς, sive *Mens*, sive *Animus* cum Varrone. Ubi illi sedes? nam reliquas etiam partes in corpore vim alibi atque alibi exserere, & ibi velut incolere scimus: ubi igitur primaria, inquam, sedes? Disputant: & Stoici nostri in *Corde* assignarunt. Laërtius: ἡγεμονικὸν δ' εἶναι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι, καὶ ὁρμαὶ γίνονται, καὶ ὃθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται. ὅπερ εἶναι ἐν καρδίᾳ. *Principale esse, primariã Animæ partem, in qua imaginationes, & appetitus fiunt, & unde sermo* (an *Ratio*?) *sursum*

Cap. XV *mittitur. Id autem in Corde esse.* Idem Tertullianus, qui, *summum in Anima gradum* (agnoscis Varronis verbum) *Vitalem & Sapientialem, quod* ἡγεμονικὸν *appellant, certo in corporis recessu consecratum*, ait, eumque in *Corde*. quoniam & *inspectorem Cordis Deum legimus, & Corde credi ad iustitiam, & Corde suo unumquemque reprehendi:* denique hoc ipsum *Chrysippum etiam sapere* adfirmat. Nec de Chrysippo tantum

IV. De Plac. c. V. Plutarchus: sed, inquit, οἱ Στωϊκοὶ πάντες ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ, ἢ περὶ τὴν καρδίαν τὸ ἡγεμονικὸν τιθέμενοι. OMNES *Stoici in toto corde, aut in Spiritu eo qui circa Cor est, Principale ponunt.* Ergo valde mirum, eundem eodem libro

Cap. XXI. mox scribere, ubi de Stoicis: Αὐτὸ δὲ τὸ ἡγεμονικὸν, ὥσπερ ἐν κόσμῳ, κατοικεῖ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σφαιροειδεῖ κεφαλῇ. *Ipsum Principale, sicut & in Mundo, habitat in nostro rotundo Capite.* Profecto non est hic Stoicus, sed Platonicus sensus: & pro illo capiendus est loqui. Nam iterum alibi, ubi Stoicos

De Com. Not. carpit, miratur, illos *Assensiones, & Visiones, & Artes, & Memorias in Cordis puncto ponere; ubi & principem Animæ partem.* Clara sunt: & mens illorum, fontem vitæ & intelligentiæ in Corde esse, loco medio & dignissimo: quem ipsa Natura thoracé, præcordiis, undique munivit: quo læso (non ita in aliis partibus) hominem illico perire necessum & exstin-

ſtingui. Ab eo igitur, ut è caſtello aquarum rivi ducuntur, reliquas Animæ facultates effluere, & ſuis quaſque locis ſe producere & uſibus ſervire. Ridet Galenus Chryſippi in hac re argumentum, quod Natura ipſa doceat & clamet Animi vim illic eſſe: quoniam ſponte homines, cum de ſe aut illo loquuntur, manum Cordi admovent, Feci, Dixi, Senſi, Non feci, dixi, ſenſi, pronunciantes. Rideat: cur non & Hippocratem ſuum, qui ita palam? γνώμη γὰρ ἡ τῦ ἀνθρώπε σφύνιν ἐν τῇ λαιῇ κοιλίῃ, ἣ ἀρχὴ τῆς ἄλλης ψυχῆς· *Cogitatio enim ſive Mens hominis in ſiniſtro ventriculo* (Cordis) *inſita eſt, & reliqua Anima imperat.* Auſonius idem: De Corde.

Mens, quæ cæleſti ſenſu rigat emeritum cor:
Cor vegetum, Mundi inſtar habens, Animæ vigor ac vis. In Monoſyll.

Epicurei pariter. è quibus Lucretius:

Conſilium, quod nos Animum Mentemque vocamus,
Idque ſitum media regione in pectoris hæret. Lib. III.

Ponunt, inquam, vel in ipſo Corde, aut in pectore circa. De Stoicis ſenſiſſe etiam Lactantium puto, cum Mentem *aut in medulla cerebri hærere* facit, quod Plato; *aut in illo ſanguine bipertito, qui eſt incluſus in corde,* quod noſtri. De opif. c. XVI.

DIS-

DISSERT. XIX.

Aliquid de præstantia Animi, & ad eius cultum adhortatio.

PRINCIPEM iam partem, Quæ sit, & Ubi, vides: ô quam merito sic dictam! Animus ille est *dux atque imperator vitæ mortalium:* idem *rector humani generis, agit atque habet cuncta, neque ipse habetur.* Vis præstantiam, & pæne divinitatem eius, videre? Omnia momento pervadit, sideribus velocior, cogitatione velocior, temporibus velocior. Quid dicam? pæne ubique est. *Corpora*, ait Seneca, *obnoxia sunt & adscripta dominis: mens quidem sui iuris, quæ adeo libera & vaga est, ut nec ab hoc quidem carcere, cui inclusa est, teneri queat, quo minus impetu suo utatur, & in infinitum comes cælestibus exeat.* Quid ais, *comes?* imo antecessor. Tu ipse alibi: *Animo nihil non eodem, quo intendit, momento pervium est, sideribus velocior, quorum post multa sæcula futuros cursus antecedit.* Addam amplius, Cogitationem ipsam antecedit: quid autem ea celerius? Pulchre Homerus, de Phæacibus:

Sallust. Iugur.

De Benef. III c. XX.

II. De Benef. c. XXIX.

Odyss. H.

Τῶν νέες ὠκεῖαι, ὥστε πτερὸν ἠὲ νόημα·

Quorum sunt celeres naves, velut alituum ala,
Aut brevis in nobis sensus.

Quod

Quod Claudianus imitari voluit,

Quantum non iaculum Parthi, non impetus Auſtri,
Non leve ſollicita Mentis diſcurrit acumen.

Denique magis dixi, & dicam, Tempora ipſa antecedit. Præſens hoc quod in lapſu eſt, præteritum quod lapſum, futurum quod labetur, totum illud aſſidui motus agmen Animus complectitur, & ut Cicero ait, *Simul trium temporum particeps eſt.* Itaque vere Philo: *Sola Mens, ut omnium ociſſima, etiam Tempus ipſum, quo omnia fieri videntur, præcurrit & occupat; viribus occultis, ſine Tempore, univerſum hoc & partes eius pervagando, pertractando.* Triſmegiſtus hanc celeritatem bene ingerit: *Dic*, inquit, *Animæ tuæ illo abire, & dicto citius illic erit. Præcipe Oceanum tranare; celerrime illic erit, non ut è loco in locum delata, ſed tanquam iam ibi exſiſtens. Iube in cælum evolet: alis non egebit, neque ullum ei obſtaculum. Non Solis ardor, non æther, non cæli volutatio, non corpora aſtrorum: quin omnia pervadens ad extremam Naturam pervolet. Imo & extra eam (ſiquid extra eam) intueri tibi licet.* Mira & maxima hæc æſtimanti ſunt: quid reliquæ dotes intelligentiæ, inventionis, memoriæ? Pelagus rerum & laudum: & vere imago ac ſimulacrum

11. De Fin. Quod deter. potiori inſid.

Cap. XI.

Dei.

Sen. ep. viii. Dei. O attende, & *cogita in te, prater Animum, nihil esse mirabile: cui magno nihil est magnum.* Quid ista vilia, & terrena, & peritura sunt? fumi. Similitudinem tuam recole, atque item originem: utraque divina est. Ut igitur *radii Solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde emittuntur: sic animus ille magnus & sacer, & in hoc demissus Ut* PROPIUS DIVINA NOSSEMUS, *conversetur quidem nobiscum, sed hæreat origini suæ.* Fiat, mi Auditor, & hoc fine Physica ista lustremus: non ut curiosi abditorum inspectores, sed seduli Animi cultores: ut dignitate eius cognita, locum ei suum decusque servemus. Quem locum? Senecæ verbis: ut *quem in hoc Mundo locum Deus obtinet, hunc in homine Animus:* id est, imperet regatque, colatur à nobis, & affectus, cupidines, omnia humana domita habeat ac subiecta. Hæc via ad ultimum Finem, ad Felicitatem; quo Porticus tota, & magnus eius tubicen ac tibicen Seneca noster vocant. Huc tende, hanc & istum ama, qua amant Honesta.

Sen. ep. xli. Epist. lxv.

ROMÆ IN PONTIF. BIBLIOTHECA

2229/60

INDEX

INDEX
DISSERTATIONUM PHYSIOLOGIÆ STOICORUM.

LIBRI PRIMI

DISSERTATIO I.

ADitus in ſermonem. aliquid de ordine in docenda Philoſophia, iuxta Stoicos. Placere quibuſdam, & nobis, à Phyſicis ordiri. 7

DISS. II.

Phyſica laudata. Naturam communem & noſtram eo ducere : fructum etiam invitare. 10

DISS. III.

Phyſica partitio. & à Principiis ordiendum videri. primumque à Deo & divinis. qua pars Theologia Naturalis dicta. 14

DISS. IV.

Duo rerum Principia Stoicis eſſe, Efficiens & Patiens : illud, Deum ; hoc, Materiam. 19

DISS. V.

Ea ipſa, Naturas appellari : ſed eminenter, Deum. Itemque Mundum in hoc nomen venire. 22

DIS.

DISS. VI.

Definitio Communis Naturæ, id est, Dei. Ignem esse, & dici Stoicis, atque etiam priscis. 26

DISS. VII.

Alia definitiones Dei, in quibus, Spiritus, Animus, Mens, Ratio dicitur, & per omnia diffundi. 32

DISS. VIII.

Mundum ipsum Deum etiam Stoicis dici, sed proprie tamen eius Animam. 36

DISS. IX.

Obscura aut impenetrabilis Dei notitia: sermones ancipites: attribui tamen quadam recte à Stoicis, & primo Vnitatem. 42

DISS. X.

Eundem Bonum & Beneficum esse, & hanc velut propriam eius notam, & nomen. 47

DISS. XI.

Denique Deum Providum & curatorem omnium esse, atque etiam singulorum. Qui aliter, reiecti. 51

DISS. XII.

E Providentia Fatum consequi. quid illud? & quomodo libertatem Deo non tollat. 57

DISS. XIII.

Obiectiones contra Providentiam & Bonitatem Dei: quæsitumque primo, Vnde Naturalia mala? 64

DIS.

DISS. XIV.

Secundo quæsitum, Vnde interna mala, id est, Peccata? Stoicos etiam à Fato & Deo removere: & quomodo. 73

DISS. XV.

Alia responsio nostra, & firmior, super istis. Distincta Mala Supplicii, & Delicti: & quibusque suus auctor assignatus. 77

DISS. XVI.

Tertio quæsitum de Malis Externis: & responsum. Videri etiam minima illorum à Deo esse. 82

DISS. XVII.

Triplex obiectio contra Fatum: ordine solvuntur singulæ. 87

DISS. XVIII.

Genios etiam esse Dei & Providentiæ ministros: eorum genera, & sedes: ac de Heroibus primo, Laribusque. 93

DISS. XIX.

De Geniis proprie dictis, Bonis Malisque. Singulis eos esse, item locis, & regionibus: & eorum cura aut opera. 99

DISS. XX.

Pluscula etiam de Geniis. De origine, de malitia, de varietate munerum: & quadam huic rei è Sacris. 113

DISS. XXI.

De Loco Dei obiter. qui ubique est, sed conspicua tamen sede in Cœlis. 122

INDEX
LIBRI SECUNDI

DISSERT. I.

Anteloquium. de Morte aliquid, & eam cogitationem utilem ad vitam & robur animi esse. 129

DISS. II.

Materia prima, alterum Principium, descripta. Æternam esse; Non augeri, non minui; Non itempati. 132

DISS. III.

An non plura Principia? & de Ideis dictum, eaque asserta. 139

DISS. IV.

De Corpore, quid Stoicis? late accipi, & omnem essentiam includere. Quadam etiam eorum, pro nostris scholis & sensis, nugamenta. 144

DISS. V.

Deum & Materiam Corpora esse Stoicis: & quattuor dumtaxat proprie Incorporea. 150

DISS. VI.

De Mundo, optimo Maximoque corpore. Varia vocis significatio. Differt ab Universo: quid Totum Stoicis? itemque de Vacuo. 154

DISS. VII.

Definitio Mundi. Civitatem dici, itemq; Templum: eaque imagines explicata. 159

DISS. VIII.

Factum esse Mundum à Deo, caussa hominum: & breviter, quomodo sit factus.

DIS-

DISSERTATION.

DISS. IX.

In Vacuo Mundum librari. Vere natum videri: & quare forma eius circitet. 173

DISS. X.

Animal eum esse, sensu & Ratione praditum. Partes eius libata. Ipsam animam, Deum esse. 177

DISS. XI.

Divisio Mundi prima, & secunda. Elementa quattuor esse, & in se invicem commutare. 184

DISS. XII.

De Elemento Ignis, sive Æthere. Stoicis Ignem ibi statui: atque illum, aut in illo, Deum. 190

DISS. XIII.

Ætheris præstantissimum Solem videri: regem siderum: & esse Mundanæ animæ ἡγεμονικὸν. De Luna additum. 195

DISS. XIV.

De Astris in genere. Rotunda esse, ex æthere conflata: ideoque ignea, & vaporibus pasci. Eadem futurorum conscia. 201

DISS. XV.

Aër, & eius divisio. primo Frigidum Stoicis esse. 211

DISS. XVI.

Aqua, & præcipua eius pars Mare. Id terram circumit, init, subit, vinculum eius & irrigatio. 213

DIS.

INDEX

DISS. XVII.

Duplicem Oceanum esse, eumque Terram quadrifariam partiri, ex sensu veterum, haud prorsus vano. 219

DISS. XVIII.

De Terra. Matrem dici, & Animal. unde sustentetur firmeturque. 226

DISS. XIX.

Stabilis ea, an moveatur? itemque de Novo orbe, sive America; an veteres gnari fuerint? 231

DISS. XX.

Vnus, an plures Mundi? idem an aternus? esse, & non esse. 239

DISS. XXI.

Dupliciter interit, Aqua & Igne. Primum, de Aqua, sive Cataclysmo. 244

DISS. XXII.

De Ignis interitu, qui Ecpyrosis dicta. Quando, Quomodo, Qua gratia fiat? 248

DISS. XXIII.

Christianos etiam huius sententia, sed divisa, esse: item Epicureos, & Heraclitum ante omnes: neque omnes tamen Stoicos. 259

DISS. XXIV.

De Tempore adtextus. quid, & quam breve, aut nihil, sit: tenendum utiliter, & asserendum. 263

LIBRI TERTII

DISSERT. I.

Vestibulum & ingressus. De occupationibus aliquid, & inter eas quoque philosophandum. 270

II. *Hominem parvum Mundum esse: & breviter eius praestantia.* 273

III. *Nosce te ipsum, hoc sine utiliter editum.* 277

IV. *De primo Hominis ortu variantes sententia. Stoicorum approbata, & explicata.* 282

V. *Homines primi an maiores, & paullatim deinde minores? atque obiter an Gigantes?* 291

VI. *E Semine Homines propagari; & illud definitum. Viri genitabile habent, non item femina; & de vi Spiritus.* 295

VII. *Semen tamen corpus modo Stoicis producere, & Animae receptaculum parare. ipsam extrinsecus insinuari, idque post Partionem.* 301

VIII. *E Cœlo & Æthere Animum advenire, à Stellis, ab ipso Deo: & pluscula sublimiter, ac nimis, à Stoicis dicta.* 307

IX. *Ipsum itaque Animum aethereum Ignem esse, simul etiam Spiritum.* 313

X. *Animam à partu Stoicis venire: sed verius*

rius nobis, à formatione fœtus. 317

XI. *Eam longævam, non æternam iisdem: neque omnes etiam, & trepide aut ambigue loqui.* 318

XII. *De migratione Animarum in corpora. Plures ita sensisse, non tamen Stoicos.* 324

XIII. *Animam corpus Stoicis esse, itemque Tertulliano.* 326

XIV. *Vbi Anima separata? & quid agat? In Lunæ orbe, aut circa esse, ac contemplari.* 328

XV. *De Reminiscentia Animæ, aut Memoria, cum à corpore abivit.* 335

XVI. *Divisio Animæ Varronis, & ea breviter explicata.* 328

XVII. *Alia Stoicorum divisio uberior, itemque Senecæ. utraque explicata.* 341

XVIII. *Principale Animæ Quid, & Vbi sit? in Corde Stoicis poni.* 346

XIX. *Aliquid de præstantia Animi. & ad eius cultum adhortatio.* 350
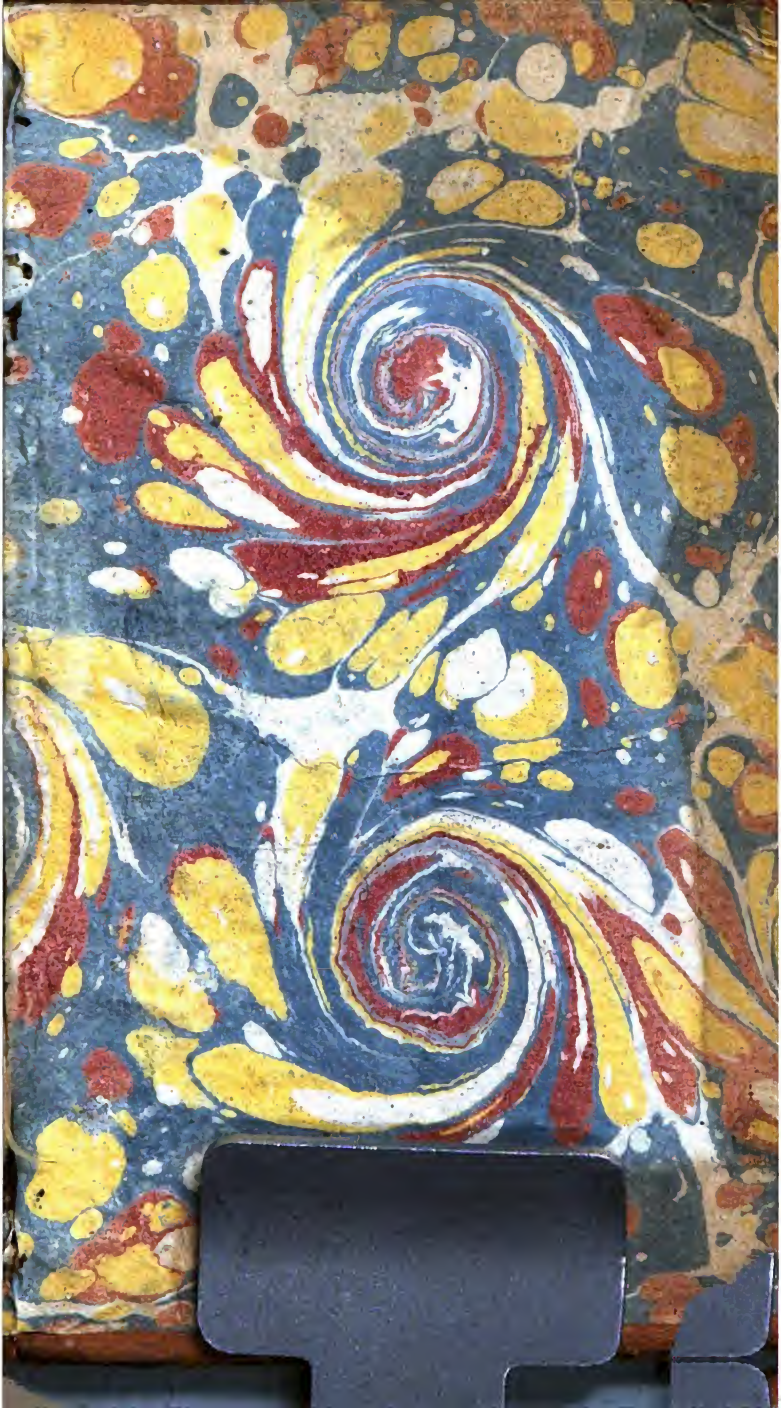
FINIS INDICIS.